Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 119 / ročník 2023 – IV. díl

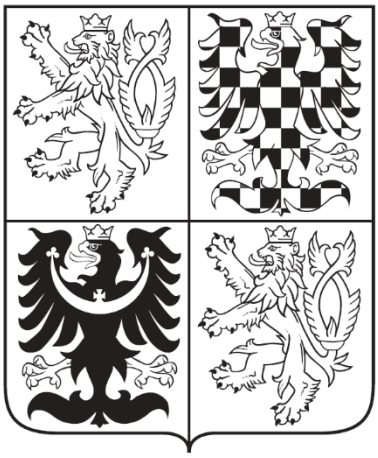

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 119, ročník 2023 – IV. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2026
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-68-0

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 107
Důvodnost příkazu k zatčení
(sp. zn. I. ÚS 759/23 ze dne 11. července 2023) 7

Č. 108
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti při oznámení usnesení ve veřejném zasedání
(sp. zn. I. ÚS 1301/23 ze dne 12. července 2023) 13

Č. 109
Obecně závazná vyhláška obce Řepov č. 1/2021, o stanovení koeficientů pro výpočet daně z nemovitých věcí
(sp. zn. Pl. ÚS 24/23 ze dne 18. července 2023; 238/2023 Sb.) 20

Č. 110
Vyloučení trestněprávní odpovědnosti veřejného činitele za věcně nesprávné správní rozhodnutí
(sp. zn. II. ÚS 3322/21 ze dne 18. července 2023) 34

Č. 111
Povinnost škůdce hradit náklady na výživu za osobu ve vegetativním stavu
(sp. zn. III. ÚS 39/22 ze dne 25. července 2023) 50

Č. 112
Právní účinky oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání
(sp. zn. III. ÚS 76/23 ze dne 25. července 2023) 57

Č. 113
Právo na život ve světle pokynu neoživovat pacienta (Do Not Resuscitate)
(sp. zn. I. ÚS 1594/22 ze dne 31. července 2023) 62

Č. 114
Faktory svědčící pro (ne)svěření dítěte do střídavé péče
(sp. zn. III. ÚS 1417/23 ze dne 7. srpna 2023) 84

Č. 115
Neodůvodněný závěr soudu o ustanovení opatrovníka účastníku řízení z důvodu jeho (údajné) duševní poruchy ve vztahu k dotčenému řízení
(sp. zn. II. ÚS 82/23 ze dne 8. srpna 2023) 91

Č. 116
Odvolání proti usnesení exekučního soudu o námitkách a právo na přístup k soudu
(sp. zn. I. ÚS 785/23 ze dne 9. srpna 2023) 102

Č. 117
Započítání omezení osobní svobody do trestu odnětí svobody
(sp. zn. IV. ÚS 1462/22 ze dne 15. srpna 2023) 108

Č. 118
Odůvodnění zabrání věcí obecně nebezpečných
(sp. zn. IV. ÚS 2328/22 ze dne 15. srpna 2023) 112

Č. 119
Poměřování práva obce na samosprávu a práva na příznivé životní prostředí
(sp. zn. IV. ÚS 938/22 ze dne 18. srpna 2023) 121

Č. 120
Ochrana důvěry v právo a legitimní očekávání v konkursním řízení
(sp. zn. II. ÚS 2323/22 ze dne 23. srpna 2023) 135
Č. 121
Nepostavení otázky pravomoci soudů v řízení o úpravě poměrů k nezletilé najisto
(sp. zn. II. ÚS 859/23 ze dne 23. srpna 2023) 144
Č. 122
Nejlepší zájem nezletilé v řízení o svěření dítěte do péče jiné osoby
(sp. zn. IV. ÚS 2884/22 ze dne 29. srpna 2023) 155
Č. 123
Odmítnutí dovolání pro vady z důvodu nevymezení dovolacího důvodu
(sp. zn. I. ÚS 451/23 ze dne 29. srpna 2023) 165
Č. 124
Předpoklady přípustnosti dovolání plynoucí z právní argumentace obsažené v dovolání
(sp. zn. I. ÚS 1564/23 ze dne 29. srpna 2023) 172
Č. 125
Předpoklady přípustnosti dovolání: formalistický výklad a odchýlení se od judikatury
Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva či Soudního dvora Evropské unie
(sp. zn. I. ÚS 1585/23 ze dne 29. srpna 2023) 179
Č. 126
Zjišťování názoru nezletilého při změně dosavadního uspořádání péče o dítě
(sp. zn. I. ÚS 1609/23 ze dne 29. srpna 2023) 186

Č. 107
Důvodnost příkazu k zatčení
(sp. zn. I. ÚS 759/23 ze dne 11. července 2023)

Podle čl. 8 Listiny je osobní svoboda zaručena (odstavec 1), nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon (odstavec 2), a zatčení je možné jen na základě odůvodněného rozhodnutí soudu (odstavec 4). Zákonné vymezení představuje § 69 odst. 1 trestního řádu, podle kterého je možné vydat příkaz k zatčení tehdy, je-li dán vazební důvod a přítomnost obviněného u výslechu nejde zajistit jiným způsobem; podle druhého odstavce musí příkaz kromě jednoznačné identifikace osoby, proti které směřuje, obsahovat stručný popis skutku, pro který je obviněný stíhán, označení trestného činu a přesný popis důvodů, pro které je příkaz vydáván.

Příkaz k zatčení stěžovatelky, proti níž nebylo zahájeno trestní stíhání a u níž neexistoval žádný vazební důvod, který byl odůvodněn pouze neznámým pobytem (a z toho plynoucí nemožností doručit předvolání k jednání soudu), postrádá oporu nejen na úrovni ústavní, ale i zákonné. Příkaz k zatčení nebyl ani dostatečně odůvodněn a pochybení okresního soudu je o to závažnější, bylo-li účelem vyhotovení a realizace příkazu toliko potřeba doručit předvolání k veřejnému zasedání osobě, která není pro své zdravotní omezení schopna chápat význam trestního řízení, což připustil i sám okresní soud.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudce Jana Wintra a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelky R. H., zastoupené Mgr. Klárou Kalibovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem v Praze 6, Eliášova 476/28, proti příkazu k zatčení Okresního soudu v Mostě č. j. 42 Nt 27001/2022-10 ze dne 6. února 2023 a o návrhu na přiznání náhrady nákladů právního zastoupení v řízení před Ústavním soudem, za účasti Okresního soudu v Mostě jako účastníka řízení a Okresního státního zastupitelství v Mostě jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Příkazem k zatčení Okresního soudu v Mostě č. j. 42 Nt 27001/2022-10 ze dne 6. února 2023 bylo porušeno právo stěžovatelky na osobní svobodu zakotvené v článku 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod a v článku 5 odst. 1 a 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Příkaz k zatčení Okresního soudu v Mostě č. j. 42 Nt 27001/2022-10 ze dne 6. února 2023 se ruší.

III. Okresnímu soudu v Mostě se ukládá povinnost nahradit stěžovatelce do tří dnů od vykonatelnosti tohoto nálezu náklady za řízení před Ústavním soudem ve výši 6 800 Kč k rukám zástupkyně stěžovatelky.

Odůvodnění

I. Namítané porušení ústavně zaručených práv

1. Stěžovatelka se domáhá ústavní stížností zrušení napadeného rozhodnutí; namítá, že jím bylo porušeno její ústavně zaručené právo na osobní svobodu zakotvené v čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 5 odst. 1 a 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

II. Rekapitulace skutkového a procesního vývoje

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Okresního soudu v Mostě (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 42 Nt 27001/2022 se podává, že proti stěžovatelce zahájila Policie České republiky, Krajské ředitelství Ústeckého kraje, Skupina kriminální policie a vyšetřování, Územní odbor Most, (dále jen „policejní orgán“) dne 19. srpna 2021 úkony trestního řízení pro podezření ze spáchání přečinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 1 trestního zákoníku. Ve věci byl k posouzení duševního stavu stěžovatelky vypracován znalecký posudek, na jehož základě policejní orgán usnesením č. j. KRPU-142382-56/TČ-2021-040871-TP ze dne 13. července 2022 věc odložil podle § 159a odst. 2 ve spojení s § 11 odst. 1 písm. f) trestního řádu, neboť duševní onemocnění stěžovatelky jí znemožňuje chápat význam trestního řízení.

3. Dne 13. prosince 2022 podal státní zástupce Okresního státního zastupitelství v Mostě návrh na uložení ochranného léčení stěžovatelce a dne 3. ledna 2023 nařídil okresní soud veřejné zasedání, k němuž stěžovatelku předvolal. Stěžovatelka v té době pobývala u své dcery ve Velké Británii a předvolání jí nebylo doručeno. Policejní orgán stěžovatelku dne 25. ledna 2023 telefonicky kontaktoval a zjistil jak místo jejího pobytu, tak i její záměr vrátit se do České republiky v průběhu března 2023 (č. l. 8). Po seznámení se s těmito poznatky vydal okresní soud příkaz k zatčení podle § 69 odst. 1 trestního řádu, který odůvodnil neznámým pobytem stěžovatelky a nemožností doručit jí předvolání k veřejnému zasedání s tím, že má být po zatčení předvedena do 24 hodin k okresnímu soudu k výslechu.

4. E-mailem ze dne 8. února 2023 (č. l. 13) kontaktovala stěžovatelka přímo okresní soud s tím, že si není vědoma žádného prohřešku, ale kvůli soudu se vrací do České republiky dne 20. února 2023, k čemuž využije „jediný přijatelný let“, současně zopakovala svůj telefonní kontakt.

5. Dne 20. února 2023 byla stěžovatelka po příletu zadržena a v 19:00 hod. umístěna do cely předběžného zadržení. Dne 21. února 2023 v 9:25 hod. byla předvedena před soudce okresního soudu a byla ztotožněna podle policejní lustrace. Do protokolu (č. l. 16) znovu uvedla svůj telefon, přislíbila přijímat telefonní hovory i od neznámých čísel a přijala informaci, že nedostaví-li se k veřejnému zasedání a bude-li „pro soud nedostupná i telefonicky, bude to považováno za vyhýbání se trestnímu stíhání a bude na [ni] uvalena vazba“. Nato jí bylo předáno předvolání k veřejnému zasedání dne 27. února 2023, a protože si nezvolila obhájce, požádala o jeho ustanovení. V 9:35 hod. byla stěžovatelka propuštěna ze zadržení na svobodu.

6. Ještě téhož dne udělila stěžovatelka plnou moc výše označené zástupkyni. Dne 27. února 2023 proběhlo veřejné zasedání v nepřítomnosti stěžovatelky zastoupené ustanovenou obhájkyní, neboť zvolený zástupce (substituent) nesouhlasil se zkrácením zákonné doby k přípravě na jednání. Následně okresní soud stěžovatelce uložil ochranné ambulantní léčení usnesením č. j. 42 Nt 27001/2022-36, ve kterém mimo jiné uvedl, že „její přítomnost nepovažoval za nezbytně nutnou, neboť jak výše uvedeno, tak jako tak smysl soudního řízení nechápe a není vlastně schopna se ho smysluplně zúčastnit“.

III. Argumentace stěžovatelky

7. Řádně zastoupená stěžovatelka ve své včas podané ústavní stížnosti splňující požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen

„zákon o Ústavním soudu“) spatřuje v napadeném příkazu k zatčení porušení svého práva na osobní svobodu. Poukazuje na znění § 69 odst. 1 trestního řádu, podle kterého musí být pro vydání příkazu k zatčení obviněné osoby, kterou nelze předvolat, předvést nebo zadržet, naplněny vazební důvody. V případě stěžovatelky nebyla splněna žádná z uvedených podmínek a rozhodnutí okresního soudu je svévolné, neboť o omezení osobní svobody rozhodl bez naplnění zákonných důvodů. Příkaz nebyl řádně odůvodněn a nebyl v něm uveden žádný vazební důvod (§ 67 trestního řádu); k tomu stěžovatelka odkazuje na nálezy sp. zn. II. ÚS 3700/16 ze dne 23. května 2017 (N 87/85 SbNU 489), sp. zn. IV. ÚS 1507/21 ze dne 24. srpna 2021 (N 147/107 SbNU 241) a sp. zn. III. ÚS 609/22 ze dne 31. května 2022 (N 66/112 SbNU 94), podle kterého „[p]říkaz k zatčení, jako prostředek k zajištění účasti obviněného v trestním řízení, může být odůvodněn až tehdy, vyčerpaly-li orgány činné v trestním řízení všechny ostatní, co do okolností případu méně invazivní možnosti, případně alespoň v odůvodnění vyloučily možnost jejich použití“.

8. Stěžovatelka uvádí, že je osobou s kombinovaným zdravotním postižením psychiatrického charakteru a není schopna chápat význam soudního řízení. Od odložení věci policejním orgánem do návrhu státního zástupce uplynulo téměř půl roku a stěžovatelka si nebyla vědoma možného pokračování řízení. Za tohoto stavu věci okresní soud nařídil veřejné zasedání k projednání návrhu státního zástupce a s ohledem na svůj (svévolný) závěr, že odložením věci zaniklo zmocnění obhájkyně, doručoval předvolání pouze stěžovatelce. Po neúspěšném pokusu doručit předvolání na adresu trvalého bydliště stěžovatelky okresní soud nevyužil jiné možnosti kontaktovat ji a vydal napadený příkaz, čímž porušil základní práva stěžovatelky.

9. Současně stěžovatelka navrhuje přiznání náhrady nákladů řízení před Ústavním soudem podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 9 odst. 4 písm. e), § 7 a § 13 odst. 4 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „advokátní tarif“) ve výši 6 800 Kč k rukám její zástupkyně.

IV. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika

10. K ústavní stížnosti se na základě výzvy vyjádřil předseda senátu okresního soudu, který uvedl, že duševně nemocná stěžovatelka, kterou není možné pro nepříčetnost trestně stíhat, je důvodně podezřelá ze spáchání „zločinu“ (§ 272 odst. 1 trestního zákoníku), je důvodně podezřelá, že následně spáchala trestný čin pomluvy (§ 184 odst. 1 trestního zákoníku), a její pobyt na svobodě je podle znalce nebezpečný. Jelikož návrh na ochranné léčení byl podán až po pěti měsících, považoval za nutné rozhodnout rychle, předvolání se však nepodařilo doručit, a proto byla vyžádána spolupráce policejního orgánu. Ten sice telefonicky kontaktoval osobu, která se za stěžovatelku vydávala a uvedla místo pobytu ve Velké Británii, tyto údaje ale nebylo možno ověřit a okresní soud nevěřil, že duševně nemocná stěžovatelka sdělila policejnímu orgánu pravdu. Proto soud nespoléhal na neověřené informace a za efektivnější postup považoval vydání příkazu, neboť duševně chorá stěžovatelka by se mohla dopustit další trestné činnosti. Ve vyjádření dovodil, že byly naplněny důvody vazby útěkové [§ 67 písm. a) trestního řádu], neboť stěžovatelka zřejmě pobývá v cizině, nemá trvalé bydliště a neuvědomuje si, že je proti ní vedeno soudní řízení, přičemž doručování do Velké Británie nepovažuje za účinné. Dále měl být naplněn důvod vazby předstižné [§ 67 písm. c) trestního řádu], protože stěžovatelka si nepřipouští, že se dopouští trestné činnosti, že je nebezpečná a že se pomluvou dopustila dalšího trestného činu. Na osobní svobodě byla omezena jen v omezeném rozsahu, po předání předvolání byla propuštěna, přestože neposkytla žádnou doručovací adresu a soud musí spoléhat, že si na základě telefonické výzvy příslušné písemnosti sama vyzvedne. Podle předsedy senátu byla stěžovatelka pro soud nekontaktní a argument, že „není v této fázi řízení již formálně obviněnou, je zcela účelový – trestní řízení proti ní stále

probíhá a je řešeno dle trestního řádu“. Zdravotní stav nejen že nevylučuje možnost vydání příkazu k zatčení, ale v případě stěžovatelky „je naopak dokonce jedním z hlavních důvodů její nebezpečnosti a jako takový právě důvodem k vydání příkazu“.

11. K vyjádření připojil (na vědomí) i své vyjádření k předchozí stížnosti obhájkyně stěžovatelky na jeho postup v řízení o uložení ochranného léčení – podnětu na zahájení kárného řízení, v němž především uvedl, že jde o námitky obhájkyně, nikoli stěžovatelky, která pro své postižení nemůže stížnost chápat. Důvodně podezřelá stěžovatelka sice nebude potrestána, ale v úvahu přichází ochranné opatření, a proto je na ni nutno hledět obdobně jako na osobu obviněnou. Dále se vyjádřil k právu na obhajobu s tím, že pravomocným ukončením věci bylo zmocnění zástupkyně ukončeno (§ 41 odst. 5 trestního řádu).

12. V replice stěžovatelka zopakovala zákonné důvody, pro něž lze příkaz k zatčení vydat, a poukázala na čl. 2 odst. 2 Listiny, podle kterého je soudcem zvolený postup *ultra vires*, a poukázala na vyjádření, v němž je nesprávně ztotožněno „vedení trestního řízení“ a „zahájení trestního stíhání“, přestože z usnesení o odložení věci je patrné, že trestní stíhání stěžovatelky nikdy zahájeno nebylo. Stěžovatelka odmítá relevanci úvah okresního soudu o její nedůvěryhodnosti, o doručování do Velké Británie či existenci vazebních důvodů a má za to, že jimi je *de facto* potvrzena tvrzená neústavnost postupu okresního soudu; na zrušení příkazu k zatčení proto trvá.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

13. Ústavní soud dospěl k závěru, že podle § 44 zákona o Ústavním soudu není třeba ve věci nařizovat ústní jednání a že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy České republiky soudním orgánem ochrany ústavnosti, kterému přísluší rozhodovat o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí, proti němuž zákon žádný (další) opravný prostředek nepřipouští. Ústavní soud není součástí soustavy soudů, jimž ani není instančně nadřazen. Zásah Ústavního soudu připadá v úvahu pouze při zjištění nejzávažnějších pochybení, představujících porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jsou-li závěry obecných soudů hrubě nepřiléhavé nebo vykazují-li znaky svévole.

15. Podle čl. 8 Listiny je osobní svoboda zaručena (odstavec 1), nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon (odstavec 2), a zatčení je možné jen na základě odůvodněného rozhodnutí soudu (odstavec 4). Obdobně čl. 5 odst. 1 Úmluvy umožňuje zatčení jen ze zákonných důvodů pro nepodrobení se soudnímu rozhodnutí, nesplnění zákonné povinnosti, případně za účelem předvedení před soud pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu. Podle čl. 5 odst. 2 Úmluvy musí být každý zatčený seznámen s důvody zatčení i s každým obviněním proti sobě.

16. Zákonné vymezení představuje § 69 odst. 1 trestního řádu, podle kterého je možné vydat příkaz k zatčení tehdy, je-li dán vazební důvod a přítomnost obviněného u výslechu nejde zajistit jiným způsobem; podle druhého odstavce musí příkaz kromě jednoznačné identifikace osoby, proti níž směřuje, obsahovat stručný popis skutku, pro který je obviněný stíhán, označení trestného činu a přesný popis důvodů, pro něž je příkaz vydáván.

17. Napadený příkaz k zatčení nesplňuje shora uvedené podmínky už na zákonné úrovni. Celé odůvodnění příkazu zní: „Neznámý pobyt, nemožnost doručení předvolání k veřejnému zasedání.“ Není zde popsán žádný skutek, pro který by byla stěžovatelka stíhána, označení trestného činu, který měl být spáchán, a ani vazební důvod podle § 67 trestního řádu, případně právní či skutkové úvahy, na základě nichž by bylo možné některý z vazebních důvodů dovodit. Podle nálezu sp. zn. IV. ÚS 1507/21 lze stručnost příkazu k zatčení tolerovat, „ale jen při popisu skutku, pro nějž je obviněný stíhán. Kromě označení trestného činu naopak předvídá přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává“. Podle spisu okresního soudu žádné takové

důvody nebyly dány a za přiléhavý nelze považovat ani jejich nástin zmíněný teprve ve vyjádření okresního soudu k ústavní stížnosti.

18. Lze sice připustit obtíže s doručováním do ciziny, nelze však přijmout závěr o vyloučení možných komplikací nutností konat rychle, uplynulo-li od šetřené události šestnáct měsíců a od pravomocného odložení věci pět měsíců. Neznámý pobyt není vazebním důvodem – tím může být obava, že daná osoba se bude skrývat, aby se vyhnula trestnímu stíhání nebo trestu. Takovému závěru nadto musí svědčit konkrétní podezření, že stíhaný koná aktivní kroky k útěku nebo skrývání, takový postoj nelze presumovat pouze z toho, že se zdržuje v cizině. Zákonným předpokladem zatčení je požadavek přítomnosti u výslechu, nikoli nemožnost doručení předvolání k jednání soudu.

19. Ze spisu je dále zjevné, že k protiprávnímu jednání ze dne 4. srpna 2021 stěžovatelka podala dne 9. března 2022 vysvětlení, a aniž by bylo zahájeno její trestní stíhání (§ 160 trestního řádu), policejní orgán podezření ze spáchání trestného činu odložil pro její nezpůsobilost plně chápat smysl a význam trestního řízení. Za této situace se snaha urychleně rozhodnout ve veřejném zasedání v přítomnosti stěžovatelky jeví jako nelogický postup. Prověřování bylo odloženo, protože stěžovatelka není schopna trestnímu řízení porozumět, a proto je třeba ji řádně předvolat k soudnímu jednání.

20. Na základě uvedených skutečností Ústavní soud uzavírá, že okresní soud nesprávně vyložil zákonné požadavky pro vydání příkazu k zatčení podle § 69 odst. 1 trestního řádu a postupoval v rozporu s čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny, neboť rozhodl o zbavení osobní svobody stěžovatelky jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Současně porušil i čl. 5 odst. 1 Úmluvy, který vedle zákonnosti zbavení svobody požaduje, aby každé zbavení svobody bylo slučitelné s cílem chránit jednotlivce před svévolí. Napadený příkaz není možné považovat ani za „odůvodněný příkaz soudce“, jak požaduje čl. 8 odst. 4 Listiny, neboť jeho odůvodnění nesplňuje zákonné požadavky pro zvolený postup. Stěžovatelka tedy ani nebyla řádně seznámena s důvody svého zatčení ve smyslu čl. 5 odst. 2 Úmluvy. Takové pochybení je o to závažnější, bylo-li účelem jeho vyhotovení a realizace toliko doručení předvolání k veřejnému zasedání stěžovatelce – osobě, která není pro své zdravotní omezení schopna chápat význam trestního řízení, což připouští i okresní soud.

21. Za stejně nepřijatelné považuje Ústavní soud také poučení stěžovatelky předcházející předání předvolání k veřejnému zasedání, že nebude-li kontaktní, půjde o vyhýbání se trestnímu stíhání s možností vzetí do vazby, opět za situace, kdy stěžovatelce nebylo sděleno žádné obvinění.

22. Jen pro úplnost Ústavní soud poukazuje na skutečnost, že po podání ústavní stížnosti Krajský soud v Ústí nad Labem (usnesením č. j. 4 To 105/2023-66 ze dne 12. dubna 2023) zrušil usnesení okresního soudu ukládající stěžovatelce ochranné léčení, přičemž odmítl zánik zmocnění zástupkyně odložením věci a uzavřel, že i zástupkyni měl být doručen návrh státního zástupce i předvolání k jednání okresního soudu (odst. 8–10).

VI. Závěr

23. Vydání příkazu k zatčení stěžovatelky je nezákonné, a proto Ústavní soud z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti stěžovatelky vyhověl a příkaz k zatčení zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu pro porušení práva na osobní svobodu zakotveného v čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny a v čl. 5 odst. 1 a 2 Úmluvy.

24. Výše uvedené okolnosti vedou Ústavní soud k závěru, že navrhovaná aplikace § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu je namístě, a proto přiznal stěžovatelce náhradu nákladů řízení vzniklých v řízení před Ústavním soudem. Celková výše náhrady nákladů řízení sestává z úhrady odměny za zastupování advokátem v rozsahu dvou úkonů právní služby po 3 100 Kč [§ 9 odst. 4 písm. e) ve spojení s § 7 advokátního tarifu] a z paušální částky náhrady hotových výdajů za dva úkony právní služby po 300 Kč (§ 13 odst. 3 advokátního tarifu). Lhůta určená

okresnímu soudu k náhradě nákladů řízení byla stanovena podle § 160 odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 63 zákona o Ústavním soudu.

Č. 108
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti při oznámení usnesení ve veřejném zasedání
(sp. zn. I. ÚS 1301/23 ze dne 12. července 2023)

Nezbytným předpokladem naplnění smyslu a účelu jednak ústavně zaručeného práva na přístup k soudu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a jednak práva na spravedlivý proces (čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod), jakož i smyslu a účelu práva podat opravný prostředek (stížnost) vůči prvostupňovému soudnímu rozhodnutí je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížností kritice [srov. např. nálezy ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09 (N 134/53 SbNU 681), ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787), ze dne 5. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214), ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258), ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573), nález ze dne 2. 11. 2022 sp. zn. III. ÚS 1946/22 (N 133/115 SbNU 43) aj.]. Přestože dosavadní judikatura Ústavního soudu se týkala převážně osobní svobody či merita věci, nelze ani u rozhodnutí, že se vykoná dosud nevykonaný zbytek trestu zákazu činnosti, tj. rozhodnutí týkající se práva na ochranu soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, pomíjet, že nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí.

Obecně každé takové usnesení (včetně jeho odůvodnění) musí být dotčené osobě (stěžovateli) prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí. Těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby uvedenými v trestním řádu, a to doručením opisu usnesení, ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem (§ 136, 137, 55a, 55b trestního řádu), přičemž takto lze postupovat i v případech, kdy se ve smyslu § 137 trestního řádu usnesení nedoručuje a stačí jeho oznámení vyhlášením v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Pavla Šámala (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Jana Wintra o ústavní stížnosti stěžovatele J. H., zastoupeného Mgr. Zdeňkem Burdou, advokátem, sídlem Leknínová 3033/7, Praha 10 – Záběhlice, proti usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. února 2023 č. j. 4 To 92/2023--168, za účasti Krajského soudu v Českých Budějovicích jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. února 2023 č. j. 4 To 92/2023-168 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36

odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. února 2023 č. j. 4 To 92/2023-168 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím došlo k porušení jeho ústavně zaručených základních práv a svobod zakotvených v čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 90 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a obsahu vyžádaného spisu se podává, že stěžovatel byl rozsudkem Okresního soudu v Jindřichově Hradci (dále jen „okresní soud“) ze dne 8. 6. 2020 č. j. 1 T 35/2020-95, který nabyl právní moci dne 28. 7. 2020, uznán vinným přečinem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, za což byl odsouzen k peněžitému trestu ve výměře třiceti denních sazeb ve výši 700 Kč, tj. celkem 21 000 Kč, a podle § 69 odst. 1 trestního zákoníku mu byl pro případ, že by trest nebyl ve stanovené lhůtě zaplacen, určen náhradní trest odnětí svobody na tři měsíce. Současně mu byl podle § 73 odst. 1 a 3 trestního zákoníku uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel na dva roky a podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, mu byla uložena povinnost zaplatit na náhradu škody poškozené Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky částku 10 572 Kč.

3. Usnesením okresního soudu ze dne 5. 10. 2021 č. j. 1 T 35/2020-134, které nabylo právní moci dne 5. 10. 2021, bylo u stěžovatele podmíněně upuštěno od výkonu zbytku uloženého trestu zákazu činnosti. Zkušební doba byla stanovena na čtrnáct měsíců a skončila dne 5. 12. 2022.

4. Usnesením okresního soudu ze dne 2. 2. 2023 č. j. 1 T 35/2020-160 bylo rozhodnuto, že podle § 91 odst. 1 trestního zákoníku se dosud nevykonaný zbytek trestu zákazu činnosti, který byl stěžovateli uložen rozsudkem okresního soudu ze dne 8. 6. 2020 č. j. 1 T 35/2020-95, vykoná. Okresní soud z provedeného dokazování zjistil, že stěžovatel se ve zkušební době podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti dopustil celkem tří přestupků, z toho dvou přestupků na úseku dopravy, přičemž v jednom případě uloženou pokutu nezaplatil. Okresní soud proto dovodil, že stěžovatel v průběhu zkušební doby nežil řádným životem, proto rozhodl, že stěžovatel uložený trest zákazu činnosti vykoná. V poučení okresní soud uvedl, že proti usnesení lze podat stížnost do tří dnů ode dne oznámení a že stížnost má odkladný účinek.

5. Stížnost stěžovatele proti usnesení okresního soudu Krajský soud v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“) napadeným usnesením zamítl podle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu. V odůvodnění rozhodnutí uvedl, že stěžovatel podal stížnost proti usnesení okresního soudu dne 9. 2. 2023, přičemž byl osobně přítomen u veřejného zasedání konaného dne 2. 2. 2023, kde bylo předmětné usnesení vyhlášeno a kde byl poučen o důvodech včetně poučení o opravných prostředcích. Stěžovatel se ke stížnosti nevyjádřil. Krajský soud zdůraznil, že podle protokolu o veřejném zasedání ze dne 2. 2. 2023 bylo po vyhlášení usnesení dáno poučení o stížnosti včetně informace o třídenní lhůtě k jejímu podání od oznámení usnesení. Takové oznámení podle krajského soudu nastalo vyhlášením usnesení v přítomnosti

stěžovatele. Krajský soud proto uzavřel, že posledním dnem lhůty k podání stížnosti bylo pondělí 6. 2. 2023 a že stížnost stěžovatele (podaná na poště dne 9. 2. 2023) byla podána opožděně.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že usnesení okresního soudu nebylo vyhlášeno ve formě, ve které mu bylo doručeno, což bylo hlavním důvodem, proč stížnost po doručení usnesení okresního soudu podal. Tvrdí, že o žádných „důvodech" u veřejného zasedání poučen nebyl.

III. Vyjádření účastníka řízení

7. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu krajský soud a Krajské státní zastupitelství v Českých Budějovicích, aby se k ústavní stížnosti stěžovatele vyjádřily.

8. Krajský soud ve svém vyjádření plně odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí ve věci.

9. Krajské státní zastupitelství v Českých Budějovicích nevyužilo možnosti vyjádřit se k ústavní stížnosti, čímž se vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení. Ústavní soud proto s ním jako s vedlejším účastníkem dále nejednal.

10. Ústavní soud nepovažoval za nezbytné zasílat vyjádření krajského soudu stěžovateli k replice, neboť se v něm neobjevily žádné zásadní nebo nové argumenty.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené v ústavní stížnosti. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti stěžovatele příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. též § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), není jim instančně nadřízen a nezasahuje do rozhodovací činnosti soudů vždy, když došlo k porušení „běžné zákonnosti nebo k jiným nesprávnostem", ale až tehdy, představuje-li takové porušení zároveň porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody [srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 1995 sp. zn. II. ÚS 45/94 (N 5/3 SbNU 17); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. V řízení o ústavní stížnosti tedy není sama o sobě významná námitka „nesprávnosti" napadeného rozhodnutí a není rozhodné, je-li dovozována z hmotného či procesního (podústavního) práva.

13. Ústavní soud po posouzení věci shledal, že ústavní stížnost stěžovatele je důvodná, neboť napadeným rozhodnutím bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

a) obecná východiska

14. Řádným opravným prostředkem proti usnesení je stížnost (§ 141 odst. 1 trestního řádu). Podle § 143 odst. 1 trestního řádu se stížnost podává u orgánu, proti jehož usnesení směřuje, a to do tří dnů od oznámení usnesení (§ 137 trestního řádu). Vzhledem k tomu, že

usnesením se zpravidla řeší otázky menší závažnosti, odpovídá tomu i právní úprava v trestním řádu, aby byla na jedné straně zachována procesní práva oprávněných osob domáhat se přezkoumání postupu orgánů činných v trestním řízení, ale zároveň na druhé straně nebylo řízení zatíženo zbytečnými průtahy v důsledku neustálého přezkoumávání jakéhokoliv rozhodnutí převážně procesní nebo technické povahy. Tomu odpovídá omezený okruh osob oprávněných stížnost podat, způsob rozhodování o ní i kratší lhůty pro její podání.

15. K pojmu „oznámení“ podle § 143 trestního řádu se Ústavní soud již opakovaně vyjádřil. Z nálezu ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09 (N 134/53 SbNU 681) vyplývá, že nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížností kritice. Pouze za těchto podmínek se dotčené osobě dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá. Příslušné usnesení (včetně jeho odůvodnění) má být prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí. Těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby uvedenými v trestním řádu, a to doručením opisu usnesení, ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem (§ 136, 137, 55a, 55b trestního řádu).

16. Trestní řád přitom nenařizuje ani nevylučuje možnost pořízení zvukového či obrazovaného záznamu veřejného zasedání v řízení před soudem. Podle § 55a odst. 1 věty první trestního řádu lze k zachycení průběhu úkonu podle potřeby využít i těsnopisného zápisu, který se pak spolu s přepisem do obyčejného písma připojí k protokolu, případně zvukového nebo obrazového záznamu, anebo i jiného vhodného prostředku. Podle § 55b odst. 5 trestního řádu byl-li zvukový záznam pořízen o průběhu úkonu před soudem a není-li dán důvod k postupu podle odstavce 4 (případy, kdy protokol o hlavním líčení nebo veřejném zasedání není třeba písemně vyhotovovat), zaznamená se jeho podstatný obsah již v průběhu úkonu nebo bezprostředně po jeho ukončení do protokolu (srov. k tomu i § 55b odst. 7 trestního řádu).

17. Pro úplnost Ústavní soud poznamenává, že se v mnoha svých rozhodnutích blíže zabýval počátkem lhůty a jejím počítáním u usnesení, kterými je rozhodováno o meritu věci (např. rozhodnutí o zamítnutí návrhu na povolení obnovy) nebo o závažných otázkách souvisejících se zásahy do základních lidských práv a svobod, zejména do práva na osobní svobodu (např. rozhodnutí o vazbě, nařízení výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody, rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, ale i rozhodnutí o zajištění apod.). V judikatuře, která byla ústavně konformním výkladem § 137 odst. 1 a 4 trestního řádu původně vytvořena ve vztahu k usnesení, jímž byl zamítnut návrh na povolení obnovy řízení, a postupně byla rozšířena na další usnesení, která se podle trestního řádu doručují (zejména rozhodnutí o vazbě, o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, o přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody), Ústavní soud dospěl k závěru, že u takových usnesení je třeba vycházet z právního názoru, že ústavně konformní je pouze možnost podání stížnosti až po jejich doručení, byť předtím byla oprávněná osoba seznámena s výrokem a podstatnými důvody usnesení při jeho ústním vyhlášení, ale nebylo jí oznámeno jeho plné znění (včetně odůvodnění), které by pak bylo takto zapsáno v protokolu o veřejném zasedání, případně jeho plné znění (včetně odůvodnění) nebylo podchyceno zvukovým záznamem [srov. např. nálezy ze dne 10. 3. 2005 sp. zn. III. ÚS 303/04 (N 52/36 SbNU 555), ze dne 5. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39), ze dne 4. 3. 2010 sp. zn. III. ÚS 389/09 (N 40/56 SbNU 461), ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09 (N 134/53 SbNU 681), ze dne 5. 2. 2019

sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214), ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787), ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258), ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573) aj.].

18. Ve zmíněných rozhodnutích Ústavní soud konstatoval, že nezbytným předpokladem naplnění smyslu a účelu jednak ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny), a v tom rámci i práva na obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny), jakož i smyslu a účelu práva podat opravný prostředek (stížnost) vůči prvostupňovému soudnímu rozhodnutí je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížností kritice (srov. nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09). Seznámení se s písemným odůvodněním je nezbytné pro kvalifikované podání stížnosti, protože oprávněná osoba musí mít možnost porozumět argumentaci soudu a zvážit možnost obrany proti němu. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a případná povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Byla-li na základě takového nesprávného právního názoru stížnost proti rozhodnutí o opravném prostředku soudem nedůvodně zamítnuta jako opožděně podaná, došlo tím k porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu a na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 a článku 38 odst. 2 Listiny.

19. Zárukou proti oslabení práva obhajoby na dostatečnou možnost odůvodnění své stížnosti je omezení, které soudu druhého stupně brání v rozhodnutí o podané stížnosti dříve, než má obviněná osoba možnost se seznámit s odůvodněním napadeného rozhodnutí (srov. např. již shora uvedené nálezy sp. zn. IV. ÚS 426/09 či sp. zn. III. ÚS 1542/09).

20. Ústavní soud ve své judikatuře již mnohokrát zdůraznil, že netoleruje orgánům veřejné moci – a především obecným soudům – formalistický přístup k aplikaci práva, který používá sofistikované odůvodňování k prosazení zřejmé nespravedlnosti [srov. např. nález ze dne 4. 2. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Z požadavku materiálního právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy vyplývá povinnost každého soudce hledat a prosazovat skutečně spravedlivé řešení. Nad každým utvářením soudního rozhodnutí klene se dvojí imperativ – rozhodnutí musí být nejen zákonné, ale především spravedlivé. Úkolem soudu je rozpoznat skrze zákon spravedlnost [srov. nález ze dne 13. 3. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1241/12 (N 42/68 SbNU 425), body 14 a 15]. Zejména nelze tolerovat, aby sám stát profitoval z nedokonalosti právní úpravy či pochybení orgánů veřejné moci v neprospěch jednotlivce [srov. nález Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 2062/14 (N 198/83 SbNU 185)].

b) aplikace obecných východisek na nyní posuzovaný případ

21. Z vyžádaného spisu okresního soudu Ústavní soud zjistil, že u veřejného zasedání okresního soudu konaného dne 2. 2. 2023, u kterého byl stěžovatel osobně přítomen, bylo provedeno dokazování, ze kterého vyplynulo, že stěžovatel se ve zkušební době podmíněného upuštění od výkonu zbytku daného trestu zákazu činnosti prokazatelně dopustil celkem tří přestupků, z toho dvou přestupků na úseku dopravy. Okresní soud proto uzavřel, že stěžovatel v průběhu zkušební doby nežil řádným životem a že uložený trest zákazu činnosti vykoná. Z protokolu o veřejném zasedání ze dne 2. 2. 2023 se podává, že při vyhlášení usnesení u veřejného zasedání okresní soud uvedl podstatné důvody svého rozhodnutí (nikoli tedy plné znění odůvodnění usnesení, které ani není obsaženo v tomto protokolu) a že stěžovatele poučil o opravných prostředcích. Příslušná státní zástupkyně se vzdala práva stížnosti, stěžovatel se ke stížnosti nevyjádřil. Z doručenky založené na č. l. 160 spisu je patrné, že usnesení okresního soudu bylo stěžovateli doručeno dne 8. 2. 2023. Zvukový záznam daného veřejného zasedání se ve spisu nenachází.

22. Dne 9. 2. 2023 podal stěžovatel proti usnesení okresního soudu stížnost (viz č. l. 163 spisu). Krajský soud podanou stížnost napadeným usnesením zamítl podle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu s odůvodněním, že stěžovatel byl osobně přítomen u veřejného zasedání

konaného dne 2. 2. 2023, kde bylo předmětné usnesení vyhlášeno a kde byl stěžovatel poučen o důvodech rozhodnutí včetně možnosti podat proti němu stížnost ve lhůtě tří dnů od oznámení usnesení, což ovšem přesně neodpovídá obsahu protokolu o veřejném zasedání ze dne 3. 2. 2023 (č. l. 159 trestního spisu; viz k tomu i předchozí bod 21). Takové oznámení podle krajského soudu nastalo vyhlášením usnesení v přítomnosti stěžovatele. Krajský soud proto uzavřel, že posledním dnem lhůty k podání stížnosti bylo pondělí 6. 2. 2023 a že stížnost stěžovatele (podaná dne 9. 2. 2023) byla podána opožděně.

23. Ač v případě stěžovatele nejde o otázky osobní svobody či merita věci, kterých se týká shora uvedená judikatura, nelze ani u rozhodnutí, že se vykoná dosud nevykonaný zbytek trestu zákazu činnosti, tj. rozhodnutí týkající se práva na ochranu soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny, pomíjet, že nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížností kritice. Obecně každé takové usnesení (včetně jeho odůvodnění) musí být dotčené osobě (stěžovateli) prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí. Jak již bylo shora zmíněno, těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby uvedenými v trestním řádu, a to doručením opisu usnesení, ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem (§ 136, 137, 55a, 55b trestního řádu), přičemž takto lze postupovat i v případech, kdy se ve smyslu § 137 trestního řádu usnesení nedoručuje a stačí jeho oznámení vyhlášením v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit.

24. V nyní posuzovaném případě z protokolu o veřejném zasedání ze dne 2. 2. 2023 vyplývá, že při vyhlášení usnesení u veřejného zasedání okresní soud uvedl „podstatné důvody“ svého rozhodnutí, které však v protokolu blíže konkretizovány nejsou, a že stěžovatele poučil o opravných prostředcích. Žádný zvukový záznam z daného veřejného zasedání, který by specifikoval důvody rozhodnutí okresního soudu, se ve spisu nenachází. Byť byl tedy stěžovatel u veřejného zasedání osobně přítomen, není z obsahu spisu zřejmé, zda mu při ústním vyhlášením bylo příslušné usnesení prokazatelně oznámeno tak, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se výrok rozhodnutí opírá, přičemž stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že napadené usnesení nebylo vyhlášeno ve formě, ve které mu bylo doručeno; přitom soudu nic nebránilo poznamenat celé usnesení, včetně jeho odůvodnění a poučení o opravném prostředku do protokolu o veřejném zasedání nebo použít zvukový záznam a nosič informací ho obsahující založit do spisu (srov. § 55b odst. 7 trestního řádu), jak nakonec okresní soud učinil v souvislosti s hlavním líčením ze dne 8. 6. 2020 (viz CD-R za č. l. 94 trestního spisu) nebo krajský soud v souvislosti s veřejným zasedáním ze dne 28. 7. 2020 (č. l. 106 trestního spisu). Z těchto důvodů právně relevantní oznámení nastalo až doručením usnesení okresního soudu stěžovateli dne 8. 2. 2023 (viz č. l. 60 spisu), a proto až od tohoto data je třeba počítat lhůtu k podání stížnosti. Stěžovatel podal proti tomuto usnesení stížnost dne 9. 2. 2023 (viz č. l. 163 trestního spisu), proto byla třídenní lhůta k podání stížnosti v jeho případě zachována. Stěžovatel měl v daném případě právo seznámit se před podáním stížnosti s vyhotovením napadeného usnesení okresního soudu včetně všech důvodů, o něž se opírá výrok rozhodnutí.

25. Zamítl-li krajský soud stížnost stěžovatele jako opožděně podanou, porušil svým postupem právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

VI. Závěr

26. Podle čl. 90 Ústavy jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jde o kompetenční normu, která není bezprostředně pramenem subjektivních práv. Avšak obrátí-li se na soudy účastník řízení v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, domáhaje se svých práv stanoveným postupem v souladu s právní úpravou a relevantní judikaturou, není možné výklad jednotlivých pojmů zúžit v jeho neprospěch.

27. Pro ústavně nesouladný způsob určení počátku běhu lhůty pro podání stížnosti, a v důsledku toho nesprávné zamítnutí této stížnosti pro opožděnost, Ústavní soud podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl, vyslovil, že napadeným usnesením krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a toto usnesení zrušil. Krajský soud je povinen stížnost stěžovatele proti napadenému usnesení okresního soudu věcně projednat a znovu o ní rozhodnout.

28. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 109
Obecně závazná vyhláška obce Řepov č. 1/2021, o stanovení koeficientů pro výpočet daně z nemovitých věcí
(sp. zn. Pl. ÚS 24/23 ze dne 18. července 2023; 238/2023 Sb.)

1. Pojem „jednotlivá část obce“ (§ 12 zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí) je třeba ústavně konformně vyložit tak, že touto částí nemusí být pouze souvislá část území obce, nýbrž i konkrétní označené nemovitosti.

2. Možnost obcí zatížit vyšším zdaněním jen určité nemovitosti je rovněž naplněním ústavního principu samosprávy a subsidiarity politické moci (čl. 8 Ústavy). Jsou to totiž právě místní samosprávy, které mohou efektivně zajistit, aby výše zdanění nemovitostí odpovídala negativním externalitám, které jsou s nimi spojeny v konkrétním místě žití. Možnost do jisté míry individualizovat výši daní z nemovitosti proto sleduje účel zohlednit nerovné zatížení společného prostoru a sdílené infrastruktury v obcích.

3. V konkrétním případě, má-li daňový subjekt za to, že rozhodnutí příslušného finančního úřadu je protizákonné, či dokonce protiústavní (včetně neústavní libovůle či diskriminace), má možnost obrany proti tomuto rozhodnutí prostřednictvím opravných prostředků včetně správního soudnictví, přičemž správní soud může v rámci tohoto přezkumu vyslovit i neaplikovatelnost obecně závazné vyhlášky obce (čl. 95 odst. 1 Ústavy).

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 24/23 dne 18. července 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Josefa Baxy, Ludvíka Davida, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj), Davida Uhlíře, Jana Wintra, Daniely Zemanové a Jiřího Zemánka o návrhu Ministerstva vnitra na zrušení čl. 2 a přílohy č. 1 obecně závazné vyhlášky obce Řepov č. 1/2021, o stanovení koeficientů pro výpočet daně z nemovitých věcí, za účasti obce Řepov, sídlem Řepov 36, Řepov, jako účastníka řízení, takto:

Návrh na zrušení čl. 2 a přílohy č. 1 obecně závazné vyhlášky obce Řepov č. 1/2021, o stanovení koeficientů pro výpočet daně z nemovitých věcí, se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ministerstvo vnitra (dále též „navrhovatel“) se návrhem podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 2 písm. g) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení v záhlaví uvedených ustanovení obecně závazné vyhlášky obce Řepov č. 1/2021, o stanovení koeficientů pro výpočet daně z nemovitých věcí, (dále jen „obecně závazná

vyhláška“) pro rozpor s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 ve spojení s čl. 26 odst. 1, čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a § 12 a § 11 odst. 3 písm. b) zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o dani z nemovitých věcí“). S návrhem byla spojena žádost o jeho přednostní projednání.

2. Obec Řepov (dále též jen „obec“) stanovila napadenou obecně závaznou vyhláškou vydanou zastupitelstvem obce dne 6. 9. 2021 dle § 11 odst. 3 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí koeficient, kterým se pro zdanitelné stavby a jednotky uvedené v § 11 odst. 1 písm. d) citovaného zákona násobí základní sazba daně, případně sazba daně zvýšená podle § 11 odst. 2 zákona o dani z nemovitých věcí, ve výši 1,5 % (čl. 1).

3. Článkem 2 pak obec stanovila místní koeficient, kterým se násobí daň za jednotlivé druhy pozemků, zdanitelné stavby nebo jednotky, popřípadě jejich souhrny, s výjimkou pozemků uvedených v § 5 odst. 1 zákona o dani z nemovitých věcí, ve výši 5, a to pro části obce v rozsahu parcelních čísel pozemků specifikovaných v příloze č. 1 obecně závazné vyhlášky.

4. Podání návrhu na zrušení napadeného ustanovení předcházela procedura podle § 123 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o obcích“), v níž navrhovatel rozhodnutím ze dne 6. 3. 2023 č. j. MV-807-29/ODK-2023 pozastavil účinnost napadeného ustanovení a stanovil obci patnáctidenní lhůtu ke zjednání nápravy. Obec ve stanovené lhůtě nápravu nezjednala a proti citovanému rozhodnutí nevyužila ani opravného prostředku; proto pozastavení účinnosti napadených ustanovení nabylo právní moci, a to dne 23. 3. 2023.

II. Argumentace navrhovatele

5. Ministerstvo vnitra ve velmi obsáhlém návrhu zrekapitulovalo řízení, které předcházelo sistaci napadených částí obecně závazné vyhlášky a podání návrhu samotného, představilo skutková zjištění, ze kterých při svém rozhodování vycházelo, a právní závěry, které na jejich základě učinilo.

6. Jádro právního hodnocení a argumentace navrhovatele leží ve výkladu pojmu „jednotlivá část obce“ v textu zákonného zmocnění dle § 12 zákona č. 338/1992 Sb. pro stanovení předmětného místního koeficientu, kterým se následně násobí daň za jednotlivé druhy nemovitostí, které se nacházejí ve vymezené „části obce“.

7. Ministerstvo vnitra přiložilo katastrální ortofotomapu, ve které graficky znázornilo, na které pozemky v obci Řepov dopadá místní koeficient daně z nemovitých věcí. Vykročení obce z mezí jí svěřené působnosti spatřuje navrhovatel ve způsobu zavedení zvýšeného koeficientu, kdy obec selektivně zatížila vybrané prostory a objekty (areály) konkrétních výrobních a průmyslových závodů, logistických center a dalších podnikatelských areálů a rovněž některé další po obci různě roztroušené pozemky (parc. č. 653/2, 494/2 či 492/2 v k. ú. Řepov). Takové vymezení však podle navrhovatele neodpovídá zákonem použitému pojmu „části obce“ ve smyslu výkladu tohoto pojmu tak, jak jej vnímá právě navrhovatel. Ministerstvo vnitra se tedy domnívá, že obec Řepov při nastavení místního koeficientu v čl. 2 obecně závazné vyhlášky ve spojení s přílohou č. 1 vykročila z mezí zákonného zmocnění obsaženého v § 12 zákona o dani z nemovitých věcí (jednala *ultra vires*), a tudíž jednala v rozporu s čl. 11 odst. 5 Listiny, dle kterého lze daně a poplatky ukládat jen na základě zákona.

8. Ministerstvo vnitra připouští, že v důvodové zprávě k zákonu č. 609/2020 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti daní a některé další zákony, v návaznosti na rozšíření možnosti stanovovat místní koeficienty daně z nemovitých věcí pro „jednotlivé části obce“ byl uvedený pojem vykládán zcela volně, tedy tak, že za „jednotlivou část obce“ může obec v obecně závazné vyhlášce prohlásit libovolnou část svého území, včetně jednotlivých pozemků a objektů. To vedlo obce k navyšování daně z nemovitých věcí prostřednictvím

místního koeficientu adresným způsobem, tedy pro selektivně vybrané nemovité věci nebo jejich skupiny stejně, jak učinila obec Řepov.

9. Uvedený volný výklad pojmu „jednotlivá část obce“ se však dle přesvědčení Ministerstva vnitra příčí nejen významu, který byl tomuto pojmu přikládán v teorii i praxi historicky od počátku účinnosti zákona o dani z nemovitých věcí, kde byl a je užíván v případě koeficientů „polohové renty“ v § 6 a 11, ale též výkladu jazykovému, formálně systematickému a objektivně teleologickému. Rovněž jde o výklad, který není dle názoru Ministerstva vnitra ústavně konformní s čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 11 odst. 5 Listiny, neboť obcím *de facto* umožňuje rozhodovat formou obecně závazných vyhlášek o výši daně v konkrétních případech a u konkrétních osob, resp. adresným způsobem. O obecně závazné vyhlášky se tedy v těchto případech jedná pouze formálně, materiálně jde o individuální právní akty.

10. Pojem „jednotlivá část obce“ je dle přesvědčení Ministerstva vnitra jazykovým ekvivalentem pojmů osada, místní část, čtvrť apod. Je jím tudíž třeba rozumět část území obce, které je souvislého charakteru a jež je současně obydlené občany této obce, kteří tvoří určité „územní společenství“. Dle názoru Ministerstva vnitra se jedná o ucelenější lokalitu, ve které se nachází více „nemovitých věcí“, mezi nimiž existuje věcná a místní (zejména historická, urbanistická a krajinná) souvislost a jež pojí určitá společná specifika odrážející podmínky dané části území obce a občanů, kteří na něm žijí. Jinými slovy řečeno, za „část obce“ lze označit tu občany obydlenou část jejího území, která by za jiných okolností mohla být samostatnou obcí, byť by co do počtu obyvatel byla obcí velmi malou.

11. K důvodům, které vedly obec k vymezení nemovitostí podléhajících místnímu koeficientu v tomto případě a které byly popsány výše, Ministerstvo vnitra namítá, že negativní dopady užívání pozemků, staveb a jednotek pro průmysl, stavebnictví, energetiku a ostatní druhy podnikání byly zákonodárcem reflektovány již při nastavení násobně vyšších daňových sazeb pro tyto případy užívání nemovitých věcí [sazba daně z pozemků dle § 6 odst. 2 písm. a) bodu 2 zákona o dani z nemovitých věcí, která je oproti ostatním nezemědělským pozemkům 2,5 až 25krát vyšší, a sazba daně ze staveb a jednotek dle § 11 odst. 1 písm. d) bodů 2 a 3 zákona o dani z nemovitých věcí, která je ve většině případů vyšší 5krát].

12. Obcím přitom byla dána pravomoc s ohledem na místní podmínky a potřeby navýšit daň u zdanitelných staveb a jednotek, které slouží ke shora uvedeným podnikatelským účelům, i prostřednictvím tzv. „obecního (podnikatelského) koeficientu 1,5“, a to na základě § 11 odst. 3 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí. Tento „obecní koeficient“ je možné stanovit (pouze pro celé území obce) též pro jednotlivé skupiny podnikatelských činností uvedených v jednotlivých bodech § 11 odst. 1 písm. d) zákona o dani z nemovitých věcí.

13. Jinými slovy řečeno, samotný zákonodárce v případě podnikatelsky využívaných nemovitých věci měl dostatečně v patrnosti fakt, že tyto nemovité věci z podstaty svého užívání a funkce zatěžují obce řadou negativních externalit, což reflektoval jejich podstatně vyšším zdaněním oproti jiným nemovitým věcem. Také proto navrhovatel vnímá obcí zvolený postup jako pokus o nepřípustné obcházení § 11 odst. 3 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí, neboť se prostřednictvím uplatnění místního koeficientu pokouší o navýšení daně pro „podnikatele“, ačkoliv tato možnost je již odlišným způsobem upravena právě „obecním (podnikatelským) koeficientem“.

14. Navrhovatel je tedy přesvědčen, že místní koeficient nemůže být *de lege lata* nástrojem způsobilým k dosažení obcí sledovaných ekologických (a s nimi spojených kompenzačních) cílů, neboť je navázán na hledisko územní – má se stanovovat pro všechny nemovité věci na „území jednotlivé části obce“, nikoliv na účelově označené konkrétní druhy nemovitých věcí užívaných k některým typům podnikatelské činnosti, nacházející se nadto na různých místech v obci. Dle ministerstva má být místními koeficienty pro jednotlivé části obce reflektováno územní zvýhodnění či znevýhodnění té které „části obce“, jež se projevuje například náklady obce na správu jednotlivých částí obce, úrovní občanské vybavenosti

a dopravní obslužnosti. Ministerstvo vnitra zdůrazňuje, že *de lege ferenda* nepopírá teoretickou možnost využití daně z nemovitých věcí jako fiskálně ekologického nástroje umožňujícího obcím výrazněji si kompenzovat dopady a náklady spojené s využíváním některých nemovitých věcí na jejich území k podnikatelským účelům. Uvedeného však nelze dosáhnout za současné právní úpravy prostřednictvím místního koeficientu daně z nemovitých věcí.

15. Ministerstvo vnitra dále tvrdí, že se obec při vymezování jednotlivých nemovitostí zatížených sporným koeficientem dopustila rovněž porušení ústavního principu zákazu svévole. Namítá vnitřní rozpornost a účelovost argumentace obce, neboť oproti vyjádření obce jsou do vymezení v příloze č. 1 zahrnuty i pozemky, které se nacházejí vně podnikatelských areálů, k podnikatelské činnosti využívány nejsou (dle obce je tomu tak proto, že jsou ve vlastnictví konkrétní společnosti), na stranu druhou do výčtu nebyly zahrnuty pozemky nacházející se přímo v podnikatelském areálu (dle obce proto, že se na nich nenachází žádný provoz generující negativní externality). Jindy však obec do přílohy naopak začlenila pozemky, na kterých se žádný provoz nenachází, a to z důvodu ucelenosti území, v některých případech jsou v příloze č. 1 zahrnuty izolované pozemky, anebo zde obec uvádí pozemky evidované dle záznamů z katastru nemovitostí jako orná půda či zahrada, tedy druhy pozemků, na které se sporný koeficient vztahovat nemůže. Obec si proto při vymezování nemovitých věcí nepočínala odpovědně a pečlivě, ale v některých případech arbitrárně, a tím pádem svévolně, což je v rozporu s principem rovnosti a zákazu diskriminace.

16. Ministerstvo vnitra se rovněž zabývalo možným rdousícím účinkem předmětné daně, nicméně samo konstatovalo, že samotnou možnost pětinásobného navýšení daně nelze bez dalšího považovat za rozpornou s tímto ústavním zákazem, a přezkum ústavnosti v tomto smyslu ministerstvu nepřísluší.

17. Pokud jde o možné porušení principu rovnosti a zákazu diskriminace, Ministerstvo vnitra konstatovalo, že obec přikročila ke stanovení místního koeficientu daně z nemovitých věcí ve výši 5 primárně pro podnikatelské areály několika obchodních společností a pro zpevněný podnikatelský areál ve společném jmění manželů Bohuslava Gabora a Moniky Cihiové, a to z důvodu, že tyto podnikatelské areály byly a jsou v obci zdrojem výrazného zatížení externalitami spojenými s jejich provozem. Ministerstvo vnitra má sice za prokázané, že uvedené areály skutečně jsou či v budoucnu mohou být pro obec zdrojem významného dopravního zatížení (zejména nákladní dopravou) a dalších negativních externalit, majících vliv na kvalitu života v obci, a že prostředky získané vyšším zdaněním uvedených areálů hodlá obec využít primárně k řešení neutěšené dopravní situace v obci, přesto však prý nelze důvody, které obec vedly ke stanovení místního koeficientu, považovat za objektivní a racionální. Důsledkem protiprávního postupu obce je mimořádně vysoká nerovnost ve výši zdanění jednotlivých vlastníků nemovitých věcí v obci, kterou z hlediska „nediskriminace“ obhájit nelze.

18. Z výše uvedených důvodů nemohou dle názoru navrhovatele napadené části obecně závazné vyhlášky obstát ani ve třetím kroku standardního testu, ať už pro porušení principu rovnosti, obcházení zákona, svévoli postupu, či sledováním právem neaprobovaného účelu.

19. Ministerstvo vnitra návrh spojilo s návrhem na přednostní projednání věci z důvodu její naléhavosti. Obecně závazné vyhlášky obcí upravující místní koeficienty daně z nemovitých věcí musí totiž dle § 16a zákona o dani z nemovitých věcí nabýt platnosti nejpozději do 1. 10. předchozího zdaňovacího období a účinnosti nejpozději do 1. 1. následujícího zdaňovacího období. Současně dle § 13b odst. 1 zákona o dani z nemovitých věcí platí, že daň z nemovitých věcí se stanoví na zdaňovací období podle stavu k 1. 1. roku, na který je daň stanovována, přičemž dle § 12c věty druhé zákona o dani z nemovitých věcí se ke změnám skutečností rozhodných pro daň, které nastanou v průběhu zdaňovacího období, nepřihlíží. Ministerstvo vnitra se domnívá, že naléhavost této věci je dána jejím zásadním právním významem pro posuzování případů obdobně koncipovaných obecně závazných vyhlášek, které některé obce buď již v minulosti vydaly, nebo které obce budou mít záměr vydat

pro zdaňovací období roku 2024. V návaznosti na možné závěry plynoucí z nálezu Ústavního soudu v této věci je podle navrhovatele nezbytné, aby byl obcím poskytnut alespoň minimální časový prostor pro to, aby mohly tyto závěry do mezního data 1. 10. 2023 reflektovat při svém rozhodování o výši a způsobu zdanění nemovitých věcí formou obecně závazných vyhlášek.

III. Vyjádření účastníka řízení

20. Obec Řepov ve vyjádření k návrhu uvádí, že napadená ustanovení nepovažuje za rozporná s ústavním principem rovnosti dle čl. 1 a 3 Listiny ve spojení s čl. 26 odst. 1 Listiny, s čl. 11 odst. 5 Listiny ani s § 12 a § 11 odst. 3 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí, a nejde přitom ani o obcházení zákona o dani z nemovitých věcí. Obec odkazuje na své dřívější vyjádření ze dne 20. 1. 2023, které je přílohou č. 18 návrhu Ministerstva vnitra; blíže se proto vyjadřuje pouze k části návrhu.

21. Obec setrvává na názoru, že pojem „území jednotlivé části obce“ ve smyslu § 12 zákona o dani z nemovitých věcí vykládá v souladu s úmyslem zákonodárce, který jej dostatečně vyjádřil v důvodové zprávě k zákonu č. 609/2020 Sb., kterým byla změněna dosavadní aplikační praxe § 12 zákona o dani z nemovitých věcí. Při vydávání obecně závazné vyhlášky se obec opírala i o předchozí názory, resp. výkladová stanoviska Generálního finančního ředitelství a Ministerstva financí a rovněž o názory odborné veřejnosti, např. Centra daňových studií při Katedře obchodu a financí Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze. Všechny tyto názory se v době vydání napadené obecně závazné vyhlášky shodovaly na tom, že „část obce“ lze vymezit i jen vůči jednotlivým nemovitostem, jak to předpokládal zákonodárce. Toto je nesporné, přestože uvedené odborné názory Ministerstvo vnitra bagatelizuje s tím, že jmenované orgány pouze vycházejí z téže důvodové zprávy k zákonu č. 609/2020 Sb. Obec se odvolává i na původní stanovisko Ministerstva vnitra k obecně závazné vyhlášce, které ji neshledalo v rozporu se zákonem. Obec namítá, že pokud by dozorový orgán již na počátku upozornil na její nezákonnost, mohla obec její obsah upravit či ji vůbec nevydat.

22. Obec poukazuje na význam teleologické argumentace a hledání smyslu a účelu právní úpravy tak, jak jej mnohokrát zdůraznil Ústavní soud. V této souvislosti se odvolává na vyjádření, která zazněla při projednávání příslušné novely zákona. Cituje ministryni financí JUDr. Alenu Schillerovou, která dne 7. 7. 2020 na 54. schůzi Poslanecké sněmovny výslovně uvedla, že novela rozšiřuje pravomoc obcí při stanovení místního koeficientu a „umožní tím stanovit místní koeficient také pro jednotlivou část obce, především je to pro tu část obce, kde mají sídlo například podnikatelské subjekty, aniž by se to dotklo zvyšování daně pro občany“. Cituje rovněž její vyjádření z 62. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 27. 10. 2020, a sice bod 51, ve kterém ke schvalované novele zaznělo, „to je ta možnost, aby mohly obce zvednout daň z nemovitých věcí u podnikatelských subjektů, aniž by zvedaly daň občanům“.

23. Dne 10. 12. 2020 byl návrh zákona č. 609/2020 Sb. projednán na 3. schůzi Senátu, kde ministryně financí uvedla: „Předložený daňový balíček též posiluje rozhodovací pravomoci místních samospráv. V oblasti daně z nemovitých věcí jím umožňuje stanovit místní koeficient zvlášť pro jednotlivé části obce. Nyní ho totiž musí stanovovat pro celé své území.“ […] „I tímto balíčkem dostávají další kompetence municipality […] Teď dostávají kompetenci zvýšit tu daň třeba pro továrny nebo pro nějaké velké podnikatelské subjekty, aniž by ji zvyšovaly občanům. Takže to je věcí obcí, do toho stát prostě ingerovat nebude nikdy.“

24. Z uvedeného je podle obce zřejmý úmysl předkladatele návrhu zákona č. 609/2020 Sb., týkající se novelizace § 12 zákona o dani z nemovitých věcí, Ministerstvo vnitra však podle obce citované ustanovení dezinterpretuje a *de facto* neguje řádně projevenou vůli zákonodárce, čímž se dopouští porušení principu dělby moci. Obec se vymezuje rovněž proti výkladu ministerstva, podle kterého je vyloučeno, aby byla za část obce považována lokalita neobydlená, a upozorňuje na konkrétní příklady historických částí vybraných měst.

25. Obec Řepov proto navrhla, aby Ústavní soud návrh Ministerstva vnitra zamítl.

26. S ohledem na skutečnost, že vyjádření obce neobsahovalo argumentaci, která by již navrhovateli nebyla známa, nebylo zasláno Ministerstvu vnitra k případné replice, neboť by to nebylo účelné.

27. Veřejný ochránce práv podáním ze dne 20. 4. 2023 Ústavní soud vyrozuměl, že do řízení v postavení vedlejšího účastníka řízení nevstupuje.

IV. Upuštění od ústního jednání

28. Ústavní soud dospěl k závěru, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci, a proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl ve věci bez jeho nařízení.

V. Znění napadených částí obecně závazné vyhlášky

29. Ustanovení čl. 2 napadené obecně závazné vyhlášky zní:

„Čl. 2

Místní koeficient

Místní koeficient se pro části obce, které jsou vymezeny v Příloze č. 1 této obecně závazné vyhlášky v rozsahu dle parcelních čísel pozemků, stanovuje ve výši 5, kterým se násobí daň poplatníka za jednotlivé druhy pozemků, zdanitelných staveb nebo zdanitelných jednotek, popřípadě jejich souhrny, s výjimkou pozemků uvedených v § 5 odst. 1 zákona o dani z nemovitých věcí.“

30. Příloha č. 1 napadené obecně závazné vyhlášky obsahuje vymezení částí obce Řepov dle parcelních čísel pozemků, u nichž se stanovuje místní koeficient ve výši 5. Ve verzi předložené navrhovatelem jsou uvedena pouze parcelní čísla pozemků, verze publikovaná na stránkách obce obsahuje vždy údaje o čísle parcely, druhu pozemku, majiteli a označení listu vlastnictví, na kterém je příslušný pozemek zapsán.

VI. Podmínky řízení

31. Podle § 64 odst. 2 písm. g) zákona o Ústavním soudu je navrhovatel oprávněn podat návrh na zrušení jiného právního předpisu nebo jeho jednotlivých ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy, jde-li o návrh na zrušení obecně závazné vyhlášky obce, kraje nebo hlavního města Prahy za podmínek stanovených v zákonech upravujících územní samosprávu. V posuzované věci je tímto zákonem obecní zřízení, zejména jeho § 123. Ústavní soud si z předložených podkladů ověřil, že zákonná procedura dozoru navrhovatele nad vydáváním a obsahem obecně závazných vyhlášek obcí byla naplněna. Návrh na zrušení podalo oprávněné ministerstvo v zákonem stanovené lhůtě a po nabytí právní moci rozhodnutí navrhovatele o pozastavení účinnosti napadené části obecně závazné vyhlášky (§ 123 odst. 3 obecního zřízení), obec přitom nevyužila možnosti podat proti rozhodnutí navrhovatele opravný prostředek.

VII. Přezkum napadeného ustanovení

32. Při posuzování souladu obecně závazných vyhlášek územních samosprávných celků (resp. jednotlivých ustanovení) s ústavním pořádkem nebo zákonem Ústavní soud ustáleně používá test čtyř kroků [srov. např. nález ze dne 22. 3. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 63/04 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.) a řadu dalších; veškerá judikatura zdejšího soudu je dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Zkoumá, 1. zda zastupitelstvo obce mělo pravomoc vydat obecně závaznou vyhlášku, jejíž součástí je napadené ustanovení, 2. zda se obec při vydání obecně závazné vyhlášky nepohybovala mimo zákonem vymezenou věcnou působnost, tj. zda nejednala *ultra vires*, 3. zda nezneužila zákonem svěřenou pravomoc a působnost a konečně 4. zda přijetím napadeného ustanovení nejednala zjevně nerozumně.

VII.1. Pravomoc obce vydat obecně závaznou vyhlášku

33. Jde-li o první krok testu, Ústavní soud, stejně jako opakovaně i v minulosti, konstatuje, že obce jsou podle čl. 104 odst. 3 Ústavy v mezích své zákonem vymezené samostatné působnosti (§ 35 obecního zřízení) nadány originární normotvornou pravomocí vydávat prostřednictvím svých zastupitelstev obecně závazné vyhlášky. To znamená, že k vydávání obecně závazných vyhlášek v mezích této své působnosti, a to i když jsou jimi ukládány povinnosti, již obce nepotřebují žádné další zákonné zmocnění, s výjimkou daní a poplatků, které lze dle čl. 11 odst. 5 Listiny ukládat jen na základě zákona.

34. Ze zápisu ze zasedání zastupitelstva obce Ústavní soud zjistil, že zastupitelstvo obce přijalo napadenou vyhlášku na svém zasedání dne 6. 9. 2021 za přítomnosti 12 zastupitelů z celkem 13. Pro přijetí hlasovalo 10 zastupitelů, 2 zastupitelé se zdrželi hlasování. To podle § 87 obecního zřízení postačuje k přijetí platného usnesení. Obecně závazná vyhláška byla řádně publikována na úřední desce (8. 9. 2021 až 29. 9. 2021), a byly tak splněny podmínky stanovené v § 12 zákona o obcích, ve znění účinném do 31. 12. 2021, tj. právní předpis obce byl řádně vyhlášen a stal se platnou součástí právního řádu. Z doložky o vyvěšení obecně závazné vyhlášky a obsahu jejího čl. 3 odst. 2 nadto vyplývá, že obec splnila rovněž podmínky stanovené § 16a zákona o dani z nemovitých věcí, neboť obecně závazná vyhláška nabyla platnosti do 1. 10. 2021, byla včas zaslána správci daně (dne 8. 9. 2021) a účinnosti nabyla dne 1. 1. 2022.

35. První krok testu proto považuje Ústavní soud za splněný; ostatně splnění formálních podmínek pro přijetí napadeného právního předpisu nezpochybnil ani navrhovatel.

VII.2. Dodržení mezí samostatné působnosti

36. U druhého kroku testu Ústavní soud zkoumá, zda obec při vydání obecně závazné vyhlášky nevybočila z mezí ústavního zmocnění, resp. mimo zákonem vymezenou věcnou působnost (nejednala *ultra vires*), tedy zda napadený předpis upravuje právní vztahy, pro které mu otevírá právní úprava prostor, a zda zároveň nezasahuje do věcí, které jsou vyhrazeny pouze zákonu.

37. Jak bylo připomenuto výše, pravomoc obce stanovit daně a poplatky je dle čl. 11 odst. 5 Listiny vázána na zákonnou právní úpravu, v nyní posuzované věci je jí zákon o dani z nemovitých věcí, konkrétně jeho § 12, který zní:

„Obec může obecně závaznou vyhláškou pro všechny nemovité věci na území celé obce nebo pro všechny nemovité věci na území jednotlivé části obce stanovit jeden místní koeficient ve výši v rozmezí 1,1 až 5, přičemž koeficient musí být stanoven s přesností na jedno desetinné místo. Tímto koeficientem se vynásobí daň poplatníka za jednotlivé druhy pozemků, zdanitelných staveb nebo zdanitelných jednotek, popřípadě jejich souhrny, s výjimkou pozemků uvedených v § 5 odst. 1.“

38. Ministerstvo vnitra se domnívá, že obec Řepov při stanovení místního koeficientu v čl. 2 ve spojení s přílohou č. 1 obecně závazné vyhlášky vykročila z mezí zákonného zmocnění, a tudíž jednala i v rozporu s čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod, když selektivně vybrala a označila parcelními čísly prostory a objekty (areály) konkrétních výrobních a průmyslových závodů, logistických center a dalších podnikatelských areálů a některé další po obci různě roztroušené pozemky. Takové vymezení údajně neodpovídá obsahu pojmu „část obce“, respektive navrhovatelem preferovanému výkladu tohoto pojmu. Tento názor však Ústavní soud nesdílí.

39. Stanovení místního koeficientu obcí je totiž postupem, kterým obec realizuje své právo na samosprávu, a nevykročuje přitom z mezí samostatné působnosti a ani z mezí zákonného zmocnění, které je v případě daní a poplatků nezbytným předpokladem pro jejich zavedení obecně závaznou vyhláškou. Není totiž sporu o tom, že obec byla oprávněna místní koeficient zavést, rozhodla se přitom pro výši, která odpovídá zákonnému vymezení,

a současně – mohla-li místní koeficient vztáhnout na celé území obce, nemohla jednat *ultra vires*, pokud koeficientem zatížila jakoukoliv jeho menší část.

40. Jelikož obec přijetím uvedené vyhlášky včetně napadeného ustanovení nevybočila mimo zákonem vymezenou věcnou působnost, splnila podmínky druhého kroku testu.

VII.3. Nezneužití stanovené působnosti

41. Třetí krok testu vede k zodpovězení otázky, zda obec při vydávání obecně závazné vyhlášky nezneužila zákonem jí svěřenou působnost. Kritériem pro hodnocení, zda došlo ke zneužití působnosti, jsou tři otázky, které zkoumají, zda: a) obec výkonem moci v zákonem svěřené oblasti nesledovala účel, který není zákonem aprobován, b) obec neopomenula relevantní úvahy při přijímání rozhodnutí, či naopak c) nepřihlížela k nerelevantním úvahám [viz nález Ústavního soudu ze dne 22. 3. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 63/04 (*Prostějov*)]. Nutno dodat, že zásah Ústavního soudu je namístě pouze v případech, považuje-li případné zneužití výkonu samostatné působnosti za flagrantní [viz nález ze dne 22. 5. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 30/06 (N 87/45 SbNU 279; 190/2007 Sb.; *Ostrov*)].

42. Řeší-li tedy druhý krok testu otázku, zda daná materie spadá či nespadá do samostatné působnosti obcí, pak krok třetí hodnotí, zda tato úprava, ač spadající do samostatné působnosti, splňuje podmínku zakotvenou v § 35 odst. 3 písm. a) zákona o obcích, tedy soulad se zákonem. Obec se totiž sice svojí úpravou může pohybovat v mezích své samostatné působnosti, avšak právě naplněním některého z výše uvedených znaků se při její realizaci může dostat do kolize se zákonem, či dokonce s ústavním pořádkem.

43. Účel zavedení místního koeficientu dopadajícího na blíže specifikované pozemky na území obce, který obec dlouhodobě a konstantně deklaruje, vyplývá již ze zápisu ze zasedání zastupitelstva obce, na kterém byla napadená právní úprava přijata. Obec uvedla, že je vedena snahou kompenzovat zvýšenou ekologickou zátěž na jejím území, způsobenou průmyslovou výrobou. Upřesnění pak zaznělo v několika dalších vyjádřeních, na která i nyní obec odkazuje. Obec je přesvědčena, že vymezení nemovitostí v příloze č. 1 opírá o racionální důvody; zejména jde o důsledky průmyslové výroby a provozů umístěných právě v těch částech obce, pro které byl stanoven místní koeficient v maximální možné výši. Právě ony totiž způsobují výrazné ekologické zatížení celého území obce, jsou zdrojem hluku, prašnosti, nadměrné nákladní dopravy v obci, jsou příčinou dopravních zácp kamiónů přímo v intravilánu obce, blokování přístupových cest pro integrovaný záchranný systém a dalších negativních externalit, například opotřebení pozemních komunikací (srov. vyjádření obce určené Ministerstvu vnitra ze dne 28. 4. 2022 či ze dne 20. 1. 2023).

44. Možnost obcí zatížit vyšším zdaněním jen určité nemovitosti je rovněž naplněním ústavního principu samosprávy a subsidiarity politické moci (čl. 8 Ústavy). Jsou to totiž právě místní samosprávy, které – oproti „celostátnímu“ normotvůrci – mohou efektivně zajistit, aby výše zdanění nemovitostí skutečně odpovídala negativním externalitám, které jsou spojeny s nemovitostmi v konkrétním místě žití. Jinými slovy, možnost do jisté míry individualizovat výši daní z nemovitosti sleduje účel efektivně zohlednit nerovné zatížení společného prostoru a sdílené infrastruktury v obcích a městech. Takový cíl mohou lépe naplnit právě zástupci místních samospráv, kteří mají k místním poměrům blíže.

45. Rovněž Ministerstvo vnitra ostatně v návrhu připustilo, že dotčené podnikatelské areály jsou či v budoucnu mohou být pro obec Řepov zdrojem významného dopravního zatížení a dalších negativních externalit, které má obec Řepov v souladu se svými zákonem stanovenými úkoly (§ 35 odst. 1 a 2 zákona o obcích) zcela pochopitelnou snahu řešit a občanům obce kompenzovat.

46. Při hodnocení, zda je obcí uváděný účel přijaté právní úpravy zákonem aprobován, či nikoliv, nemůže Ústavní soud odhlédnout od dříve zmíněné důvodové zprávy k zákonu č. 609/2020 Sb. i od vyjádření, která zazněla v průběhu schvalování dotčené právní úpravy ze

strany jejího předkladatele (více viz vyjádření obce). V části důvodové zprávy zaznělo: „Pod pojmem ‚jednotlivá část obce' tak lze rozumět jak katastrální území, tak jinou část obce jednoznačným a nezaměnitelným způsobem vymezenou, např. uvedením názvu části obce, názvem ulice, parcelními čísly pozemků nebo stavbami s číslem popisným či evidenčním, vždy s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém se tyto nemovité věci nacházejí. Přesná identifikace jednotlivé části obce má nesporně svůj význam, a to jak pro poplatníka daně z nemovitých věcí, tak pro správce daně, a rovněž pro obec, neboť ve výsledku má dopad na správné stanovení daně z nemovitých věcí." Ministryně financí pak návrh právní úpravy při projednávání v Senátu uvedla slovy: „I tímto balíčkem dostávají další kompetence municipality […] Teď dostávají kompetenci zvýšit tu daň třeba pro továrny nebo pro nějaké velké podnikatelské subjekty, aniž by ji zvyšovaly občanům. Takže to je věcí obcí, do toho stát prostě ingerovat nebude nikdy" (projednávání návrhu zákona č. 609/2020 Sb. dne 10. 12. 2020 na 3. schůzi Senátu).

47. Postup obce byl později potvrzen i výkladovými stanovisky Generálního finančního ředitelství a Ministerstva financí a ve shodě byly rovněž názory odborné veřejnosti, například Centra daňových studií při Katedře obchodu a financí Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze, na které obec rovněž opakovaně poukazuje. Lze ostatně konstatovat, že původní záměr zákonodárce dát obcím možnost zatížit vyšším zdaněním pouze vybrané nemovitosti (je-li k tomu dán racionální důvod) svým způsobem nezpochybnil ani sám navrhovatel. Sám totiž uvádí, že se podílí na přípravě návrhu změny zákona o dani z nemovitých věcí, který by měl přinést adekvátní legislativní řešení záměru zákonodárce umožnit obcím vyšší zdanění nemovitých věcí užívaných k podnikání, rekreaci či jiným specifickým účelům (bod 31 návrhu Ministerstva vnitra, obdobně rovněž příloha č. 1 k Oznámení o zahájení správního řízení spojenému s poučením účastníka řízení o procesních právech a povinnostech ze dne 5. 1. 2023, bod 11). Je tedy zjevné, že samotný účel takové úpravy či tomu odpovídající úpravu samotnou nepovažuje ani sám navrhovatel za nelegitimní, ač je přesvědčen, že podoba právní úpravy obsažená v § 12 *de lege lata* tomu reálně posloužit nemůže.

48. Z uvedeného nicméně Ústavní soud dovodil, že shora vyložený úmysl obce při přijímání napadené právní úpravy a úmysl zákonodárce byly obdobné, a Ústavní soud jej proto považuje za zákonem aprobovaný.

49. Při hodnocení případného opomenutí relevantních úvah při přijímání obecně závazné vyhlášky lze mimo jiné zkoumat, zda obec vzala v potaz existenci jiných kogentních zákonných norem či norem ústavního pořádku. Konkrétně by přicházela do úvahy jiná ustanovení zákona o dani z nemovitých věcí, dále pak čl. 11 odst. 5 Listiny, dle kterého lze daně a poplatky ukládat jen na základě zákona, a v neposlední řadě princip rovnosti a zákaz diskriminace dle čl. 1 a 3 Listiny.

50. Ministerstvo vnitra v tomto smyslu připomíná, že obcím již byla dána pravomoc navýšit daň u zdanitelných staveb a jednotek, které slouží k podnikatelským účelům, prostřednictvím tzv. „obecního (podnikatelského) koeficientu 1,5", a to na základě § 11 odst. 3 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí. Tento obecní (podnikatelský) koeficient je možné stanovit i pro jednotlivé skupiny podnikatelských činností uvedených v jednotlivých bodech § 11 odst. 1 písm. d) zákona o dani z nemovitých věcí. Ministerstvo vnitra uvádí, že tímto způsobem měl již samotný zákonodárce v případě podnikatelsky využívaných nemovitých věcí v dostatečné patrnosti fakt, že tyto nemovité věci z podstaty svého užívání a funkce zatěžují obce řadou negativních externalit, což reflektoval jejich podstatně vyšším zdaněním oproti jiným nemovitým věcem.

51. V tomto směru však nelze s navrhovatelem souhlasit. Účel tohoto obecního koeficientu je odlišný, a proto mu nemůže obcí zvolená úprava konkurovat či toto zákonné ustanovení obcházet. Obecním (podnikatelským) koeficientem je totiž sice možné „cílit" na

podnikatelský způsob užívání staveb a jednotek (nikoliv pozemků), avšak není možné jeho pomocí dále diferencovat jednotlivé podnikatelské aktivity vykonávané v těchto podnikatelsky využívaných objektech podle toho, jak fakticky (negativně) na obec působí, tak, aby mohly být obci negativní vlivy „kompenzovány" jejich původci, nikoliv podnikatelskými subjekty, které obec tímto způsobem zatěžují nepoměrně méně.

52. V tomto kontextu by se naopak jevilo zjevně nespravedlivým, nerozumným a nenaplňujícím sledovaný účel, postupovala-li by obec právě tak, že by za účelem kompenzace negativních dopadů průmyslových provozů na obec vymezila část obce (podle navrhovatele by nadto muselo jít pouze o obydlenou část obce), jak požaduje navrhovatel, tedy zjednodušeně řečeno, jako ucelenou souvislou ohraničenou oblast, která by zahrnovala všechny typy pozemků (mimo ty, které jsou § 12 vyloučeny). Tím by totiž vyšší daňové zatížení mohla v konkrétním případě vztáhnout i na daňové subjekty, které se na negativních externalitách nijak nepodílejí, a naopak by se jí zde nepodařilo zahrnout ty podnikatelské provozy, které se nacházejí mimo vymezenou oblast.

53. Jak je uvedeno výše, ve prospěch závěru o nezákonnosti a neústavnosti napadených částí obecně závazné vyhlášky předložilo Ministerstvo vnitra obsáhlou argumentaci, jejíž těžiště leží v provedení výkladu pojmu „jednotlivá část obce". Ministerstvo vnitra přitom klade důraz především na výklad jazykový a formálně systematický, odvolává se na jednotu a souladnost právní terminologie v celém právním řádu, zejména na terminologii již dříve užitou zákonodárcem v zákoně o dani z nemovitých věcí. Záměr vykládat pojem „jednotlivá část obce" tak, jak byl předestřen v důvodové zprávě k zákonu č. 609/2020 Sb., zakládá podle navrhovatele zjevný rozpor s jeho dřívějším dlouhodobým a ustáleným užitím a významem. Dle Ministerstva vnitra je nutné dát přednost významu, který je historicky ustálený; nadto s odkazem na Gustava Radbrucha připomíná, že „je proto možné konstatovat jako vůli zákonodárce to, co nikdy jako vědomá vůle autora zákona nebylo přítomno. Interpret může rozumět zákonu lépe, než mu rozuměl jeho tvůrce, zákon může být moudřejší než jeho autor – on právě musí být moudřejší než jeho autor" (Radbruch, G. Rechtsphilosophie. Studienausgabe. Hrsg. R. Dreier, S. Paulson, Heidelberg, 1999, s. 107).

54. Jde-li o terminologii použitou přímo v zákoně o dani z nemovitých věcí, pak například způsob vymezení nemovitých věcí v § 17a tohoto zákona pomocí pojmu „jednotlivé nemovité věci" vede navrhovatele k závěru, že měl-li by zákonodárce v úmyslu zatížit koeficientem jednotlivé nemovitosti i dle § 12, učinil by to jistě pomocí stejného pojmu. Rovněž na jiném místě zákona [§ 4 odst. 1 písm. x), § 9 odst. 1 písm. w), § 12d odst. 3] zavedená možnost osvobození jednotlivých pozemků či zdanitelných staveb ve zvýhodněné průmyslové zóně (s povinným označením konkrétního parcelního čísla pozemků, které zvýhodněnou průmyslovou zónu tvoří) dle navrhovatele dokládá, že zákonodárce zjevně neměl v úmyslu umožnit vymezení jednotlivých pozemků, použil-li v § 12 zákona pojem „jednotlivá část obce". Nadto navrhovatel z jiných zákonů dovozuje, že je nutné pojem „jednotlivá část obce" vykládat dokonce ve smyslu obydlené části území obce.

55. Ústavní soud se již v minulosti opakovaně vyjádřil k možnostem výkladu podústavní právní normy. Opakovaně přitom konstatoval, že vázanost soudu zákonem neznamená bezpodmínečně nutnost doslovného výkladu aplikovaného ustanovení, nýbrž především vázanost smyslem a účelem zákona.

56. „V případě konfliktu mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem je důležité stanovit podmínky priority výkladu *e ratione legis* před výkladem jazykovým, podmínky, jež by měly představovat bariéru možné libovůle při aplikaci práva. Každá právní norma má svůj smysl a účel, jejich rekonstrukce je však spjata s řadou nejistot. Smysl a účel zákona lze dovodit především z autentických dokumentů, vypovídajících o vůli a záměrech zákonodárce, mezi něž patří důvodová zpráva k návrhu zákona (uvědomujíc si skutečnost, že ze souhlasu zákonodárce s osnovou návrhu lze pouze prezumovat i jeho souhlas s jejími

důvody), a dále z argumentace, přednesené v rozpravě při přijímání návrhu zákona […] V případě aplikace právního ustanovení nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad *e ratione legis* před výkladem jazykovým“ [viz stanovisko Ústavního soudu ze dne 21. 5. 1996 sp. zn. Pl. ÚS-st. 1/96 (ST 1/9 SbNU 471)]. V nálezu ze dne 17. 12. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/97 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.) pak Ústavní soud doplnil, že „naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace vycházející pouze z jeho jazykového výkladu […] Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad *e ratione legis* atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy činí z práva nástroj odcizení a absurdity“. Obdobně pak v nálezu ze dne 13. 6. 2006 sp. zn. I. ÚS 50/03 (N 120/41 SbNU 499) zopakoval, že „obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku, a že povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad […] Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, neboť v každém z nich je třeba nalézat i právní principy uznávané demokratickými právními státy“.

57. Ústavní soud se proto ani nyní neodchýlil od svých závěrů a přistoupil k výkladu pojmu „jiné části obce“ obdobným způsobem. Pokud proto již výše identifikoval účel zákonné právní úpravy, který nadto ani neshledal ve zjevné kolizi s jejím doslovným zněním, nemůže obcí přijatou právní úpravu, která tento účel bezesporu naplňuje, považovat za rozpornou s § 12 zákona o dani z nemovitých věcí.

58. Ani navrhovatelova argumentace pomocí subjektivně historického výkladu Ústavní soud o jiném závěru nepřesvědčila. Ministerstvo vnitra poukazuje na důvodovou zprávu k dřívější novelizaci § 6 odst. 4 písm. b) zákona o dani z nemovitých věcí (ve které je uvedeno „a upřesňuje se skutečnost, že obecně závaznou vyhláškou mohou být sníženy nebo zvýšeny koeficienty pouze pro jednotlivé části obce, a nikoli pro jednotlivé pozemky v jednotlivých částech nebo pro celé obce“) a k novelizaci § 11 odst. 3 písm. a) téhož zákona („dále se změnou tohoto ustanovení upřesňuje skutečnost, že obecně závaznou vyhláškou mohou být zvýšeny nebo sníženy koeficienty pouze pro jednotlivé části obce, a nikoli pro stavby v jednotlivých částech, nebo pro celé obce“). Ministerstvo vnitra tvrdí, že z uvedeného nesporně vyplývá, že zákonodárce výslovně a jednoznačně odmítl možnost, aby byl pojem „část obce“ vykládán jako „jednotlivé pozemky a stavby v jednotlivých částech obce“, a proto v důvodové zprávě zdůraznil, že se dotčené koeficienty mají stanovovat v „jednotlivých částech obce“ jako něčem významově zcela odlišném od pouhých „jednotlivých pozemků“ či „jednotlivých staveb“.

59. V tomto ohledu lze navrhovateli přisvědčit, ovšem pouze ve vztahu k těmto dvěma ustanovením. Jen ve vztahu k nim se totiž důvodová zpráva vyjadřuje takto explicitně. V případě novelizovaného § 12 zákona o dani z nemovitých věcí však důvodová zpráva zatížení jednotlivých staveb a pozemků takto výslovně nevyloučila, patrně právě proto, že z ní naopak taková nově zavedená možnost výslovně vyplývá. Nutno dodat, že již ze samotné podstaty obou zmiňovaných ustanovení § 6 a 11 zákona o dani z nemovitých věcí (možnost zohlednění umístění nemovitostí v oblasti se zhoršeným životním prostředím, umístění nemovitostí mimo centrum či v atraktivních lokalitách) plyne jejich vázanost na určitou ucelenou oblast.

Vyčlenění jedné z nemovitostí by účel právní úpravy zcela popřelo, neboť zhoršené životní prostředí nemůže ovlivňovat obyvatele pouze jedné z nemovitostí nacházejících se v dané oblasti. Ministerstvo vnitra tak srovnává nesrovnatelné, neboť polohová renta má zcela odlišný účel než zatížení původců negativních externalit.

60. V neposlední řadě Ministerstvo vnitra poukazuje na nenaplněnost znaku obecnosti napadené právní úpravy u individuálně vymezených pozemků. I samo ministerstvo však na druhou stranu přiznává, že teorie správního práva i Ústavní soud připouští v obecně závazných vyhláškách úpravu jedinečných případů.

61. Patrně nejvýraznějším nálezem, ve kterém se Ústavní soud zabýval naplněním definičního znaku obecnosti právních norem ve vztahu k obecně závazným vyhláškám obcí, byl nález ze dne 7. 9. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 56/10 (N 151/62 SbNU 315; 293/2011 Sb.; *Františkovy Lázně*). Za důvody setrvání na požadavku všeobecnosti právního předpisu označil Ústavní soud dělbu moci, rovnost a právo na vlastního, nezávislého soudce [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 40/02 ze dne 11. 6. 2003 (N 88/30 SbNU 327; 199/2003 Sb.) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 36/05 ze dne 16. 1. 2007 (N 8/44 SbNU 83; 57/2007 Sb.)]. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/08 ze dne 17. 3. 2009 (N 56/52 SbNU 555; 124/2009 Sb.) pak Ústavní soud traktoval, že výjimkou, při jejímž splnění lze akceptovat právní předpis upravující jedinečný (konkrétní) případ, je situace, kdy taková regulace nepředstavuje porušení principu rovnosti. „Regulace jedinečných případů a jejich vydělení z rámce obecnosti proto musí být jednoznačně objektivně ospravedlněná a nesmí být výrazem libovůle. Současně však nutno mít při zacházení s těmito kautelami na zřeteli, že byly Ústavním soudem vysloveny ve vztahu k normám zákonným, jež z povahy věci musí být nadány velkou mírou obecnosti. Vztahovat bez dalšího požadavek obecnosti ve stejné míře na obecně závazné vyhlášky, které regulují aktivity a důsledky lidské činnosti v obcích podle místních specifik, by bylo nepřípadné. Ve vztahu k obecně závazným vyhláškám, zejména označují-li na základě výslovné zákonné autorizace [§ 10 písm. a) obecního zřízení či § 50 odst. 4 loterijního zákona] konkrétní místa (ať už označením čtvrti, ulic a jejich částí či návsi, nebo konce v malé vesnici), je nutno požadavek obecnosti regulace interpretovat tak, že se vymezení míst musí opírat o racionální důvody, neutrální a nediskriminační ve vztahu ke konkrétním osobám, na něž regulace při aplikaci dopadá. Nevyplývá-li důvod vymezení konkrétních míst z okolností nebo povahy věci, tíží nakonec obec, jež obecně závaznou vyhlášku vydala, povinnost v řízení před soudem takové racionální a neutrální důvody předestřít a obhájit. V řízení před Ústavním soudem se tyto úvahy uplatní při přezkumu obecně závazné vyhlášky v rámci 3., případně 4. kroku testu.“

62. Ústavní soud má proto za to, že individualizace provedená obcí, nadto předpokládaná zmocňující zákonnou úpravou, není výrazem libovůle ani nepřípustné diskriminace, ale naopak považuje důvody uváděné obcí za racionální a legitimní. Nadto je možné připomenout obdobnou úpravu v § 17a zákona o dani z nemovitých věcí, který obec zmocňuje ke stanovení osvobození od daně pro konkrétní nemovité věci dotčené mimořádnou událostí. Osvobození obec zavádí obecně závaznou vyhláškou vydanou mj. i pouze pro jednotlivé nemovité věci dotčené mimořádnou událostí vymezené v případě „1. pozemku parcelním číslem s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží, 2. zdanitelné stavby číslem popisným s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží, nebo pozemkem vymezeným podle bodu 1, pokud nemá číslo popisné, 3. zdanitelné jednotky číslem jednotky a zdanitelnou stavbou, ve které se tato jednotka nachází, vymezenou způsobem podle bodu 2.“. Je proto zjevné, že individualizace je mnohdy v obecně závazných vyhláškách přímo vyžadována zákonodárcem a navrhovatel jako dozorový a metodický orgán obce v souladu s tímto instruuje svými metodickými materiály, aniž by zpochybňoval či napadal takto vydané obecně závazné vyhlášky obcí pro nedodržení obecnosti právního předpisu [viz varianta 8 Metodického materiálu odboru veřejné správy, dozoru a kontroly Ministerstva vnitra – Vzor

obecně závazné vyhlášky obce, kterou se stanovuje osvobození nemovitých věcí dotčených mimořádnou událostí od daně z nemovitých věcí (osvobození pro jednotlivé nemovité věci)].

63. Namítá-li proto navrhovatel, že ani zákonné zmocnění nemůže umožnit obcím navyšovat daň zcela konkrétním, potažmo adresným způsobem bez jakékoliv zákonodárcem jasně stanovené limitace či vyjádřených mezí a důvodů, které představují referenční rámec pro jejich rozhodování, a že bylo-li by záměrem „racionálního zákonodárce“ zavést pravomoc obce rozhodovat o konkrétně (jedinečně) vymezených věcech ve vztahu k neurčitému okruhu adresátů, zmocnil by obce zcela jistě k vydávání opatření obecné povahy jakožto smíšeného (konkrétně-abstraktního) správního aktu, nelze s ním právě z důvodu existence i dalšího zákonného zmocnění předpokládajícího výslovně individualizaci předmětu regulace (§ 17a) souhlasit. K námitce nevymezení jasné limitace či mezí a důvodů pro rozhodování obcí Ústavní soud připomíná, že obec je i bez tohoto zákonného vymezení vázána ústavním pořádkem a zásadami z něj vyplývajícími (zásada rovného zacházení a zákazu diskriminace apod.).

64. Ministerstvo vnitra neopomenulo v souvislosti s obecností obecně závazné vyhlášky analyzovat možnosti obrany daňového subjektu, když její existenci prostřednictvím opravných prostředků a následně cestou správní žaloby proti rozhodnutím správce daně, kdy může správní soud vyslovit neaplikovatelnost obecně závazné vyhlášky, potvrdilo. Současně ovšem upozorňuje na deklaratorní povahu rozhodnutí správce daně a neexistenci odkladného účinku povinnosti zaplatit vyměřenou daň, což pro daňové subjekty představuje citelnou zátěž. Soudní ochrana je dle navrhovatele daňovému subjektu poskytována až v situaci, kdy je mu citelně zasahováno do jeho veřejně subjektivního práva na vlastnictví. V této souvislosti se však jistě patří připomenout, že na popsaném stavu nemůže nic změnit způsob specifikace pozemků zatížených zvýšeným koeficientem, neboť do stejné situace by se daňové subjekty dostaly i tehdy, přistoupila-li by obec k vymezení „jednotlivé části obce“ tak, jak vyžaduje navrhovatel.

65. Ústavní soud tedy ve shodě s Ministerstvem vnitra konstatuje, že napadená právní úprava nezbavuje daňové subjekty možnosti obrany jak cestou správního, tak i soudního přezkumu, neboť mají možnost brojit proti rozhodnutí příslušného finančního úřadu či následně soudní cestou proti rozhodnutí jeho nadřízeného správního orgánu. Správní soud je pak oprávněn posoudit všechny individuální okolnosti případu, tj. případně i to, zda obec zařazením některé nemovitosti do textu vyhlášky nejednala libovolně či diskriminačně. Je to také správní soud, který má možnost v této části obecně závaznou vyhlášku případně neaplikovat [čl. 95 odst. 1 Ústavy; srov. obdobně nález ze dne 30. 4. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 5/07 (N 80/49 SbNU 165; 287/2008 Sb.; *Plchov*)].

66. Ústavní soud uzavírá, že ani v tomto směru nezjistil v jednání obce zneužití působnosti a provedená individualizace není výrazem libovůle ani nepřípustné diskriminace, neboť obec předestřela objektivní a racionální důvody k přijatému řešení, a nutno dodat, že tyto důvody se ani ze strany navrhovatele nesetkaly s nepochopením a ani jinak nebyly samy o sobě zpochybňovány.

VII.4. Rozumnost obecně závazné vyhlášky

67. Podstata přezkumu z pohledu nerozumnosti spočívá v tom, že se Ústavní soud zabývá především interpretací dotčeného ustanovení obecně závazné vyhlášky a důsledky jeho aplikace.

68. Kritérium nerozumnosti bylo v judikatuře Ústavního soudu blíže popsáno v nálezu ze dne 13. 9. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 57/05 (N 160/42 SbNU 317; 486/2006 Sb.; *Nový Bor*), podle kterého „aplikace principu ‚nerozumnosti‘ ze strany soudu musí být velmi restriktivní a měla by se omezit jen na případy, kdy se rozhodnutí obce jeví jako zjevně absurdní. Za zjevnou absurdnost lze přitom považovat jen případ, kdy soudem provedený přezkum vede jen k jedinému možnému (v protikladu k preferovanému nebo rozumnému) závěru, který je absurdní, a tento soudem rozpoznaný závěr zůstal naopak obcí nerozpoznán. Nerozumnost

nesmí být použita jako záminka k zásahu do obcí přijatého rozhodnutí proto, že Ústavní soud s rozhodnutím obce věcně nesouhlasí. Aplikace principu nerozumnosti tedy přichází v úvahu jen za extrémních okolností, nesmí být jen možným jiným názorem, aniž by byla zároveň vyvrácena možná rozumnost názoru obce. Posuzování, zda obec jednala rozumně, není jednoduše otázkou, zda jednala v souladu s oprávněním poskytnutým jí zákonem. Posouzení nerozumnosti spíše vyžaduje zvážit napadenou vyhlášku z hlediska jejích dopadů měřených obecnou rozumností".

69. Ústavní soud konstatuje, že napadenou právní úpravu, i s ohledem na výše přijaté závěry, nepovažuje za nerozumnou, ale naopak za úpravu zohledňující místní specifika při správě svých záležitostí tak, jak předpokládá právo obcí na samosprávu.

70. Ústavní soud pouze pro úplnost připomíná, že mu v řízení o abstraktní kontrole norem nepřísluší zabývat se naplněním podmínek pro zařazení jednotlivých pozemků do vymezení provedeného v příloze č. 1 obecně závazné vyhlášky. To je vymezeno orgánům veřejné moci, které autoritativně rozhodují o právech a povinnostech daňových subjektů. Posouzení jedinečných skutkových okolností přísluší orgánům veřejné moci v rámci důkazního řízení v postupu, jehož završením je vydání individuálního právního aktu, jímž se autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů práv (srov. i čl. 95 odst. 1 Ústavy). Nutno v této souvislosti odkázat i na závěr Ústavního soudu, vyslovený v nálezu sp. zn. III. ÚS 274/01 (N 168/24 SbNU 243), dle něhož soudce obecného soudu při použití „jiného právního předpisu" je oprávněn dle čl. 95 odst. 1 Ústavy přezkoumat jeho soulad se zákonem, a to s právními účinky *inter partes*, a nikoli *erga omnes*. Garancí vůči případné libovůli obce pak není toliko politická odpovědnost zastupitelstva, nýbrž jako *ultima ratio* i ústavní stížnost podaná fyzickou nebo právnickou osobou, směřující do rozhodnutí orgánů veřejné správy a obecných soudů (viz např. nález ze dne 30. 4. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 5/07). Ani taková oprávnění obce totiž nemohou být bezbřehá, jak plyne z mezí stanovených zejména v čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 11 odst. 5 Listiny, jakož i z dalších ustanovení ústavního pořádku.

VIII. Závěr

71. Lze proto shrnout, že podle čl. 104 odst. 1 Ústavy působnost zastupitelstev může být stanovena jen zákonem. Podle čl. 101 odst. 4 Ústavy může stát zasahovat do činnosti územních samosprávných celků, jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a jen způsobem stanoveným zákonem. Na jednu stranu tak Ústavní soud musí respektovat ústavně zaručené právo územních samosprávných celků na samosprávu, neboť je třeba v maximální možné míře obcím umožnit spravovat svoje záležitosti s ohledem na jejich místní specifika, na druhou stranu však platí, že ani právo na územní samosprávu a ochrana normotvorby obcí před zásahy státu nejsou absolutní. Při posuzování obecně závazných vyhlášek však má být preferován respekt k místní samosprávě, vedoucí k minimalizaci zásahů do těchto právních předpisů [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 45/06 ze dne 11. 12. 2007 (N 218/47 SbNU 871; 20/2008 Sb.), body 34, 47, 48, 50].

72. Tímto způsobem postupoval Ústavní soud, když dospěl k závěru, že obec Řepov vydala obecně závaznou vyhlášku v mezích své samostatné působnosti, její napadenou částí přitom svoji působnost nezneužila, neboť sledovala legitimní cíl, k jehož dosažení použila přiměřených prostředků. Přijatou právní úpravu současně nelze považovat za diskriminační či porušující princip rovného zacházení, neboť je ospravedlněna objektivními a racionálními důvody. Jelikož napadené části obecně závazné vyhlášky nelze považovat ani za nerozumné, Ústavní soud uzavírá, že neshledal důvody pro vyhovění návrhu Ministerstva vnitra na zrušení ustanovení čl. 2 a přílohy č. 1 obecně závazné vyhlášky obce Řepov. Návrh Ministerstva vnitra byl proto podle ustanovení § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zamítnut.

73. Ústavní soud o návrhu na přednostní projednání věci (samostatně) nerozhodoval, neboť o návrhu bylo rozhodnuto v nejkratší možné době.

Č. 110
Vyloučení trestněprávní odpovědnosti veřejného činitele za věcně nesprávné správní rozhodnutí
(sp. zn. II. ÚS 3322/21 ze dne 18. července 2023)

Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3296/21 ze dne 2. 5. 2023 ve znění opravného usnesení ze dne 30. 5. 2023 konstatoval, že závěr obecných soudů o tom, že druhá ze stěžovatelek naplnila svým jednáním skutkovou podstatu trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti podle § 159 odst. 1 a odst. 2 písm. b) trestního zákona, je v extrémním rozporu s jejich skutkovými zjištěními (bod 56). Ústavní soud konstatuje nyní totéž ve vztahu ke stěžovatelce M. S.

V návaznosti na své konstatování Ústavní soud v bodech 55 a 56 citovaného nálezu konkretizoval v rovině podústavního práva, že obecné soudy nedostály požadavkům kautel volného hodnocení důkazů podle § 2 odst. 5, 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Z toho plyne i v případě nynější stěžovatelky, na úrovni ústavní, porušení jedné z garancí spravedlivosti řízení, a tedy čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod o právu na soudní ochranu. Ústavní soud sdílí i závěr citovaného nálezu, že došlo k porušení zásady *nullum crimen sine lege* podle čl. 39 Listiny; má-li být určité specifické jednání (zde dokonce akt správního rozhodnutí) trestné, musí být pod zákonnou skutkovou podstatu subsumovatelné a nesmí se s ní míjet.

Ústavní soud respektuje postup předchozího nálezu, jenž šel cestou vlastní myšlenkové konstrukce a nezabýval se již dalšími námitkami stěžovatelky vyslovenými stran eventuálního promlčení trestného činu či porušení dalších zásad trestního řízení. V nynějším řízení přistupují k těmto námitkám i tvrzení o porušení osobnostních práv (čl. 10, příp. čl. 8 Listiny základních práv a svobod). Posledně uvedená tvrzení jsou vzhledem ke stavu trestního řízení předčasná.

Ústavní soud dovozuje též ze závěrů v citované věci, že pokračování v trestním řízení, jež je důsledkem kasačního nálezu Ústavního soudu, nevyžaduje další dokazování. Právními závěry i zde vyslovenými jsou jako nosnými důvody Městský soud v Praze jako soud odvolací i Nejvyšší soud jako soud dovolací vázány podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatelky M. S., zastoupené Mgr. Petrem Svobodou, advokátem, se sídlem Dukelských hrdinů 471/29, Praha 7, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2021 sp. zn. 3 Tdo 269/2021, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. 8. 2020 sp. zn. 67 To 208/2019 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 2. 4. 2019 sp. zn. 3 T 40/2015, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství, Městského státního zastupitelství v Praze a Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2021 sp. zn. 3 Tdo 269/2021 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 26. 8. 2020 sp. zn. 67 To 208/2019 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Shrnutí průběhu trestního řízení před obecnými soudy a obsahu ústavní stížnosti

1. Předmětem ústavního přezkumu se stalo rozhodování obecných soudů v trestní věci Obvodního soudu pro Prahu 1 (dále též jen „nalézací soud“) sp. zn. 3 T 40/2015. V této věci byly dvě osoby, a to I. O. a M. S. (dále též jen „stěžovatelka“), obžalovány pro shodný trestný čin podle § 159 odst. 1 a odst. 2 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, (účinného do 31. 12. 2009), a to pro maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti. Právní kvalifikace podle dříve platného kodexu byla odůvodněna skutečností, že k činu mělo dojít v roce 1998 a bezprostředně v letech následujících.

2. Stěžovatelka byla obžalována, že jako právnička a hlavní městská matrikářka Referátu matrik a státního občanství, Odboru vnitřní správy, Magistrátu X, vypracovala pro vedoucí Odboru vnitřní správy I. O. návrh rozhodnutí, posléze vydaného dne 6. 1. 1999 pod č. j. OVS 2331/98/Se v nezměněné podobě. Byla tedy obžalována za koncept správního rozhodnutí; druhá obžalovaná, O. (též „druhá obžalovaná“) za odpovědnost vedoucí zaměstnankyně za vydání rozhodnutí.

3. Z mimořádně rozsáhlé skutkové věty všech rozhodnutí obecných soudů o meritu věci lze dovodit, že po právní (nedbalostní) stránce měla podstata skutku kladeného za vinu stěžovatelce spočívat v nesprávné aplikaci ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, a to zejména stran rodinných poměrů J. C., roz. S. V důsledku toho bylo vydáno v roce 1999 též právně vadné osvědčení o státním občanství jmenované. V důsledku toho bylo pak příslušnými pozemkovými úřady vydáno 13 rozhodnutí, jež jsou též součástí skutkové věty a podle nichž bylo ve vztahu k synům a dědicům jmenované R. a K.-E. C. rozhodnuto určitým způsobem o jejich vlastnickém vztahu k tam označeným zemědělským i jiným nemovitostem.

4. Nyní v ústavní stížnosti a v záhlaví tohoto nálezu označeným soudním rozhodnutím předcházelo opakované rozhodování jak nalézacího soudu, tak Městského soudu v Praze (dále též jen „odvolací soud“). Rozsudky obou stupňů neshledaly vinu obou obžalovaných, Nejvyšší soud však k dovolání protistrany opakovaně (celkem třikrát) usnesením rušil rozsudky nižších instancí a věc jim vracel k dalšímu řízení. Nutno tu s důsledky pro výrok tohoto nálezu podotknout, že stěžovatelkou označený rozsudek nalézacího soudu ze dne 2. 4. 2016 byl v mezidobí zrušen usnesením odvolacího soudu ze dne 19. 9. 2019, a pozbyl tedy účinnost.

5. Ze shora citovaných rozhodnutí byla stěžovatelka uznána vinnou rozsudkem odvolacího soudu ze dne 26. 8. 2020 sp. zn. 67 To 208/2019 a bylo rozhodnuto, za nezměněného výroku o vině trestným činem maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti, o trestu odnětí svobody stěžovatelky (i druhé obžalované) v trvání 1 dne (24 hodin) s podmíněným odkladem na zkušební dobu jednoho roku. Odvolací soud odůvodnil výrok o vině stěžovatelky jejím nesprávným právním názorem, jak zde bylo výše uvedeno; k výroku o trestu se vyjádřil tak, že roli hrála délka řízení a že šlo o naprosto ojedinělé nedbalostní vybočení obou obžalovaných z jinak řádného a bezúhonného života.

6. Nejvyšší soud, tentokrát k dovolání stěžovatelky i druhé obžalované, jejich dovolání odmítl. Opakovaně dovodil, jako již v předchozích usneseních, vinu obou obžalovaných a k výši trestu se nevyjádřil.

7. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a následujících zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů s tvrzením, že jimi byla porušena její základní práva garantovaná v čl. 8, 10, 36, 38, 39 a 40 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí, že obvodním i městským soudem bylo opakovaně rozhodováno o zastavení trestního stíhání, resp. o plném zproštění stěžovatelky. Proti rozhodnutím městského soudu podával nejvyšší státní zástupce opakovaně dovolání, kterým Nejvyšší soud celkem třikrát vyhověl, a nedal obvodnímu ani městskému soudu prostor rozhodnout jinak, než shledat stěžovatelku vinnou. Městský soud v Praze stěžovatelce nakonec uložil trest odnětí svobody v trvání 1 dne (24 hodin), jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání jednoho roku. Stěžovatelka je přesvědčena, že zjevným cílem trestního řízení bylo vytvořit podmínky pro zrušení následných správních rozhodnutí a prosadit majetkové zájmy státu, aniž by obžalobou a následně Nejvyšším soudem byl brán sebemenší ohled na základní práva stěžovatelky.

II. Vyjádření účastníků řízení

9. Z vyzvaných účastníků a vedlejších účastníků řízení se k ústavní stížnosti vyjádřil pouze Obvodní soud pro Prahu 1 a Nejvyšší státní zastupitelství. Nalézací soud odkázal na odůvodnění svého dřívějšího rozsudku. Nejvyšší státní zastupitelství uvedlo, že postup orgánů činných v trestním řízení byl vůči stěžovatelce ústavně souladný, nepředstavoval porušení jejích ústavně garantovaných práv a navrhlo, aby byla její ústavní stížnost odmítnuta nebo zamítnuta.

10. Vzhledem k dobře známému obsahu obou vyjádření je Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k eventuální replice

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená v ústavní stížnosti, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*). Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Posouzení merita věci

12. Ústavní soud stojí se svou specifickou rolí strážce ústavnosti mimo soustavu obecných soudů a jeho úkolem není reagovat na každou nezákonnost, ale rušit ty akty orgánů veřejné moci, resp. ta soudní rozhodnutí, jejichž protiprávnost dosahuje míru protiústavnosti znamenající porušení ústavním pořádkem garantovaných základních práv a svobod ve značné intenzitě. Doktrína přezkumu soudních rozhodnutí Ústavním soudem založená na principu sebeomezení nachází typové skupiny vad spočívajících například v nedostatku ústavní konformity výkladu norem podústavního práva, v aplikaci nesprávně vybrané normy či ve svévolné aplikaci normy podústavního práva, při níž je právní závěr v extrémním nesouladu se skutkovými a právními zjištěními [nález ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 (N 33/17 SbNU 235); též např. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257), III. ÚS

166/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 79/4 SbNU 255), Pl. ÚS 85/06 ze dne 25. 9. 2007 (N 148/46 SbNU 471), III. ÚS 3397/17 ze dne 29. 1. 2019 (N 14/92 SbNU 159) a další].

13. Interpretace postupu orgánů činných v trestním řízení je vedena také principem subsidiarity trestní represe. Sleduje se, zda nedošlo například k excesivnímu porušení zásady *ultima ratio* z hlediska nezbytnosti trestního stíhání, zda skutek, pro nějž je obviněný trestně stíhán, dosahuje alespoň spodní hranice společenské škodlivosti, zda nebylo možné řešit vzniklou situaci za pomoci norem jiných právních odvětví než trestního práva [nález ze dne 20. 2. 2014 sp. zn. III. ÚS 934/13 (N 21/72 SbNU 253); též nálezy sp. zn. IV. ÚS 469/02 ze dne 29. 4. 2004 (N 61/33 SbNU 113), I. ÚS 69/06 ze dne 12. 10. 2006 (N 186/43 SbNU 129), II. ÚS 1098/10 ze dne 4. 8. 2010 (N 155/58 SbNU 321), I. ÚS 2078/16 ze dne 2. 1. 2017 (N 1/84 SbNU 23) a další].

14. Tento nález je bezprostředně vázán předchozím nálezem Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2023 sp. zn. III. ÚS 3296/21 ve znění opravného usnesení ze dne 30. 5. 2023 ve věci druhé obžalované I. O., s nímž jej spojuje zcela převažující totožnost skutková i právní. Ústavní stížností byla napadena táž rozhodnutí obecných soudů. Shodná je právní kvalifikace jednání obou obžalovaných i výše uloženého trestu. Skutková věta se převážnou měrou vztahuje, při shodných skutkových okolnostech případu, na obě obžalované. Rozdíl tu lze nalézt pouze v popisu skutku v tom směru, že jednání druhé obžalované směřující k výsledku v podobě vydaného správního rozhodnutí na sebe navazují: úkon první z nich byl podmínkou návazného jednání, jejich obsah (text rozhodnutí) byl však shodný. Všechny obecné soudy proto posuzovaly předmětný skutek v podstatě vcelku a stejně tak učinil i Ústavní soud v předchozím nálezu, z něhož jsou následně, z důvodů výše uvedených, citovány body 26–54.

> „26. Své závěry obvodní soud předestřel v podstatě ve třech bodech svého rozsudku (27–29) na stránce a půl písemného vyhotovení. Obvodní soud vyšel z toho, že stěžovatelka nepopírá, že by vydala předmětné rozhodnutí. Ohledně závěru, že toto rozhodnutí bylo chybné, vyšel obvodní soud z výpovědi svědka P., který pracoval na Ministerstvu vnitra na úseku státního občanství od května 2003 do prosince 2014 a který uvedl, že rozhodnutí bylo chybné z důvodů procesních (když magistrát jako odvolací orgán ve správním řízení pouze mohl rozhodnutí prvního stupně zrušit a vrátit zpět se závazným právním názorem k novému projednání a rozhodnutí, neboť k vydání osvědčení nebo potvrzení o státním občanství byl příslušný pouze Úřad městské části X) i po věcné stránce, neboť J. C. byla již v době vydání tohoto rozhodnutí mrtvá, a proto nemohla složit státoobčanský slib, přičemž účinky takového rozhodnutí jsou spojeny se složením tohoto slibu. Obvodní soud poukázal na § 3 dekretu č. 33/1945 Sb., podle kterého nemůže československé státní občanství nabýt žadatel, který již zemřel, neboť nemá v okamžiku vydání rozhodnutí právní subjektivitu, a na zákon č. 40/1993 Sb., podle kterého příslušným k vydání osvědčení o státním občanství byl pouze Úřad městské části X.
>
> 27. Obvodní soud z listinných důkazů – zejména pracovních smluv – dovodil, že stěžovatelka byla v postavení veřejného činitele, za kterého se podle § 89 odst. 9 tr. zákona považuje pachatel, který je volený funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník orgánu státní správy a samosprávy, soudu nebo jiného státního orgánu nebo příslušník ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru, podílející se na plnění úkolů společnosti a státu a používající přitom pravomoci, která mu byla v rámci odpovědnosti za plnění úkolů svěřena. Byla splněna i podmínka trestní odpovědnosti veřejného činitele, kdy se vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán v souvislosti s jeho pravomocí a odpovědností. Trestný čin spáchala stěžovatelka podle obvodního soudu z nedbalosti nevědomé podle § 5 písm. b) tr. zákona, neboť nevěděla, že svým jednáním může takové porušení zákona způsobit, ač o tom

vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům (a zejména ke svým odborným znalostem) vědět měla a mohla.

28. Z výše uvedeného je zřejmé, že obvodní soud ve svém rozsudku v podstatě pouze zopakoval v obžalobě uvedený popis jednání, kterého se měla stěžovatelka dopustit, nikterak se však nezabýval otázkou naplnění jednoho ze znaků objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu podle § 159 odst. 1 tr. zákona, tedy zmaření důležitého úkolu. Předmět takového úkolu, natožpak jeho důležitost ve smyslu společenského významu nebo významu z hlediska státu či úřadu, v němž byla stěžovatelka činná, nebyl nikterak obvodním soudem v odsuzujícím rozsudku zkoumán ani definován. Za plnění důležitého úkolu přitom nemůže být považována pouhá skutečnost, že se stěžovatelka v postavení veřejného činitele podílela na plnění úkolů společnosti a státu a vykonávala přitom pravomoc, která jí byla v rámci odpovědnosti za plnění těchto úkolů svěřena. Z odůvodnění rozsudku obvodního soudu je zřejmé, jakého konkrétního jednání se měla stěžovatelka dopustit, že se tohoto jednání dopustila v souvislosti s výkonem své pravomoci, avšak důležitost úkolu, který při výkonu své činnosti zmařila a který by odlišoval danou situaci od běžného správního rozhodování státního úředníka, vysvětlena nebyla.

29. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 13. 5. 2020 za takový úkol považuje povinnost stěžovatelky dbát při rozhodování o žádosti R. C. o vrácení státního občanství jeho matce J. C. na to, aby se tak dělo v souladu s tím, co bylo účelem dekretu č. 33/1945 Sb. a institutu státního občanství se všemi právy a povinnostmi z toho vyplývajícími. Splnění tohoto úkolu, který má (bez bližšího odůvodnění) povahu důležitého úkolu, stěžovatelka podle Nejvyššího soudu posuzovaným jednáním zmařila. Ústavní soud má za to, že rozhodování veřejného činitele v souladu s právními předpisy je jeho zákonnou povinností a případné porušení této povinnosti v rámci běžné rozhodovací činnosti samo o sobě nemůže představovat naplnění skutkové podstaty předmětného trestného činu, který se vztahuje jen na závažné případy porušení povinnosti veřejného činitele. Uvádí-li Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 31. 5. 2018, že význam a míru porušení chráněného zájmu v projednávané věci nelze bagatelizovat, neboť následkem je způsobení škody v řádu desítek milionů korun spočívající ve vydání restituovaného majetku, k čemuž by nedošlo, pokud by nebylo vydáno osvědčení o státním občanství J. C., nelze než konstatovat, že způsobená škoda, která měla být jednáním stěžovatelky způsobena, je již promítnuta do kvalifikace trestného činu, kdy stěžovatelka byla uznána vinou, že jako veřejný činitel při výkonu své pravomoci z nedbalosti zmařila splnění důležitého úkolu a způsobila takovým činem značnou škodu. Ústavní soud se ohledně otázky významu úkolu, který měly obě obviněné zmařit, shoduje se závěrem městského soudu vyjádřeným v rozsudku ze dne 19. 9. 2019, že na předmětné rozhodnutí je nahlíženo orgány činnými v trestním řízení jako na zásadně významnější právě pro následně uplatněná majetková práva právními nástupci J. C.

30. Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti proti rozhodnutím vydaným v trestním řízení není oprávněn zkoumat věcnou správnost rozhodnutí vydaného stěžovatelkou, a to tím spíše, že ve věci nebyly z důvodů na straně státu vyčerpány všechny dostupné opravné prostředky, jak bude pojednáno dále. Pro danou věc je však podstatné, zda stěžovatelka při výkonu své pravomoci porušila své povinnosti tak závažným způsobem, který by naplňoval skutkovou podstatu trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti. Stěžovatelka v podání vysvětlení policejnímu orgánu uvedla, že si na daný případ nevzpomíná (usnesení o zahájení

trestního stíhání bylo vydáno více než 15 let po vydání předmětného rozhodnutí), po seznámení s obsahem trestního spisu i podkladového materiálu včetně spisů ze správního řízení pak ve stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání vyjádřila nesouhlas s tím, že by předmětné rozhodnutí mělo být procesně a věcně nesprávné. Stěžovatelka obsáhle vysvětlila, proč považuje rozhodnutí Úřadu městské části X ze dne 10. 9. 1998 za nesprávné, proč má stanovisko Ministerstva vnitra ze dne 17. 8. 1998 č. j. VS/2-51/5403/94 za rozporné se závěry nálezu ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. IV. ÚS 114/96 (N 114/9 SbNU 71), a zdůraznila, že jí vydané rozhodnutí bylo rozhodnutím odvolacího orgánu ve věci zjištění státního občanství, nikoli rozhodnutím ve věci vydání osvědčení o státním občanství, takové rozhodnutí mohl vydat pouze Úřad městské části pro X. Stěžovatelka taktéž uvedla, že procesní ani věcná správnost předmětného rozhodnutí nebyla až dosud nikdy nikým namítána, a to ani v průběhu jednotlivých restitučních řízení.

31. Z obsahu správního spisu Úřadu městské části X sp. zn. 4225/1998 vyplývá, že žadatel R. C. podal dne 9. 5. 1995 ‚žádost o pokračování v řízení o vrácení státního občanství podle § 3 a 4 dekretu presidenta republiky č. 33/1945 Sb.‘. Úřad městské části X poté, co shromáždil potřebné listiny, se obrátil dne 21. 9. 1995 na Ministerstvo vnitra, civilněprávní úsek, s žádostí o posouzení celého případu. Ministerstvo vnitra odpovědělo dopisem ze dne 17. 8. 1998, že zastává stanovisko, že nelze pokračovat ve správním řízení u osoby zemřelé, resp. rozhodovat o vrácení nebo nevrácení státního občanství J. C. Ministerstvo vnitra vyšlo ze skutečnosti, že ve lhůtě od 10. 8. 1945 až 10. 2. 1956 mohly podat žádost o navrácení československého občanství pouze manželky československých státních občanů, kteří nepozbyli československé státní občanství podle § 1 odst. 1 a 2 dekretu č. 33/1945 Sb. Vzhledem k tomu, že J. C. nebyla v době podání žádosti manželkou československého státního občana, mohla podat žádost ve lhůtě, jejíž počátek byl stanoven podle § 3 dekretu č. 33/1945 Sb. s odkazem na vládní nařízení č. 76/1948 Sb., o vrácení československého státního občanství osobám národnosti německé a maďarské, dnem 16. 4. 1948. Protože J. C. podala žádost o vrácení československého státního občanství dne 7. 2. 1946, tedy před počátkem stanovené lhůty, nebylo o ní z tohoto důvodu podle Ministerstva vnitra nikdy rozhodnuto. Ministerstvo vnitra současně instruovalo Úřad městské části X, aby za situace, kdy ve správním řízení nelze pokračovat, posoudilo žádost o pokračování v řízení o vrácení státního občanství podle § 3 a 4 dekretu č. 33/1945 Sb. jako žádost o zjištění státního občanství a vydání osvědčení o státním občanství České republiky a vydalo rozhodnutí podle § 20 a 24 zákona č. 40/1993 Sb. Úřad městské části X se řídil názorem Ministerstva vnitra a dne 10. 9. 1998 rozhodl, že ‚žádosti o vydání osvědčení o státním občanství České republiky se nevyhovuje‘.

32. Stěžovatelka, která přezkoumávala uvedené rozhodnutí Úřadu městské části X v odvolacím řízení, se neztotožnila s jeho závěrem, že J. C. v době, kdy podala žádost o vrácení československého státního občanství (7. 2. 1946), nebyla manželkou československého státního občana. Tuto skutečnost dovodila stěžovatelka z toho, že manžel J. C. E. C. podal dne 26. 11. 1945 žádost za zachování občanství ve smyslu § 2 odst. 1 a 2 dekretu č. 33/1945 Sb., podle kterého osobám, spadajícím pod ustanovení § 1, které prokáží, že zůstaly věrny Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, zachovává se československé státní občanství, přičemž až do vyřízení žádosti se tyto osoby považují za československé

státní občany, vydal-li jim okresní národní výbor (okresní správní komise) nebo zastupitelský úřad osvědčení o okolnostech uvedených v předchozím odstavci. Stěžovatelka s odkazem na zápis v knize evidence žádostí ve věcech státního občanství podaných Okresnímu národnímu výboru v Jindřichově Hradci, kde je u jména E. C. na jednom řádku k poznámce ‚zachování čsl. státního občanství' uvedeno ‚vydáno žadateli 17. XI. 45', v druhém řádku k poznámce ‚osvědčení dle § 2 odst. 2 dekretu' opět ‚vydáno žadateli 17. XI. 45' dovodila, že manžel J. C. E. C. ve smyslu § 2 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb. žádost o zachování československého státního občanství podal a osvědčení o okolnostech uvedených v § 2 odst. 1 mu bylo vydáno. Stěžovatelka se ve svém rozhodnutí ztotožnila s názorem žadatele, že správní řízení zahájené na základě žádosti J. C. ze dne 9. 2. 1946 není možné ukončit pouhou poznámkou ze dne 22. 10. 1947 ve spise o tom, že je dlužno žádost považovat ze bezpředmětnou z důvodu dobrovolného odsunu žadatelky do Rakouské republiky. Stěžovatelka proto dospěla k závěru, že nebylo-li o řádně podané žádosti o vrácení československého státního občanství paní J. C. pravomocně rozhodnuto, byla v souladu s § 4 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb. považována za československou státní občanku. Podle citovaného ustanovení dekretu žádosti, které podají manželky a nezletilé děti československých státních občanů, jest posuzovati blahovolně, a až do rozhodnutí o nich jest žadatele považovati za československé státní občany.

33. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 13. 5. 2020 konstatuje, že stěžejním důvodem pro vedení řízení proti obviněným není jejich právní názor, nýbrž nesprávně vedené řízení, kdy rozhodly bez zjištění podstatných skutkových okolností, v důsledku čehož pak dospěly k nesprávnému právnímu názoru. S tímto závěrem se Ústavní soud neztotožňuje. Je-li stěžovatelce vyčítáno, že neprověřila veškeré skutečnosti relevantní pro vydání rozhodnutí, je již z obsahu jejího rozhodnutí na první pohled patrné, že z hlediska nároků kladených na odůvodnění rozhodnutí správního orgánu a spolehlivě zjištěného stavu věci toto vykazuje vyšší kvalitu než pro věc zásadní rozhodnutí Úřadu městské části X, který v tak složité a výjimečné věci (jak je taktéž zdůrazňováno Nejvyšším soudem), v níž bylo prováděno šetření dobovými listinami a byly aplikovány dříve platné i nyní účinné právní předpisy, vydal rozhodnutí v rozsahu jedné a půl stránky, z toho v části odůvodnění vztahující se k meritu věci v rozsahu 21 řádků. Ostatně o kvalitě vydaného rozhodnutí Úřadu městské části X svědčí i to, že šlo o doslovný přepis stanoviska Ministerstva vnitra ze dne 17. 8. 1998. Naopak stěžovatelkou vydané rozhodnutí netrpí nedostatkem odůvodnění, když je v něm uveden obsah prvostupňového rozhodnutí, podstata odvolacích námitek, ustanovení, podle něhož je rozhodováno, skutečnosti, které byly zjištěny ze spisu Úřadu městské části X a z provedeného šetření v Archivu hlavního města Prahy, dále následuje právní vyhodnocení a závěr o tom, že tehdejší správní řízení o zachování či vrácení československého státního občanství nebylo možné ukončit bez řádného rozhodnutí a oznámení účastníku pouhou poznámkou ve spise, tudíž byla J. C. podle § 4 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb. v době své smrti státní občankou Československé republiky, neboť za jejího života nebylo o její žádosti o vrácení československého státního občanství rozhodnuto, a bylo ji tedy nutno považovat podle citovaného ustanovení za československou státní občanku.

34. Ústavní soud souhlasí se závěrem městského soudu, vyjádřeným v rozsudku ze dne 19. 9. 2019, že ze spisového materiálu nevyplývá závěr, že by obžalované při své činnosti postupovaly nedbale bez řádného zjišťování skutkového stavu, jak je jim kladeno za vinu, neboť jejich postup nelze označit za

svévolný či excesivní, když jimi provedené hodnocení zajištěných dokumentů při použití rozhodné právní úpravy, tedy především dekretu č. 33/1945 Sb., má svou logiku a jejich právní výklad, který je projevem právního názoru, nelze považovat za vyloučený. Ústavní soud se ztotožňuje s městským soudem také v tom, že ani případná nesprávnost závěrů obžalovaných jako úředních osob nemůže bez dalšího zakládat jejich trestní odpovědnost za přijatý postup a rozhodnutí.

35. Jde-li o ‚stanovisko' Ministerstva vnitra, to nebylo pro stěžovatelku nikterak závazné, šlo pouze o přípis označený jako ‚J. C. – státní občanství – žádost o stanovisko' reagující na žádost Úřadu městské části X o posouzení věci (adresovaný tomuto správnímu orgánu, nikoli Magistrátu X), a nebylo povinností stěžovatelky se s ním jakkoli vypořádat. Ostatně z obsahu předmětného rozhodnutí vydaného stěžovatelkou je zřejmé, že se nikterak nevymezovala proti závěru (výroku) rozhodnutí Úřadu městské části X o vydání či nevydání osvědčení o státním občanství, nýbrž se držela předmětu řízení vymezeného žadatelem, který žádal o pokračování v řízení o vrácení státního občanství podle § 3 a 4 dekretu č. 33/1945 Sb., a jeho odvolacích námitek, které směřovaly proti závěru, že v tehdy zahájeném správním řízení o vrácení státního občanství již nelze pokračovat.

36. V této souvislosti poukazuje Ústavní soud na správní řízení vedené ve věci manžela J. C. E. C., o jehož žádosti o zachování československého státního občanství ze dne 13. 11. 1945 nebylo taktéž za jeho života rozhodnuto. Z listin založených v soudním spise vyplývá, že dne 19. 1. 1995 požádal R. C. Okresní úřad v Jindřichově Hradci o pokračování v řízení ve věci zachování státního občanství jeho otce E. C. (tak jako v nyní posuzované věci požádal dne 9. 5. 1995 u Úřadu městské části X o pokračování v řízení o vrácení státního občanství jeho matce J. C.). Dne 27. 1. 1995 mu Okresní úřad v Jindřichově Hradci sdělil, že v současné době již řízení nemůže pokračovat, že žádost o zachování či vrácení státního občanství byla s konečnou platností vyřešena zákonem č. 34/1953 Sb. a že věc se odkládá. Dne 22. 2. 1995 pak Okresní úřad v Jindřichově Hradci dále sdělil, že nelze vést řízení o státním občanství osoby zemřelé a že pro sebe považuje řízení za uzavřené. Žadatel se pak s odvoláním na § 50 správního řádu obrátil na Ministerstvo vnitra s žádostí, aby ve věci rozhodlo. Ministerstvo vnitra pouze sdělením ze dne 22. 2. 1996 č. j. II/s-OSOM/51/5403/95 konstatovalo, že ‚rozhodnutí o žádosti je pro stěžovatele nepříznivé'. Žadatel podal proti takovému postupu Ministerstva vnitra ústavní stížnost, které Ústavní soud vyhověl a nálezem sp. zn. IV. ÚS 114/96 vyslovil, že Ministerstvu vnitra se zakazuje, aby svou nečinností pokračovalo v porušování práva zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny. Na základě tohoto nálezu Okresní úřad v Jindřichově Hradci provedl o žádosti nové řízení, žádost přitom posoudil jako žádost o zjištění státního občanství E. C. a vydání potvrzení podle § 20 a 24 zákona č. 40/1993 Sb. a rozhodnutím ze dne 6. 3. 1998 č. j. VV-288/98-Sv/124 (jehož nerespektování je taktéž stěžovatelce kladeno za vinu) žádosti nevyhověl. Proti tomuto rozhodnutí podal žadatel odvolání k Ministerstvu vnitra, které rozhodnutím ze dne 17. 6. 1998 č. j. VS/2-51/5403/94 odvolání zamítlo a napadené rozhodnutí potvrdilo. Žadatel napadl rozhodnutí Ministerstva vnitra žalobou, které Vrchní soud v Praze vyhověl a rozsudkem ze dne 19. 10. 2000 č. j. 7 A 51/98-42 napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil Ministerstvu vnitra k dalšímu řízení s tím, že uložil Ministerstvu vnitra pokračovat v řízení o původní dekretální žádosti, a postupovat tak v souladu se závazným právním názorem Ústavního soudu. Rozhodnutím Ministerstva vnitra ze dne 31. 5. 2002 č. j. VS-5403/51/2-94 byla podle § 2 odst. 1 dekretu č. 33/1945 Sb. žádost R. C. o zachování státního občanství E. C. zamítnuta. Rozklad proti tomuto rozhodnutí

ministr vnitra rozhodnutím ze dne 17. 2. 2005 č. j. VS-335/RK/3-2004 zamítl a napadené rozhodnutí potvrdil. Proti tomuto rozhodnutí podal žadatel žalobu, která byla rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 11. 11. 2005 č. j. 11 Ca 82/2005--87 zamítnuta, stejně tak jako kasační stížnost proti tomuto rozsudku (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 4. 2007 č. j. 3 As 8/2006-136). Usnesením ze dne 13. 9. 2007 sp. zn. IV. ÚS 1658/07 Ústavní soud odmítl ústavní stížnost proti uvedenému rozsudku Nejvyššího správního soudu.

37. Jakkoli tedy bylo po více než dvanácti letech soudních a správních řízení rozhodnuto, že žádost R. C. o zachování státního občanství E. C. se zamítá, je pro věc podstatné, že jak závěry rozhodnutí Okresního úřadu v Jindřichově Hradci ze dne 6. 3. 1998, tak závěry stanoviska Ministerstva vnitra ze dne 17. 8. 1998 uplatněné následně v rozhodnutí Úřadu městské části X ze dne 10. 9. 1998, že nelze v řízení o původně podané žádosti o pokračování v řízení o vrácení státního občanství pokračovat, které stěžovatelka podle Nejvyššího soudu nezákonně ignorovala, byly následně shledány vrchním soudem jako vadné a nerespektující nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 114/96. Ústavní soud nadto dává za pravdu městskému soudu, jenž v rozsudku ze dne 26. 8. 2020 uvedl, že obžalované neměly možnost zjistit, že bylo vydáno rozhodnutí Okresního úřadu v Jindřichově Hradci ze dne 6. 3. 1998, když uvedené rozhodnutí nebylo součástí správního spisu Úřadu městské části X, který měly k dispozici, a nebylo ani zmíněno ve stanovisku Ministerstva vnitra ze dne 17. 8. 1998, ač svým rozhodnutím ze dne 17. 6. 1998 Ministerstvo vnitra toto rozhodnutí potvrdilo a zamítlo odvolání žadatele R. C.

38. Ministerstvu vnitra přitom nic nebránilo sdělit Odboru vnitřní správy Magistrátu X či Odboru matrik Úřadu městské části X, že Okresní úřad v Jindřichově Hradci prováděl řízení o žádosti o zachování státního občanství E. C. a vydání potvrzení podle § 20 a 24 zákona č. 40/1993 Sb. a rozhodnutím ze dne 6. 3. 1998 č. j. VV-288/98-Sv/124 žádosti nevyhověl. O této skutečnosti neměl zjevně žádnou vědomost ani Odbor matrik Úřadu městské části X, který ve věci rozhodoval na prvním stupni dne 10. 9. 1998, ani Odbor vnitřní správy Magistrátu X, který rozhodoval o odvolání proti tomuto rozhodnutí dne 6. 1. 1999. Otázka státního občanství manžela J. C. E. C. byla přitom s ohledem na znění dotčených ustanovení dekretu č. 33/1945 Sb. v řízení o navrácení státního občanství J. C. otázkou klíčovou. Skutečnost, že Ministerstvo vnitra o tom, že je u Okresního úřadu v Jindřichově Hradci rozhodováno o žádosti o zachování státního občanství E. C., neinformovalo příslušné správní orgány rozhodující o žádosti o vrácení státního občanství jeho manželky, je zarážející o to více, že Ministerstvo vnitra vydalo na žádost Odboru matrik Úřadu městské části X dne 17. 8. 1998 sdělení, kterým tento úřad instruovalo, jak ve věci postupovat. Nebyla-li tedy stěžovatelka o předmětném rozhodnutí Okresního úřadu v Jindřichově Hradci informována, nelze jí klást tuto skutečnost k tíži, a to tím spíše za situace, kdy bylo Ministerstvu vnitra známo, že Odbor matrik Úřadu městské části X o žádosti o vrácení státního občanství J. C. aktuálně rozhoduje a je pravděpodobné, že Odbor vnitřní správy Magistrátu X bude toto rozhodnutí jako odvolací orgán přezkoumávat.

39. Nejvyšší soud ve svém v pořadí třetím usnesení ze dne 13. 5. 2000 konstatuje, že i když přijme obhajobu obžalovaných, že neměly k dispozici pravomocné rozhodnutí Okresního úřadu v Jindřichově Hradci ze dne 6. 3. 1998, nelze dospět k závěru, že by pro vydání rozhodnutí měly dostatečné podklady. S tímto závěrem se Ústavní soud neztotožňuje, stejně tak jako se závěrem Nejvyššího soudu, že i samotný procesní postup obviněných nasvědčuje tomu, že nezachovaly potřebnou míru opatrnosti. Předmětným rozhodnutím stěžovatelka

jakožto vedoucí Odboru vnitřní správy, Referátu matrik a státního občanství, zrušila rozhodnutí Odboru matrik Úřadu městské části X ze dne 10. 9. 1998 č. j. 4225/98 a současně vydala rozhodnutí nové, podle kterého J. C., rozená S., byla v době své smrti státní občankou Československé republiky. Toto rozhodnutí, vydané podle § 59 odst. 2 správního řádu (podle kterého jsou-li pro to důvody, odvolací orgán rozhodnutí změní nebo zruší, jinak odvolání zamítne a rozhodnutí potvrdí), stěžovatelka dostatečně srozumitelným způsobem odůvodnila, jak bylo shora uvedeno. Postup, kterým došlo ke zrušení rozhodnutí Úřadu městské části X ze dne 10. 9. 1998 č. j. 4225/98 a vydání nového rozhodnutí, představuje v podstatě změnu napadeného rozhodnutí, což výše citované ustanovení správního řádu umožňovalo. Naopak postup, kdy odvolací orgán rozhodnutí zruší a věc vrátí správnímu orgánu, který je vydal, k novému projednání a rozhodnutí, se použije, jen pokud je to vhodnější zejména z důvodů rychlosti nebo hospodárnosti (§ 59 odst. 3 správního řádu). Ústavní soud taktéž pro danou (trestní) věc považuje za podstatné, že v dané věci by nic nezměnilo, kdyby stěžovatelka nevydala ve věci rozhodnutí nové, ale vrátila věc Úřadu městské části X k novému projednání a rozhodnutí, neboť ten by byl jejím právním názorem vázán (§ 59 odst. 3 správního řádu). Takový postup by byl s ohledem na znění § 20 odst. 2 věty druhé zákona č. 40/1993 Sb. vhodnější, nicméně s ohledem na ve svém důsledku shodný výsledek řízení, jímž by bylo vydání osvědčení (potvrzení) o tom, že J. C. byla ke dni úmrtí československou státní občankou, nelze ani ve zvoleném procesním postupu stěžovatelky shledat takové nedbalé jednání při výkonu její pravomoci, které by představovalo nezachování potřebné míry opatrnosti ústící ve zmaření splnění důležitého úkolu.

40. Stěžovatelce lze přisvědčit také v tom, že nebylo jejím úkolem zkoumat, jak s daným rozhodnutím bude dále naloženo, a že takový postup by byl v rozporu s právy účastníků správního řízení, když by stěžovatelka nerozhodovala podle svého vědomí a svědomí v intencích a mezích správního řízení, ale její rozhodování by bylo předem ovlivněno hypotetickou obavou, zda by jí vydané rozhodnutí nemohlo být použito způsobem, který by v konečném důsledku mohl pro stát, který reprezentuje, vyznít negativně. Naopak závěr Nejvyššího soudu, který hovoří o potřebné míře opatrnosti a náležité míře obezřetnosti, zcela zjevně vychází z již nastalé, později vzniklé situace, kdy de facto vytýká stěžovatelce, že svým postupem umožnila, aby byl potomkům J. C. vydán značný majetek, neboť si neuvědomila, že nejde o běžný případ a že její rozhodnutí zasáhne nejen do práv žadatele, ale i do práv jiných subjektů. Právě to, že z pohledu Nejvyššího soudu nejde o ‚běžný případ', se jako červená nit táhne linií celé věci, kdy Nejvyšší soud opakovaně konstatuje, že stěžovatelka měla postupovat v dané věci jiným než obvyklým způsobem, měla být opatrnější a obezřetnější, měla si důkladně prověřit obsah plné moci, která jí byla předložena, a z ní vyvodit, že žádost byla podána v souvislosti s uplatněním restitučních nároků, současně si měla uvědomit, že může jít o restituovaný majetek značné hodnoty a že na základě jejího rozhodnutí mohlo dojít k následku spočívajícímu v uplatnění restitučních nároků bez ohledu na jejich oprávněnost či neoprávněnost a ke vzniku příčinného vztahu mezi jejím jednáním (vydáním rozhodnutí) a následky (restitučními nároky).

41. Tvrdí-li Nejvyšší soud, že by snad stěžovatelce z plné moci ze dne 13. 12. 1994 udělené R. C. JUDr. Petru Haluzovi mělo být známo, že jí vydané rozhodnutí osvědčující, že J. C. byla v době své smrti státní občankou Československé republiky, bude použito jejími potomky při uplatnění restitučního nároku, Ústavní soud má za to, že i kdyby stěžovatelka vzala na vědomí, že plná moc byla udělena mimo jiné jako speciální pro jednání ve věci restitučních nároků

po rodičích žadatele, nemohla a také neměla by mít tato skutečnost vliv na její rozhodování, tím méně na to, zda rozhodne o žádosti žadatele kladně, či nikoli. Jak uvedla stěžovatelka v dovolání, míra opatrnosti věnovaná konkrétní právní věci se nemůže odvíjet od obsahu plné moci.

42. Ústavní soud si nadto ze spisu Úřadu městské části X ověřil, že v dané věci nešlo o zvláštní plnou moc, nýbrž o plnou moc generální, kterou udělil R. C. JUDr. Petru Haluzovi ‚v rozsahu práv a povinností podle platných právních předpisů, zejména obchodního zákoníku, občanského zákoníku a jako zvláštní plnou moc pro jednání ve věci restitučních nároků …'. Ústavní soud nesouhlasí s názorem Nejvyššího soudu, že bylo povinností obviněných seznámit se s celým obsahem plné moci, postačilo zajisté, aby si ověřily, že opravňuje zmocněného advokáta k podání žádosti o pokračování v řízení o vrácení státního občanství.

43. Ústavní soud se naopak ztotožňuje se závěrem městského soudu, který v rozsudku ze dne 19. 9. 2019 konstatoval, že pro obžalované mohly být pro jejich rozhodnutí podstatné toliko okolnosti vztahující se k posouzení osobního stavu J. C. v rozhodné době, nikoli důvody, pro které bylo toto posouzení požadováno. Stejně tak je nutno přisvědčit městskému soudu, že nelze připustit, aby de facto jakýkoliv jiný právní názor, který by se posléze ukázal nesprávným, zakládal trestní odpovědnost úřední osoby, která jej v určité době učinila, a to bez ohledu na východiska, která ji k němu vedla, neboť po nikom, byť vybaveném rozhodovací pravomocí, není možno vyžadovat absolutní neomylnost, pokud není při chybném rozhodnutí prokázán záměr či neakceptovatelný nedbalý, excesivní či svévolný přístup. Z tohoto pohledu je nutno odmítnout názor nejvyššího státního zástupce, který v dovolání proti usnesení městského soudu ze dne 13. 7. 2017 uvádí, že rezignací na trestní postih obviněných by byl dán ‚signál' úředním osobám rozhodujícím o právech a povinnostech jiných, že mohou rozhodovat podle své libovůle, protože bude-li jejich rozhodnutí vadné, žádný postih jim nehrozí. Ústavní soud opakovaně upozorňuje na ústavní aspekty trestního práva jako prostředku ‚ultima ratio' [např. nález ze dne 8. 11. 2001 sp. zn. IV. ÚS 564/2000 (N 169/24 SbNU 255) či nález ze dne 25. 11. 2003 sp. zn. I. ÚS 558/01 (N 136/31 SbNU 205)]. Konkrétně v nálezu ze dne 2. 6. 2005 sp. zn. IV. ÚS 469/04 (N 116/37 SbNU 489) Ústavní soud uvedl, že žádný soud nemůže přehlížet zjevnou skutečnost, že nástroje, pomocí nichž se realizuje trestněprávní ochrana, omezují základní práva či svobody, a jen důsledné respektování principu ‚ultima ratio' (chápaného z ústavního hlediska) zaručuje, že takové omezení bude možno ještě považovat za přiměřené s účelem sledovaným trestním řízením (ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy a čl. 4 odst. 4 Listiny). Princip subsidiarity trestní represe přitom vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tj. především v těch případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Trestní postih má místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob jsou vyčerpány nebo jsou neúčinné či nevhodné.

44. Městský soud měl za nepřehlédnutelné, že trestní stíhání zjevně nebylo zahájeno za účelem odhalení pachatele trestného činu a jeho spravedlivého potrestání, ale za účelem odstranění následků stěžovatelkou vydaného rozhodnutí. Městský soud poukázal na chronologii prováděného šetření a následného vyjádření Ministerstva vnitra ze dne 4. 4. 2013, podle kterého v době vydání dotčeného rozhodnutí bylo možné řízení před správním orgánem, které bylo ukončeno rozhodnutím, obnovit (§ 62 a násl. správního řádu) ve lhůtě tří let, v současné době by bylo možné uvažovat o obnově řízení v případě existence pravomocného rozsudku o spáchání trestného činu. Městský soud upozorňuje, že ve věci byl dán

podnět ke zrušení rozhodnutí mimo odvolací řízení jak Okresním úřadem v Jindřichově Hradci, tak Úřadem městské části X, Ministerstvo vnitra však nekonalo a správní lhůtu nechalo marně uplynout. Záznam o zahájení úkonů trestního řízení ze dne 9. 5. 2013 pak navazuje časově na citované vyjádření Ministerstva vnitra.

45. Uvedeným závěrům městského soudu (k nimž se Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 13. 5. 2000 nijak nevyjádřil s tím, že podstatou řízení je otázka týkající se pouze a toliko postupu obviněných) nelze než přisvědčit. Z obsahu soudního spisu je zřejmé, že mezi policejním orgánem a Ministerstvem vnitra probíhala písemná komunikace, jejímž cílem bylo (ze strany policejního orgánu) zjistit, jak ministerstvo nahlíží na správnost předmětného rozhodnutí a jemu předcházejícího řízení a jaké kroky k nápravě po jeho vydání učinilo (dotazy ze dne 11. 2. 2013, 29. 3. 2013 a další). V odpovědi ze dne 13. 3. 2013 a 4. 4. 2013 Ministerstvo vnitra sděluje výhrady k předmětnému rozhodnutí a označuje je za zmatečné; konkrétně Ministerstvo vnitra ve zprávě ze dne 13. 5. 2013 uvádí: ‚Podle zákona o státním občanství se prokazuje občanským průkazem, cestovním dokladem, osvědčením, popřípadě potvrzením o státním občanství České republiky, nebo vysvědčením o právní způsobilosti k uzavření manželství, je-li v něm údaj o státním občanství České republiky uveden. Uvedené rozhodnutí Magistrátu X tak nemohlo být dokladem, kterým se prokazuje státní občanství České republiky. K vydání osvědčení o státním občanství by byl příslušný tehdejší Úřad městské části X.‘ Následně ve zprávě ze dne 4. 4. 2013 Ministerstvo vnitra uvádí, že ‚může upozornit správní orgán, který je příslušný k vydání osvědčení, resp. potvrzení o státním občanství výše jmenované, což je v tomto případě Úřad městské části X, aby takové osvědčení, resp. potvrzení nevydával, pokud nebude zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti‘. Dále Ministerstvo vnitra sděluje, že v současné době by bylo možné uvažovat o obnově řízení v případě, že rozhodnutí ve věci bylo dosaženo trestným činem.

46. V žádosti ze dne 24. 10. 2014 policejní orgán uvádí, že ve spisu Ministerstva vnitra, který má k dispozici, se nachází nepodepsaný návrh rozhodnutí datovaný dnem 14. 4. 1999 č. j. VS/2-51/379/97, jímž se mimo odvolací řízení ruší předmětné rozhodnutí vydané stěžovatelkou, nenacházejí se v něm však výše uvedené podněty Okresního úřadu v Jindřichově Hradci ani Úřadu městské části X k zahájení mimoodvolacího řízení. Policejní orgán žádá o sdělení, z jakého důvodu nebylo připravené rozhodnutí Ministerstvem vnitra vydáno. V dopise ze dne 26. 11. 2014 a ze dne 9. 1. 2015 (k doplňujícímu dotazu policejního orgánu) Ministerstvo vnitra vysvětluje, že rozhodnutí v řízení mimo odvolací řízení nebylo vydáno, a vzhledem k výraznému časovému odstupu není možné zaujmout stanovisko k tomu, z jakého důvodu se tak nestalo. Ministerstvo vnitra opětovně opakuje, že v současné době by bylo možné uvažovat o obnově řízení v případě, že rozhodnutí ve věci bylo dosaženo trestným činem.

47. K této otázce městský soud v rozsudku ze dne 19. 9. 2019 poukazuje na skutečnost, že v nyní posuzované věci Ministerstvo vnitra ve všech svých vyjádřeních připouští jako jediný opravný prostředek obnovu řízení (v případě, že rozhodnutí ve věci bylo dosaženo trestným činem), zatímco ve věci řešené Krajským soudem v Brně pod sp. zn. 30 A 65/2013-21 aplikovalo § 156 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, (dále jen ‚zákon č. 500/2004 Sb.‘) za účelem posouzení, zda potvrzení o státním občanství (potvrzení Okresního úřadu Brno venkov ze dne 19. 3. 1999 o tom, že paní M. D., která zemřela dne 26. 9. 1949 v Brně, byla ke dni úmrtí československou státní občankou) bylo vydáno v rozporu

s právními předpisy (Okresní úřad Brno-venkov neměl podle názoru Ministerstva vnitra k dispozici všechny dostupné podklady, a nemohl tak vycházet ze spolehlivě zjištěného skutkového stavu věci, jak bylo normováno v zákoně č. 71/1967 Sb.). Městský soud dodává, že Ministerstvo vnitra takto rozdílně postupovalo v rozmezí dvou týdnů, kdy vyjádření policejnímu orgánu o možnosti obnovy jako jediného opravného prostředku vypravilo dne 4. 4. 2013 a v obdobné věci v rozhodnutí ze dne 19. 4. 2013 č. j. VS-512/833/2-1995 připustilo postup podle § 156 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb.

48. Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 13. 5. 2020 nerozporuje závěr městského soudu, že nebyly důsledně dodrženy mechanismy přezkumného řízení, podle Nejvyššího soudu však selhání mechanismu nápravy ‚automaticky' nezbavuje obviněné odpovědnosti za jimi vydané rozhodnutí. Byť by v úvahu přicházelo vyvození odpovědnosti za zcela tristní postup příslušného odboru Ministerstva vnitra, nelze na uvedenou situaci uplatnit ‚jakýsi princip subsidiarity odpovědnosti', přenesení odpovědnosti na nadřízený či výše postavený článek soustavy. Nejvyšší soud se k této skutečnosti vyjadřuje již dříve v usnesení ze dne 31. 8. 2018 tak, že sice v době vydání osvědčení o státním občanství nebyl, přestože k tomu byl dán podnět, využit právní institut, kterým mohlo být zrušeno předmětné rozhodnutí, resp. odstraněno pochybení obviněných, což lze označit za rezignaci státu na svá práva a povinnosti, nicméně jakákoli participace dalšího orgánu obviněné nezbavuje jejich odpovědnosti za jimi vyhotovené a vydané nezákonné rozhodnutí, samozřejmě za předpokladu, že takovéto jednání naplňuje skutkovou podstatu trestného činu.

49. S takovým závěrem se Ústavní soud neztotožňuje. V platném právním řádu je zakotven systém opravných prostředků, které slouží právě k tomu, aby byla napravena cestou zákona vadná rozhodnutí, ať již jde o řízení civilní, trestní, či, jak je tomu v dané věci, o řízení správní. Předpokládá se tedy, že správní orgány nižších stupňů mohou rozhodnout nesprávně, a proto jsou ve správním řádu zakotveny opravné prostředky k nápravě takových rozhodnutí. Uvedený systém nelze (natožpak ze strany státních orgánů) nerespektovat a ‚hledat' jiný způsob, jak dosáhnout nápravy pravomocného rozhodnutí, jehož správnost již nelze v rámci správního řízení posoudit. V případě, kdy by skutečně došlo vydáním prvostupňového správního rozhodnutí ke spáchání trestného činu, je nutno nepochybně postupovat jak cestou opravných prostředků, jsou-li pro to splněny zákonné podmínky, tak postupem podle trestního řádu. Oba tyto instituty však mají odlišný cíl: v případě správního řízení jde o nápravu vadného rozhodnutí, v případě trestního řízení o potrestání pachatele trestného činu (následná např. obnova řízení je již pouhým možným důsledkem prokázaného trestného činu).

50. Ústavní soud v této souvislosti považuje za nepřijatelný závěr Nejvyššího soudu, že bez konání obviněných by další úřední osoba (ve správním řízení) nebyla postavena do situace, že by měla cokoli řešit a napravovat pochybení obviněných. Naopak bylo povinností nadřízeného správního orgánu využít všech dostupných opravných prostředků zákonem stanoveným a předpokládaným způsobem, aby za předpokladu, že šlo o nesprávné rozhodnutí, došlo k nápravě v rámci systému opravných prostředků. Konstatoval-li tedy Nejvyšší soud, že stěžovatelka v rámci své pravomoci nevyužila všech dostupných a nabízejících se prostředků, nelze než uvést, že to byl naopak stát, zejména Ministerstvo vnitra, které nevyužilo všech dostupných zákonných prostředků k tomu, aby ke vzniklému následku nedošlo.

51. Tvrzení Nejvyššího soudu, že stěžejním důvodem pro vedení trestního řízení proti obviněným není samotný jejich právní názor, nýbrž zejména nesprávně vedené řízení, nelze považovat za přesvědčivé už jen pro zcela jednoznačně konstatovaný závěr Nejvyššího soudu, že správnost předmětného rozhodnutí je otázkou posouzení viny obviněných (přičemž Nejvyšší soud v usnesení ze dne 13. 5. 2020 uzavírá, že ‚obviněné postupovaly při vydání rozhodnutí z věcného hlediska vadně') a že nemožnost nápravy v rámci trestního řízení a omezená možnost nápravy v rámci správního řízení neznamená, že ve věci nelze vyvodit důsledky trestněprávního charakteru vztahující se k samotnému účinku (usnesení ze dne 23. 11. 2016)'. Ústavní soud naopak zastává názor, že věcná nesprávnost správního rozhodnutí, která nadto není konstatována instančně nadřízeným správním orgánem, nýbrž soudem v trestním řízení, nemůže představovat sama o sobě naplnění objektivní stránky trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti podle § 159 tr. zákona, a ztotožňuje se se závěrem obvodního soudu, vyjádřeným v usnesení o zastavení řízení ze dne 27. 4. 2017, že legitimita trestněprávních zásahů může být odůvodněna pouze nutností ochrany elementárních právních hodnot před činy zvlášť škodlivými pro společnost, kdy neexistuje jiné řešení než trestněprávní.

52. V této souvislosti Ústavní soud odkazuje na závěry městským soudem zmíněného rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 12. 1. 2017 č. j. 30 A 65/2013--218, podle kterého ‚i v případě potvrzení o státním občanství se typově jedná o osvědčení – potvrzující skutečnosti, které jsou v něm uvedeny. A jak již bylo naznačeno shora, i toto potvrzení může být – ať již z jakýchkoli důvodů – vydáno v rozporu s právními předpisy osobě, která státním občanem ve skutečnosti není či nebyla, neboť zákonem stanoveným způsobem státní občanství nikdy nenabyla anebo ho pozbyla. V takovém případě je jistě namístě zrušení potvrzení o státním občanství tak, aby bylo znemožněno tímto dokladem české či v minulosti československé státní občanství prokazovat (např. právě za účelem uplatnění nároku na vydání majetku podle restitučních právních předpisů); zrušení přitom probíhá podle § 156 odst. 2 správního řádu … Postup podle § 156 odst. 2 správního řádu lze považovat za jakési samostatné řízení nikoli nepodobné řízení přezkumnému, které je svým charakterem dozorčím prostředkem, jehož smyslem je ‚napravit' ta vyjádření, osvědčení a sdělení – tzn. jiný právní úkon, který je v rozporu s právními předpisy. To, že proti usnesení (zde: o zrušení potvrzení o státním občanství) vydanému podle § 156 odst. 2 správního řádu je přípustné odvolání a že toto usnesení, resp. rozhodnutí o odvolání proti němu, představuje rozhodnutí ve smyslu § 65 odst. 1 s. ř. s., tj. úkon správního orgánu, který zakládá, mění nebo závazně určuje práva nebo povinnosti účastníka, resp. dotčených osob a podléhá přezkoumání ve správním soudnictví, přitom bylo opakovaně judikováno …'.

53. Je tedy na správních, nikoli trestních soudech, aby provedly přezkum rozhodnutí správních orgánů (vydaných podle § 156 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb.) o tom, že osvědčení či potvrzení o státním občanství bylo vydáno v rozporu s právními předpisy, tedy že při vydání takového osvědčení či potvrzení o státním občanství byly porušeny právní předpisy (předmětem přezkumného správního řízení přitom není otázka zjištění státního občanství, nýbrž postup správního orgánu).

54. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 13. 5. 2020 nahlíží na posuzovanou věc z důvodu složitosti dotčené problematiky (dekrety prezidenta republiky) jako na hraniční věc, dospívá však k závěru, že aplikují-li se na věc ustanovení o nevědomé

nedbalosti, byla s ohledem ‚na specifikum trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti podle § 159 odst. 1 tr. zák.‘ subjektivní stránka tohoto trestného činu ve formě nevědomé nedbalosti naplněna. Není přitom uvedeno, co je myšleno oním specifikem uvedeného trestného činu, Nejvyšší soud pouze doplňuje, že jednání v nevědomé nedbalosti podle § 16 odst. 1 písm. b) tr. zákona dopadá na situace, kdy pachatel nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Konkrétní popis jednání, kterého se měla stěžovatelka dopustit a jež mělo naplnit znaky zákonem velmi obecně vymezené skutkové podstaty trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti, však v nyní posuzované věci představuje pouhé hodnocení běžného rozhodovacího procesu (z pohledu správné aplikace správního řádu a zákona č. 40/1993 Sb., ať již po stránce hmotné, či procesní) veřejného činitele orgánem činným v trestním řízení, který postavil trestní stíhání a odsouzení obou obviněných na základě svého právního názoru za situace, kdy, jak bylo shora uvedeno, výklad dotčené problematiky činil problém i jiným ve věci rozhodujícím správním orgánům všech stupňů, přičemž ve věci musely zasahovat i správní soudy, a nečinnost Ministerstva vnitra, postavenou právě na názoru, že v řízení o vrácení státního občanství zahájeném v roce 1945 již nelze nyní rozhodnout, musel napravit svým zásahem až Ústavní soud. K uvedenému přistupuje, že trestní řízení proti stěžovatelce bylo zahájeno téměř patnáct let poté, co vydala předmětné rozhodnutí, ačkoli jí po tuto dobu nebylo nikým vytýkáno, že by snad toto rozhodnutí, jež bylo veřejně známé, mělo být nesprávné, ani nebyly proti tomuto rozhodnutí nikým podány opravné prostředky. Po dvaceti čtyřech letech od spáchání skutku, jenž byl stěžovatelce kladen za vinu, bylo trestní řízení zakončeno odsouzením stěžovatelky k trestu odnětí svobody v délce trvání 24 hodin, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu jednoho roku. Takový průběh trestního stíhání a zejména jeho zakončení se jeví (i s ohledem na množství spisového materiálu, jež činí přes 2 500 stran) absurdním. Rozhodné pro věc však je, že jednání, které bylo stěžovatelce kladeno za vinu, nepředstavuje maření důležitého úkolu, není tedy prokázána objektivní stránka trestného činu maření úkolu veřejného činitele podle § 159 tr. zákona, a tím jeden ze znaků skutkové podstaty tohoto trestného činu. Uvedeným postupem orgánů činných v trestním řízení byla porušena zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, mající svůj odraz v čl. 39 Listiny a vyjadřující princip zákonnosti, právní jistoty, zákazu libovůle a rovnosti před zákonem v oblasti trestního práva.“

15. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3296/21 konstatoval, že závěr obecných soudů o tom, že druhá ze stěžovatelek naplnila svým jednáním skutkovou podstatu trestného činu maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti podle § 159 odst. 1 a odst. 2 písm. b) trestního zákona, je v extrémním rozporu s jejich skutkovými zjištěními (bod 55). Ústavní soud konstatuje nyní totéž ve vztahu ke stěžovatelce M. S.

16. V návaznosti na své konstatování Ústavní soud v bodech 56, 57 citovaného nálezu konkretizoval v rovině podústavního práva, že obecné soudy nedostály požadavkům kautel volného hodnocení důkazů podle § 2 odst. 5 a 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Z toho plyne i v případě nynější stěžovatelky, na úrovni ústavní, porušení jedné z garancí spravedlivosti řízení, a tedy čl. 36 odst. 1 Listiny o právu na soudní ochranu. Ústavní soud sdílí i závěr citovaného nálezu, že došlo k porušení zásady *nullum crimen sine lege* podle čl. 39 Listiny; má-li být určité specifické jednání (zde dokonce akt správního rozhodnutí) trestné, musí být pod zákonnou skutkovou podstatu subsumovatelné a nesmí se s ní míjet.

17. Ústavní soud respektuje postup předchozího nálezu, jenž šel cestou vlastní myšlenkové konstrukce a nezabýval se již dalšími námitkami stěžovatelky vyslovenými stran eventuálního promlčení trestného činu či porušení dalších zásad trestního řízení. V nynějším řízení přistupují k těmto námitkám i tvrzení o porušení osobnostních práv (čl. 10, příp. čl. 8 Listiny). Posledně uvedená tvrzení jsou vzhledem ke stavu trestního řízení předčasná.

18. Ústavní soud dovozuje též ze závěrů v citované věci, že pokračování v trestním řízení, jež je důsledkem kasačního nálezu Ústavního soudu, nevyžaduje další dokazování. Právními závěry i zde vyslovenými jsou jako nosnými důvody Městský soud v Praze jako soud odvolací i Nejvyšší soud jako soud dovolací vázány podle čl. 89 odst. 2 Ústavy.

V. Závěr

19. Ústavní soud uzavírá, že pro porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny vyhověl ústavní stížnosti a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená rozhodnutí odvolacího i dovolacího soudu ve vztahu ke stěžovatelce (výroky I, II nálezu). Výrokem III nálezu pak odmítl ústavní stížnost v jejím zbytku, v němž napadala již dříve zrušený rozsudek nalézacího soudu ze dne 2. 4. 2019 (bod 4). V tomto rozsahu šlo o návrh nepřípustný podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

Č. 111
Povinnost škůdce hradit náklady na výživu za osobu ve vegetativním stavu (sp. zn. III. ÚS 39/22 ze dne 25. července 2023)

Princip plného odškodnění nevyjadřuje nárok poškozeného či jeho sukcesora na absolutní výši náhrady, ať již poskytnuté mimosoudně, nebo soudem přiznané. Odráží povinnost aplikovat a interpretovat rozhodné právní normy způsobem, jenž realizuje náhradu újmy na zdraví, včetně jejích následků, s využitím všech dostupných právních prostředků a efektivně v místě i čase.

Předmětem rozhodování obecných soudů byl nárok pozůstalé dcery na náhradu za výživné již (a po omezení žaloby jen) po dobu, kdy její matka, smrtelně zraněna následkem dopravní nehody, byla udržována při fyzické existenci ve vegetativním stavu. Poškozená tedy nebyla naprosto schopna úkonů či právních jednání, která by byť jen naznačovala skutečnou způsobilost k výkonu práv a plnění povinností rodiče ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

S obecnými soudy lze souhlasit potud, že nyní vzniklý právní stav není zákonem výslovně řešen. Ovšem právě v případech, kdy zákonná úprava nepostihuje veškeré možné situace, které v lidském životě mohou nastat, je úkolem soudů nedržet se pouze základních výkladových metod, nýbrž zohlednit ústavním pořádkem garantovaná práva jednotlivce, která zákonnými ustanoveními prozařují a jež mají soudy podle čl. 4 Ústavy chránit.

Nestalo-li se tak, pak nebyla stěžovatelce řádně poskytnuta soudní ochrana podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Hmotněprávním důsledkem vzniklého stavu je závěr o porušení základního práva stěžovatelky na respektování jejího soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky K. T., zastoupené JUDr. Petrou Carvanovou, advokátkou, se sídlem Huťská 1383, Kladno, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 9. 6. 2021 č. j. 4 C 170/2019-145 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 9. 11. 2021 č. j. 35 Co 316/2021-169, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 5 a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a 1. FULL logistics, s. r. o., se sídlem Čejč 61, 2. Kooperativy pojišťovny, a. s., Vienna Insurance Group, se sídlem Pobřežní 665/21, Praha 8, zastoupené Mgr. Ivanou Stlukovou, advokátkou, se sídlem Vodičkova 730/9, Praha 1, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 9. 6. 2021 č. j. 4 C 170/2019-145 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 9. 11. 2021 č. j. 35 Co 316/2021-169 byla porušena základní práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Tyto rozsudky se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, neboť má za to, že jimi bylo porušeno její právo na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na spravedlivý proces podle čl. 6 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny.

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti, připojených rozhodnutí a spisu Obvodního soudu pro Prahu 5 sp. zn. 4 C 170/2019, stěžovatelka se v civilním soudním řízení domáhala náhrady nákladů na výživu s tím, že dne 14. 1. 2019 došlo k dopravní nehodě, za niž byl řidič nákladního vozidla, jehož provozovatelkou byla žalovaná (nyní vedlejší účastnice), odsouzen za přečin usmrcení z nedbalosti k podmíněnému trestu odnětí svobody a zákazu řízení motorových vozidel na dobu pěti let. Při nehodě byla matka stěžovatelky (spolujezdkyně řidiče vozidla značky Daewoo, jež zůstalo stát v části pravého jízdního pruhu na pražském dálničním okruhu) smrtelně zraněna a až do 19. 1. 2020, kdy zemřela, byla udržována ve vegetativním stavu (tzv. apalický syndrom, při němž osoba, o jejíž zachované životní funkce je pečováno, „žije pouze fyzicky“). V době dopravní nehody byla stěžovatelka jako studentka posledního ročníku střední školy odkázána na výživu své matky, která pobírala invalidní důchod. Na výživě stěžovatelky se podílel podle rozsudku Okresního soudu v Kladně ze dne 6. 8. 2013 č. j. 12 Nc 49/2013-16 též její otec částkou 3 000 Kč měsíčně.

3. Stěžovatelka se žalobou domáhala náhrady nákladů na výživu pozůstalé podle občanského zákoníku. Požadovala nejprve částku 3 000 Kč měsíčně od května 2019 do budoucna; poté během řízení žalobu omezila na celkově částku 24 000 Kč, která představovala náhradu nákladů její výživy od podání žaloby do úmrtí matky (tj. za osm měsíců). Tento její tvrzený nárok nebyl při odškodnění dopravní nehody uspokojen ani žalovanou, ani pojišťovnou Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group (dále jen „pojišťovna“). Invalidní důchod matky stěžovatelky (invalidita pro výrazné omezení hybnosti kyčelních kloubů a bederní páteře) byl v době jejího vegetativního stavu poukazován na účet její matky a z trvalého příkazu měla stěžovatelka zajištěny platby spojené s bydlením. V rozhodné době však nezískala stěžovatelka žádným dostupným způsobem (zřejmě ani skrze opatrovníka) přístup k účtu své matky, a nemohla tak z něj hradit své osobní potřeby, spojené zejména s výukou; tyto v žalobě podrobně vyčíslila.

4. Dne 27. 5. 2019 vydal Obvodní soud pro Prahu 5 pod č. j. 4C 170/2019-15 usnesení, kterým se zamítá návrh stěžovatelky na vydání předběžného opatření, kterým by byla žalované provozovatelce vozidla uložena povinnost hradit žalobkyni náklady na její výživu v částce 1 500 Kč měsíčně k jejím rukám. Soud vyšel ze zjištění, že matka stěžovatelky je poživatelkou invalidního důchodu a z tohoto důchodu lze nadále hradit nejen náklady spojené s bydlením stěžovatelky, ale spolu s výživným od otce i její ostatní potřeby včetně nákladů studia ve 3. ročníku střední školy. Dne 11. 7. 2019 se pojišťovna ve vztahu ke stěžovatelkou uplatněnému nároku vyjádřila tak, že jí vyplatila pojistné plnění ve výši 350 000 Kč za duševní útrapy osoby blízké. Vzhledem k tomu, že matka stěžovatelky neopustila nepojízdné vozidlo, shledává pojišťovna její spoluvinu v rozsahu 50 %. Nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalé podle pojišťovny stěžovatelce nenáleží, a to vzhledem k přerušení příčinné souvislosti.

5. Obvodní soud pro Prahu 5 výše označeným rozsudkem žalobu stěžovatelky zamítl a rozhodl o nákladech řízení. Po právní stránce vyšel z ustanovení § 2966 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který stanoví náhradu škody pozůstalým po zemřelém; stěžovatelka se však domáhala náhrady nákladů na výživu za dobu, kdy její matka ještě žila.

Soud konstatoval, že sice není absolutně vázán doslovným zněním zákona a může se od něj odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost, ale jeho úkolem není vytvářet nový nárok, který není upraven v zákoně. Nalézací soud provedl výklad § 2966 občanského zákoníku a dospěl k závěru, že jazykový výklad je jasný a nezakládá pochybnosti ani při použití dalších výkladových metod; nejedná se ani o mezeru v právním řádu, o konkurenci interpretačních alternativ normy nebo o problém výkladu pojmů. Dále soud dovodil, že podle judikatury je pro vznik nároku na náhradu nákladů na výživu pozůstalých rozhodující stav v době smrti osoby, od níž se tento nárok odvíjí. Tedy že hmotné právo váže vznik nároku ke stavu v době smrti poškozené a teprve od tohoto dne může být pozůstalému vyplácena renta do budoucna.

6. Městský soud v Praze jako soud odvolací potvrdil k odvolání žalobkyně-stěžovatelky rozsudek soudu prvního stupně a zcela aproboval jak jeho skutková zjištění, tak i právní závěry.

II. Argumentace stěžovatelky a vyjádření účastníků řízení

7. Stěžovatelka si je vědoma absence explicitní úpravy požadovaného nároku, nicméně dle jejího názoru obecné soudy nejsou ve svém rozhodování vázány doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj – jak již bylo výše řečeno – smí a musí odchýlit ve svém výkladu, vyžaduje-li to nejen účel zákona, ale i ústavní principy a postulát obecné spravedlnosti. Na náhradu nákladů na výživu má tedy stěžovatelka za uvedené období nejen právní, ale i morální nárok.

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení. Obvodní soud pro Prahu 5 se k věci nevyjádřil. Městský soud v Praze stručně odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí. Provozovatelka nákladního vozidla, žalovaná před obecnými soudy, se k ústavní stížnosti též nevyjádřila.

9. Pojišťovna se, též jako vedlejší intervenientka na straně žalované v řízení před obecnými soudy, k věci vyjádřila a k výkladu podústavního práva obecnými soudy uvedla, že jej sdílí. Z vyjádření pojišťovny bylo též zjištěno, že stěžovatelce byla 3. 7. 2019, tedy v žalovaném období, vyplacena záloha na pojistné plnění z titulu nemajetkové újmy osobě blízké ve výši 350 000 Kč. Kromě toho byla v témže roce stanovena výše pojistného plnění za ztížení společenského uplatnění poškozené, a to částkou přesahující 6 mil. Kč.

10. Vzhledem k obsahu obou vyjádření, jenž je účastníkům i jejich zástupcům znám již z nalézacího spisu, nepovažoval Ústavní soud za účelné je zasílat zejména stěžovatelce k replice.

III. Procesní předpoklady řízení

11. Stěžovatelka podala ústavní stížnost v zákonné lhůtě prostřednictvím advokáta a po vyčerpání všech procesních prostředků, které jí zákon k ochraně jejího práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní soud nepovažoval za nezbytné nařídit podle § 44 zákona o Ústavním soudu ústní jednání, neboť věc byla po stránce skutkové v žádoucím rozsahu objasněna obecnými soudy. V intencích usnesení ze dne 16. 2. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 20/15 však připustil v řízení účast druhé ze shora označených vedlejších účastnic. Tato měla v řízení před obecnými soudy postavení vedlejší účastnice na straně žalované a jako pojistitelka posuzovala a ze zákona [zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů] poskytovala pojistné plnění za právnickou osobu odpovědnou z pojistné události. Výsledek tohoto řízení má tedy ohledně druhé z vedlejších účastnic, slovy citovaného usnesení Ústavního soudu, „konkrétní dopady do jejích práv (právních poměrů)“.

IV. Meritorní posouzení věci

IV. a/ Obecná východiska

12. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy obecných soudů (srov. čl. 83, 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů. K zásahu je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími (či řízením, které jejich vydání předcházelo) zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný zejména ústavním pořádkem České republiky.

13. Ústavní úprava základních práv a svobod prozařuje celým právním řádem, a to včetně oblastí práva soukromého. Povinností orgánů veřejné moci je vykládat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1287/14 ze dne 31. 8. 2015 (N 159/78 SbNU 401), dostupný tak jako ostatní zde uvedená rozhodnutí Ústavního soudu na https://nalus.usoud.cz/Search/]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého právního předpisu, ale je v něm třeba vždy nalézat i zásady uznávané demokratickými právními státy [srov. nález sp. zn. I. ÚS 523/07 ze dne 7. 5. 2009 (N 113/53 SbNU 409)]. Obecné soudy jsou povinny zajistit, aby v procesu před nimi a v jejich výkladu a aplikaci podústavního práva byla vždy přítomna spravedlnost [nález sp. zn. Pl. ÚS 16/12 ze dne 16. 10. 2012 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.)]. Shrnuto k výkladovým principům: je nezbytné respektovat zásady, jež plynou z výchozí triády nálezů, resp. stanoviska [Pl. ÚS-st. 1/96 ze dne 21. 5. 1996 (ST 1/9 SbNU 471), Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.), Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)] a znamenají, že při konfliktu mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem se soudy mohou (ba případně i musí) ze závažných důvodů od textu zákona odchýlit ve prospěch výkladu teleologického. V takovém případě je akceptovatelný postup *contra*, resp. *praeter legem*.

14. Zdraví patří mezi nejvýznamnější faktory ovlivňující kvalitu lidského života, je jedním ze základních předpokladů pro požívání ostatních práv (srov. Koch, I. E. Human Rights as Indivisible Rights, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, str. 59). Ústavní soud v minulosti judikoval, že právo na zdraví je jako prvek ústavního statusu jednotlivce garantováno hlavou druhou oddílem prvním Listiny; zdraví je součástí fyzické integrity člověka a jako takové je chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny zaručujícím nedotknutelnost osoby a jejího soukromí [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41)]. Právo na zdraví je dovozováno taktéž z čl. 8 Úmluvy o právu na respektování soukromého a rodinného života, který v pojetí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) zahrnuje také tělesnou a duševní integritu (srov. rozsudek ESLP ve věci *Trocellier proti Francii* ze dne 5. 10. 2006 č. 75725/01).

15. Podle judikatury ESLP v sobě právo na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 8 Úmluvy zahrnuje i pozitivní závazky státu. Tyto závazky mohou zahrnovat nutnost přijmout určitá opatření i v oblasti vztahů mezi jednotlivci navzájem (rozsudek ve věci *Hajduová proti Slovensku* ze dne 30. 11. 2010 č. 2660/03). Ve vztahu k výši náhrad za újmu na zdraví ESLP dovodil, že musí být poskytnuto odškodnění vhodné a dostatečné, tj. v případě peněžitého odškodnění v adekvátní výši (rozsudek ve věci *G. B. a R. B. proti Moldavsku* ze dne 18. 12. 2012 č. 16761/09).

16. Na judikaturu ESLP navázal Ústavní soud, který v nálezu sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573) dospěl k závěru, že závazek státu zajistit ochranu zdraví jednotlivce se projevuje nejen v oblasti veřejnoprávní, tj. zakotvením trestněprávní úpravy, která sankcionuje protiprávní jednání třetích osob, ale i v soukromoprávní oblasti, a to zakotvením povinností škůdce spojených s náhradou utrpěné újmy na zdraví. Skrze uplatnění

nároků představujících tuto náhradu pokračuje subjektivní právo (na zdraví) nebo právní statek či hodnota (zdraví), z jehož porušení škoda vzešla (srov. výše citovaný nález sp. zn. III. ÚS 2253/13).

17. Z porušení uvedených základních práv tedy plyne princip plného odškodnění, znamenající náhradu veškeré újmy vzniklé v příčinné souvislosti se škodní událostí, tedy majetkové i nemajetkové [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 64/81 SbNU 99) a sp. zn. II. ÚS 4100/19 ze dne 14. 5. 2020 (N 99/100 SbNU 149); též Kratochvíl, J. in Kühn, Z., Kratochvíl, J., Kmec, J., Kosař, D. a kol. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 393, 423]. Princip plného odškodnění ovšem nevyjadřuje nárok poškozeného či jeho sukcesora na absolutní výši náhrady, ať již poskytnuté mimosoudně, nebo soudem přiznané. Odráží povinnost aplikovat a interpretovat rozhodné právní normy způsobem, jenž realizuje náhradu újmy na zdraví, včetně jejích následků, s využitím všech dostupných právních prostředků a efektivně v místě i čase.

18. V případě, že je z titulu újmy na zdraví k plnění oprávněna jiná osoba než poškozená na zdraví, například osoba jí blízká (a zde na ní výživou závislá), může při nesplnění povinností plynoucích z principu plného odškodnění dojít k porušení práva na respektování soukromého a rodinného života v pojetí čl. 8 odst. 1 Úmluvy (bod 15). Ve vztahu k okolnostem posuzované věci tu nutno zdůraznit, že nejde o plnění výživného, ale o náhradu nákladů za tímto účelem vynaložených.

19. Jde o deficit prostředků k obstarání výživy závislé osoby, která si tyto prostředky z právem aprobovaných důvodů (věk, příprava na budoucí povolání, zdravotní indispozice) není schopna obstarat. Samotný tento fakt by mohl posunout povinnost ke kompenzaci těchto prostředků do sféry sociálních práv; ta jsou však spojena s pozitivním závazkem státu (srov. čl. 30 odst. 1 Listiny). V daném případě však zákon (§ 2966 občanského zákoníku) přenáší zmíněnou povinnost zcela nebo zčásti na osobu odpovědnou za škodní událost, a to formou náhrady materiální újmy vzniklé závislé osobě. Není-li tu oprávněně požadované plnění soudem přiznáno, dochází k porušení práva na respektování soukromého a rodinného života ve smyslu široké interpretace čl. 8 Úmluvy (s alternativou kvalifikace podle čl. 10 odst. 2 Listiny).

IV. b/ Aplikační část

20. Předmětem rozhodování obecných soudů byl nárok pozůstalé dcery na náhradu za výživné již (a po omezení žaloby jen) po dobu, kdy její matka, smrtelně zraněna následkem dopravní nehody, byla udržována při fyzické existenci ve vegetativním stavu. Poškozená tedy nebyla naprosto schopna úkonů či právních jednání, která by byť jen naznačovala skutečnou způsobilost k výkonu práv a plnění povinností rodiče ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny.

21. Situace obdobné nyní přezkoumávané jsou posuzovány povětšině *ad hoc* judikaturou – a právním předpisem je tento škodní nárok upraven především v německém právním řádu, kde nárok na náhradu škody vzniká již okamžikem zranění. Náhrada nákladů na výživu (rentu) pozůstalým při usmrcení je upravena v § 844 odst. 2 německého občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch), podle kterého platí škůdce náklady na výživné třetím osobám, vůči nimž měl nebo mohl mít zemřelý zákonnou vyživovací povinnost. Ačkoli se jedná o náhradu škody následkem usmrcení, nárok na ni včetně plnění formou peněžitého důchodu vzniká již okamžikem zranění („zur Zeit der Verletzung“); smrt musí nastat v příčinné souvislosti se škodní událostí, jež zranění způsobila (blíže např. Prütting/Wegen/Weinreich. Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. 16. Auflage. Köln: Luchterhand Verlag, 2021, s. 1940).

22. V Rakousku je obdobný nárok pozůstalých upraven v § 1327 obecného občanského zákoníku (ABGB). Uvádí se, že nastane-li z tělesného poškození smrt, musí být nahrazeno mimo jiné pozůstalým, k jejichž výživě byl poškozený povinen, vše, co jim tím ušlo. Tato právní úprava sice představuje úplné uspokojení nároků pozůstalých, avšak ani z dobových, ještě i pro Československo relevantních pramenů není jisto, zda pokrývá mezidobí mezi škodní

událostí a úmrtím poškozeného. Spíše se lze přiklonit k opačnému závěru. Blíže k tomu Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Praha: nakl. Linhart, 1937 (reprint 1998), s. 925–932.

23. Český právní řád řeší závislost výživou na usmrceném, v podobě následného odškodnění, samostatně upraveným nárokem. Ustanovení § 2966 odst. 1 občanského zákoníku zní: „Při usmrcení hradí škůdce peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý ke dni své smrti poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Náhrada náleží pozůstalým ve výši rozdílu mezi dávkami důchodového zabezpečení poskytovanými z téhož důvodu a tím, co by poškozený podle rozumného očekávání mohl pozůstalým na těchto nákladech poskytovat, pokud by k jeho zranění nedošlo."

24. Nalézací soud uvedl v odůvodnění svého rozsudku, že jazykový výklad § 2966 občanského zákoníku „nelze korigovat jiným způsobem, než jak zamýšlel zákonodárce, a nelze dospět k závěru, že zákonodárce měl na mysli vztáhnout ustanovení § 2966 občanského zákoníku i na osoby žijící". Odvolací soud tento výklad aproboval. Soudy ovšem nevzaly v úvahu fakt, že skutečný život nepokračuje, nejsou-li v chodu ty základní biologické funkce, které jej činí lidským.

25. Interpretace rozhodné právní normy (§ 2966 občanského zákoníku) obecnými soudy tak nepoložila dostatečný důraz na její hlavní účel, jímž je náhrada nákladů na výživu osobám, jež byly svou výživou na zemřelé osobě ke dni její smrti závislé. Nebyla-li poškozená v důsledku škodní události a zranění při ní utrpěného vůbec schopna poskytovat své dceři výživu (což mohlo trvat i po přechodnou dobu, ale zde se tak stalo trvale se smrtelnými následky), byly obecné soudy oprávněny postavit zjištěný zdravotní stav poškozené naroveň jejímu úmrtí a přiznat pozůstalé nárok na plnění již za dobu od zranění poškozené do její smrti. Takovou interpretaci zákona lze sice označit za provedenou *contra verba legem*, ale především za souladnou s tím hlavním účelem právní normy, pro nějž byla právní úprava konkrétního nároku, resp. titulu odškodnění přijata. Paralela tohoto řešení vzniklého skutkového a právního stavu s výše popsanou německou právní úpravou neznamená, že by zde soudy měly dotvářet právo s obecnými účinky po vzoru v SRN účinné právní normy. Jde o dílčí výkladové řešení atypické a dosud v rovině soukromoprávního kodexu ani v rovině judikaturní nezohledněné situace.

26. Na překážku žádoucímu meritornímu posouzení věci nemůže být ani skutečnost, že stěžovatelka v průběhu řízení před obecnými soudy původně bez časového omezení požadovaný peněžitý důchod omezila na dobu do smrti své matky. Bez ohledu na důvody jejího jednání, jimiž mohlo být plnění výživného jinou osobou, realizace schopnosti sama se živit, statusová změna či snad spolehnutí se na ostatní pojistná plnění z téhož výchozího titulu, tu samotná výše požadované částky nemohla být pro úvahy při ústavním přezkumu rozhodující. Ostatně nelze přijmout tezi, že by třeba i značná výše odškodnění (pojistného plnění) z jednoho škodního titulu „refundovala" chybějící peněžitou částku z titulu jiného.

V. Závěr

27. Ústavní soud má za to, že obecné soudy při svém výkladu § 2966 občanského zákoníku nevzaly dostatečně v úvahu význam časového intervalu mezi škodní událostí (zranění poškozené se smrtelným následkem), následným zdravotním stavem poškozené a momentem vzniku nároku pozůstalým, jenž je v obecné rovině zákonem spojován s úmrtím poškozeného. S obecnými soudy lze souhlasit potud, že nyní vzniklý právní stav není zákonem výslovně řešen. Ovšem právě v případech, kdy zákonná úprava nepostihuje veškeré možné situace, které v lidském životě mohou nastat, je úkolem soudů nedržet se pouze základních výkladových metod, nýbrž zohlednit ústavním pořádkem garantovaná práva jednotlivce, která zákonnými ustanoveními prozařují a jež mají soudy podle čl. 4 Ústavy chránit.

28. Nestalo-li se tak, pak nebyla stěžovatelce řádně poskytnuta soudní ochrana podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Hmotněprávním důsledkem vzniklého stavu je závěr o porušení základního práva stěžovatelky na respektování jejího soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Ústavní soud vycházel při přijetí těchto závěrů ze skutkových zjištění dostupných ze spisu, tedy především z plnění vyživovací povinnosti otcem stěžovatelky a úhrady nákladů spojených s bydlením z účtu poškozené. Vzal v úvahu i ve vyjádření k ústavní stížnosti opakované sdělení pojišťovny o dílčí platbě pojistného plnění z jiného titulu během sporného období. Není tedy důvodu uzavřít, že by ve věci před obecnými soudy mělo být doplněno dokazování; ostatně tyto soudy založily svá rozhodnutí výhradně na aspektu interpretace rozhodné právní normy. Nyní jsou však podle čl. 89 odst. 2 Ústavy vázány právním názorem Ústavního soudu, jenž je odlišný a v nosných důvodech závazný.

29. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu za současného konstatování, že tato základní práva byla porušena, rozsudky obou obecných soudů zrušil.

Č. 112
Právní účinky oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání
(sp. zn. III. ÚS 76/23 ze dne 25. července 2023)

Právní účinky oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání ve smyslu § 137 tr. řádu ve spojení s § 172 téhož zákona nastávají až doručením opisu tohoto usnesení osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět, nikoliv už vyhlášením v přítomnosti toho, komu je třeba usnesení oznámit. Požádal-li obviněný – ve snaze docílit vydání zprošťujícího rozsudku – o pokračování svého trestního stíhání v třídenní lhůtě od doručení usnesení o zastavení řízení, učinil tak včas a soud má na základě této skutečnosti rozhodnout, že se v trestním stíhání pokračuje.

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012 sp. zn. 7 Tz 112/2011 a podpůrně i citované nálezové judikatury Ústavního soudu představuje požadavek soudu, aby žádost o pokračování v zastaveném trestním stíhání byla podána již v době, kdy stěžovateli nebyly známy podrobné důvody, pro něž bylo v odvolacím řízení – na rozdíl od soudu prvního stupně – trestní stíhání zastaveno a které zjistil teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí, porušení práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Soudy nejsou při interpretaci podústavního práva nijak vyvázány z imperativu plynoucího z čl. 4 Ústavy, neboť ochrana ústavnosti v demokratickém právním státě nemůže být pouze úkolem Ústavního soudu, nýbrž musí být úkolem celé justice, přičemž v možnostech ústavního soudnictví je korigovat ty nejextrémnější excesy. O takovou situaci jde i v posuzované věci, kdy interpretace relevantních ustanovení podústavního práva provedená v napadeném rozhodnutí se ocitá v extrémním nesouladu se soudní praxí i judikaturou Ústavního soudu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele R. C., zastoupeného Mgr. Lenkou Drápalovou, advokátkou, sídlem Horní náměstí 5/12, Vsetín, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 27. října 2022 č. j. 5 To 57/2022-913, za účasti Vrchního soudu v Olomouci jako účastníka řízení a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 27. října 2022 č. j. 5 To 57/2022-913 bylo porušeno základní právo stěžovatele zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 27. října 2022 č. j. 5 To 57/2022-913 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. Z obsahu ústavní stížnosti a připojeného rozhodnutí se podává, že rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci (dále jen „krajský soud“) ze dne 19. 5. 2022 č. j. 53 T 1/2022-773 byl stěžovatel uznán vinným zločinem vydírání podle § 175 odst. 1, odst. 2 písm. c), odst. 3 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „tr. zákoník“), přečinem porušování domovní svobody podle § 178 odst. 1 a 2 téhož zákona a přečinem neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči informací podle § 230 odst. 2 písm. a) téhož zákona. Za to byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání sedmi let se zařazením pro jeho výkon do věznice s ostrahou a dále k trestu propadnutí věci. Současně byl zavázán k povinnosti nahradit poškozeným majetkovou škodu a nemajetkovou újmu. Pro další dva skutky právně kvalifikované jako zločin týrání osoby ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) tr. zákoníku a přečin nebezpečného pronásledování podle § 354 odst. 1 písm. a), c) a d) téhož zákona byl zproštěn obžaloby. Z podnětu odvolání státního zástupce byl napadený rozsudek usnesením Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) ze dne 24. 8. 2022 č. j. 5 To 36/2022-868 částečně zrušen, a to v celém rozsahu původně zprošťujícího výroku a za podmínek § 223 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „tr. řád“) z důvodu uvedeného v § 172 odst. 2 písm. a) téhož zákona bylo trestní stíhání stěžovatele pro toto jednání zastaveno, neboť trest, k němuž mohlo trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu, který byl stěžovateli pro jiný trestný čin již uložen. Odvolání stěžovatele proti odsuzující části rozsudku bylo zamítnuto. Rozhodnutí vrchního soudu bylo oznámeno vyhlášením ve veřejném zasedání dne 24. 8. 2022 a jeho písemné vyhotovení bylo stěžovateli doručeno dne 4. 10. 2022.

3. Dne 7. 10. 2022 byla krajskému soudu doručena žádost stěžovatele o projednání zastaveného trestního stíhání. Vrchní soud napadeným usnesením rozhodl podle § 257 odst. 3 tr. řádu *a contrario*, že se v odvolacím řízení v části, ve které bylo trestní stíhání stěžovatele zastaveno, nepokračuje. Rozhodnutí odůvodnil zjištěním, že stěžovatel své prohlášení o tom, že trvá na pokračování v trestním stíhání, učinil až po uplynutí zákonem k tomu určené lhůty, která započala následující den po vyhlášení usnesení dne 25. 8. 2022 a skončila dne 29. 8. 2022.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel považuje právní názor vrchního soudu o opožděnosti svého podání za nezákonný a porušující právo na spravedlivý proces. Podle jeho přesvědčení má předmětné prohlášení obdobné účinky jako opravný prostředek. Poukazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012 sp. zn. 7 Tz 112/2011-19, které obsahuje závěr, že právní účinky oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání ve smyslu § 137 tr. řádu ve spojení s § 172 téhož zákona nastávají až doručením opisu tohoto usnesení osobě, které se přímo dotýká, nikoliv vyhlášením v přítomnosti toho, komu je třeba usnesení oznámit. Očekával proto, že vrchní soud bude postupovat shodně jako v případě podání opravného prostředku proti usnesení. Jeho postup tak označuje za překvapivý a neodůvodněný.

III. Vyjádření účastníků řízení

5. Ústavní soud vyzval účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

6. Dané možnosti využil vrchní soud, který označil námitky stěžovatele za nedůvodné. Odkázal na § 137 odst. 1 větu druhou tr. řádu, přičemž upozornil na to, že rozhodnutí o zastavení trestního stíhání není spojeno s negativními účinky pro stěžovatele, neboť se jeho trestní stíhání pro konkrétní uvedené skutky dál nevede. Pokud stěžovatel se zastavením trestního stíhání nesouhlasil, mohl usilovat o zproštění obžaloby tím, že by podle § 257 odst. 3 tr. řádu prohlásil, že trvá na projednání věci, a to již při samotném veřejném zasedání po vyhlášení rozhodnutí nebo v třídenní lhůtě od jeho vyhlášení. Toto prohlášení není opravným prostředkem a není pro něj požadováno odůvodnění. Na rozdíl od stížnostního řízení soud vydá bez dalšího usnesení o pokračování v trestním řízení, přičemž původní usnesení o zastavení trestního stíhání tím pozbude účinnosti. V dalším řízení pak není soud vázán zákazem reformace *in peius*. Ustanovení § 227 tr. řádu omezuje soud pouze v tom směru, že za trestný čin, jímž byl obžalovaný uznán vinným, mu nelze uložit trest. Má za to, že senát, kterému byla předmětná věc krajského soudu přidělena k projednání a rozhodnutí, postupoval v souladu s trestním řádem, přičemž neporušil žádné ústavní právo stěžovatele.

7. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci sdělilo, že se k ústavní stížnosti vyjadřovat nebude, požádalo však o zaslání příslušného rozhodnutí Ústavního soudu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo napadené rozhodnutí vydáno, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

9. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a není další instancí v systému obecného soudnictví. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je výhradně přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ proto přísluší obecným soudům, což je výrazem jejich nezávislého soudního rozhodování (čl. 81 a čl. 82 odst. 1 Ústavy). O zásahu Ústavního soudu do rozhodovací činnosti soudů lze uvažovat pouze za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod [srov. např. nález ze dne 30. 6. 2004 sp. zn. IV. ÚS 570/03 (N 91/33 SbNU 377)].

10. Povinností soudů i dalších orgánů veřejné moci je vykládat a používat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy [srov. nález ze dne 31. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 (N 159/78 SbNU 401)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ale je v něm třeba vždy nalézat i zásady uznávané demokratickými právními státy [srov. nález ze dne 7. 5. 2009 sp. zn. I. ÚS 523/07 (N 113/53 SbNU 409)]. Obecné soudy jsou povinny primárně zajistit, aby v procesu před nimi a v jejich výkladu a aplikaci podústavního práva byla vždy přítomna spravedlnost [nález ze dne 16. 10. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU 115)].

11. Z pohledu podústavního práva relevantního pro jeho ústavněprávní posouzení dopadají na předmětnou věc § 257 odst. 1 písm. c) a odst. 3 tr. řádu a § 137 téhož zákona.

12. Podle § 257 odst. 1 písm. c) tr. řádu odvolací soud napadený rozsudek nebo jeho část zruší a v rozsahu zrušení trestní stíhání zastaví, shledá-li, že je tu některá z okolností, jež by odůvodňovaly zastavení trestního stíhání soudem prvního stupně (§ 223 odst. 1 a 2 tr. ř.). Podle odstavce třetího citovaného ustanovení se však v odvolacím řízení, ve kterém bylo zastaveno trestní stíhání z některého důvodu uvedeného v odstavci 2, pokračuje, prohlásí-li obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá, o tom je třeba stěžovatele poučit. Komentářová literatura k § 257 odst. 3 tr. řádu i praxe vychází z toho, že obžalovaný nemusí být spokojen s takovým výsledkem svého trestního stíhání a může usilovat o zproštění obžaloby. Prohlášením obžalovaného o tom, že trvá na projednání zastavené věci, trestní stíhání pokračuje v tom stadiu, kde bylo předtím zastaveno. Odvolací soud o tom vydá usnesení o pokračování v trestním stíhání. Usnesení o zastavení trestního stíhání se tím neruší, pozbývá pouze účinnosti. Odvolací řízení pak proběhne podle obecných zásad s tou výjimkou, že obžalovanému nemůže být uložen trest. Obžalovaný má právo učinit takové prohlášení v jakékoli formě obecně stanovené pro podání, a to do tří dnů od oznámení (§ 137 tr. řádu) usnesení o zastavení jeho trestního stíhání.

13. Podle § 137 odst. 1 tr. řádu je usnesení třeba oznámit osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět; usnesení soudu se oznámí též státnímu zástupci. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, anebo doručením opisu usnesení. Podle § 137 odst. 2 věty první tr. řádu má-li osoba, jíž je třeba usnesení oznámit, obhájce, popřípadě zmocněnce, stačí, že usnesení bylo vyhlášeno buď oné osobě, anebo jejímu obhájci, popřípadě zmocněnci; oznamuje-li se usnesení doručením opisu, doručí se jen obhájci, popřípadě zmocněnci.

14. Z nálezové judikatury Ústavního soudu vztahující se k § 137 tr. řádu mimo jiné vyplývá, že pokud je třeba soudní usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 tr. řádu, lze účinky oznámení takového usnesení podle § 137 odst. 1 tr. řádu spojovat až s doručením jeho opisu osobám podle věty první téhož ustanovení, resp. podle § 137 odst. 2 téhož zákona obhájci osoby, proti níž se řízení vede, a to bez ohledu na předchozí vyhlášení takového usnesení v přítomnosti uvedených osob. Lhůta k podání stížnosti podle § 172 tr. řádu počíná běžet až doručením opisu usnesení všem oprávněným osobám. Nesprávnou interpretací § 137 odst. 1 tr. řádu dojde k porušení práva zaručeného čl. 36 a násl. Listiny, včetně práva na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 389/09 ze dne 4. 3. 2010 (N 40/56 SbNU 461), sp. zn. IV . ÚS 1573/15 ze dne 22. 10. 2015 (N 190/79 SbNU 155), sp. zn. III. ÚS 3588/22 ze dne 26. 1. 2023 (N 18/116 SbNU 138) a další, dostupné na http://nalus.usoud.cz]

15. Nejvyšší soud ve skutkově i právně obdobné věci, jako je posuzovaný případ stěžovatele, s odkazem na svou judikaturu vyšel z názoru, že i právní účinky oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání ve smyslu § 137 tr. řádu ve spojení s § 172 téhož zákona nastávají až doručením opisu tohoto usnesení osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět, nikoliv vyhlášením v přítomnosti toho, komu je třeba usnesení oznámit. Shledal, že pokud obviněný požádal o pokračování svého trestního stíhání ve lhůtě počítané od doručení usnesení o zastavení řízení, učinil tak včas a soud měl na základě této skutečnosti rozhodnout, že se v trestním stíhání pokračuje (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012 sp. zn. 7 Tz 112/2011).

16. Jak se podává z obsahu napadeného rozhodnutí, předmětné usnesení vrchního soudu o zastavení trestního stíhání stěžovatele bylo vyhlášeno při veřejném zasedání konaném dne 24. 8. 2022 a bylo stěžovateli doručeno dne 4. 10. 2022. Dne 7. 10. 2022 pak byla krajskému soudu doručena žádost o projednání zastaveného trestního stíhání, v níž stěžovatel prohlásil, že na projednání zastavených skutků trvá, neboť je nespáchal, čímž chtěl docílit vydání zprošťujícího rozsudku. Vrchní soud poté vydal napadené usnesení, jímž rozhodl, že se v trestním stíhání stěžovatele nepokračuje. V odůvodnění usnesení mimo jiné uvedl, že

stěžovatel měl zachovány všechny podmínky pro řádné uplatnění svého práva trvat na projednání věci. Jak pro stěžovatele, tak i pro jeho obhájce pro takové prohlášení uplynula třídenní zákonná lhůta 29. 8. 2022. Pokud byla žádost stěžovatele doručena krajskému soudu až 7. 10. 2022, je dle vrchního soudu zřejmé, že se tak stalo opožděně, takže jím nelze zastavení jeho trestního stíhání zvrátit.

17. S takovou interpretací podústavního práva se nelze ztotožnit, neboť je v rozporu nejen s uvedeným rozsudkem Nejvyššího soudu, jehož závěry jsou plně aplikovatelné na skutkově i právně obdobnou věc stěžovatele, ale podpůrně i s citovanou nálezovou judikaturou Ústavního soudu. Požadavek soudu, aby žádost na pokračování v zastaveném trestním stíhání byla podána již v době, kdy stěžovateli nebyly známy podrobné důvody, pro něž bylo v odvolacím řízení na rozdíl od soudu prvního stupně (který stěžovatele zprostil dvou skutků s tím, že se nestaly) trestní stíhání pro tyto skutky zastaveno, a které zjistil teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí, představuje porušení práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

18. V souladu s uvedenými judikáty tak lze v případě stěžovatele uzavřít, že třídenní lhůta pro učinění prohlášení stěžovatele, že na projednání věci trvá, neuplynula 29. 8. 2022, jak uvedl vrchní soud v napadeném rozhodnutí, ale její konec připadl na 7. 10. 2022. Pokud proto stěžovatel v tento den doručil své prohlášení krajskému soudu, lhůta byla zachována a vrchní soud měl na základě této skutečnosti usnesením rozhodnout, že se v trestním stíhání stěžovatele pokračuje.

19. Jak již Ústavní soud uvedl výše, soudy nejsou při interpretaci podústavního práva nijak vyvázány z imperativu plynoucího z čl. 4 Ústavy, neboť ochrana ústavnosti v demokratickém právním státě nemůže být pouze úkolem Ústavního soudu, nýbrž musí být úkolem celé justice, přičemž v možnostech ústavního soudnictví je korigovat jen excesy. O takovou situaci jde i v posuzované věci, kdy interpretace relevantních ustanovení podústavního práva provedená v napadeném rozhodnutí se ocitá v extrémním nesouladu se soudní praxí i judikaturou Ústavního soudu. Napadené rozhodnutí je nutno kvalifikovat jako svévolné a porušující základní právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. S ohledem na výše uvedené důvody proto Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatuje, že napadeným rozhodnutím vrchního soudu došlo k porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a toto rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 113
Právo na život ve světle pokynu neoživovat pacienta (Do Not Resuscitate)
(sp. zn. I. ÚS 1594/22 ze dne 31. července 2023)

Byť mají stát a zdravotníci ve smyslu čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s čl. 31 Listiny základních práv a svobod povinnost poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni, lékařský zákrok vůči svéprávné a vnímající osobě schopné o svém osudu rozhodovat lze ve smyslu čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 5 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně zásadně učinit pouze s jejím svobodným a informovaným souhlasem, a to i v případě, povede-li odmítnutí zákroku k její smrti.

V souladu s čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně platí, že není-li pacient v době potřeby resuscitace ve stavu, v němž může vyjádřit svůj informovaný (ne)souhlas, je třeba brát zřetel na jeho dříve vyslovený pokyn „Do Not Resuscitate“, který učinil prostřednictvím institutu dříve vysloveného přání.

Z práva na život a ochranu zdraví ve smyslu čl. 6 a 31 Listiny základních práv a svobod a čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nevyplývá bezpodmínečná povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci bez ohledu na stav konkrétního pacienta, byť by mohla o několik okamžiků oddálit okamžik fyzické smrti.

Přestože lékaři obecně nemají bezpodmínečnou povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci, kterou považují za medicínsky neindikovanou, jednostranné vydání pokynu „Do Not Resuscitate“ ze strany lékařů bez informování či jakéhokoliv zapojení pacienta (či za určitých okolností jeho blízkých) do rozhodovacího procesu může být v rozporu s jeho (případně jejich) participačním právem. S ohledem na konkrétní okolnosti tedy jednostranný pokyn „Do Not Resuscitate“ zásadně bude v rozporu s příslušnými odbornými standardy i právem pacienta (případně jeho blízkých) na nedotknutelnost osoby a respektování rodinného a soukromého života podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudce Jana Wintra a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. J. V., 2. J. H., zastoupených JUDr. Adamem Doležalem, Ph.D., LL.M., advokátem, se sídlem v Praze 10, U Hranic 3221/16, proti rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 961/2021-724 ze dne 28. 2. 2022 a rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích č. j. 23 Co 350/2018-667 ze dne 29. 10. 2020, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích jako účastníků řízení a obchodních korporací a) Nemocnice Pardubického kraje, a. s., se sídlem v Pardubicích, Kyjevská 44, b) ČSOB Pojišťovna, a. s., se sídlem v Pardubicích, Masarykovo náměstí 1458, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí. Jsou přesvědčeni, že jimi byla porušena jejich ústavně zaručená práva podle čl. 6, 7, 10, 31 a čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 2 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 5 a 6 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně (dále jen „Úmluva o biomedicíně“).

2. V projednávané věci jde (stručně řečeno) o to, zda je nemocnice odpovědná za smrt dlouhodobě nemocné pacientky na sklonku života, u které lékaři jednostranně vydali pokyn „Do Not Resuscitate“ („neresuscituj“), aniž by o tom informovali ji či její blízké.

II. Skutkové okolnosti a procesní vývoj věci

3. J. H. („pacientka“), manželka jednoho z původních žalobců a matka obou stěžovatelů, byla od 27. 6. 2013 do 6. 7. 2013 hospitalizována ve Svitavské nemocnici, a. s., jejímž právním nástupcem je vedlejší účastnice a) [„Nemocnice“]. Pacientce bylo v rozhodné době šedesát sedm let. Od 1. 7. 2013 byla pacientka umístěna na oddělení JIP interny Nemocnice, dne 6. 7. 2013 v 11:05 hodin měla srdeční zástavu a zemřela. Podle zprávy o úmrtí lékaři úmyslně nezahájili kardiopulmonální resuscitaci (dále též jen „KPR“), a to s ohledem na základní diagnózu pacientky a četné další komorbidity (související nemoci). Pacientka trpěla nádorovým onemocněním, byla po chemoterapii, trpěla cukrovkou a onemocněním ledvin i plic. Ošetřující lékař rovněž zohlednil dřívější rozhodnutí lékařů ze dnů 9. 5. 2013 a 14. 6. 2013 o stanovení rozsahu péče – tzv. pokyn „Do Not Resuscitate“ (dále též jen „DNR“), což znamená pokyn k neprovádění resuscitace.

4. V řízení u obecných soudů se pozůstalí stěžovatelé (spolu s manželem pacientky, který v průběhu řízení zemřel) domáhali proti Nemocnici zaplacení 720 000 Kč jako náhrady za újmu způsobenou usmrcením podle § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

5. Okresní soud v Pardubicích (dále jen „nalézací soud“), který rozsudkem č. j. 5 C 167/2015-399 ze dne 6. 6. 2018 žalobě vyhověl a uložil žalované Nemocnici zaplatit každému žalobci 240 000 Kč, dospěl k následujícím skutkovým závěrům: V období od 14. 6. 2013 do 6. 7. 2013 pacientka nebyla informována o pokynu DNR a jeho důsledcích, Nemocnice nežádala ani její písemné vyjádření ke stanovenému postupu. Ačkoliv lékaři opakovaně hovořili s pacientkou a do dokumentace zaznamenávali její stanoviska, poskytnuté informace se týkaly chemoterapie, dialýzy a přání jít domů, nikoliv případné (ne)resuscitace. Listinou označenou jako informovaný souhlas bylo prokázáno, že ještě dne 2. 7. 2013 Nemocnice žádala od pacientky souhlas k zavedení centrálního žilního katetru. Uvedený dokument obsahuje prohlášení o souhlasu pacientky k provedení veškerých potřebných a neodkladných výkonů nutných k záchraně jejího života; nevyplývá z něj, že jde o souhlas výhradně k úkonům, které souvisí s komplikacemi se zavedením katetru. Informace o pokynu DNR nikdy nebyla formou strukturovaného rozhovoru zpřístupněna ani příbuzným pacientky. Znaleckým posudkem Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví bylo prokázáno, že léčebná péče v době hospitalizace odpovídala současným poznatkům lékařské vědy (byla tzv. *lege artis*). Byť by resuscitace teoreticky mohla prodloužit život pacientky, základní onkologickou chorobu by to

neovlivnilo a její příznaky neřešilo. Pravděpodobnost úspěšné resuscitace je v obdobných případech malá, a podaří-li se, je většinou doprovázena výrazným poškozením mozku. Při podobně těžkém celkovém stavu je i po úspěšné resuscitaci téměř jisté, že v průběhu dalších dnů, maximálně týdnů, se bude maligní arytmie opakovat a bude již terminální. Tvrzení o nesprávné indikaci léčiv bylo vyvráceno.

6. Podle nalézacího soudu je o každé změně léčebného postupu podle § 31 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, třeba pacienta srozumitelným způsobem informovat, což platí tím spíše, jde-li o pokyn DNR. Podle § 34 téhož zákona musí pacient dát k takovému postupu informovaný a svobodný souhlas, případně jej odmítnout formou tzv. negativního reversu a může ohledně případné resuscitace vyjádřit i tzv. dříve vyslovené přání ve smyslu § 36 zákona o zdravotních službách. Pacientka v projednávané věci byla až do 6. 7. 2013 schopna samostatného rozumového i volního jednání, proto se na ni nevztahovalo Doporučení představenstva České lékařské komory č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni vyjádřit svou vůli („Doporučení ČLK č. 1/2010“). Pacientka byla svéprávná a dříve působila jako sanitářka v nemocnici, bylo-li by jí vše vysvětleno vhodnou formou, mohla svoji vůli vyjádřit srozumitelným způsobem, a to nejen dne 14. 6. 2013, kdy byl vydán (již druhý) pokyn DNR, ale přinejmenším ještě dne 2. 7. 2013, kdy Nemocnice vyžádala její souhlas se zavedením katetru – nebylo jí však umožněno rozhodnout o postupu léčby a zvolený postup zkrátil její život. Byť je nepochybné, že se resuscitací mohla snížit kvalita života pacientky, záviselo by to pouze na její volbě. Doporučení ČLK č. 1/2010, jímž Nemocnice svůj postup odůvodňuje, podle nalézacího soudu směřuje k situaci, ve které hospitalizovaný není schopen se sám rozhodovat a je zároveň v terminálním stadiu nemoci, což nebyl případ pacientky ke dni 14. 6. 2013. Žádný právní předpis podle nalézacího soudu neupravuje situaci, v níž lékař nemusí na základě vlastního uvážení zahajovat léčbu, která je život udržující. Lékař proto nemůže vydat pokyn DNR bez zjištění vůle člověka, případně jeho zákonného zástupce, není-li pacient sám schopen svoji vůli projevit.

7. Nalézací soud uzavřel, že předpokladem vzniku odpovědnosti podle § 420 odst. 1 občanského zákoníku je porušení právní povinnosti, vznik škody a příčinná souvislost mezi nimi. Poskytla-li Nemocnice pacientce pouze konzervativní léčbu způsobem odpovídajícím současným poznatkům lékařské vědy, ale vůbec jí neumožnila vyjádřit se k rozsahu péče, nerespektovala její vůli a porušila své povinnosti upravené zejména v § 28 odst. 1 a § 31 odst. 1 zákona o zdravotních službách. V příčinné souvislosti s tímto porušením právní povinnosti je, že neprovedením resuscitace (KPR) nebyl oddálen nevratně se blížící konec života pacientky.

III. Obsah napadených rozhodnutí

8. Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále jen „odvolací soud“) výrokem I ústavní stížností napadeným rozsudkem změnil rozhodnutí nalézacího soudu a žalobu stěžovatelů zamítl; výroky II–VII rozhodl o povinnosti stěžovatelů nahradit náklady řízení (v celkové výši cca 463 000 Kč). Odvolací soud dospěl k závěru, že z dosud provedeného dokazování příčinná souvislost mezi následkem (úmrtím pacientky) a protiprávním jednáním (vydání pokynu DNR bez informovaného souhlasu a následného neprovedení KPR) prokázána nebyla. Z revizního znaleckého posudku Všeobecné fakultní nemocnice v Praze vyplývá, že bezprostřední příčinou smrti bylo v tomto případě „selhání srdce a plic z důvodu dekompenzace při chronickém postižení s vlivem akutního zhoršení jejich funkcí při interkurentní infekci provázející základní hemato-onkologické onemocnění“. Srdeční zástava nenastala náhle, ale byla vyústěním postupujícího srdečního selhávání. KPR v této fázi choroby by velmi pravděpodobně nevedla k obnovení účinné srdeční činnosti oběhového aparátu a plic, a pokud

ano, pak pouze na dobu několika minut; vzhledem ke stavu kardiorespiračního systému byla úprava oběhu do funkčního stavu nanejvýš nepravděpodobná. I v nepravděpodobném případě obnovení srdeční činnosti by pacientka vzhledem ke svému stavu nebyla schopna života bez závažné podpory oběhu, ventilace, ledvinných funkcí a podobně. Její krátkodobý návrat k životu bez orgánové podpory a trvalé intenzivní péče lze vyloučit; prodloužena by byla pouze stresující doba umírání. Resuscitace by byla péčí nadbytečnou, s vysokou pravděpodobností neúspěšnou, nebo pouze oddalující smrt řádově o hodiny či desítky hodin umírání. Byť podle odvolacího soudu Nemocnice porušila právní povinnost, neinformovala-li pacientku o pokynu DNR i přesto, že byla schopna vnímat, příčinná souvislost s úmrtím prokázána nebyla. Pacientka již dne 6. 7. 2013 měla poruchu vědomí a splňovala kritéria Doporučení ČLK č. 1/2010. Neposkytnutí KPR nebylo porušením právní povinnosti ani převažující příčinou smrti pacientky. Vadné podávání a vysazování léčiv nebylo prokázáno.

9. Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným rozsudkem dovolání stěžovatelů týkající se výroku odvolacího soudu ve věci samé zamítl a ve zbývající části je odmítl. Podle Nejvyššího soudu spočívá významná část dovolací argumentace na tvrzeních, která jsou v rozporu se skutkovými zjištěními odvolacího soudu, jenž na základě revizního znaleckého posudku dospěl k závěru, že úspěšnost resuscitace byla u pacientky nanejvýš nepravděpodobná, i pokud by byla úspěšná, obnovení životních funkcí by trvalo několik minut, možná hodin. Stěžovatelé naopak tvrdí, že pacientka mohla žít ještě měsíce.

10. Podle Nejvyššího soudu je porušením právní povinnosti i provedení lékařského zákroku bez informovaného souhlasu. Nároky pozůstalých na náhradu nemajetkové újmy způsobené usmrcením osoby blízké vznikají, jen je-li protiprávní úkon (lékařský zákrok vykonaný bez informovaného souhlasu) vyvolávajícím činitelem poškození zdraví. Byť Nemocnice svou informační povinnost ve vztahu ke stanovení způsobu rozsahu péče splnila nedostatečně, nárok na náhradu újmy tím vzniklé v autonomii pacienta a představované nežádoucím informačním deficitem není předmětem tohoto řízení. Jelikož nezahájení resuscitace nebylo v souladu s učiněnými zjištěními příčinou smrti pacientky, nelze pojímat její úmrtí jako tzv. materializované riziko, o němž nebyla poučena.

11. Újmu způsobenou ztrátou blízké osoby je podle Nejvyššího soudu třeba rozlišovat od újmy způsobené tím, že nebyl oddálen v daném okamžiku nezvratně se blížící konec jejího života. Jakkoliv jsou obě situace pro blízké osoby traumatizující a bolestné, je zřejmé, že zásah, jenž jim upře možnost oddálit po nějaký čas již neodvratně se blížící moment rozloučení s umírající, aniž by však byl sám o sobě příčinou její smrti, je ze své podstaty rozdílný, s méně fatálními dopady, než ten, který jim přímo přivodí ztrátu blízkého člověka (např. násilný čin, dopravní nehoda či pochybení při lékařském zákroku, jež zmařilo obnovení dobrého zdravotního stavu). V projednávané věci se stěžovatelé domáhali jednorázové náhrady za usmrcení osoby blízké podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku, nikoliv za jiný zásah do svých osobnostních práv ve smyslu § 11 a 13 téhož zákona, o němž lze uvažovat i v případě, jsou-li dotčení připraveni o čas strávený s danou blízkou osobou, jejíž odchod se nezadržitelně blíží. Argumentace stěžovatelů v daném případě směřuje především k tomu, že provedení resuscitace mohlo pacientce prodloužit život; sami připouštějí, že maximálně o několik měsíců. Stěžovatelé konstruují příčinnou souvislost mezi postupem lékařů a zásahem do rodinného života spočívajícím ve zkrácení času s blízkou osobou, nikoliv přímo v jejím úmrtí. Stěžovatelé byli o právním náhledu odvolacího soudu ohledně rozdílných nároků, o nichž lze v dané věci uvažovat, poučeni při jednání konaném dne 21. 3. 2019.

12. Pro úspěch ve sporu je podle Nejvyššího soudu rozhodující, zda nezahájení resuscitace – bez ohledu na absenci předchozího poučení – bylo příčinou smrti pacientky. Při hodnocení protiprávnosti jednání při poskytování zdravotních služeb je podle čl. 4 Úmluvy o biomedicíně a § 45 odst. 1 a § 49 odst. 1 zákona o zdravotních službách třeba zabývat se tím, jak jsou povinnosti a standardy při poskytování lékařské péče pojímány z pohledu odbornosti

i etiky lékařských rozhodnutí. Z odborné literatury a podpůrných dokumentů vyplývá, že léčba na sklonku života musí být stanovena na základě lékařských principů beneficence a nonmaleficence, což znamená, že vykonávat postupy, které by pro nemocného nebyly přínosem, je v rozporu s *lex artis*. Vůči neodvratitelné a bezprostředně očekávané smrti nemá být cílem lékařova jednání prodlužovat život za každou cenu. Přijal-li by odvolací soud zjednodušující závěr o nezbytnosti resuscitovat za každých okolností, mohl by nutit lékaře k jednání odporujícímu lékařské etice a působícímu pacientům zbytečnou trýzeň či narušení jejich důstojnosti na sklonku života.

13. Nejvyšší soud dospěl rovněž k závěru, že poskytovatel zdravotní péče není povinen hradit pozůstalým jednorázovou náhradu za nemajetkovou újmu způsobenou ztrátou osoby blízké (§ 444 odst. 3 občanského zákoníku), jestliže lékaři při srdeční zástavě neprovedli kardiopulmonální resuscitaci pacienta, jehož stav byl natolik závažný, že resuscitace by k obnovení srdeční činnosti nevedla nebo by obnovila životní funkce jen na velmi krátkou dobu při prodlužovaném utrpení umírajícího. Protože stěžovatelé neuplatňovali nároky odpovídající tvrzenému zásahu do práv plynoucích z autonomie pacienta (náhrada za zásah do osobnostních práv zemřelé pacientky v důsledku provedení zdravotnických výkonů bez informovaného souhlasu), je podle Nejvyššího soudu rozhodnutí odvolacího soudu věcně správné.

IV. Shrnutí argumentace stěžovatelů

14. Stěžovatelé předně namítají, že Nemocnice v rozporu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) porušila právo pacientky na život, čímž přímo zasáhla do soukromého a rodinného života stěžovatelů, kterému obecné soudy neposkytly ochranu. Rozhodování, zda se jedinec podrobí zdravotnímu zákroku, musí být plně autonomní volbou pacienta (rozsudek ESLP ze dne 29. 7. 2002 ve věci *Pretty proti Spojenému království*, č. stížnosti 2346/02). Vůle pacienta na konci života má mít přednost před povinností postupovat *lege artis*, a to i v případě, že by znamenala jeho smrt [rozsudek ESLP ze dne 10. 6. 2010 ve věci *Moskevští Svědkové Jehovovi a ostatní proti Rusku*, č. stížnosti 302/02; srov. rovněž nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 639/2000 ze dne 18. 5. 2001 (N 77/22 SbNU 157)]. Autonomie pacienta podle stěžovatelů tedy musí být respektována i v případě léčby, která by mohla vést ke snížení kvality života.

15. Stěžovatelé dále zmiňují faktory, které je podle judikatury ESLP třeba zvážit při hodnocení, zda stát dodržel své pozitivní závazky vyplývající z čl. 2 Úmluvy ve vztahu k otázce lékařského ošetření na sklonku života: 1. existence vnitrostátního práva a praxe regulačního rámce slučitelné s požadavky čl. 2 Úmluvy; 2. zda byla zohledněna dříve vyjádřená přání žadatele a přání osob, které jsou mu blízké, jakož i stanoviska zdravotnických pracovníků; 3. možnost obrátit se na soud v případě pochybností o nejlepším rozhodnutí v zájmu pacienta (srov. zejm. rozsudek ESLP ze dne 5. 6. 2014 ve věci *Lambert a ostatní proti Francii*, č. stížnosti 46043/14, § 143; a rozsudek ESLP ze dne 9. 3. 2004 ve věci *Glass proti Spojenému království*, č. stížnosti 61827/00). Aplikovaná ustanovení občanského zákoníku podle stěžovatelů neupravují situaci, kdy poskytovatel zdravotních služeb nezahájí život udržující léčbu, která je podle něj neúčelná, nebo vydá pokyn DNR, ačkoliv je takový postup v rozporu s přáním pacienta způsobilého k právnímu jednání; pacientce rovněž chyběla možnost obrátit se v pochybnostech na soud. V takovém případě je třeba ctít obecně respektovanou zásadu „*in dubio pro vita*“. Stěžovatelé odkazují na rozhodnutí britského Court of Appeal ve věci R (Tracey) v Cambridge University Hospital NHS Foundation [2014] EWCA Civ 822, ze kterého vyplývá, že jednostranné rozhodnutí o resuscitaci bez zohlednění přání pacienta nebo osob oprávněných za něj rozhodovat je v rozporu s čl. 8 Úmluvy. Rozhodnutí o neresuscitování člověka se dotýká jeho integrity, důstojnosti i kvality života, a je proto nutné, aby vnímající pacient či jeho blízcí byli zapojeni do rozhodování o uvedeném pokynu.

Byť medicínská úvaha náleží lékaři, je při rozhodování o resuscitaci třeba zahrnout i hodnotové úvahy, které náležejí pouze pacientovi.

16. Zadruhé, obecné soudy podle stěžovatelů posoudily otázku protiprávnosti (ne)jednání Nemocnice v rozporu s čl. 6 a 31 Listiny a čl. 2 Úmluvy. Byla-li pacientka schopna sama rozhodovat o lékařské péči, představuje pokyn DNR vydaný bez jejího souhlasu porušení právní povinnosti; neprovedení resuscitace proto nebylo *lege artis*. Pacientka sama vyjádřila v informovaných souhlasech jednoznačně přání pokračovat v léčbě – včetně KPR. Neprovedení resuscitace na základě pokynu DNR vydaného v rozporu s její vůlí bylo v příčinné souvislosti se zkrácením života, a to bez ohledu na jeho potenciálně sníženou kvalitu. Neinformování pacientky jí znemožnilo rozhodnout o změně poskytovatele zdravotních služeb či vyžádat stanovisko soudu. V případě pacienta, který je v dlouhodobé péči, nelze podle stěžovatelů oddělit pokyn DNR od neposkytnutí resuscitace a hodnotit je jako dvě samostatná, na sobě nezávislá rozhodnutí. Nelze totiž očekávat, že by ošetřující lékař v akutní situaci jednal v rozporu s pokynem zaneseným ve zdravotnické dokumentaci.

17. Nemocnice podle stěžovatelů nepostupovala ani v souladu s Doporučením ČLK č. 1/2010: do rozhodování o DNR nezahrnula přání pacientky [čl. 4 d); čl. 6 b)]; nebyla informována rodina a blízcí [čl. 6 c)]; rozhodnutí nebylo vydáno na základě zvážení všech členů ošetřujícího zdravotnického týmu [čl. 6 d)]; ve zdravotnické dokumentaci absentuje zápis obsahující náležité posouzení zdravotního stavu a medicínské zdůvodnění rozhodnutí o zahájení paliativní péče [čl. 6 f)]; nikdy nebylo zvažováno, zda je další léčba marná a neúčelná, ve zdravotnické dokumentaci nebyl podobný proces nijak zaznamenán a odůvodněn [čl. 5 c)]; pokyn nebyl vydán na základě kolektivního rozhodování. Podle stěžovatelů je nepřípustné, aby u kompetentního pacienta lékaři svévolně a bez řádného procesu rozhodovali, který pacient bude ještě léčen, a který již nikoliv.

18. Zatřetí, stěžovatelé tvrdí, že při výkladu etických standardů obecné soudy nepřípustně upřednostnily paternalistické principy beneficence a nonmaleficence (volně přeloženo: „činit dobro a neškodit“) a pominuly význam principu autonomie vůle a sebeurčení pacienta. Stěžovatelé rozporují interpretaci odborné literatury a dalších pramenů zabývajících se etickými aspekty rozhodování o pokynu DNR – podle nich z moderní debaty vyplývá, že tento pokyn má být s pacienty předem diskutován; při absenci souhlasu naopak převládá předpoklad poskytnutí resuscitace. Pacientův názor a jeho posouzení rizikovosti, zda případná zátěž převáží možné benefity z úspěšné KPR, by měl být rozhodujícím kritériem; bez znalosti preferencí pacienta nelze o medicínské nepřiměřenosti či marnosti resuscitace jednoznačně rozhodovat. Stěžovatelé odkazují na hranice vědeckého poznání – i lékaři se mohou mýlit a hranice mezi životem a smrtí stále zůstává v nezanedbatelné části mimo dosah lidí a jejich zkušenosti.

19. Začtvrté, stěžovatelé namítají, že obecné soudy chybně posoudily otázku příčinné souvislosti; zdůrazňují, že provedené znalecké posudky nalézají příčinu smrti v odlišných skutečnostech – jeden v selhání srdce a plic, druhý v základním onkologickém onemocnění. Znalecké posudky se rovněž liší v prognóze potenciální délky života (minuty, hodiny, či dokonce měsíce) a neshody odborníků prokazují, že rozhodování o příčinné souvislosti v případě moderní medicíny je stále nejisté. Ohledně vědecké nejistoty stěžovatelé odkazují na rozsudek ESLP ve věci *Glass proti Spojenému království*, ve které se všichni experti shodli na pokynu o DNR, byť pacient přes všechny předpoklady resuscitaci přežil.

20. Podle stěžovatelů je klíčový závěr, že pacientce mohla resuscitace teoreticky prodloužit život, byť ve snížené kvalitě. Nejvyšší soud neudržitelně rozlišuje mezi zásahem, jehož výsledkem je zkrácení času života, a zásahem, jehož následkem je úmrtí. Vedlo-li nejednání lékaře ke zkrácení života, nelze dovodit, že by nebylo kauzální i ke způsobení smrti, která by nastala v jiný čas. Z hlediska teorie *condicio sine qua non* je omise v podobě nejednání lékaře podmínkou, bez níž by následek nenastal. Resuscitoval-li by lékař pacientku, je pravděpodobné, že by nastal jiný následek – průběh skutkového děje by byl

odlišný – minimálně v tom, že život pacientky mohl být prodloužen „na přechodnou dobu několika minut až desítek minut“, nebo dokonce „o hodiny či desítky hodin“ nebo „měsíce“. Příčinu následku je podle stěžovatelů třeba spatřovat v protiprávním pokynu o DNR – neexistoval-li by, lékař by nejednal tak, jak jednal. Neporušila-li by Nemocnice svoji povinnost informovat pacientku, celý proces léčby v závěru jejího života a rozhodování o něm by byl odlišný. Jestliže soudy dospěly naopak k závěru, že v případě resuscitace by se skutkový stav nezměnil a pacientka by zemřela, nevzaly v úvahu porušení informační povinnosti a následné možné alternativy průběhu léčby. Jestliže dále soudy využily teoretické koncepce „jednání v souladu s právem“, měla Nemocnice prokázat, že by k úmrtí došlo stejným způsobem v jakémkoliv případě. Stěžovatelé naopak poukazují na teorii materializace rizik, podle níž platí, že jestliže se naplní rizika, která nejsou zmíněna v poučení, je pro příčinnou souvislost stanovena vyvratitelná domněnka její existence. Stěžovatelé namítají, že i kdyby neexistovala přímá příčinná souvislost mezi pokynem DNR, následnou neresuscitací a úmrtím pacientky, byla by dána tzv. alternativní kauzalita, která spočívá v souběhu postupu *non lege artis* a progrese nemoci pacientky jako alternativních příčin.

21. Stěžovatelé dále namítají, že ve věci by měla být aplikována tzv. teorie ztráty šance, podle níž platí, že v případech, kdy zdravotnické zařízení postupuje *non lege artis*, avšak není postaveno najisto, že jeho postup byl jedinou příčinou poškození zdraví pacienta, neznamená to, že by reálná újma nemohla vzniknout. Přestože nebude možné hovořit s jistotou o poškození zdraví, bude minimálně zasaženo do duševní sféry jedince, jenž bude nadále žít s vědomím, že se jeho zdravotní stav mohl zlepšit či že osoba jemu blízká mohla žít déle, kdyby k danému pochybení nedošlo. Z hlediska ústavnosti zpravidla často nebude možné určit, jaký ústavně chráněný statek mohl být v tom kterém případě pochybení zdravotnického zařízení dotčen, tedy zda jím bude zdraví či život jednotlivce anebo „jen“ jeho psychický stav; i tzv. ztráta šance je statkem chráněným čl. 6, 7 a 31 Listiny [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 3416/20 ze dne 25. 5. 2021 (N 104/106 SbNU 181)].

22. Zapáté, obecné soudy porušily právo stěžovatelů na spravedlivý proces, neboť učinily nesprávné skutkové zjištění z výpovědi V. M., podle jehož názoru by pacientka mohla žít ještě po dobu v řádu měsíců, bylo-li by možné v léčbě pokračovat. Nejvyšší soud v bodě 11 napadeného rozsudku uvedl, že stěžovatelé relevantnost lékařova posouzení stavu pacientky zpochybňují proto, že lékař pacientku více než tři roky před úmrtím neviděl. Stěžovatelé však tvrdili, že M. jejich matku tři roky neviděl ke dni 9. 5. 2013, tedy ke dni vydání prvního pokynu DNR, který lékaři dali během necelé hodiny a odkazovali přitom na konzultaci s M. Uvedený lékař však následně měl pacientku v péči ještě ode dne 10. 5. 2013 do 30. 5. 2013, dále od 24. 6. 2013 do 27. 6. 2013 při hospitalizaci a dne 1. 7. 2013.

23. Zašesté, stěžovatelé považují rozsudek odvolacího soudu za překvapivý. U nalézacího soudu bylo dokazování zaměřeno na porušení povinnosti při rozhodování o DNR bez udělení informovaného souhlasu, které bylo v kauzální linii s neprovedením resuscitace lékařem, jenž se na pokyn DNR odvolal. U odvolacího soudu otázka rozhodování o DNR řešena nebyla a odvolací soud se zaměřil pouze na medicinský standard nekonání lékaře v den úmrtí pacientky, aniž by zkoumal uvedenou spojitost mezi těmito skutky.

24. Odvolací soud podle stěžovatelů porušil jejich právo na spravedlivý proces také tím, že nemoderoval výši náhrady nákladů řízení podle § 150 občanského soudního řádu. Tento svůj postup soud řádně neodůvodnil, ačkoliv to stěžovatelé navrhovali [nález sp. zn. II. ÚS 814/08 ze dne 21. 5. 2008 (N 97/49 SbNU 451)]. Důvody pro aplikaci § 150 o. s. ř. byly podle stěžovatelů dány, protože Nemocnice jednala protiprávně, v rozporu s etikou a morálkou a nebyla ochotna jednat o smíru; jde zároveň o dosud neřešenou problematiku. Náklady vedlejší účastnice b) vynaložené na právní zastoupení nelze považovat za účelné, neboť advokát ji začal zastupovat až v okamžiku příznivé změny názoru odvolacího soudu.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti

25. Nejvyšší soud ve vyjádření navrhl, aby ústavní stížnost byla zamítnuta. Kromě podrobného rozboru napadeného rozhodnutí uvedl, že jakkoliv je respekt k autonomii pacienta stěžejním aspektem moderního způsobu poskytování zdravotní péče, nelze tvrdit, že by současně nebylo třeba respektovat medicínu jako vědní obor, se všemi jejími standardy, včetně hodnocení účelnosti léčby. Garance faktického zajištění zdravotní péče prostřednictvím veřejného zdravotního pojištění není vázána výhradně na vůli pacienta, ale na smysluplnost péče. Ani vůle pacienta nemůže změnit náhled, podle nějž určitý úkon není z medicínského hlediska opodstatněný a prospěšný, tedy „indikovaný". Sice mohla být protiprávně neposkytnuta dostatečná informace pacientce a jejím blízkým, to však nečiní protiprávním neprovedení úkonu, který by s ohledem na další povinnosti ve vztahu k zachování náležitého standardu péče nebylo namístě provádět. Přijetí opačného závěru by nutilo lékaře provádět medicínsky zbytečné, či dokonce škodlivé úkony podle vůle pacienta a ztěžovalo by optimalizaci poskytování lékařské péče.

26. Odvolací soud také navrhl, aby ústavní stížnost byla zamítnuta. Kromě opakování dřívější argumentace uvedl, že rozhodnutí nebylo překvapivé, neboť stěžovatelé měli možnost se k postupu soudu a provedenému dokazování vyjádřit, což prostřednictvím advokáta opakovaně činili. Odvolací soud o svém právním názoru (který byl odlišný od nalézacího soudu) stěžovatele poučil před zahájením odvolacího jednání dne 21. 3. 2019 a vyhověl i návrhu žalobců na zpracování revizního znaleckého posudku.

27. Vedlejší účastnice b) Ústavnímu soudu sdělila, že v řízení o ústavní stížnosti nebude uplatňovat práva vedlejšího účastníka. Nemocnice na výzvu k vyjádření nereagovala.

28. Ústavní soud dále požádal o vyjádření *amici curiae* Českou lékařskou komoru (dále též jen „ČLK"). Předseda Vědecké rady MUDr. Zdeněk Mrozek, Ph.D., po projednání s doc. MUDr. Tomášem Vymazalem, Ph.D., MHA, a členy oborové komise Vědecké rady ČLK pro anesteziologii, resuscitaci a intenzivní medicínu, ve vyjádření uvedl, že není výjimečné, že lékařské konzilium rozhodne o nerozšiřování terapie v situaci, kterou odborníci vyhodnotí jako terapii marnou a klinický stav jako nevratný (terminální); v takových případech se postupuje podle Doporučení ČLK č. 1/2010. Rozhodování o pokynu DNR je medicínské rozhodnutí o péči, která je a která již nemá být indikována. Osoby blízké pacientovi jsou o postupu podrobně informovány, neurčil-li pacient něco jiného. Nelze připustit, aby byla poskytována marná a neúčelná péče, která by krátkodobě prodloužila utrpení pacienta pouze na přání jemu blízkých osob; je-li další indikovaný postup z medicínského hlediska jednoznačný, nemohou o postupu rozhodovat rodinní příslušníci. Nerozšiřování terapie je konsensuálním rozhodnutím ošetřujícího lékaře, jeho nadřízeného či kolegy; do rozhodování by měli být zahrnuti všichni členové ošetřujícího týmu, tedy i „nelékařský" personál. Za závěrečné rozhodnutí nese odpovědnost vedoucí lékař příslušného pracoviště nebo jím pověřený lékař. Jakékoliv rozhodnutí o změně terapie musí být explicitně uvedeno ve zdravotnické dokumentaci, včetně jasného zdůvodnění, proč tak bylo učiněno.

29. Ústavní soud požádal o stanovisko *amici curiae* Ústav etiky a humanitních studií 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Přednosta ústavu Mgr. et Mgr. Marek Vácha, Ph.D., se vyjádřil, že rozhodování o pokynu DNR bez dříve vysloveného přání pacienta je podle jeho subjektivního názoru „jev drtivě převažující". Byla-li by zavedena a vyžadována povinnost lékařů informovat pacienty a jejich příbuzné nejen o tom, jaký postup je navrhován, nýbrž i o tom, co vše se nestane (např. KPR) a proč, systém zkolabuje. Existují pracoviště, na kterých se rozhodnutí o DNR činí v konsensu týmu lékařů různých specializací. Podle něj v současné době v České republice převážně nejsou lékaři, kteří by byli během medicínských studií kvalitně a v žádoucím rozsahu připravováni na komunikaci s příbuznými pacienta.

30. Stěžovatelé v replice kromě dřívějších argumentů uvedli, že obecné soudy opakovaně chybně posuzují jako protiprávní samotné neinformování pacientky, nikoliv již navazující

neposkytnutí KPR. Nerozeznávají, že právě informování pacienta je klíčovou součástí rozhodovacího procesu, který určuje cíl léčby, podle nějž se následně posuzuje medicínská indikace (standard *lege artis*). Podle stěžovatelů nelze jednoznačně uzavřít, že by poskytnutí KPR bylo neúčelnou a nepřiměřenou, tedy neindikovanou léčbou, o níž pacient sám nemůže rozhodovat, aniž by byly provedeny hodnotové soudy, které nutně závisí na jeho životních preferencích. Rozhodující je cíl léčby, podle něhož se navrhují medicínské prostředky, které k němu povedou. Hodnotový cíl léčby volí pacient; nikdo jiný nemůže rozhodovat, jaká kvalita života je pro něj smysluplná. Právě pro stanovení cílů léčby je určující, zda byl pacient do rozhodování o pokynu DNR zahrnut. Pacientce ostatně byla KPR nabízena jako indikovaná léčba i v „informovaném souhlasu“ ze dne 2. 7. 2013; po celou dobu léčby projevovala vůli, aby bylo pokračováno v léčbě veškerou možnou péčí, což mimo jiné projevovala i v uvedeném informovaném souhlasu, který zaznamenává její autentické přání být resuscitována i za cenu zhoršení kvality života. Právo na udělení informovaného souhlasu podle stěžovatelů obsahuje dvě základní složky – právo na informování a právo na spolupodílení se na rozhodovacím procesu; druhou složku obecné soudy nedůvodně upozadily. Rozhodnutí Nejvyššího soudu přímo podporuje neetickou a protiprávní praxi, která z rozhodovacího procesu vylučuje kompetentního pacienta.

31. K replice stěžovatelé přiložili vyjádření doc. MUDr. Kateřiny Rusinové, Ph.D, přednostky Kliniky paliativní medicíny 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Doc. Rusinová v něm uvádí, že ve Všeobecné fakultní nemocnici proběhl v letech 2016 až 2017 rozsáhlý výzkum zaměřený na poslední hospitalizaci pacienta, která předchází úmrtí. Z výzkumu vyplynulo, že u přibližně 1 000 zemřelých za období jednoho roku: 1. je úmrtí v naprosté většině případů pro lékaře očekávané, nejde o náhlou a překvapivou situaci, ale o předvídatelnou trajektorii onemocnění; 2. většině úmrtí (až 90 %) kardiopulmonální resuscitace v souboru studie nepředcházela a v dokumentaci byl záznam o DNR; 3. pouze u 10 % pacientů dokumentace obsahovala záznam o vůli, hodnotách a preferencích pacienta. Rozhodování o potenciálně život prodlužujícím postupu je vychýleno významně na stranu lékařů. Přestože jsou pacienti po značnou dobu léčby kompetentní, nebývají k rozhodování přibráni včas; rozhovor o prognóze a plánování péče včetně plánu pro zhoršení zdravotního stavu se odkládá až do doby, kdy nejsou schopni rozhodnutí (z důvodu dezorientace nebo poruchy vědomí).

32. Ke konceptu přiměřenosti péče doc. Rusinová uvádí, že péče je přiměřená tehdy, je-li: a) medicínsky indikovaná (existuje-li evidence o účinnosti a lékařská rozvaha ji potvrdí pro individuálního pacienta s přihlédnutím k jeho věku a přidruženým onemocněním); b) v souladu s hodnotami a preferencemi pacienta (pacient o léčbu stojí, v trajektorii jeho životního příběhu mu dává smysl a formálně ji stvrzuje informovaným souhlasem). Žádoucím postupem je maximální transparentnost v rozhodování o přiměřené (budoucí) péči s kompetentním pacientem, s nímž se v rámci rozhovoru formuluje realistický cíl léčby; většina pacientů považuje takový rozhovor za účelný i úlevný. Ze strany lékařů většinou brání rozhovoru o plánu pro zhoršení zejména: 1. nedostatečné vzdělání ohledně vedení hodnotově orientovaných rozhovorů; 2. obava, že takový rozhovor pacientovi vezme naději; 3. nedostatek času; 4. obava, že v rámci rodiny bude neshoda. Pacienti, kteří dostanou prostor se vyjádřit, jsou více spokojení s celkovou zdravotní péčí. Doporučení ČLK č. 1/2010 je podle doc. Rusinové třeba aktualizovat.

VI. Upuštění od ústního jednání

33. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by ústní jednání nepřispělo k dalšímu objasnění věci. Nekonání ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VII. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

34. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný. Ústavní stížnost byla podána oprávněnými osobami, neboť stěžovatelé byli účastníky v řízení u obecných soudů [srov. § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]; je včasná, neboť byla podána ve lhůtě dvou měsíců od doručení napadeného rozsudku Nejvyššího soudu (§ 72 odst. 3 téhož zákona). Stěžovatelé jsou řádně zastoupeni advokátem (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a vyčerpali všechny procesní prostředky, které jim občanský soudní řád k ochraně jejich práva poskytuje (srov. § 75 odst. 1 téhož zákona).

VIII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

35. Ústavní soud dospěl po důkladném seznámení s obsahem procesního spisu a všech dostupných podkladů k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

36. Klíčovou spornou otázkou v projednávané věci je, zda Nemocnice jednala protiprávně a zda bylo její jednání příčinou smrti matky stěžovatelů ve smyslu § 444 odst. 3 občanského zákoníku. Podle stěžovatelů protiprávní jednání představuje postup ošetřujících lékařů, kteří vydali pokyn DNR bez informování pacientky a jejích blízkých a následně resuscitaci neprovedli. Za následek protiprávního jednání stěžovatelé považují úmrtí pacientky, které nastalo dříve, než by nastalo v případě provedení resuscitace.

37. Dříve než Ústavní soud vysvětlí, proč obecné soudy napadenými rozhodnutími základní práva stěžovatelů neporušily (VIII. 2), shrne obecná ústavněprávní východiska vydávání pokynu DNR, povinnosti ochraňovat život a zdraví pacientů a odškodňování za usmrcení blízké osoby (VIII. 1).

VIII. 1 Obecná východiska

38. Otázkou procesu rozhodování o pokynu neresuscitovat – „Do Not Resuscitate“ – se Ústavní soud dosud nezabýval. Jde přitom o komplexní a s ohledem na pokrok v medicíně velmi aktuální problematiku, ve které se prolíná řada etických, morálních, sociálních, spirituálních, ekonomických a právních aspektů. Předně jde o problematiku spojenou s prožíváním konce lidského života (jako jeho součásti) ve zdravotnickém zařízení, která se přímo nebo nepřímo dotýká většiny lidí v současné společnosti.

39. Byť pokroky moderní medicíny objektivně prodlužují život lidí a zásadním způsobem zvyšují jejich šance na oddálení smrti, nepopíratelným faktem zůstává, že umírání je neodvratitelnou součástí života člověka. Vyrovnat se určitým způsobem se smrtí musí nejen umírající člověk, ale i jeho rodina, blízké osoby a lidé, kteří o něj v posledních chvílích pečují. Tento případ je mimo jiné o vyrovnání s koncem konkrétního lidského života – života matky stěžovatelů.

40. Úvodem je třeba zdůraznit, že v projednávané věci nejde o problematiku aktivní eutanazie, která vyžaduje konání přímo vedoucí ke smrti, kupříkladu podáním smrtelné dávky jedu (srov. např. rozhodnutí ESLP ze dne 20. 6. 2011 ve věci *Haas proti Švýcarsku*, č. stížnosti 31322/07; či ze dne 17. 12. 2012 ve věci *Koch proti Německu*, č. stížnosti 497/09; ze dne 30. 9. 2014 ve věci *Gross proti Švýcarsku*, č. stížnosti 67810/10; ze dne 23. 6. 2015 ve věci *Nicklinson a Lamb proti Spojenému království*, č. stížností 2478/15 a 1787/15; či ve věci *Pretty proti Spojenému království*). Nejde ani o situaci, v níž lékaři přeruší léčbu, která pacienta udržuje při životě, kupříkladu odpojením od umělé plicní ventilace či zastavením výživy a hydratace pacienta ve vegetativním stavu (srov. např. rozhodnutí ESLP ze dne 27. 6. 2017 ve věci *Gard a ostatní proti Spojenému království*, č. stížnosti 39793/17; či ve věci *Lambert a ostatní proti Francii*).

41. V řešeném případě stěžovatelů a jejich matky jde o situaci, kdy lékaři nezahájili život udržující léčbu, která teoreticky mohla udržet pacientku při životě déle. Jinak řečeno, Ústavní soud nyní rozhoduje případ, ve kterém lékaři neprovedli zákrok resuscitace a „nechali pacientku

zemřít“ (ke srovnání terminologie, viz A. DOLEŽAL. Eutanazie a rozhodnutí na konci života: Právní aspekty. Praha: Academia, 2017, s. 24–25). V tomto smyslu je vhodné upozornit, že některé novější studie doporučují používat namísto termínu „pokyn Do Not Resuscitate“ termín „pokyn Allow Natural Death“, což znamená pokyn umožnit přirozenou smrt (k tomu viz SHENG-YU FAN, YING-WEI WANG A I-MEI LIN. Allow natural death versus do-not-resuscitate: titles, information contents, outcomes, and the considerations related to do-not-resuscitate decision. BMC Palliative Care, roč. 17, 2018, dostupný na: https://doi.org/10.1186/s12904-018-0367-4). Byť později uvedený pojem Ústavní soud považuje za vhodnější (viz níže), v textu bude používána zkratka DNR, neboť je dosud používána v napadených rozhodnutích.

42. Institut pokynu DNR v českém právním řádu výslovně upraven není a není upraven ani v oficiálních interních předpisech jednotlivých zdravotnických zařízení. Jak nastiňuje argumentace soudů a stěžovatelů, neexistuje jasná shoda na tom, kdo, kdy a jakým způsobem může pokyn DNR vydat. Jelikož resuscitace je zdravotním zákrokem, který se týká citlivých aspektů života člověka, je při posuzování procesu rozhodovávání o ní třeba vycházet z obecných ústavních východisek práva na život a ochranu zdraví (čl. 6 a 31 Listiny a čl. 2 Úmluvy), na nedotknutelnost osoby (čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy) a práva na soukromý a rodinný život (čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy). Do sféry všech těchto práv pokyn DNR zasahuje.

VIII. 1 a) Poskytování zdravotní péče a informovaný souhlas

43. Život je základní lidskou hodnotou a právo na něj má mezi lidskými právy zvláštní postavení, neboť je jím garantováno právo každé lidské bytosti, že nemůže být svévolně usmrcena [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. 5. 2005 (N 98/37 SbNU 321; 265/2005 Sb.) či usnesení sp. zn. I. ÚS 3917/11 ze dne 6. 3. 2014]. Právo na život ve spojení s právem na ochranu zdraví bezprostředně podmiňují možnost jednotlivce požívat další práva a žít kvalitní život [nález sp. zn. Pl. ÚS 51/06 ze dne 27. 9. 2006 (N 171/42 SbNU 471; 483/2006 Sb.), bod 37].

44. Demokratický právní stát, který je založen na respektu k základním právům na život a ochranu zdraví, má pozitivní závazek podniknout náležité kroky k zajištění ochrany životů a zdraví osob v jeho jurisdikci (srov. rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2002 ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii*, č. stížnosti 32967/96, § 48–49). V oblasti veřejného zdraví má plnit tento závazek mimo jiné stanovením pravidel směřujících k zajištění vysokého standardu poskytované lékařské péče pacientům v nemocnicích, a to soukromých i veřejných [viz nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 10; či rozsudek ESLP ze dne 8. 7. 2004 ve věci *Vo proti Francii*, č. stížnosti 53924/00, § 89]. Poskytování zdravotní péče je vysoce žádoucí a prospěšnou činností, bez které by moderní společnosti nemohly fungovat [nález sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), bod 38].

45. Právě uvedené pozitivní závazky státu se promítají do zákonné úpravy. Podle § 28 odst. 2 zákona o zdravotních službách mají pacienti právo na poskytování zdravotních služeb na „náležité odborné úrovni“ (k obsahu standardu *lege artis* viz bod 58 níže). Poskytovatelé zdravotních služeb a zdravotničtí pracovníci zase mají povinnost zdravotní služby na náležité odborné úrovni zajišťovat [§ 45 odst. 1 a § 49 odst. 1 písm. a) téhož zákona]. Zdravotníci zároveň mají povinnost poskytovat neprodleně odbornou první pomoc každému, jestliže by bez ní byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví [§ 49 odst. 1 písm. b) téhož zákona].

46. Byť pozitivní povinnost státu zajistit ochranu života a zdraví jednotlivců existuje, není absolutní. Významným korektivem, který se základním požadavkem chránit život a zdraví člověka někdy koliduje, je autonomie jednotlivce a jeho právo na sebeurčení.

47. Podle čl. 5 Úmluvy o biomedicíně je jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví možné provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný

souhlas. Institut svobodného a informovaného souhlasu s každým lékařským zákrokem je založen na uznání právní subjektivity jedince a jeho svobody rozhodovat o vlastním těle, což je v protikladu k paternalistickému přístupu, podle něhož je o jednotlivci rozhodováno někým jiným, byť i z dobrých pohnutek, že to je vhodné pro jeho zdraví. V konečném důsledku je to vždy pacient jako svobodný jednotlivec se svými základními právy, včetně práva na respektování jeho fyzické a psychické integrity, který by měl dát souhlas k zásahům do tohoto práva. Je přitom třeba přijmout, že jiné osoby mohou jeho rozhodnutí považovat za špatná, například odmítne-li doporučenou léčbu (nález sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 76).

48. V oblasti poskytování zdravotní péče je nutné plně ctít zásadu svobody a autonomie vůle a možnost pacienta odmítnout poskytnutí péče, byť by byla považována za nezbytnou pro zachování jeho života. Lékaři a další zdravotničtí pracovníci mohou pacienty přesvědčovat, mohou se snažit je přimět ke změně jejich postoje, je-li pro ně zjevně škodlivý, ale v konečném důsledku nemohou zabránit rozhodnutí o odmítnutí péče, které bylo učiněno na základě svobodné a vážné vůle svéprávné osoby, pouze z toho důvodu, že se domnívají, že rozhodnutí pacienta poškozuje [viz nález sp. zn. I. ÚS 2078/16 ze dne 2. 1. 2017 (N 1/84 SbNU 23), bod 30, ve kterém Ústavní soud dospěl k závěru, že neposkytl-li syn (lékař) potřebnou zdravotní péči své dlouhodobě nemocné matce s ohledem na její nesouhlas, nemohl spáchat trestný čin neposkytnutí pomoci, neboť nebyl naplněn jeden z nezbytných znaků trestného činu – protiprávnost jednání]. Přímo řečeno, svéprávné osoby mají možnost zásadně zdravotní zákroky odmítnout i v případě, povede-li takové rozhodnutí k fatálnímu konci – jejich smrti [viz nález sp. zn. III. ÚS 2480/20 ze dne 16. 3. 2021 (N 53/105 SbNU 108), bod 38].

49. Z výše uvedeného vyplývá pravidlo, že lékařský zákrok vůči svéprávné a vnímající osobě schopné o svém osudu rozhodovat lze zásadně učinit pouze s jejím informovaným souhlasem. Ústavněprávní požadavek souhlasu pacienta se promítá i do zákonné úpravy poskytování léčby. Zákon o zdravotních službách na jedné straně v § 28 odst. 1 stanoví, že zdravotní služby lze pacientovi zásadně poskytnout pouze s jeho „svobodným a informovaným souhlasem“. Podle § 34 odst. 3 téhož zákona pacient na druhou stranu může odmítnout vyslovit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb.

50. Na tomto místě lze učinit dílčí závěr: Byť mají stát a zdravotníci ve smyslu čl. 2 Úmluvy ve spojení s čl. 31 Listiny povinnost poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni, lékařský zákrok vůči svéprávné a vnímající osobě schopné o svém osudu rozhodovat lze ve smyslu čl. 7 odst. 1 Listiny, čl. 8 Úmluvy a čl. 5 Úmluvy o biomedicíně zásadně učinit pouze s jejím svobodným a informovaným souhlasem, a to i v případě, povede-li odmítnutí zákroku k její smrti.

VIII. 1 b) Dříve vydaný pokyn DNR a autonomie vůle pacienta

51. Ústavní požadavek informovaného souhlasu se jeví jako přímočarý v případě běžných a plánovaných lékařských zákroků, o kterých může svéprávný a vnímající pacient rozhodovat při plném vědomí. Je nicméně zřejmé, že v případě potřeby poskytnutí kardiopulmonální resuscitace pacient v bezvědomí vyjádřit svoji vůli bezprostředně před zákrokem nemůže. Stav, kdy pacientovi nebije srdce a nedýchá, jednoduše není stavem, kdy může rozhodovat o čemkoliv.

52. Pro případy objektivní nemožnosti vyjádřit informovaný souhlas v okamžiku potřeby čl. 9 Úmluvy o biomedicíně zakotvuje další pravidlo, podle kterého platí, že není-li pacient v době zákroku ve stavu, kdy může vyjádřit své přání, je třeba brát zřetel na jeho dříve vyslovená přání. Vysvětlující zpráva k čl. 9 Úmluvy o biomedicíně přitom blíže upřesňuje, že „pokud někdo již dříve vyjádřil svá přání, je nutno tato přání respektovat. To, že předem vyslovená přání se mají zohlednit, neznamená, že by musela být splněna za každých okolností. Pokud byla např. přání vyjádřena dlouho před zákrokem a věda mezitím pokročila, mohou existovat důvody, aby přání pacienta splněno nebylo. Lékař by si tedy měl být pokud možno

jist, že se přání pacienta týkají současné situace a jsou stále platná, zejména s ohledem na současný stav vědy a technický pokrok v medicíně“.

53. Je to právě institut dříve vysloveného přání ve smyslu § 36 zákona o zdravotních službách, prostřednictvím kterého mohou pacienti předem vydat informovaný souhlas či nesouhlas s provedením resuscitace. Jinými slovy, pacienti mohou v souladu se svým základním právem na osobní autonomii a sebeurčení vydat pokyn neresuscitace – pokyn DNR – pro případ, že by se dostali do takového zdravotního stavu, ve kterém nebudou schopni vyslovit souhlas nebo nesouhlas s poskytnutím zdravotních služeb. Uvedený pokyn musí být učiněn písemně a na základně řádného poučení lékařem (viz odstavce 2 až 4 téhož zákonného ustanovení).

54. Dříve vyslovený pokyn DNR je třeba zásadně respektovat a brát na něj – za zákonem stanovených podmínek – zřetel (srov. výjimky z povinnosti jej respektovat podle § 36 odst. 5 zákona o zdravotních službách). Uvedený pokyn nenabádá lékaře k aktivnímu ukončení života pacienta ve smyslu § 36 odst. 5 písm. b) zákona o zdravotních službách (jako je tomu kupříkladu v případě podání jedu), nýbrž pouze požaduje, aby lékaři nezahájili život udržující léčbu a umožnili člověku přirozeně a bez utrpení zemřít. Je-li v souladu s ústavními požadavky, odmítne-li vnímající pacient léčbu i přesto, že v důsledku toho nastane jeho smrt, není důvod, proč by k tomu člověk neměl být zásadně oprávněn i prostřednictvím dříve řádně vysloveného přání [viz bod 363 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.), v němž Ústavní soud jako příklad dříve vysloveného přání zmínil situaci pacienta postiženého Alzheimerovou chorobou, který ještě předtím, než mu jeho zdravotní stav přestane umožňovat vyslovit souhlas nebo nesouhlas s poskytnutím zdravotní služby, projeví předepsaným způsobem vůli, aby v případě infarktu nebyl resuscitován]. Možnost pacienta vyslovit pokyn DNR formou dříve vysloveného přání je rovněž připouštěna v odborné literatuře i v praxi (viz J. MACH a kol. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, § 36; R. POLICAR. Kdy může lékař nezahájit kardiopulmonální resuscitaci? In: D. CÍSAŘOVÁ. Dříve vyslovená přání a pokyny Do Not Resuscitate v teorii a praxi. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 26–27).

55. Skutečností nicméně zůstává, že naprostá většina pacientů institut dříve vysloveného přání ve formě pokynu DNR nevyužívá ani v případech, kdy je nutnost provedení kardiopulmonální resuscitace očekávatelná s ohledem na neodvratně blížící se úmrtí [Ústavní soud v tomto ohledu nemá k dispozici žádné oficiální statistiky, vychází však jak ze shodných vyjádření *amicorum curiae* (viz body 29 a 31), tak i z běžné lidské zkušenosti soudců, která nenaznačuje opak]. Důvody nevyužívání institutu dříve vysloveného přání, jehož účelem je primárně řešit situace týkající se sklonku života pacientů, mohou být různé – pacienti buďto pokyn DNR přímo vydat nechtějí, nebo o takové možnosti nevědí. Nízká míra využívání zaznamenaných přání o postupu na konci života podle Ústavního soudu především ukazuje na širší fenomén, a to na převažující neschopnost lidí dostatečně a včas komunikovat o očekávaném konci života. Podle Ústavního soudu je přitom zřejmé, že právě taková neschopnost dává vzniknout konfliktním – a proto nežádoucím – situacím jako v případě stěžovatelky.

56. Lze tedy učinit další obecný dílčí závěr: V souladu s čl. 7 odst. 1 Listiny, čl. 8 Úmluvy a čl. 9 Úmluvy o biomedicíně platí, že není-li pacient v době potřeby resuscitace ve stavu, v němž může vyjádřit svůj informovaný (ne)souhlas, je třeba brát zřetel na jeho dříve vyslovený pokyn DNR, který učinil prostřednictvím institutu dříve vysloveného přání.

VIII. 1 c) Povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci a právo pacientů na důstojnou přirozenou smrt

57. Z právě uvedeného vyplývá, že pacienti mohou institut dříve vysloveného přání k vydání pokynu DNR využít. Rozhodování o provedení resuscitace je složitější, když pacienti pokyn DNR předem nevysloví (jak tomu ostatně bylo v případě matky stěžovatelů). V tomto ohledu je třeba blíže se zabývat otázkou, zda se zdravotníci (poskytovatelé zdravotních služeb) mohou rozhodnout kardiopulmonální resuscitaci v závěru života neprovést bez dříve vysloveného přání pacientů, aniž by jednali v rozporu s jejich právem na život a ochranu zdraví ve smyslu čl. 6 a 31 Listiny a čl. 2 Úmluvy.

58. Jednostranný pokyn lékaře DNR, tedy pokyn neresuscitovat pacienta, rovněž není v českém právním řádu výslovně upraven. V tomto ohledu je třeba vycházet ze základního pravidla čl. 4 Úmluvy o biomedicíně, podle kterého je jakýkoliv zákrok v oblasti péče o zdraví nutno provádět v souladu s příslušnými profesními povinnostmi a standardy. Uvedená povinnost se promítá v úpravě zákona o zdravotních službách, podle které mají lékaři povinnost poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni, tj. *lege artis* [viz § 45 odst. 1 a § 49 odst. 1 písm. a) zákona o zdravotních službách (zmíněné výše)]. Náležitou odbornou úrovní se podle § 4 odst. 5 téhož zákona rozumí poskytování zdravotních služeb podle „pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů“ za současného respektování „individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti“.

59. Odkazuje-li příslušná úprava na „profesní povinnosti a standardy“ a „uznávané medicínské postupy“, je třeba adekvátnost vydání pokynu DNR lékařem hodnotit i ve světle takových standardů. V kontextu péče v závěru života lze předně odkázat na obecné východisko Etického kodexu České lékařské komory, podle kterého „[l]ékař u nevyléčitelně nemocných a umírajících účinně tiší bolest, šetří lidskou důstojnost a mírní utrpení. Vůči neodvratitelné a bezprostředně očekávané smrti však nemá být cílem lékařova jednání prodlužovat život za každou cenu“ (viz § 2 odst. 7 kodexu).

60. Dále je třeba vycházet z již výše zmíněného Doporučení ČLK č. 1/2010 (dostupného na: https://www.lkcr.cz). Podle čl. 4 písm. c) uvedeného doporučení platí, že „cílem intenzivní péče je vždy zachování života a zdraví pacienta, odstranění vyvolávající příčiny zhoršení zdravotního stavu a poskytování postupů orgánové podpory či náhrady u nemocných se zvratným (nebo předpokládaným zvratným) orgánovým selháním“, tj. „udržovat život, ale nikoliv prodlužovat umírání“. Podle stejného doporučení je zároveň třeba postup, při kterém není odůvodněný předpoklad jeho příznivého účinku na zdravotní stav pacienta nebo pro záchranu života a rizika komplikací, bolesti, diskomfortu a strádání převažují nad reálným klinickým přínosem zvoleného postupu, považovat za léčbu, která není „ku prospěchu a v nejlepším zájmu pacienta“ – za tzv. marnou a neúčelnou léčbu.

61. Stejné doporučení definuje marnou a neúčelnou léčbu jako léčbu, která nevede k záchraně života, uchování zdraví či udržení kvality života; taková léčba není v zájmu pacienta, nemůže mu pomoci a zatěžuje jej zbytečným strádáním či rizikem komplikací [viz čl. 3 písm. d)]. Použití postupu, při němž rizika a komplikace nejsou vyváženy jeho přínosem pro pacienta, je „v rozporu s etickými principy medicíny“ [viz čl. 4 písm. e) a f)]. Doporučení také výslovně zmiňuje, že nezahájení marné a neúčelné léčby u pacientů v terminálním stadiu neléčitelného onemocnění a/nebo s ireverzibilní poruchou integrity orgánových funkcí, kteří nereagují na použité léčebné postupy, je s etickými principy medicíny v souladu [viz čl. 4 písm. h)].

62. Obdobná základní východiska povinnosti provádění léčby *lege artis* obsahuje i Stanovisko sekce dětské paliativní péče České společnosti paliativní medicíny České lékařské společnosti J. E. Purkyně („ČLS JEP“) k poskytování život udržující léčby dětským pacientům z roku 2019. Zde se výslovně uvádí, že „[t]ak jako u dospělých pacientů v konečné fázi života není život udržující léčba ani u dětských pacientů indikována tehdy, nevede-li k záchraně

života, uchování zdraví či udržení kvality života a nemůže-li pacientovi pomoci a zatěžuje-li jej zbytečným strádáním či rizikem komplikací“. Neúčelnou život udržující léčbou u dětského pacienta neschopného o sobě rozhodovat se podle stejného stanoviska rozumí „léčba, která nevede k uzdravení pacienta a která pacientovi nabízí jen prodloužení života v kvalitě, o níž je možno se důvodně domnívat, že by si [ji] pacient pro sebe nepřál, kdyby byl schopen o tom rozhodovat. […] Důvodně se lze domnívat, že by si pacient nepřál prodlužovat život zejména tehdy, pokud je z důvodu svého nepříznivého stavu, u nějž není s ohledem na znalosti dostupné v okamžiku rozhodování možno očekávat zlepšení, pacient do budoucna zcela vyřazen z možnosti vykonávat běžné životní aktivity či se zapojovat do běžných životních situací či je prodloužení života nevyhnutelně spojeno s trvalou zřejmě nezvladatelnou bolestí či neztišitelným diskomfortem“.

63. V doporučení Společnosti urgentní medicíny a medicíny katastrof ČLS JEP z roku 2017 „Neodkladná resuscitace“ (dostupné na: https://urgmed.cz/) jsou jako kontraindikace zahájení neodkladné resuscitace mimo jiné zmíněny: přítomnost jistých známek smrti; terminální stadium nevyléčitelného chronického onemocnění; poranění neslučitelná se životem (např. dekapitace, pronikající poranění srdce, výhřez mozkové tkáně).

64. Z citovaných profesních doporučení vyplývá další důležitý závěr: neposkytnutí marné a neúčelné léčby není postupem *non lege artis* a v rozporu s lékařskou etikou. Skutečnost, že lékaři nejsou povinni provádět „marnou a neúčelnou“ resuscitaci přitom vyplývá i z mezinárodních odborných doporučení.

65. Doporučené postupy pro kardiopulmonální resuscitaci vydané Evropskou radou pro resuscitaci z roku 2021 v tomto ohledu představují zásadní dokument (viz European Resuscitation Council Guidelines 2021, dostupné na: https://www.erc.edu/; český překlad od České resuscitační rady je dostupný na: https://www.resuscitace.cz/). Podle nich by zdravotníci „neměli poskytovat KPR v případech, kdy je resuscitace považována za marnou“ (str. 54 původních doporučení). Uvedená doporučení dále výslovně uvádí, že jedním z kritérií účelnosti resuscitace může být i posouzení, zda „riziko poškození pacienta z dále probíhající KPR velmi pravděpodobně převažuje nad jejím přínosem, např. pokud nenastává obnovení spontánního oběhu (ROSC), je přítomna závažná chronická komorbidita nebo velmi nízká kvalita života před zástavou oběhu“, či zda existují „[d]alší silné důkazy svědčící pro skutečnost, že pokračování v KPR není […] v [pacientově] nejlepším zájmu“ (viz tamtéž).

66. S obdobným konceptem „nepotřebné a nepřiměřené“ léčby pracuje i Doporučení výboru pro bioetiku Rady Evropy z roku 2014 (Guide on the decision-making proces regarding medical treatment in end-of-life situations; dostupné na: https://www.coe.int/en/web/bioethics/). Podle něj je prvním předpokladem započetí jakékoliv léčby její medicínská indikace. Celkovou přiměřenost konkrétní léčby je třeba hodnotit nejen ve smyslu výsledků léčby dané choroby či symptomů, ale také ve smyslu kvality života pacienta a jeho psychologického a spirituálního prospěchu (viz str. 11).

67. Byť nejsou citované odborné dokumenty právně závazné, výstižně reflektují klíčovou skutečnost: základní práva na život a ochranu zdraví ve smyslu čl. 6 a 31 Listiny a čl. 2 Úmluvy nejsou absolutní a nevyplývá z nich bezpodmínečná povinnost lékařů poskytovat léčbu na sklonku života za každých okolností bez ohledu na její prospěšnost pro konkrétního pacienta.

68. Opačný závěr by vedl k absurdním důsledkům: lékaři by museli bez dalšího provádět resuscitaci i v případech, kdy by byla zjevně fyziologicky neúčelná (futilní), kupříkladu v případě zjevného poničení lebky a mozku. Naopak, prováděli-li by lékaři resuscitaci i tehdy, kdy by byla klinicky/medicínsky neindikovaná, mohli by neúměrně zasahovat do důstojnosti pacientů a nepřiměřeně prodlužovat utrpení blízkých osob.

69. Přestože z práva na život ve smyslu čl. 6 Listiny a čl. 2 Úmluvy nelze přímo dovodit diametrálně odlišné právo na smrt určitým způsobem (rozsudek ESLP ve věci *Pretty proti Spojenému království,* § 39–40), limit povinnosti poskytovat život prodlužující léčbu je třeba

spatřovat v důstojnosti každého jednotlivého člověka. Ustanovení čl. 10 odst. 1 Listiny v tomto smyslu stanoví, že každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Obdobně pak i čl. 1 Úmluvy o biomedicíně vyžaduje, aby byla chráněna důstojnost všech lidských bytostí. Byli-li by lékaři nuceni provádět resuscitaci bezpodmínečně bez ohledu na stav pacienta, mohli by tím porušovat odpovídající právo jednotlivců na důstojné přirozené dožití, tedy na důstojnou přirozenou smrt jako nedílnou součást života, který neodvratně skončí – je jen otázkou, kdy a jakým způsobem.

70. Z právě uvedeného vyplývá, že při rozhodování o provedení KPR na sklonku života je obecně třeba vyvažovat právo na život a na ochranu zdraví na straně jedné a právo jednotlivců na důstojné přirozené dožití na straně druhé. Lze proto učinit další obecný dílčí závěr: Z práva na život a ochranu zdraví ve smyslu čl. 6 a 31 Listiny a čl. 2 Úmluvy nevyplývá bezpodmínečná povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci bez ohledu na stav konkrétního pacienta, byť by mohla o několik okamžiků oddálit okamžik fyzické smrti.

VIII. 1 d) Rozhodování o nepřiměřenosti léčby a nejlepším zájmu pacienta

71. Z dosud provedených závěrů vyplývá, že neexistuje povinnost lékařů provést kardiopulmonální resuscitaci v případech, kdy je taková léčba považována za marnou, neúčelnou či nepřiměřenou; problematické zůstává kdo, kdy a jakým způsobem má o nepřiměřenosti léčby rozhodnout, nevysloví-li v tomto ohledu dříve přání svobodně pacient (což se masivně neděje, a nutno dodat – „bohužel“). Jinými slovy, sporné je, kdo má jakožto finální arbitr hodnotit, co lze v konkrétním případě za nepřiměřenou léčbu považovat.

72. V klinické praxi se často vyskytují případy, kdy je KPR poskytována neodkladně a bez souhlasu pacienta, neboť není možné potřebu resuscitace předvídat (kupříkladu v krizové situaci autonehody). V takových případech o přiměřenosti provedení resuscitace rozhodují ošetřující lékaři z medicínského hlediska „na místě“ a správnost jejich postupu může být přezkoumávána *ex post* dalšími odborníky, nebo i soudem. V kontextu péče v závěru života člověka [případně paliativní péče ve smyslu § 5 odst. 2 písm. h) zákona o zdravotních službách, jejímž účelem je zmírnění utrpení a zachování kvality života pacienta, který trpí nevyléčitelnou nemocí] je situace rozhodování o neprovedení KPR výrazně odlišná, neboť zde lze předpokládat, že potenciální selhání organismu člověka v blízké budoucnosti může nastat. Jelikož příslušná zákonná úprava bližší návod o rozhodování na konci života neposkytuje, je třeba znovu vycházet z obecných lidskoprávních požadavků a odborných doporučení.

73. Z konceptu „marné, neúčelné či nepřiměřené léčby“ vyplývá, že pro hodnocení vhodnosti péče pro specifického pacienta jsou relevantní kritéria čistě medicínská/klinická (léčba musí objektivně vést k záchraně života) i kritéria nemedicínská/subjektivní (kvalita života, snesitelná míra diskomfortu a strádání). Identifikace nejlepšího zájmu pacienta, důstojnosti dožití či potenciální kvality života nutně zahrnuje hodnotové soudy, které závisí na individuálně stanoveném cíli léčby. Pro jednoho pacienta může představovat resuscitace s nízkou šancí na plné obnovení životních funkcí nepřiměřenou a nesmysluplnou léčbu, kterou by nebyl ochoten absolvovat. Pro druhého může být potenciální prodloužení života o několik hodin či dnů natolik zásadní – například z důvodu vidiny posledního rozloučení s rodinou, či spirituálního usmíření – že je spojené riziko napojení na umělou ventilaci či přístroje ochoten podstoupit.

74. Z právě uvedeného vyplývá, že je prakticky nemožné činit závěr o nejlepším zájmu pacienta bez odvolávání se na obecnější představy o tom, co je kvalitní život hodný žití. Při rozhodování o dříve vysloveném pokynu DNR se tedy protínají zejména dvě perspektivy – medicínská/klinická a nemedicínská/subjektivní. V rámci první perspektivy ošetřující lékař hodnotí, zda je podle jeho názoru provedení KPR v potenciální budoucí situaci přiměřené či účelné, tedy zda by resuscitace představovala postup *lege artis*. Z druhé perspektivy je to pacient či jeho blízké osoby, kteří hodnotí celkový přínos potenciální

resuscitace ve vztahu k souvisejícím rizikům. Uvedená hodnocení můžou být často v souladu, avšak někdy může docházet i ke konfliktu.

75. Striktní dichotomie mezi doménou autority lékaře a doménou autonomie pacienta je v kontextu dříve vysloveného pokynu DNR iluzorní. Namísto snahy nalézt jasné hranice medicínské a subjektivní sféry „marné léčby“, tedy hodnocení okolností, za jakých má být prováděna KPR, je proto třeba pozornost zaměřit na zakotvení vhodné procedury, která umožní nacházet konsensus ošetřujícího lékaře a pacienta, případně osob za něj rozhodujících, na tom, jaká léčba je pro pacienta přínosná nebo přiměřená. Právě z těchto důvodů je na rozhodování o pokynu DNR na sklonku života třeba klást především silné procedurální a deliberativní požadavky (viz výše citované požadavky ESLP ve věci *Lambert a ostatní proti Francii*, § 143; a rozsudek ESLP ve věci *Glass proti Spojenému království*; srov. rovněž STEINLAUF, B. Právo a péče v závěru života: rozhodování na pomezí intenzivní medicíny a paliativní péče. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 42–46).

76. Zahrnuje-li komplexní hodnocení vhodnosti provedení KPR v budoucnu i aspekty související s životní zkušeností pacienta, je předně nutné respektovat jeho tělesnou a duševní integritu a umožnit mu – je-li to stále možné – na rozhodování o budoucím omezení léčby participovat v co největší možné míře. Jsou to právě participační práva „slabších“ osob, o nichž je určitým způsobem rozhodováno třetími osobami v „silnějším postavení“, která se jako červená nit linou ve více oblastech soukromého života jednotlivců a jež mají zajistit, aby bylo dosahováno co nejlepšího výsledku v nevyhnutelně sporných a závažných životních situacích (srov. např. judikaturu k participačním právům dětí či osob s omezenou svéprávností v rámci rozhodování o jejich nejlepším zájmu).

77. Uvedenému základnímu požadavku participace odpovídá požadavek informovat pacienta o navrhovaném budoucím léčebném postupu – neprovedení KPR v případě selhání organismu. Pacient přitom musí být o navrhovaném postupu informován srozumitelně, jasně, vhodným způsobem a v dostatečném rozsahu (srov. čl. 5 odst. 2 Úmluvy o biomedicíně a § 31 zákona o zdravotních službách). V závislosti na schopnosti pacienta vnímat a vyjadřovat svoji vůli je pro účely zajištění jeho nejlepšího zájmu třeba v dostatečné míře komunikovat i s osobami blízkými, popřípadě s dalšími osobami určenými pacientem (srov. § 33 odst. 4 téhož zákona).

78. Požadavek pečlivé (a hlavně srozumitelné a stavu pacienta přizpůsobené) komunikace s pacientem vyplývá i z výše citovaných odborných doporučení. Postupy doporučené pro kardiopulmonální resuscitaci vydané Evropskou radou pro resuscitaci z roku 2021 výslovně uvádějí, že zdravotníci by měli „využívat plánování rozsahu budoucí péče, které zahrnuje společné rozhodování“, jež „zvyšuje míru shody mezi přáním pacienta a rozsahem léčby“. Zdravotníci by podle citovaných doporučení měli „nabízet možnost plánování budoucí léčby všem pacientům, u kterých existuje zvýšené riziko vzniku srdeční zástavy nebo lze očekávat nízkou kvalitu života, pokud dojde po vzniku srdeční zástavy k úspěšné resuscitaci“. Do plánů péče by měla být integrována „nejen rozhodnutí o resuscitaci, ale rovněž rozhodnutí případných dalších intervencích a léčbě, například zahájení invazivní umělé plicní ventilace v případě urgentního zhoršení zdravotního stavu“. Samotné doporučení přitom zdůrazňuje, že takovým postupem se „zvyšuje srozumitelnost cílů léčby a zároveň lze zabránit nechtěnému neposkytnutí léčby nebo péče, která měla být indikovaná“ (viz str. 54 původních doporučení).

79. Také výše citované Doporučení výboru pro bioetiku Rady Evropy z roku 2014 uvádí, že „hlavní úlohu v rozhodovacím procesu ohledně medicínského postupu (léčby) v situacích na konci života má samotný pacient“. Uvedené doporučení dále zdůrazňuje, že když už pacient není schopný rozhodovat samostatně, vhodný způsob zastoupení jeho blízkými osobami má zajistit, aby přijímané rozhodnutí bylo podle možností co nejbližší tomu, co by si přál sám pacient, aby bylo zabezpečeno, že bude postupováno v jeho nejlepším zájmu (viz str. 15).

80. Právě prostřednictvím participace pacientů – a případně jejich blízkých, není-li pacient schopen projevovat svoji vůli – lze překonat striktní hranici mezi medicínskými a subjektivními názory ohledně účelnosti a přiměřenosti potenciálního provedení resuscitace na sklonku života. Je-li pokyn DNR vydán jednostranně bez informování pacienta či jeho blízkých, je pacientovi bez dalšího odňata možnost ovlivnit hodnotové soudy, které jsou nutnou součástí hodnocení účelnosti a přiměřenosti budoucí léčby v rámci procesu umírání. Klíčové je, že pacientovi jsou neinformováním o pokynu DNR odebrány rovněž možnosti změnit v případě nesouhlasu poskytovatele zdravotních služeb a dále domáhat se soudní ochrany, jak vyžaduje judikatura ESLP týkající se rozhodnutí na sklonku života (srov. rozsudek ESLP ve věci *Lambert a ostatní proti Francii,* § 143).

81. Autonomie pacienta a jeho participace na rozhodování o dříve vydávaném pokynu DNR však není absolutní. Participační práva pacientů či jejich blízkých předně předpokládají ochotu pacientů (případně blízkých) aktivně se do rozhodovacího procesu na sklonku života zapojit. Možnost dosažení konsensu v tomto ohledu zejména znamená aktivní spolupráci zúčastněných stran. Participační práva rovněž neznamenají nárok automaticky vyžadovat KPR do budoucna za všech okolností, které budou pacienti či jejich blízcí považovat za vhodné. Provádění resuscitace je aktivním konáním, a proto je vždy limitováno posouzením lékařů, zda je taková léčba vhodná (indikovaná) z čistě medicínského hlediska, tj. zda je *lege artis*. Jinými slovy, dříve učiněné rozhodnutí o DNR má být výsledkem sladění pacientových přání a posouzení situace odborníkem, který je vázán svými profesními povinnostmi vyplývajícími ze zásad beneficence a nonmaleficence, jakož i ze zásady společenské spravedlnosti.

82. Konečně, stran procesu rozhodování o přiměřenosti, účelnosti či marnosti potenciálního provádění KPR existují i další procedurální a deliberativní záruky, které vyplývají z příslušných odborných doporučení. Zaprvé, dříve vyslovený pokyn DNR má být řádně zaznamenán do dokumentace pacienta a zároveň řádně odůvodněn uvedením odborných, případně jiných důvodů pro zvolený postup [srov. Doporučené postupy pro kardiopulmonální resuscitaci vydané Evropskou radou pro resuscitaci z roku 2021, str. 54; Doporučení výboru pro bioetiku Rady Evropy z roku 2014, str. 27; čl. 6 písm. f) Doporučení ČLK č. 1/2010]. Zadruhé, rozhodnutí o pokynu DNR by nemělo být činěno jednostranně jedním lékařem, nýbrž by do procesu rozhodování měl být – podle možností a vhodnosti – zahrnut širší okruh odpovědného zdravotnického personálu [srov. str. 24 Doporučení výboru pro bioetiku Rady Evropy z roku 2014; čl. 6 písm. d) Doporučení ČLK č. 1/2010]. Právě takové záruky formalizovaného procesu rozhodování mohou zajistit, aby dříve vyslovený pokyn DNR – úsudek o nepřiměřenosti či neúčelnosti potenciálního provádění KPR – co nejlépe reflektoval medicínské a subjektivní hodnocení nejlepšího zájmu pacienta.

83. Na tomto místě lze s ohledem na právě uvedené učinit další dílčí obecný závěr: Byť lékaři obecně nemají bezpodmínečnou povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci, kterou považují za medicínsky neindikovanou, jednostranné vydání pokynu DNR ze strany lékařů bez informování či jakéhokoliv zapojení pacienta (či za určitých okolností jeho blízkých) do rozhodovacího procesu může být v rozporu s jeho (případně jejich) participačním právem. S ohledem na konkrétní okolnosti tedy jednostranný pokyn DNR zásadně bude v rozporu s příslušnými odbornými standardy i právem pacienta (případně jeho blízkých) na nedotknutelnost osoby a respektování rodinného a soukromého života podle čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy.

VIII. 1 e) Odškodňování za usmrcení blízké osoby

84. Dosud Ústavní soud vysvětloval obecná východiska týkající se povinnosti provést KPR a procesu rozhodování o pokynu DNR na sklonku života pacienta. Jelikož stěžovatelé v nyní projednávaném případě po Nemocnici požadují náhradu újmy za usmrcení jejich matky,

je třeba stručně shrnout i obecná ústavněprávní východiska odškodňování za usmrcení blízké osoby.

85. Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 rozhodoval o návrhu na zrušení několika ustanovení tehdejšího občanského zákoníku. Dospěl přitom k závěru, že zaviněná smrt blízké osoby může vzhledem ke vzájemným úzkým a pevným sociálním, morálním, citovým a kulturním vazbám představovat natolik vážnou nemajetkovou újmu pro rozvíjení a naplňování osobnosti pozůstalého, že může být kvalifikována jako újma snižující jeho důstojnost či vážnost ve společnosti. Z hlediska práva občanského tudíž podle Ústavního soudu bylo možné domáhat se náhrady této újmy jako újmy způsobené porušením osobnostních práv podle obecné úpravy § 13 občanského zákoníku, byť formálně vzato jde o nárok odlišný od náhrady škody. Ústavní soud uzavřel, že úprava obsažená v § 444 odst. 3 občanského zákoníku je natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení problému; v případě nedostatečné satisfakce jednorázovým odškodněním podle citovaného ustanovení proto není vyloučeno, aby se dotčené osoby domáhaly náhrady své újmy podle obecných ustanovení občanského zákoníku o ochraně osobnosti. Ústavní soud přitom zdůraznil, že z legislativního hlediska je záhodno opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duševní integritu, což se následně projevilo i v úpravě účinné od 1. 1. 2014 (§ 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

86. Problematikou náhrady újmy za způsobenou smrt blízkého člověka se Ústavní soud zabýval i v dalších nálezech [viz především nález sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545); nález sp. zn. II. ÚS 2149/17 ze dne 10. 12. 2019 (N 206/97 SbNU 206); nález sp. zn. IV. ÚS 2578/19 ze dne 31. 3. 2020 (N 57/99 SbNU 165)]. Z uvedené judikatury vyplývá několik podstatných východisek: Právní aspekty nároků na náhradu nemajetkové újmy pozůstalým spadají pod rozsah základního práva na ochranu soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 7 odst. 1 a čl. 10 odst. 2 Listiny a práva na život ve smyslu čl. 6 Listiny a čl. 2 Úmluvy. Jsou-li uvedená komplementárně působící základní práva porušena, jednotlivec by měl mít k dispozici prostředek k efektivní nápravě uplatnitelný před státním orgánem, který o něm rozhodne a případně též přizná odškodnění, uzná-li to za vhodné. V případech neúmyslného usmrcení v medicínské oblasti není trestní řízení nezbytné, ale postačí náprava prostředky dostupnými v právu občanském (srov. např. rozsudek ESLP ve věci *Calvelli a Ciglio proti Itálii,* § 51). Závazek státu zajistit ochranu práva na soukromý a rodinný život a práva na život se projevuje i v soukromoprávní oblasti zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou újmu. Náhrada způsobené újmy musí být dostatečná, tj. přiměřená s ohledem na účely, které má jakožto sankce za civilní delikt plnit. Z ústavního pohledu je třeba, aby mezi přiznanou peněžní částkou a způsobenou újmou (škodou) byl vztah přiměřenosti.

87. Tzv. princip plného odškodnění zjednodušeně řečeno znamená, že při poskytování skutečné a účinné ochrany uvedeným základním právům je třeba vycházet z toho, že původce je povinen majetkovou i nemajetkovou újmu plně nahradit tomu, kdo utrpěl újmu na zdraví či životě [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 64/81 SbNU 99)]. Ostatně i z čl. 24 Úmluvy o biomedicíně vyplývá jasné pravidlo, že osoba, která utrpěla protiprávní újmu způsobenou zákrokem, má nárok na spravedlivou náhradu škody.

VIII. 2 Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

88. Aplikují-li se uvedená obecná východiska na nyní projednávanou věc, je klíčové, že obecné soudy v napadených rozhodnutích jádro argumentace stěžovatelů k procesu vyslovení pokynu DNR nerozporují – naopak. Soudy dospěly k závěru, že z dosud provedeného dokazování vyplývá, že ošetřující lékaři pochybili, vydali-li pokyn DNR jednostranně, aniž by své rozhodnutí konzultovali s – v rozhodné době vnímající – pacientkou nebo s jejími blízkými (viz bod 14 rozsudku Nejvyššího soudu a body 55–56 rozsudku odvolacího soudu). Obecné soudy v napadených rozhodnutích nezpochybnily výše dovozený obecný závěr, že jednostranné

vydání pokynu DNR ze strany lékařů bez informování či jakéhokoliv zapojení pacienta nebo jeho blízkých do rozhodovacího procesu zásadně není v souladu ani s právem pacienta na nedotknutelnost osoby podle čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy ani s příslušnými odbornými standardy.

89. Nosným důvodem pro zamítnutí žaloby stěžovatelů bylo, že stěžovatelé svojí žalobou uplatňovali nárok na jednorázovou náhradu za usmrcení osoby blízké, nikoliv nemajetkovou újmu způsobenou porušením participačních práv pacientky či jich samotných (jako osob blízkých) [viz bod 29 napadeného rozsudku Nejvyššího soudu].

90. V tomto ohledu je rozhodné, že soudy vycházely z rozdílného charakteru nároků podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku a obecného nároku na náhradu nemajetkové újmy ve smyslu § 13 odst. 2 občanského zákoníku. Podle obecných soudů je účelem dříve uvedeného nároku poskytnout pozůstalým náhradu za neočekávanou smrt blízké osoby; následkem protiprávního jednání je zde přímá a neočekávatelná ztráta života či zmaření obnovení dobrého zdravotního stavu, nikoliv porušení autonomie a participačních práv pacienta (případně jeho blízkých).

91. Uvedenému rozlišení Ústavní soud nemá z ústavního hlediska co vytknout. Předmětem řízení v nyní projednávané věci skutečně bylo, zda Nemocnice přímo způsobila smrt pacientky. Z provedeného revizního posudku přitom vyplývá, že návrat k životu bez orgánové podpory a trvalé intenzivní péče bylo možné v případě pacientky vyloučit (viz bod 52 rozsudku odvolacího soudu).

92. Stěžovatelé spatřují protiprávnost zásahu ve skutečnosti, že pacientce nebyl v důsledku neprovedení KPR prodloužen život o několik minut, hodin, dnů, nanejvýš měsíců, byť by kvalita jejího života byla s vysokou pravděpodobností snížena v důsledku nutnosti napojení na umělou orgánovou podporu (srov. bod 12 napadeného rozsudku Nejvyššího soudu). Také v tomto ohledu je nutné dovodit, že rovněž potenciální neoddálení neodvratně se blížícího konce života o určitý čas není typem protiprávního následku, který by měl být podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku jednorázově odškodněn. Neprodloužení umírání na sklonku života dlouhodobě nemocného pacienta o krátkou dobu jednoduše nelze slučovat s usmrcením ve smyslu § 444 odst. 3 občanského zákoníku. Jinými slovy, vedlo-li nejednání lékařů k neprodloužení umírání pacientky, neznamená to, že bylo nutně v přímé příčinné souvislosti s její smrtí ve smyslu citovaného ustanovení jen proto, že by smrt mohla nastat o několik minut, hodin, dnů, nanejvýš měsíců později (srov. čtvrtá linie argumentace stěžovatelů). Rozdíl mezi různými následky neprovedení KPR v tomto smyslu Ústavní soud považuje za významný stejně jako Nejvyšší soud.

93. Byť je z provedeného dokazování zřejmé, že lékaři pacientku ani její rodinu do hodnocení, zda je případné provedení resuscitace v budoucnu v jejím případě léčbou přiměřenou a účelnou, nezahrnuli, neznamená to, že porušili právo pacientky na život.

94. Rozporné tedy není, že porušení procedurálních a deliberativních zásad při jednostranném vydání pokynu DNR mohlo představovat porušení základních práv pacientky (resp. jí blízkých stěžovatelů). Odvolací soud nicméně stěžovatele při jednání dne 21. 3. 2019 řádně poučil o rozdílnosti žalobních nároků podle § 13 odst. 2 a § 444 odst. 3 občanského zákoníku; přímo odkázal na rozsudek sp. zn. 25 Cdo 1725/2016 ze dne 28. 2. 2018, ve kterém Nejvyšší soud dospěl k závěru, že uloží-li soud poskytovateli zdravotní péče zaplatit žalobcům jednorázovou náhradu za zásah do rodinných vztahů vyvolaný tím, že pro nedostatky v poučení pacienta lékařem o možnostech dalších vyšetření byla opožděně nasazena odpovídající léčba a nebyl o několik měsíců oddálen nevratně se blížící konec života osoby blízké pozůstalým, rozhodne o jiném nároku, než který žalobci učinili předmětem řízení, jestliže v žalobě požadovali jednorázovou náhradu za usmrcení osoby blízké v důsledku nesprávné diagnózy.

95. Poučil-li řádně odvolací soud o takovém právním názoru stěžovatele, nelze podle Ústavního soudu v zamítnutí původní žaloby stěžovatelů spatřovat porušení jejich základních práv. Z pozitivních závazků státu vyplývajících z judikatury ESLP vyplývá, že státy mají poskytovat ochranu základním právům pacienta tím, že při hodnocení konkrétního postupu na sklonku života pacienta vezmou v úvahu: 1. zda byla zohledněna dříve vyjádřená přání pacienta a přání osob, které jsou mu blízké, jakož i stanoviska zdravotnických pracovníků; 2. možnost obrátit se na soud v případě pochybností o nejlepším rozhodnutí v zájmu pacienta (srov. první až třetí linii argumentace stěžovatelů). Z uvedených požadavků ale nevyplývá, v jakém konkrétním řízení mají obecné soudy uvedené faktory zohlednit, případně rozhodnout o náhradě způsobené újmy. Dospěly-li obecné soudy k závěru, že odškodnění za usmrcení blízké osoby ve smyslu § 444 odst. 3 občanského zákoníku nemůže sloužit k odškodnění za porušení povinnosti komunikovat rozhodnutí DNR s pacientkou (případně s její rodinou) a že neprovedení KPR v případě pacientky nepředstavovalo postup *non lege artis*, jenž by byl převažující a přímou příčinou její smrti, neznamená to automaticky, že vyžadované faktory nemohou být zohledněny – případně i odškodněny – jiným typem náhrady.

96. Právě uvedené platí zejména s ohledem na skutečnost, že stěžovatelé se náhrady za nemajetkovou újmu způsobenou vydáním pokynu DNR bez informování a komunikace s pacientkou a jejími příbuznými domáhají v paralelním řízení (viz bod 17 napadeného rozsudku Nejvyššího soudu; viz rovněž č. l. 438 procesního spisu). Ze stejného důvodu nelze napadené rozhodnutí odvolacího soudu vnímat ani jako překvapivé, neboť stěžovatelé na jiný právní názor odvolacího soudu reagovat mohli (srov. šestá námitka stěžovatelů výše).

97. Napadená rozhodnutí obecných soudů přitom podle Ústavního soudu z ústavněprávního hlediska obstojí i ve vztahu k dalším dílčím námitkám stěžovatelů.

98. K páté námitce stěžovatelů ohledně nesprávně zjištěného skutkového stavu Ústavní soud uvádí, že právo stěžovatelů na spravedlivý proces podle něj v tomto ohledu porušeno nebylo. Nejvyšší soud skutečně částečně „zpochybnil“ věrohodnost výpovědi M., že pacientku neviděl více než tři roky. Stěžovatelé nicméně v ústavní stížnosti pomíjí, že závěr ohledně neprokázanosti potenciálního přežití pacientky „v řádu měsíců“ Nejvyšší soud založil především na skutečnosti, že i z výpovědi M. vyplývá, že „konkrétní představa o přežití není dost dobře možná“ a že uvedené vyjádření se zjevně týkalo situace, kdy by „nedošlo ke komplikacím, nikoliv k neprovedení resuscitace“ (viz bod 11 napadeného rozsudku Nejvyššího soudu). Odůvodnění skutkového závěru o neprokázání možnosti přežití pacientky „v řádu měsíců“ proto obstojí i bez uvedeného „zpochybnění“. Nosný závěr Nejvyššího soudu ohledně nepoužitelnosti nároku podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku není závislý na konkrétní možné době přežití (minut, hodin, dnů či několika měsíců). Podstatné v tomto ohledu je, že neprodloužení nevyhnutelného umírání není usmrcením ve smyslu citovaného ustanovení.

99. K námitce stěžovatelů, že odvolací soud dostatečně neodůvodnil nepoužití § 150 občanského soudního řádu, lze uvést, že otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavněprávní dimenze jen v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což nastává např. v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen prvek svévole [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 2119/11 ze dne 3. 4. 2012 (N 70/65 SbNU 3)]. Ústavní soud v případě stěžovatelů takový prvek svévole neshledal, a to zejména s ohledem na procesní postup stěžovatelů, kteří o nevhodnosti setrvání na nároku podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku poučeni byli, avšak na odlišný právní názor odvolacího soudu vhodným procesním způsobem nereagovali (obdobně svůj postup odůvodnil i odvolací soud v bodě 59 napadeného rozsudku).

IX. Závěr

100. Lze tedy uzavřít, že byť mají stát a zdravotníci povinnost poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni, lékařský zákrok vůči svéprávné a vnímající osobě schopné o svém osudu rozhodovat lze zásadně učinit pouze s jejím svobodným a informovaným souhlasem, a to i v případě, povede-li odmítnutí zákroku k její smrti. Není-li pacient v době potřeby resuscitace ve stavu, kdy může vyjádřit svůj informovaný (ne)souhlas, je třeba brát zřetel na jeho dříve vyslovený pokyn „Do Not Resuscitate“, který učinil prostřednictvím institutu dříve vysloveného přání. Při rozhodování o provedení kardiopulmonální resuscitace na sklonku života je obecně třeba vyvažovat právo na život a na ochranu zdraví na straně jedné a právo jednotlivců na důstojné přirozené dožití na straně druhé. Z práva na život a ochranu zdraví v každém případě nevyplývá bezpodmínečná povinnost lékařů provést kardiopulmonální resuscitaci bez ohledu na stav konkrétního pacienta, byť by mohla o určitou dobu oddálit okamžik fyzické smrti. Přestože lékaři obecně nemají bezpodmínečnou povinnost provést kardiopulmonální resuscitaci, kterou považují za medicínsky neindikovanou, jednostranné vydání pokynu „Do Not Resuscitate“ ze strany lékařů bez informování či jakéhokoliv zapojení pacienta (či za určitých okolností jeho blízkých) do rozhodovacího procesu může být v rozporu s jeho (případně jejich) participačním právem, a tedy i s právem pacienta (případně jeho blízkých) na nedotknutelnost osoby a respektování rodinného a soukromého života podle čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy.

101. Byť je v nyní projednávané věci stěžovatelů nesporné, že lékaři pacientku ani její rodinu do hodnocení, zda je případné provedení resuscitace v budoucnu v jejím případě léčbou přiměřenou a účelnou, nezahrnuli, neznamená to, že porušili právo pacientky – matky stěžovatelů – na život ve smyslu § 444 odst. 3 občanského zákoníku. Neprodloužení umírání na sklonku života dlouhodobě nemocného pacienta – ať už o několik minut či několik měsíců – nelze slučovat s přímým usmrcením. Poučil-li odvolací soud stěžovatele řádně o rozdílnosti žalobních nároků podle § 13 odst. 2 a § 444 odst. 3 občanského zákoníku, nelze v zamítnutí jejich žaloby spatřovat porušení jejich základních práv.

102. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Č. 114
Faktory svědčící pro (ne)svěření dítěte do střídavé péče
(sp. zn. III. ÚS 1417/23 ze dne 7. srpna 2023)

1. Stabilita výchovného prostředí dítěte nemůže být sama o sobě argumentem pro vyloučení střídavé péče. V opačném případě by se totiž fakticky konzervoval *status quo* daný prvním rozhodnutím ve věci, neboť odmítáním změny výchovného prostředí (a tedy prodloužením stavu po prvním rozhodnutí) se výchovné prostředí dále stabilizuje, resp. dítě si na ně stále více zvyká. Ve výsledku by pak ke změně nemuselo dojít nikdy. Pokud by tedy soudy po uplynutí rodičovské dovolené, potažmo nástupu dítěte do mateřské školky, nezvážily změnu dosavadního modelu péče, či by dokonce tuto změnu odmítly s pouhým odkazem na nutnost stability výchovného prostředí, fakticky by variantu střídavé péče neoprávněně vyloučily.

2. Pracovní vytížení rodiče může být zvažováno jako faktor při rozhodování o péči. Navštěvuje-li však již nezletilý předškolní či školní zařízení, pracovní vytíženost může tvořit překážku střídavé péče toliko v mimořádných případech, které brání rodiči postarat se o dítě v delších časových úsecích (typicky voják na zahraniční misi, řidič kamiónu s dlouhodobými cestami do zahraničí atd.). Opak by totiž znamenal v podstatě diskriminaci na základě zaměstnání. Rodič by byl vedle toho postaven před tíživé dilema – buď si pracovní pozici ponechat a střídavé péče se vzdát, nebo své náročné zaměstnání změnit na takové, které by soudu připadalo jako méně zatěžující. To by ale v praxi mohlo současně vést ke snížení platu (při podnikání zisku), a následně tedy i k požadavku na snížení výživného, což by mohlo iniciovat další konflikt s druhým rodičem ohledně potenciality výdělku.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků řízení v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele M. Č., zastoupeného Mgr. Michalem Pavlasem, advokátem, se sídlem Na Sadech 4/3, České Budějovice, proti rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 2. 2023 č. j. 8 Co 135/2023-245 a rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 10. 2022 č. j. 22 Nc 134/2022-99, za účasti Krajského soudu v Českých Budějovicích a Okresního soudu v Českých Budějovicích jako účastníků řízení a 1. Z. Č., zastoupené JUDr. Bc. Martinou Štěpánkovou, advokátkou, se sídlem Klínovecká 1204, Ostrov, a 2. nezletilé A. Č., zastoupené Magistrátem statutárního města České Budějovice, se sídlem nám. Přemysla Otakara II. 1/1, České Budějovice, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 2. 2023 č. j. 8 Co 135/2023-245 byla porušena práva stěžovatele na rodinný život a na péči o děti zaručená čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) stěžovatel brojí proti v záhlaví označeným rozsudkům Krajského soudu v Českých Budějovicích a Okresního soudu v Českých Budějovicích, neboť má za to, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 10 odst. 2, čl. 26 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 3 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. Jak se podává z ústavní stížnosti, přiložených listin a vyžádaného spisu, Okresní soud v Českých Budějovicích (dále jen „okresní soud“) stěžovaným rozsudkem svěřil nezletilou A. počínaje dnem 1. 2. 2022 do péče matky (výrok I) a stěžovatele zavázal přispívat na výživném pro nezletilou měsíčně částkou 20 000 Kč do každého 15. dne běžného měsíce počínaje měsícem září 2022 (výrok II), aniž stanovil nedoplatek na výživném (výrok III). Pro dobu po rozvodu svěřil nezletilou do péče matky (výrok IV), stěžovatele zavázal přispívat na výživném pro nezletilou měsíčně 20 000 Kč do každého 15. dne běžného měsíce počínaje dnem právní moci výroku o rozvodu manželství (výrok V) a zamítl návrh stěžovatele na svěření nezletilé do střídavé péče rodičů (výrok VI). Dalšími výroky (výroky VII–XIV) pak okresní soud upravil styk stěžovatele s nezletilou.

3. K odvolání stěžovatele ve věci rozhodoval Krajský soud v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“), který stěžovaným rozsudkem rozhodnutí okresního soudu ve výrocích I, II, III, IV, V, VI, VIII, X, XI, XII, XIII a XIV potvrdil a ve výrocích VII a IX týkajících se styku stěžovatele s nezletilou a ve výroku XV týkajícím se nákladů řízení jej změnil.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel tato rozhodnutí napadá ústavní stížností, v níž především uvádí, že v nyní posuzovaném případě není dán jakýkoliv důvod, který by opodstatnil svěření nezletilé do výlučné péče matky. Odkazuje přitom na judikaturu zdejšího soudu, což dle svých slov ostatně činil rovněž v průběhu celého předchozího řízení, která zakládá presumpci ve prospěch střídavé péče.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastnic řízení

5. Okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti stručně odkázal na odůvodnění ústavní stížností napadeného rozhodnutí.

6. Krajský soud se navzdory výzvě k ústavní stížnosti nevyjádřil.

7. První vedlejší účastnice řízení v rámci svého vyjádření navrhla zamítnutí ústavní stížnosti a napadená rozhodnutí označila za „dostatečně odůvodněná a detailně objasňující skutečnost, proč nebylo dítě, zejména vzhledem k jeho nízkému věku, svěřeno do střídavé péče rodičů“. Dále zdůraznila, že rozsah styku stěžovatele s nezletilou je nastaven velmi široce (v poměru 8:6 ve prospěch první vedlejší účastnice v rámci 14denního cyklu) a fakticky se přibližuje rozsahu střídavé péče. Vedlejší účastnice současně vyjádřila pochybnosti nad tím, zda bude stěžovatel schopen zajistit nezletilé adekvátní péči, a to jak z důvodu jeho značného pracovního vytížení, tak z důvodu péče o další děti, ať už jeho vlastní, či děti jeho stávající partnerky.

8. Kolizní opatrovník druhé vedlejší účastnice řízení se k výzvě Ústavního soudu nevyjádřil.

9. Ústavní soud nezasílal vyjádření k replice, neboť by to bylo s ohledem na jejich obsah zjevně neúčelné.

IV. Splnění podmínek řízení

10. Ústavní soud předně posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svých práv.

11. Ústavní soud dospěl vzhledem k obsahu ústavní stížnosti k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní posouzení věci Ústavním soudem

12. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a zaslaných vyjádření dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud předně považuje za nezbytné zdůraznit, že k soudním rozhodnutím v rodinných věcech přistupuje velmi rezervovaně a dále rovněž to, že není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva; jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti ochrana ústavnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy], nikoliv „běžné“ zákonnosti. Ústavnímu soudu proto ani v řízeních o ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím obecných soudů týkajícím se úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem v žádném případě nenáleží hodnotit důkazy provedené obecnými soudy v příslušných řízeních a na základě tohoto „vlastního“ hodnocení důkazů předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, jakým způsobem (co do rozsahu i konkrétního vymezení časového harmonogramu) má být rozhodnuto o styku rodičů k nezletilému dítěti atp.

14. Ústavní soud připomíná, že ve vztahu k přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se problematiky úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je jeho úkolem především posoudit, zda obecné soudy neporušily základní práva stěžovatele, kupříkladu tím, že by excesivním způsobem nerespektovaly již samotná ustanovení podústavního práva, přičemž nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení znamená přesah do ústavní roviny i proto, že příslušnou podústavní úpravou je právě ústavní úprava realizována a konkretizována [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363) či nález sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421); veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná též na http://nalus.usoud.cz]. V rámci tohoto přezkumu Ústavní soud také vždy posuzuje, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy, přičemž důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, ale na soud, a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení náležitě odůvodněna [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683)].

15. Ústavní soud ve své judikatuře za tímto účelem vymezil ústavněprávní kritéria pro svěřování dětí do péče, jejichž naplnění v rámci přezkumu rozhodnutí obecných soudů s ohledem na konkrétní okolnosti daného individuálního případu vždy zkoumá. Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz, patří zejména: (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby a (4) přání dítěte (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13, body 19 a 21, a tam citovanou judikaturu). V případě, že jeden z rodičů naplňuje tato kritéria výrazně lépe, je zpravidla

v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do péče tohoto rodiče; naopak v případě, že oba rodiče naplňují tato kritéria zhruba stejnou měrou, je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů [srov. např. citovaný nález sp. zn. III. ÚS 1206/09; nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 (N 176/74 SbNU 529) či nález sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014 (N 236/75 SbNU 629)].

16. Z dosavadní judikatury Ústavního soudu současně vyplývá, že svěření dítěte do střídavé péče za situace, kdy oba rodiče naplňují výše uvedená kritéria zhruba stejnou měrou, není nutně vždy automatickým řešením, neboť obecné soudy jsou povinny vzít v potaz i další relevantní kritéria, pokud to specifické okolnosti projednávaného případu vyžadují, která s ohledem na povinnost respektovat a hájit nejlepší zájem nezletilého dítěte brání jeho svěření do střídavé péče, a tedy vyvracejí onu presumpci ve prospěch střídavé péče. Jedná se například o situace, v nichž by vzhledem ke specifickému zdravotnímu či psychickému stavu dítěte střídavá péče představovala pro dítě nepřiměřenou zátěž (např. pokud je dotčené dítě emočně labilní, je vysoce fixováno pouze na jednoho z rodičů, vyžaduje speciální a intenzivnější péči a pozornost, trpí poruchou autistického spektra atp.). Stejně tak lze uvažovat ve výjimečných případech o nesvěření dítěte do střídavé péče, jestliže rodiče, jež jinak naplňují relevantní kritéria ve zhruba stejné míře, žijí ve velmi velké vzdálenosti od sebe, a to zejména v případech, kdy by tato velká vzdálenost mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte či jeho rozvoj prostřednictvím mimoškolních aktivit nebo rozmělnit jeho vazby v daném sociálním prostředí [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1835/12 ze dne 5. 9. 2012 (N 152/66 SbNU 289)].

17. Důvodem bránícím svěření nezletilého dítěte do střídavé péče může být dle judikatury Ústavního soudu i nevhodná či zcela absentující komunikace mezi rodiči, nicméně pouze ve výjimečných případech, neboť je nesporné, že špatná či přímo konfliktní komunikace mezi rodiči negativně ovlivňuje osobnostní rozvoj samotného dítěte i charakter a kvalitu jeho výchovného prostředí, obzvláště za situace, kdy rodiče mají tendenci řešit své neshody právě „bojem o dítě“ či jeho prostřednictvím, a rezignují tak na svou primární povinnost chránit jeho zájem být v péči obou rodičů a hledat nejvhodnější způsob, jak dítěti vytvořit harmonické a láskyplné prostředí, umožňující mu bez negativních vlivů tento zájem realizovat (srov. např. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 1554/14).

18. Ústavní soud přezkoumal rozhodnutí okresního i krajského soudu prizmatem shora zmíněných obecných kritérií a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

19. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s právními závěry okresního a krajského soudu v rámci řízení o úpravě výchovných poměrů k jeho nezletilé dceři, v nichž tyto soudy neshledaly předpoklady pro stanovení jím požadované střídavé péče. Okresní soud i krajský soud sice svá rozhodnutí odůvodnily a uvedly argumenty, které zdánlivě svědčí proti svěření nezletilé do střídavé péče, Ústavní soud – jak bude vysvětleno dále – ovšem tyto argumenty nepovažuje za přesvědčivé a dostatečné k vyvrácení ústavněprávně preferovaného výchovného modelu v podobě střídavé péče.

20. K jednotlivým důvodům, na nichž obecné soudy založily svá rozhodnutí o svěření nezletilé do výlučné péče matky, uvádí zdejší soud následující.

21. Krajský soud v prvé řadě zdůraznil, že v nyní posuzovaném případě nebyl naplněn jeden z bodů testu vhodnosti střídavé péče, neboť, vzhledem k nízkému věku, nebylo možné zjistit stanovisko nezletilé. Krajský soud zdůraznil, že nemožnost zjistit stanovisko nezletilé oslabuje možnost rozhodnout o střídavé péči, přičemž konstatoval, že vyjádření dítěte by mohlo pomoci překonat protichůdná stanoviska obou rodičů (srov. rozsudek krajského soudu, bod 14).

22. Ústavní soud s tímto přístupem krajského soudu nesouhlasí, neboť – doveden do důsledku – by znamenal, že v případech týkajících se dětí, které nejsou s ohledem na svůj věk způsobilé adekvátně projevit přání stran úpravy svých výchovných poměrů, by byla střídavá péče fakticky vyloučena, což ovšem nedává rozumný smysl. Ústavní soud se totiž k věku dítěte jako možné překážce střídavé péče vyjadřoval již mnohokrát. Zdůraznil přitom, že vyloučit

střídavou péči není možné jen s obecným odkazem na nižší věk dítěte, ledaže se např. jedná o dítě závislé na matce z důvodu kojení. Střídavá péče je tedy praktikovatelná i u mladších dětí, například ve věku tří let s vhodně upravenými intervaly střídání [srov. nález sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022 (N 56/112 SbNU 9), bod 31].

23. Obecné soudy dále zohlednily nízký věk dítěte rovněž v souvislosti s fixací na matku. Jak uvedl krajský soud (srov. rozsudek krajského soudu, bod 14), nezletilé „je pouze 3,5 roku a do doby nástupu do školky (cca před půl rokem) o ni fakticky převážně pečovala matka, na niž je nezletilá z tohoto důvodu, a i právě s ohledem na věk více fixována, matka je pro ni ústřední osobou“. Obecné soudy současně zdůraznily požadavek stability výchovného prostředí spjatý s obecně vzato legitimním požadavkem, aby byl nezletilému dítěti poskytnut dostatečný čas pro adaptaci na změny, které nastaly v jeho životě (srov. rozsudek krajského soudu, bod 3, jenž rekapituluje rozsudek okresního soudu).

24. K tomuto argumentu ovšem Ústavní soud již dříve uvedl (srov. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3065/21, bod 34), že přestože je stabilita výchovného prostředí dítěte důležitým faktorem, nemůže být sama o sobě argumentem pro vyloučení střídavé péče. V opačném případě by se totiž fakticky konzervoval *status quo* daný prvním rozhodnutím ve věci, neboť odmítáním změny výchovného prostředí (a tedy prodloužením stavu po prvním rozhodnutí) se výchovné prostředí dále stabilizuje, resp. dítě si na ně stále více zvyká. Ve výsledku by pak ke změně nemuselo dojít nikdy [souhrnně k tomuto aspektu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 823/16 ze dne 6. 12. 2016 (N 233/83 SbNU 637), bod 43]. Uvedená teze má ještě naléhavější rozměr v případě, kdy soudy rozhodují – tak jako v nyní posuzovaném případě – v období kolem tří let dítěte. Do té doby je totiž z důvodů biologických a v České republice i kvůli nastavení institucionální péče (nedostatek jeslí či podobných zařízení nabízejících péči o malé děti) obvykle dominantním pečujícím rodičem o dítě matka. Pokud by tedy soudy po uplynutí rodičovské dovolené, potažmo nástupu dítěte do mateřské školky, nezvážily změnu dosavadního modelu péče, či by dokonce tuto změnu odmítly s pouhým odkazem na nutnost stability výchovného prostředí, fakticky by variantu střídavé péče neoprávněně vyloučily (usnesení sp. zn. I. ÚS 247/16 ze dne 15. 3. 2016).

25. Ústavní soud současně nepřehlédl, že obecné soudy připustily, že nezletilá nastalou situaci, jakkoliv je náročná, „podle všech vnějších indicií zvládá dobře“ (srov. rozsudek krajského soudu, bod 14). Tento výchozí stav pak soudy považovaly za základ uspořádání, které by dle jejich názoru alespoň prozatím nemělo být měněno, což je sice zcela jistě možné, pro zdejší soud je ovšem podstatné, že v napadených rozhodnutích není nad rámec prostého tvrzení (srov. tamtéž, bod 15) jakkoliv vysvětleno či odůvodněno, proč by dosavadní dobrá adaptace nezletilé na proběhnuvší změny naopak nemohla být předpokladem pro úspěšné zvládnutí režimu střídavé péče.

26. Obecné soudy dále zohlednily rovněž pracovní vytížení stěžovatele (srov. rozsudek okresního soudu, bod 31), který „nemá časový prostor pro péči o nezletilé tříleté dítě v takové míře jako matka, která nezletilé může věnovat veškerou svou pozornost“.

27. Ústavní soud s tímto hodnocením souhlasí jen potud, že pracovní vytížení rodiče skutečně může být zvažováno jako faktor při rozhodování o péči [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683) ze dne 26. 5. 2014, bod 30]. Ústavní soud ovšem ve své judikatuře zdůrazňuje (srov. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3065/21, body 52–53), že navštěvuje-li již nezletilý předškolní či školní zařízení, pracovní vytíženost může tvořit překážku střídavé péče toliko v mimořádných případech, které brání rodiči postarat se o dítě v delších časových úsecích (typicky voják na zahraniční misi, řidič kamiónu s dlouhodobými cestami do zahraničí atd.). Opak by totiž znamenal v podstatě diskriminaci na základě zaměstnání. Osoby v náročných profesích by tak byly *a priori* znevýhodněny oproti „běžným“ zaměstnáním. Rodič by byl vedle toho postaven před tíživé dilema – buď si pracovní pozici ponechat a střídavé péče se vzdát, nebo své náročné zaměstnání změnit na takové, které by soudu připadalo jako méně

zatěžující. To by ale v praxi mohlo současně vést ke snížení platu (při podnikání zisku), a následně tedy i k požadavku na snížení výživného, což by mohlo iniciovat další konflikt s druhým rodičem ohledně potenciality výdělku (srov. § 913 odst. 2 větu první občanského zákoníku). V kontextu nyní posuzovaného případu je dále podstatný rovněž navazující závěr Ústavního soudu, dle kterého argumentem proti nařízení střídavé péče není ani okolnost, že se na péči o dítě podílejí rodiče blízké osoby.

28. Ústavní soud zohlednil, že v nyní posuzované věci nebylo prokázáno, že by stěžovatel nebyl schopen v důsledku svého pracovního vytížení zajistit péči o nezletilou. Stěžovatelem udávaný popis jeho pracovního režimu (srov. spis, č. l. 41; rozsudek okresního soudu, bod 13) nenaznačuje, že by se jednalo o mimořádný režim ve shora naznačeném smyslu, který by mu bránil postarat se o nezletilou dceru v delších časových úsecích. Stěžovatel nadto v průběhu celého řízení prohlašoval, že je schopen přizpůsobit si svou pracovní dobu tak, aby v týdnu, kdy by se měl starat o dceru, byl více doma než v práci (srov. např. spis, č. l. 46). S ohledem na shora uvedené judikatorní závěry navíc není překážkou střídavé péče ani okolnost, že by se do péče o nezletilou zapojila i stěžovatelova dcera či současná partnerka. Z hlediska udržování rodinných vazeb je tento model dokonce žádoucí.

29. Ústavní soud dále nesouhlasí ani s „metodologií“ stěžovaných rozhodnutí, z nichž vyplývá, že svěření do matčiny péče je kompenzováno stanovením širokého styku stěžovatele s nezletilou, tj. v rámci 14denního cyklu v poměru 8:6 ve prospěch matky (srov. rozsudek krajského soudu, body 16–17). Ústavní soud již dříve posuzoval rozdíl mezi střídavou péčí a výlučnou péči s širokým stykem, přičemž zdůraznil, že jsou-li naplněna shora diskutovaná kritéria (srov. výše body 15–16 tohoto nálezu), je střídavá péče zpravidla preferovaným modelem. Ústavní soud k této otázce následně poznamenal následující (srov. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3065/21, bod 60): „I pokud odhlédneme od toho, že formálně mezi modely péče rozlišuje zákon (který mimochodem pojem široký styk neobsahuje, a není v něm tedy vymezen ani rozdíl mezi standardním stykem a širokým stykem), rovněž fakticky má střídavá péče své přednosti – i při stanoveném nestejném rozsahu péče zajišťuje rovnocenné postavení obou rodičů, ve kterém se žádný z nich nemůže opírat o větší ‚oprávnění‘ na dítě a tento argument využívat při sporech s druhým rodičem.“ Řečeno jinak, nebyl-li v nyní posuzovaném případě identifikován relevantní argument vylučující střídavou péči – přičemž okolnosti, které uvádějí obecné soudy, zdejší soud za relevantní ze shora vyložených důvodů nepovažuje – bylo namístě rozhodnout o střídavé péči. Tento nedostatek přitom nemůže být překonán ani tím, že se stěžovateli dostalo široké úpravy styku s nezletilou.

30. Ústavní soud dále nepovažuje za přesvědčivý ani odkaz okresního soudu na zprávy dětské lékařky a mateřské školy zdůrazňující větší citlivost nezletilé (srov. rozsudek okresního soudu, body 21–22 a 31). Co se týká zprávy dětské lékařky, nevyplývá z ní, že by nezletilá trpěla takovými zdravotními problémy, které by vylučovaly režim střídavé péče. Ústavní soud navíc nepřehlédl, že tato zpráva byla pořízena v době, kdy nezletilá nastoupila do mateřské školky (srov. spis, č. l. 68; rozsudek okresního soudu, body 6 a 21), což mohlo do jisté míry vysvětlovat avizovanou přecitlivělost dítěte (jak se navíc podává ze zprávy mateřské školky, nezletilá byla v počátku plačtivá, nicméně s postupnou adaptací tyto projevy ustaly). Ze zprávy mateřské školky, popisující – jak již bylo uvedeno – zlepšující se adaptaci nezletilé na pobyt ve školce, se nepodává žádné doporučení stran péče. Naopak, je v ní zdůrazněno, že péče ze strany obou rodičů se jeví jako bezproblémová. Ústavní soud je tudíž toho názoru, že ani jedna z uvedených zpráv neopodstatňuje závěr, že by nezletilá měla být svěřena do výlučné péče matky. Ostatně na tyto zprávy ve svém rozsudku neodkazuje (ve smyslu odůvodnění výlučné péče matky) ani krajský soud.

31. Ústavní soud závěrem zohledňuje rovněž další faktory, které svědčí ve prospěch rozhodnutí o střídavé péči. Ačkoliv kolizní opatrovník v průběhu řízení upozornil na problematickou komunikaci mezi rodiči (srov. rozsudek okresního soudu, bod 28), podle

konstantní judikatury Ústavního soudu absence či horší úroveň komunikace mezi matkou a otcem nemůže vést sama o sobě k vyloučení střídavé péče, protože by se jednalo o ústupek vzájemné rivalitě rodičů a otevíral by se prostor ke zneužití postavení rodiče, který měl dosud dítě v péči (srov. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3065/21, bod 37). Ústavní soud současně z obsahu napadených rozhodnutí či vyžádaného spisu nezjistil, že by úroveň komunikace byla natolik konfliktní či extrémní, že by apriorně (a zcela mimořádně) vylučovala střídavou péči. Překážkou pro střídavou péči není ani vzdálenost mezi aktuálními bydlišti obou rodičů, která činí – jak Ústavní soud ověřil – zhruba osm kilometrů [k tomuto aspektu srov. nález sp. zn. III. ÚS 149/20 ze dne 31. 3. 2020 (N 62/99 SbNU 204), bod 27]. Relevantní je rovněž fakt, že by nezletilá nadále navštěvovala stejné předškolní zařízení. Obecné soudy současně potvrdily, že stěžovatel je výchovně způsobilý, a to po stránce emocionální i materiální (srov. rozsudek okresního soudu, bod 21). Tento závěr ostatně vyplývá rovněž z již zmiňované zprávy mateřské školy uvádějící, že péče obou rodičů se jeví jako bezproblémová (srov. rozsudek okresního soudu, bod 22).

32. Ústavní soud proto ze shora vyložených důvodů dospěl k závěru, že v daném případě nebylo namístě svěřit nezletilou do výlučné péče matky, neboť zde nebyla prokázána existence relevantního důvodu, který by vylučoval uplatnění ústavněprávně preferovaného výchovného modelu v podobě střídavé péče.

VI. Závěr

33. Ústavní soud uzavírá, že okresní soud i krajský soud svými rozhodnutími porušily základní práva stěžovatele na rodinný život a na péči o děti zaručená čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

34. Z důvodů procesní ekonomie, jakožto i s ohledem na zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů a zásadu rychlosti řízení před obecnými soudy však Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil pouze rozsudek krajského soudu, který bude mít příležitost při opakovaném rozhodování věci napravit předchozí pochybení své i pochybení okresního soudu. Ve zbytku, tj. ve vztahu k rozsudku okresního soudu, proto Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

35. Úkolem krajského soudu tak bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán shora vysloveným právním názorem Ústavního soudu.

Č. 115
Neodůvodněný závěr soudu o ustanovení opatrovníka účastníku řízení z důvodu jeho (údajné) duševní poruchy ve vztahu k dotčenému řízení (sp. zn. II. ÚS 82/23 ze dne 8. srpna 2023)

Oprávnění obecného soudu ustanovit na základě § 29 odst. 3 o. s. ř. procesního opatrovníka účastníku řízení z důvodu jeho (údajné) duševní poruchy není vázáno na (předchozí) omezení či zbavení hmotněprávní svéprávnosti tohoto účastníka. Za neproporcionální lze nicméně z hlediska ochrany základních procesních práv účastníků řízení obvykle považovat situaci, ve které obecný soud takto postupuje proti výslovné vůli účastníka (hájícího jinak svá práva v řízení, byť i třeba specifickým způsobem), aniž by současně či následně hmotněprávní svéprávnost dotčeného účastníka jakkoliv řešil. Jestliže obecný soud trvá na konstrukci, že duševně postižená osoba je nezpůsobilá výhradně ve vztahu k předmětnému řízení, musí tento výjimečný stav odpovídajícím a přesvědčivým způsobem odůvodnit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Jana Svatoně a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele R. H., zastoupeného Mgr. Eliškou Čmelákovou, advokátkou, sídlem Nábřeží 455, Zlín, směřující proti usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 10. 11. 2021 č. j. 38 C 109/2018-628, usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 27. 1. 2022 č. j. 60 Co 3/2022-654 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2022 č. j. 21 Cdo 1768/2022-715, za účasti Okresního soudu ve Zlíně, Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Okresního soudu ve Zlíně ze dne 10. 11. 2021 č. j. 38 C 109/2018-628, usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 27. 1. 2022 č. j. 60 Co 3/2022-654 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2022 č. j. 21 Cdo 1768/2022-715 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, kterými mu byl jmenován procesní opatrovník (advokát) v průběhu pracovněprávního soudního sporu. Je přesvědčen, že obecné soudy svým postupem porušily jeho právo na spravedlivý proces, neboť k ustanovení opatrovníka chyběl zákonný důvod a byla mu tak v podstatě odebrána možnost v řízení osobně hájit svá práva.

2. Z ústavní stížnosti, přiložených soudních rozhodnutí a vyžádaného spisu Okresního soudu ve Zlíně sp. zn. 38 C 109/2018 zjistil Ústavní soud především následující skutečnosti.

3. Stěžovatel byl zaměstnán jako počítačový technik na univerzitě X (dále jen jako „žalovaná“), v roce 2016 obdržel výpověď. Proti žalované zahájil stěžovatel soudní řízení, z něhož byly některé nároky vyloučeny do samostatných řízení (např. řízení o určení neplatnosti výpovědi bylo v roce 2020 pravomocně ukončeno ve prospěch stěžovatele), jiná soudní řízení naopak byla připojena k tomuto původnímu řízení, stěžovatel navíc dalšími podáními žalobu rozšiřoval. Aktuálně řízení ve věci samé sestává zejména z požadavku stěžovatele na náhradu mezd a osobních příplatků, dále náhrad za ztrátu výdělku po dobu pracovní neschopnosti, ztížení společenského uplatnění a bolestného a také satisfakci za bossing, to vše v celkové výši téměř pět milionů korun s příslušenstvím.

4. Průběh řízení před nalézacím soudem nebyl, eufemisticky vyjádřeno, zrovna hladký. Stěžovatel zahrnoval soud řadou podání, protinávrhů a námitek, při jednáních zasahoval přes výzvy soudu do výpovědí účastníků. S přihlédnutím k tomu nechal soud prvního stupně v roce 2018 vypracovat znalecký posudek zkoumající psychiatrický stav stěžovatele. Znalec došel k závěru, že stěžovatel trpí duševní poruchou (úzkostně smíšená deprese se změnou osobnostních vlastností). Byť tato diagnóza vede k tomu, že se stěžovatel v řízení chová nerozvážně, impulzivně a spíše pod vlivem emocí než rozumu, podle znalce stěžovateli nebránila v samostatném hájení zájmů v daném pracovněprávním sporu. Nalézací soud na základě výsledku znaleckého posudku tehdy došel k závěru, že „ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 3 o. s. ř. tak nepřipadá v úvahu“ (č. l. 371 spisu). Místo toho stěžovateli na jeho žádost ustanovil v roce 2019 právního zástupce podle § 30 o. s. ř. – toto ustanovení ještě v roce 2019 pro ztrátu důvěry mezi ustanovenou advokátkou a stěžovatelem soud prvního stupně zrušil.

5. V dalším průběhu sporu se stěžovatel omluvil ze zdravotních důvodů z několika nařízených jednání. Soud prvního stupně měl za to, že duševní porucha stěžovatele se zhoršila a uložil stejnému znalci zpracování nového znaleckého posudku, odevzdaného v říjnu 2021. Znalec v něm diagnostikoval paranoidní vývoj osobnosti, což odvodil mimo jiné i z chování stěžovatele u posledních jednání, kde nerespektoval autoritu soudu. Spor se zaměstnavatelem se stal dominujícím zájmem stěžovatele. Znalec uzavřel, že stěžovatel již není schopen se sám v pracovněprávním sporu hájit a doporučil ustanovení zastoupení.

6. V reakci na znalecký posudek jmenoval soud prvního stupně napadeným usnesením na základě § 29 odst. 3 o. s. ř. stěžovateli pro předmětné řízení opatrovnicí advokátku Mgr. Elišku Čmelákovou. Odůvodnil to také tím, že s prodlužováním řízení dochází ke zhoršení zdravotního stavu stěžovatele a i vzhledem k jeho neuspokojivé ekonomické situaci se jeví vhodné věc rozhodnout co nejdříve, v opačném případě hrozí nebezpečí prodlení. Není proto namístě ani vyčkávat, zda a jestli vůbec bude zahájeno u stěžovatele řízení o omezení svéprávnosti.

7. Stěžovatel se odvolal, Krajský soud v Brně – pobočka ve Zlíně nicméně rozhodnutí nalézacího soudu potvrdil. K ustanovení opatrovníka pouze podotkl, že vzhledem k diagnostikované duševní poruše byl zvolený postup správný a veden snahou zachovat stěžovateli co nejširší rozsah ochrany jeho práv. Podrobněji rozebral, že nespolupráce stěžovatele s opatrovnicí a jeho nedůvěra k ní nejsou důvodem pro zrušení ustanovení, a to ani, když opatrovnice pocity stěžovatele o ztrátě důvěry sdílí.

8. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud shledal přípustným, zamítl je ale jako nedůvodné. Vymezil se proti nalézacímu soudu, že by důvodem pro ustanovení opatrovníka podle ustanovení § 29 odst. 3 o. s. ř. mělo být nebezpečí prodlení. Účastníku trpícímu duševní poruchou však soud může opatrovníka stanovit, pokud nebylo ukončeno probíhající řízení o svéprávnosti účastníka či ještě nebylo zahájeno a soud neučinil jiné opatření (např. přerušení řízení). Svou argumentaci dovolací soud podpořil odkazy na nálezy Ústavního soudu ze dne

18. 12. 2018 sp. zn. II. ÚS 3040/16 (N 203/91 SbNU 583) a ze dne 28. 3. 2019 sp. zn. II. ÚS 2020/18 (N 43/93 SbNU 105).

II. Argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel je přesvědčen, že postup obecných soudů porušil jeho právo na spravedlivý proces zaručené Listinou základních práv a svobod a celou řadou mezinárodních smluv o lidských právech. Ústavní stížnost považuje za přípustnou, neboť ačkoli napadá rozhodnutí v podstatě procesní povahy, kterými řízení ve věci samé nekončí, tato rozhodnutí v souladu s judikaturou Ústavního soudu [cituje např. nález ze dne 18. srpna 2020 sp. zn. I. ÚS 1408/20 (N 165/101 SbNU 149)] bezprostředně a citelně zasahují do jeho základních práv a tvoří samostatnou uzavřenou část řízení. Ve výsledku řízení ve věci samé se ustanovení opatrovníka sice samo o sobě nijak nutně neodrazí, pokud by však posléze toto ustanovení bylo shledáno ústavně neoprávněným, celé řízení by přišlo nazmar.

10. Věcně stěžovatel v první řadě rozporuje závěry znalce. Ten během tří let zcela změnil názor na možnost stěžovatele se hájit, aniž by pro to měl jakékoliv objektivní důkazy. Stěžovatele před druhým znaleckým posudkem nevyšetřil, z jím zkoumaných lékařských zpráv žádné zhoršení duševního stavu stěžovatele neplyne, z psychologických vyšetření jiných lékařů, jejichž výsledky stěžovatel poskytl, lze dokonce tvrdit opak. Ve skutečnosti znalec vyšel především ze spekulací znalkyně zaplacené žalovanou (ani ta přitom stěžovatele nevyšetřila). Ačkoliv tyto námitky stěžovatel uplatnil již v odvolání, odvolací soud se s jeho argumentací vůbec nevypořádal. Obdobně pokládá stěžovatel za neakceptovatelný názor dovolacího soudu, že nehodlá přezkoumávat obsah znaleckého posudku. Zadruhé, i pokud by stěžovatel byl osobou s duševním postižením (což popírá), měl by být takovým účastníkům jmenován opatrovník pouze v nezbytných případech. Stěžovatel ale prokázal, že se v řízení orientuje, rozumí významu procesních úkonů, je schopen aplikovat předpisy i judikaturu – ze spisu lze jednoduše vyčíst, že v tomto směru je schopen hájit své zájmy mnohem důkladněji než průměrný duševně zdravý účastník. Ustanovením opatrovnice byla stěžovateli odebrána šance podávat podle vlastní úvahy procesní návrhy či přednášet relevantní tvrzení, a tím účinně bránit svá práva. Zatřetí, vztah stěžovatele a opatrovnice byl od počátku nefunkční a postrádající důvěru, přitom pokud opatrovník neplní řádně své povinnosti, o čemž je stěžovatel subjektivně přesvědčen, měl by jej soud zprostit funkce [např. nález ze dne 31. 3. 2005 sp. zn. II. ÚS 629/04 (N 69/36 SbNU 731)]. V neposlední řadě nelze přehlédnout, že ve výsledku je porušeno též právo stěžovatele na projednání věci bez zbytečných průtahů, neboť místo řešení věci samé se již relativně dlouhou dobu projednává pouze otázka opatrovníka.

III. Splnění podmínek řízení

11. Přípustnost posuzované ústavní stížnosti (*a contrario* § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů) lze rozporovat ze dvou hledisek.

12. První se týká možného porušení zásady subsidiarity ústavní stížnosti jako procesního prostředku ochrany základních práv a svobod. Ústavní stížnost představuje prostředek *ultima ratio* a lze jí brojit pouze proti zásahu orgánu veřejné moci, k jehož nápravě již není příslušný žádný jiný orgán [za všechny např. nález ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79)]. Je proto třeba vycházet ze zásady, že ústavní stížností by měla být napadána pouze konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, nikoliv rozhodnutí dílčí, i když jsou sama o sobě pravomocná, tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány. Jak již ovšem naznačil stěžovatel, z tohoto pravidla činí Ústavní soud výjimky, jež umožňují napadnout také pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoliv řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod a dále je třeba, aby se námitka porušení

základních práv nebo svobod omezovala jen na příslušné stádium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím) efektivně uplatněna.

13. V posuzované věci Ústavní soud shledal naplnění obou shora vymezených podmínek. V podstatě se ani nejedná o procesní rozhodnutí *per se*, neboť napadená usnesení upravují právní postavení stěžovatele. Skutečnost, že musí „strpět" zastupování opatrovníkem v řízení, samozřejmě zcela proměňuje výkon jeho procesních práv (v podstatě jej zbavuje možnosti je vykonávat osobně), a bezprostředně a citelně tudíž zasahuje do práva stěžovatele na přístup k soudu. V případě druhého kritéria je situace méně zřejmá. Pokud by stěžovatel byl přesvědčen, že byl v řízení zastoupen opatrovníkem, aniž by k tomu byl zákonný důvod, mohl by konečné rozhodnutí ve věci samé napadnout žalobou pro zmatečnost (srov. zmatečnostní důvod obsažený v § 229 odst. 3 o. s. ř.). V praxi by však tato varianta znamenala, že by již několik let probíhající řízení doběhlo do konce s opatrovníkem, poté by bylo vedeno zmatečnostní řízení a v případě úspěchu stěžovatele by se muselo celé řízení ve věci samé kompletně zopakovat, neboť jak již bylo řečeno, rozdíl ve vedení řízení samotným účastníkem a účastníkem zastoupeným opatrovníkem je potenciálně neohraničený a zejména není zpětně napravitelný. Trvání na takovémto postupu se jeví Ústavnímu soudu jako extrémně formalistické, nehospodárné a ve výsledku poškozující právo stěžovatele na projednání věci bez zbytečných průtahů, zakotvené v čl. 38 odst. 2 Listiny.

14. Druhou možnou překážkou přípustnosti ústavní stížnosti je způsobilost stěžovatele ji podat. Ústavní soud vyzval stěžovatele k doplnění speciální plné moci prokazující zastoupení právním zástupcem (advokátka pouze podepsala a odeslala ústavní stížnost). Stěžovatel reagoval sdělením, ve kterém se s tímto požadavkem neztotožňuje, neboť Mgr. Čmeláková podala ústavní stížnost jako jeho opatrovnice. Tento pohled však přehlíží důležitou skutečnost. Již v tento okamžik je vhodné předeslat, že stěžovateli nebyla odňata ani omezena hmotněprávní svéprávnost. Podle Ústavního soudu za těchto podmínek není stěžovatel omezen ve způsobilosti k podání ústavní stížnosti. Nalézací soud mu totiž jmenoval opatrovnici toliko „pro toto řízení" (tj. před obecnými soudy, srov. výrok napadeného usnesení nalézacího soudu) a bylo by nadbytečné vysvětlovat, že řízení o ústavní stížnosti není součástí (pokračováním) řízení mu předcházejícího. I podle odborné literatury je ustanovení podle § 29 odst. 3 o. s. ř. platné pouze pro řízení před obecnými soudy (srov. KORBEL, František, JIRSA, Jaromír. Komentář k § 29. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1–250l občanského soudního řádu. Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 230). Ve výsledku ale žádná procesní překážka v této souvislosti neexistuje, neboť stěžovatel z důvodu „procesní opatrnosti" speciální plnou moc k výzvě Ústavního soudu předložil a konstelace, ve které opatrovnice v řízení před obecnými soudy vystupuje jako advokátka v řízení o ústavní stížnosti, není samozřejmě ničím sporná.

15. Ústavní stížnost proto Ústavní soud shledal přípustnou, zároveň byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje také ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud si nejprve vyžádal spis pod sp. zn. 38 C 109/2018 a dotázal se nalézacího soudu, zda již bylo v případě stěžovatele zahájeno řízení o omezení (hmotněprávní) svéprávnosti. Okresní soud ve Zlíně sdělil, že k tomuto kroku nedošlo.

17. Následně vyzval Ústavní soud k vyjádření k ústavní stížnosti všechny účastníky řízení a žalovanou (vedlejší účastnici).

18. Nalézací soud již na tuto (další) výzvu k vyjádření nereagoval. Krajský soud v Brně – pobočka ve Zlíně odkázal na odůvodnění napadeného usnesení a doplnil, že neměl pochybnosti o správnosti (druhého) znaleckého posudku a neviděl tak důvod pro nařizování jednání

a výslech znalce. Pracovněprávní povaha uplatněného nároku a délka řízení vylučují, aby za jiné vhodné řešení bylo možno považovat podnět k zahájení řízení o svéprávnosti a na něj navazující přerušení řízení podle ustanovení § 109 odst. 2 písm. c) o. s. ř. Ustanovením opatrovníka nebyla stěžovateli způsobena žádná újma, naopak cílem bylo zachovat mu co nejširší rozsah ochrany jeho práv a projednat věc bez zbytečných průtahů.

19. Nejvyšší soud ve vyjádření odkazuje na již výše citované nálezy Ústavního soudu a zdůrazňuje, že funkce procesního opatrovníka slouží k ochraně zájmů účastníka a jeho ustanovení je v uvážení obecného soudu, který zohledňuje komplexně veškeré aspekty případu. Dovolací soud dále vysvětlil, že znalecký posudek je sice pouze jedním z důkazních prostředků a může být soudem hodnocen, od jiných důkazů se však liší tím, že odborné závěry v něm obsažené nepodléhají posuzování soudem, přičemž právě k nim směřovaly námitky stěžovatele.

20. Žalovaná na výzvu k vyjádření nereagovala, a lze tak mít za to, že se postavení vedlejší účastnice vzdala (§ 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

21. Protože vyjádření neobsahovala žádné nové skutečnosti, Ústavní soud je nezasílal stěžovateli k replice. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání, protože od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

22. Ústavní soud mnohokrát zdůraznil, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a vzhledem k tomu nelze řízení před ním považovat za další instanční přezkum v systému obecné justice. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je přezkoumat výhradně ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu platí, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ přísluší obecným soudům a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat pouze za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti [srov. např. nález ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. II. ÚS 996/18 (N 105/94 SbNU 282)].

23. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, napadených soudních rozhodnutí a vyžádaným spisem dospěl k závěru, že k porušení ústavnosti v přezkoumávaném případě došlo, konkrétně bylo porušeno stěžovatelovo právo na přístup k soudu, zaručené v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod („Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům.“). Ústavní stížnost je proto důvodná.

Va. Předchozí judikatura Ústavního soudu a obecná východiska (procesního) zastoupení osob s duševní poruchou v soudním řízení

24. Nejvyšší soud se ve svém rozsudku odvolával na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3040/16 a sp. zn. II. ÚS 2020/18. Citované nálezy se zabývají otázkou zastoupení účastníků postižených duševní poruchou v soudním řízení, a není tak pochyb o tom, že jsou pro přezkoumávanou věc relevantní. V prvním případě šlo o situaci osoby, která prohrála soudní spor. Později napadla předmětné rozhodnutí žalobou pro zmatečnost s námitkou, že soudní řízení bylo stiženo vadou, neboť z důvodu duševní poruchy nebyla procesně způsobilá [§ 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř.] a soud ji neustanovil opatrovníka. Obecné soudy neshledaly důvod zmatečnosti s tím, že osoba jako účastnice řízení nebyla pravomocně zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům. Ústavní soud výklad podústavního práva obecnými soudy odmítl jako ústavně nekonformní a uzavřel, že pokud byl účastník soudního řízení duševně nemocný a tím fakticky nezpůsobilý procesně jednat, přičemž mu soud nestanovil opatrovníka, má právo domáhat se zrušení rozhodnutí zmatečnostní žalobou, a to i když nebyl v době (původního) soudního řízení zbaven (omezen) způsobilosti k právním úkolům. V druhém

nálezu Ústavní soud posuzoval jednání obecného soudu, který vydal platební rozkaz proti osobě trpící duševní poruchou, aniž by se zabýval její schopností účastnit se řízení, potažmo podat proti rozhodnutí odpor. Ústavní soud opětovně zdůraznil, že za těchto podmínek je soud povinen situaci účastníka zhodnotit a v případě zjištění procesní nezpůsobilosti vhodným způsobem zareagovat, například ustanovením opatrovníka z řad advokátů.

25. Ústavní soud považuje za vhodné shrnout z citovaných nálezů základní ústavněprávní východiska zastoupení účastníků postižených duševní poruchou v soudním řízení (další odstavce jsou adaptovány zejména z nálezu sp. zn. II. ÚS 2020/18, bodů 23–31).

26. Judikatura zdejšího soudu opakovaně upozorňuje, že osoby se zdravotním postižením, včetně osob s duševní poruchou, jsou nositeli všech lidských práv a ta jim garantují ochranu a respekt k jejich přirozené lidské důstojnosti [srov. např. nález ze dne 23. 3. 2015 sp. zn. I. ÚS 1974/14 (N 61/76 SbNU 825), bod 41]. Z čl. 13 odst. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, kterou Česká republika ratifikovala v roce 2009 (publikována pod č. 10/2010 Sb. m. s.) mj. plyne povinnost státu zaručit osobám se zdravotním postižením účinný přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními, mimo jiné i prostřednictvím procedurálních a věku odpovídajících úprav, s cílem usnadnit jim účinné plnění jejich role jako přímých nebo nepřímých účastníků a svědků při všech soudních řízeních.

27. U osob s duševním postižením na jednu stranu nelze automaticky a zcela vyloučit jejich vlastní možnost jednat před soudem [srov. nález ze dne 13. 4. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 43/10 (N 68/61 SbNU 69; 130/2011 Sb.)], na druhou stranu je ovšem vždy nutné zajistit, aby se řízení mohly účastnit rovnoprávně s ostatními účastníky, což může vyžadovat poskytnutí jim určité podpory a pomoci jako odpovídajících procedurálních úprav. Nález ze dne 9. 2. 2016 sp. zn. I. ÚS 2933/15 (N 31/80 SbNU 401) s odkazem na zmíněný čl. 13 odst. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením obecně upozornil, že „účastní-li se soudního řízení osoba se zdravotním postižením …, a to zejména pokud se v řízení jedná o její práva či povinnosti, jsou obecné soudy povinny zpozornět a zvlášť dbát na to, aby tato osoba mohla v řízení plně uplatnit svá práva stejně jako jiní účastníci řízení. Přitom je třeba samozřejmě přihlížet k charakteru postižení konkrétní dotčené osoby a podle toho přijmout případná kompenzační opatření“. Ústavní soud dále upřesnil: „V případě osob s duševním postižením tak kupříkladu minimálním přiměřeným opatřením zpravidla bude ustanovení zástupce pro řízení z řad advokátů, tak aby byla náležitě zajištěna ochrana jejich práv.“ (obě citace bod 12 nálezu).

28. Pohledem představených ústavně zaručených práv osob s duševním (zdravotním) postižením je třeba vykládat také relevantní zákonnou úpravu, tedy především ustanovení týkající se procesní způsobilosti a zastoupení účastníků řízení. Procesní způsobilost je v občanském soudním řádu vymezena jako možnost samostatně právně jednat před soudem a obecně je navázána na svéprávnost osoby (§ 20 o. s. ř.); přitom pokud jednotlivec jako účastník řízení nemůže samostatně jednat před soudem, pak musí být zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem (§ 22 o. s. ř.; § 23 o. s. ř. pro širší zastoupení osoby ne plně svéprávné). Není-li zastoupen jednotlivec, který nemůže před soudem samostatně jednat, ať už formálně (z důvodu omezené svéprávnosti), nebo fakticky, například pro své duševní postižení (přestože nedošlo k omezení svéprávnosti), pak mu soud musí ustanovit procesního opatrovníka či učinit jiné vhodné opatření (§ 29 odst. 3 o. s. ř.).

29. V praxi k osobám s duševním postižením jako účastníkům řízení a při posuzování jejich schopnosti samostatně jednat před soudem nelze přistupovat schematicky, pouze v závislosti na rozsahu jejich svéprávnosti podle hmotného práva. Takové jednání Ústavní soud zkritizoval v již několikrát zmíněném nálezu sp. zn. II. ÚS 3040/16. Ústavně konformní výklad § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (nedostatek procesní způsobilosti jako podmínka žaloby pro zmatečnost) zní, že ustanovení se vztahuje rovněž na osobu, která sice v rozhodné době nebyla pravomocně omezena ve svéprávnosti, avšak v důsledku duševní poruchy nebyla schopná

samostatně právně jednat a nebyla přitom náležitě zastoupena opatrovníkem, respektive advokátem s procesní plnou mocí.

30. V souhrnu zmíněné teze znamenají, že obecné soudy by měly vždy zkoumat, zda je osoba s duševním postižením schopna sama se řízení účinně účastnit a uplatňovat v něm svá základní práva přiznaná čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Pokud tomu tak není, je obecný soud povinen přijmout odpovídající procedurální úpravu umožňující mu rovnoprávné uplatňování jeho práv v řízení, což obyčejně znamená zastoupení opatrovníkem či zplnomocněným zástupcem z řad advokátů. Nebude-li tedy mít dotčená osoba sama opatrovníka či zástupce z řad advokátů, bude namístě jí ustanovit opatrovníka pro řízení (§ 29 odst. 3 o. s. ř.), a to i z řad advokátů; případně může dojít k přijetí jiných opatření (k tomu viz dále). Otázkou, zda je účastník fakticky schopen se řízení účinně účastnit a samostatně v něm jednat před soudem a zda není nutné přijmout nějakou procedurální úpravu, se přitom soud musí zabývat, jakmile se dozví, že účastníkem řízení je osoba s duševním postižením.

Vb. Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

31. V přezkoumávaném řízení nalézací soud „vzorově“ následoval shora vymezený postup: poté, co na základě vlastních zkušeností se stěžovatelem a následných závěrů znaleckého posudku usoudil, že stěžovatel trpí duševní poruchou a není z toho důvodu schopen se účinně řízení účastnit a hájit svá procesní práva, ustanovil mu na základě § 29 odst. 3 o. s. ř. pro řízení opatrovníka z řad advokátů. Z tohoto úhlu pohledu tedy soudu prvního stupně nelze z ústavněprávního hlediska zdánlivě nic vytknout, to samé by pak logicky platilo pro potvrzující rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu.

32. Na druhou stranu je očividné, že případ stěžovatele vykazuje oproti oběma nálezům věnujícím se zastoupení duševně postižených osob zásadní odlišnost. Zatímco u nálezů sp. zn. II. ÚS 3040/16 a sp. zn. II. ÚS 2020/18 šlo o situace, ve kterých obecné soudy poškodily procesní práva účastníků řízení (stěžovatelů) s duševní poruchou proto, že jim opatrovníka neustanovily (potažmo jejich situaci neřešily jinak), ve stávající věci stěžovatel naopak namítá porušení svých procesních práv právě z důvodu ustanovení opatrovníka. Cílem rozhodnutí nalézacího soudu byla podle stěžovatele toliko snaha usnadnit si průběh řízení ve věci samé tím, že jej fakticky z řízení vyloučí.

33. Ústavní soud ustáleně uvádí, že čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod zaručuje, aby každý účastník soudního řízení měl příležitost být přítomen projednání vlastní věci, a tak se mohl vyjadřovat k průběhu řízení, k jednotlivým procesním úkonům a činit podle své úvahy procesní návrhy a přednášet soudu svá relevantní tvrzení [např. nález ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. II. ÚS 1577/16 (N 120/86 SbNU 79), bod 11]. Toto právo má jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, což však ještě neznamená, že je může v příslušném řízení také samostatně plně uplatňovat. Výjimkou jsou mj. zmiňované osoby trpící duševní poruchou, ale ani u nich samozřejmě neplatí, že každé postižení duševního rázu je automaticky zbavuje procesní způsobilosti (již citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 43/10). Jádro sporu v aktuální věci je tak vlastně velmi jednoduché – jde o to, do jaké míry je odůvodněný závěr obecných soudů, že stěžovatel kvůli duševní poruše není schopen hájit samostatně svá práva, a musel mu být proto ustanoven procesní opatrovník. V případě pozitivní odpovědi by byl postup obecných soudů oprávněný, v případě negativní nikoliv, protože stěžovatel ztratil možnost samostatného postupu v řízení (nelze *a priori* aplikovat logiku, že advokátem zastoupený účastník sporu má „lépe“ zajištěna procesní práva, než když se hájí sám).

34. Stěžovatel neoprávněnost závěru o duševní poruše jeho osoby napadá dvěma způsoby. Nejprve tak činí negativně zpochybňováním znaleckého posudku, poté pozitivně poukazuje na svou prokázanou schopnost se soudního řízení dostatečně efektivně účastnit.

35. Ve vztahu ke znaleckému posudku Ústavní soud připomíná, že vzhledem ke svému postavení není příslušný přezkoumávat jeho obsah. Ve svých rozhodnutích nicméně konstantně

připomíná, že důkaz znaleckým posudkem je důkazem, který podléhá kritickému hodnocení obecným soudem podle § 132 o. s. ř. [např. nález ze dne 9. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 2253/13 (N 3/72 SbNU 41), bod 30]. Je nezbytné znalecký posudek posuzovat stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, přičemž nepožívá *a priori* větší důkazní síly [nález ze dne 24. 7. 2013 sp. zn. I. ÚS 4457/12 (N 132/70 SbNU 221)]. Součástí daného hodnocení jsou nepochybně též vyjádření účastníků řízení ke znaleckému posudku, v nichž mohou poukazovat na nesrovnalosti či vady znaleckých závěrů či postupu znalce. Je povinností obecného soudu v potřebné míře na takové vyjádření reagovat v odůvodnění svého rozhodnutí, a to v závislosti na povaze, kvalitě a relevanci výhrad proti posudku v takových vyjádřeních. Pokud tak neučiní, vystavuje se porušení ústavně zaručeného práva na náležité odůvodnění soudních rozhodnutí, které je součástí práva na spravedlivý proces [nález ze dne 29. 10. 2019 sp. zn. III. ÚS 2396/19 (N 180/96 SbNU 263), body 20–22].

36. K roli znaleckých posudků v přezkoumávaném řízení je vhodné zopakovat základní fakta. V roce 2018 s přihlédnutím ke způsobu jednání stěžovatele v řízení nechal nalézací soud zpracovat znalecký posudek, jehož výsledkem po vyšetření stěžovatele bylo konstatování znalce, že stěžovatel není natolik duševně postižený, aby se nemohl hájit sám. O tři roky později po několika omluvách stěžovatele z jednání ze zdravotních důvodů nalézací soud rozhodl o zpracování dalšího znaleckého posudku, tentýž znalec protentokrát diagnostikoval paranoidní vývoj osobnosti, jednání stěžovatele označil za urputné a nefunkční, v důsledku čehož již není schopen se sám adekvátně hájit před soudem. Následně nalézací soud bez nařízení jednání či výslechu znalce jmenoval stěžovateli opatrovnici. Stěžovatel podal proti tomuto usnesení odvolání, ve kterém kritizoval práci znalce, včetně konkrétních připomínek, (např. nepřesné označení účelu léků, které stěžovatel užívá). Odvolací soud tyto námitky nijak nevypořádal, pouze označil znalecký posudek za „řádně zpracovaný“, Nejvyšší soud rovněž námitky stěžovatele věcně neřešil (srov. výše).

37. Předmětné okolnosti nelze označit za bezproblémové. Znalec změnil v druhém znaleckém posudku zásadním způsobem své závěry oproti prvnímu znaleckému posudku bez toho, aby stěžovatele vyšetřil (nutno upozornit, že stěžovatel se vyšetření bránil). Diagnóza byla založena především na vyšetření jiných lékařů, jejichž výsledky stěžovatel vykládal odlišně (pro něj příznivě ve smyslu chybějící psychické poruchy). Jestliže znalec vycházel u druhého posudku z nálezu znaleckého zkoumání MUDr. Holanové (zadaného žalovanou) z roku 2021, to paradoxně odkazuje (srov. č. l. 615) primárně na původní vyšetření stěžovatele z roku 2018, po kterém bylo samostatné vystupování stěžovatele v řízení připuštěno. Přes tyto skutečnosti neposkytl nalézací soud stěžovateli znalecký posudek k vyjádření a neprovedl ani výslech znalce, při kterém by jej mohl stěžovatel konfrontovat. Námitky ke znaleckému posudku tak mohl stěžovatel vyjádřit až v odvolání, bohužel zůstaly bez odezvy odvolacího (dovolacího) soudu. Ústavní soud vzhledem k subjektivitě a „neodbornosti“ námitek stěžovatele obsažených v odvolání není přesvědčen, že bylo postupem obecných soudů porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces (srov. *a contrario* situace ve jmenovaném nálezu sp. zn. III. ÚS 2396/19), každopádně ale mohly soudy postupovat ke stěžovateli citlivěji, tj. dát mu možnost se k závěrům znaleckého posudku vyjádřit dříve než v odvolání, potažmo poté jeho námitky alespoň stručně vypořádat.

38. Jestliže Ústavní soud není povolán k přezkumu obsahu znaleckého posudku, tím méně je v jeho působnosti hodnotit způsob, jakým se stěžovatel fakticky účastní soudního řízení, zvláště když toto posouzení v podstatě tvořilo jeden z pilířů znaleckého posudku. Proto je dále uvedené poznámky vhodné vnímat spíše jako úvahy nad rámec nosných důvodů nálezu. Již shora Ústavní soud předeslal, že „nestandardní“ jednání stěžovatele se celým řízením vine jako červená nit. Zároveň si ale nelze při procházení spisu (Ústavní soud přiznává, že při osobní zkušenosti by dojem samozřejmě mohl být jiný) nepovšimnout, že veškeré úkony stěžovatele jsou běžnými prostředky srozumitelné, není nutné se dohadovat, co chtěl sdělit. Dva příklady

za všechny. 1. Na konci (velmi vypjatého) jednání dne 12. 3. 2020 protokol uvádí: „Žalobce vznáší námitku podjatosti předsedy senátu, protože ten nadržuje žalované, neprotokoluje, co je uváděno, brání průchodu spravedlnosti a námitka podjatosti bude ve lhůtě 14 dnů doplněna.“ – obsah prohlášení v podstatě odpovídá jedné z možných logických reakcí subjektivně extrémně nespokojeného účastníka soudního řízení. 2. Samotné odvolání stěžovatele proti usnesení o ustanovení opatrovníka z 10. 12. 2021 (č. l. 632–635) obsahuje množství nepodložených obvinění a nepřístojností především vůči znalci („tohoto narcistního patologického lháře“ atd.), lze z něj nicméně odvodit rovněž věcné námitky a petit je formulován správně. V souhrnu tak odchylka v jednání stěžovatele spočívá především v podávání celé řady nepříliš opodstatněných návrhů a námitek a zejména zcela nevhodném chování k představitelům soudu a dalším účastníkům řízení. Aby bylo jasno, Ústavní soud přístup stěžovatele žádným způsobem neschvaluje (právě naopak!) a zcela rozumí znechucení, které stěžovatel mezi účastníky řízení vyvolává. Soud však má k dispozici procesní nástroje, pomocí kterých může na případné nezákonné jednání stěžovatele operativně reagovat.

39. Způsob vypracování znaleckého posudku a (ne)vypořádání námitek stěžovatele vůči němu, obdobně jako posouzení (ne)únosnosti vystupování stěžovatele v řízení, tvoří důležité aspekty celkového kontextu situace v přezkoumávaném řízení, ale samy o sobě nepodnítily vyhovující nález. Hlavní důvod názoru Ústavního soudu, že varianta ustanovení opatrovníka stěžovateli nebyla nutně přiléhavou reakcí na vývoj řízení ve věci samé, spočívá v dále vysvětlené rozporuplnosti (nekonzistentnosti) zvoleného řešení ve světle ústavně konformního výkladu § 29 odst. 3 o. s. ř. a jeho nepřesvědčivém odůvodnění.

40. Ustanovení § 29 odst. 3 o. s. ř. říká: „Pokud neučiní jiná opatření, může předseda senátu ustanovit opatrovníka … účastníku … který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení.“ Z textu výslovně plyne, že určení opatrovníka má pouze fakultativní charakter a předseda senátu má k dispozici též jiné možnosti postupu. Mezi ně v případě duševní poruchy účastníka patří přerušení řízení podle § 109 o. s. ř. (v případě krátkodobějšího rázu poruchy) či podnět k zahájení řízení o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům (obvykle spojený s rozhodnutím o přerušení řízení), vedoucí v případě oprávněnosti podnětu k ustanovení hmotněprávního opatrovníka. Zvolená varianta řešení vychází z odpovědného uvážení soudu, nikoliv jeho libovůle (srov. KORBEL, JIRSA: c. d., str. 236).

41. Právě v rozboru souvislostí mezi ustanovením procesního opatrovníka účastníku řízení z důvodu duševní poruchy podle § 29 odst. 3 o. s. ř. a hmotněprávním omezením (zbavením) způsobilosti k právním úkonům téže osoby spočívá jádro argumentace tohoto nálezu. Ústavní soud připomíná, že mezi oběma skutečnostmi není rovnítko. Ostatně omezení svéprávnosti je v současnosti chápáno jako krajní opatření, které lze přijmout toliko v zájmu osoby, která pro svou duševní poruchu není schopna právně jednat, a to pouze, pokud by jí jinak hrozila závažná újma a pokud nepostačují mírnější a méně omezující opatření jako například nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti či právě jmenování opatrovníka bez současného omezení svéprávnosti (viz § 55 občanského zákoníku a § 39 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). S odkazem na již mnohokrát připomínaný nález sp. zn. II. ÚS 3040/16 je rovněž patrné, že procesního opatrovníka je možné ustanovit i účastníku, který nebyl pravomocně ve svéprávnosti omezen. Na druhou stranu je podle Ústavního soudu nutné při aplikaci daného postupu zohledňovat účel a proporcionalitu příslušných opatření. Lze jen obtížně obhájit situaci, ve které jsou ustanovením opatrovníka výrazně omezena procesní práva účastníka určitého sporu, a to proti jeho výslovné vůli, aniž by současně (následně) soud považoval za nutné jakýmkoliv způsobem řešit hmotněprávní způsobilost dané osoby. V praxi by mohl takový jednotlivec v běžném životě právně jednat zcela bez omezení (např. se zbavit veškerého majetku), naopak v dotčeném soudním řízení by mu bylo právo samostatného postupu úplně odňato.

42. K neudržitelnosti takové konstrukce se (přinejmenším implicitně) hlásí také odborná literatura. Ustanovení opatrovníka z důvodu duševní poruchy účastníka podle § 29 odst. 3 o. s. ř. vnímá především jako opatření řešící (přechodně) stav před omezením hmotněprávní způsobilosti. Korbel s Jirsou tvrdí: „Jde o účastníka, u něhož dosud nedošlo k pravomocnému rozhodnutí o omezení svéprávnosti, který má tedy *de iure* plnou procesní způsobilost, ale fakticky již není schopen jednat před soudem …“ (c. d., str. 239). Jiný komentář uvádí: „Duševní porucha se u fyzické osoby, jež je účastníkem řízení, může projevit, a soud na ni musí reagovat ještě dříve, než bude v závislosti na její povaze účastník omezen ve svéprávnosti a bude mu ustanoven zákonný zástupce dle hmotného práva, byť předpoklady pro ustanovení procesního opatrovníka budou v konkrétním případě totožné s důvody omezení svéprávnosti.“ (SMOLÍK, Petr. § 29: Opatrovník ad hoc ustanovený soudem. IN: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád: komentář. Praha: C. H. Beck, 2022, bod 29). Ústavní soud mimochodem dodává, že stěžovatel z nálezu sp. zn. II. ÚS 2020/18 byl po ukončení soudního řízení, jehož průběh napadal, výrazně ve svéprávnosti omezen. Alternativně je § 29 odst. 3 o. s. ř. aplikovatelný v situaci přechodné duševní poruchy (KORBEL, JIRSA: c. d., str. 236: „Může jít též o různé přechodné stavy, během nichž není účastník řízení schopen jednat před soudem pro nemoc či úraz, ale není kvůli tomu důvod omezovat jeho svéprávnost.“). Tomu odpovídala pozice stěžovatele v nálezu sp. zn. II. ÚS 3040/16. Stěžovatel byl v době rozhodných úkonů obecných soudů v původním řízení po několik měsíců procesně nezpůsobilý z důvodu duševní poruchy způsobené (později vyoperovaným) nádorem na mozku.

43. Obecné soudy se k představenému výkladu v napadených rozhodnutích samy hlásily. Nalézací soud zdůraznil: „Soud by měl na duševní poruchu účastníka reagovat, jakmile se tato negativně v řízení projeví, tj. ještě dříve, než bude v závislosti na její povaze omezen ve svéprávnosti a bude mu ustanoven zákonný zástupce podle hmotného práva.“ (bod 8 jeho usnesení). Odvolací soud předchozí větu zopakoval jako: „správný právní názor“ soudu prvního stupně (bod 6 usnesení odvolacího soudu). Dovolací soud využitelnost § 29 odst. 3 o. s. ř. v situacích duševní poruchy účastníka rozebírá rozsáhle, od obecného rámce se však nijak neodlišuje [„Ustanovení § 29 odst. 3 o. s. ř. zde dopadá na účastníky, kteří ještě nebyli pravomocným rozhodnutím soudu omezeni ve svéprávnosti (buď proto, že probíhající řízení o svéprávnosti dosud nebylo ukončeno, nebo proto, že ještě ani nebylo zahájeno) a *de iure* (formálně stále mají plnou procesní způsobilost)“, str. 5 jeho usnesení], věnuje se též rozdílům mezi krátkodobými a dlouhodobými duševními poruchami (vše na pozadí obou nálezů Ústavního soudu, k jejich faktické vazbě na názory doktríny srov. předchozí bod).

44. Přes výslovné přihlášení se k prezentovanému právnímu názoru nalézací soud po ustanovení procesního opatrovníka stěžovateli neučinil žádné kroky k omezení jeho hmotněprávní způsobilosti. Z vyjádření soudu prvního stupně plyne, že k podání podnětu v tomto směru nepřistoupil doposud a stěžovateli stále přísluší plná svéprávnost. Jedinou výjimkou je právě dotčený pracovněprávní spor, kde procesní způsobilost postrádá. Jde tedy o konkrétní příklad shora Ústavním soudem poukazovaného neproporcionálního zásahu, založeného na náhledu obecných soudů, že stěžovatel na jednu stranu trpí duševní poruchou znemožňující mu samostatně jednat v běžném (byť komplexním) soudním sporu, aby byl zároveň dostatečně duševně zdráv například pro uzavírání nejsložitějších smluvních vztahů.

45. Pestrost lidského života i jemu odpovídajících právních vztahů je nevyčerpatelná a Ústavní soud proto nevylučuje, že může nastat stav, ve kterém by kritizovaná dichotomie byla obhajitelná. Je pak úkolem obecných soudů, aby přesvědčivě odůvodnily, proč je účastník řízení duševně postižený a na základě toho procesně nezpůsobilý výhradně ve vztahu k dotčenému řízení. V přezkoumávané věci Ústavní soud takové odůvodnění bohužel v napadených rozhodnutích postrádá. Jestliže nalézací soud v návaznosti na znalecký posudek poukazuje na to, že „spor s bývalým zaměstnavatelem se tak stává jeho dominujícím zájmem … (čímž) … dochází k progresi paranoidního vývoje osobnosti až do té míry, že lze s velkou

pravděpodobností diagnostikovat poruchu s bludy“ (bod 7 jeho usnesení), tak tento vývoj by měl mít logicky dopad na jednání stěžovatele také mimo soudní řízení, jinak by obtížně mohlo jít o zájem „dominující“. Argumentace nalézacího soudu nebezpečím z prodlení je mylná fakticky (již dva roky se v řízení řeší pouze oprávněnost jmenování opatrovníka) i právně (jmenování opatrovníka podle § 29 odst. 3 o. s. ř. není hrozbou z prodlení jakkoliv podmíněna). Odvolací soud sice odkaz na nebezpečí z prodlení správně popřel, jiný důvod pro výjimku nicméně neposkytl. Při posouzení konkrétní situace stěžovatele naopak výslovně cestu dichotomie odmítl a napsal, že ustanovení procesního opatrovníka bylo správné „… v důsledku rozvíjející se duševní poruchy žalobce projevující se negativně v pokračujícím řízení, tj. ještě dříve, než mu bude v závislosti na jeho povaze ustanoven zákonný zástupce podle hmotného práva“ (bod 6 jeho usnesení). Tento závěr poté při zhodnocení věci výslovně souhlasně zopakoval rovněž Nejvyšší soud. Dodal k tomu: „Pracovněprávní povaha uplatněného nároku a délka řízení vylučují, aby za jiné vhodné opatření bylo možno považovat podnět k zahájení řízení o svéprávnosti a na něj navazující přerušení řízení podle ustanovení § 109 odst. 2 písm. c) o. s. ř.“ (str. 7 jeho usnesení). Ústavnímu soudu není zřejmé, z jakého důvodu pracovněprávní charakter a délka trvání sporu v tomto případě bránily variantě přerušení řízení (stěžovatel s ustanovením opatrovníka nesouhlasil a obecné soudy mohly předvídat, že se povede po značnou dobu spor o jeho ustanovení), každopádně dovolací soud tím pouze posuzoval vhodnost procesního postupu (nalézacího) soudu, věcně očividně předvídal vhodnost (potřebu) omezení hmotněprávní způsobilosti stěžovatele.

46. Ústavní soud opět opakuje, že vnímá extrémně obtížnou pozici nalézacího soudu v řízení ve věci samé, způsobenou nestandardním přístupem stěžovatele v řízení. V podstatě i rozumí snaze situaci řešit ustanovením procesního opatrovníka. Nicméně postup, při kterém je bez přesvědčivého odůvodnění duševní poruchou argumentováno výhradně k zbavení procesní způsobilosti stěžovatele pro dotčený soudní spor, aniž by nalézací soud (a to ani posléze) inicioval jakékoliv kroky v oblasti omezení hmotněprávní způsobilosti stěžovatele, nelze z podaných příčin ústavněprávně akceptovat.

VI. Závěr

47. Ústavní soud na základě shora uvedených důvodů dospěl k závěru, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, proto ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená usnesení zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona].

48. Obecné soudy budou v (pokračujícím) řízení vázány právními názory vyslovenými v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Ústavní soud přitom podtrhuje, že jeho argumentace připouští při řádném zdůvodnění několik ústavně konformních variant dalšího postupu, a to včetně (opětovné) aplikace § 29 odst. 3 o. s. ř. Důležitým aspektem nesporně bude aktuální zdravotní stav stěžovatele. Je zároveň důležité dodat, že pokud by se nalézací soud přiklonil k ponechání procesní způsobilosti stěžovatele a reflektoval tak mj. jeho odpor k ustanovení opatrovníka (je totiž otázkou, nakolik při očekávané nespolupráci stěžovatele s procesním opatrovníkem/advokátem může opatrovník stěžovateli vůbec reálně pomoci …), musí být stěžovatel připraven nést případné negativní následky takového kroku, a to včetně dopadu případných pořádkových opatření mířících proti jeho nezákonnému chování vůči soudu a účastníkům či následné (ne)pravděpodobnosti úspěchu žaloby pro zmatečnost podle § 229 odst. 3 o. s. ř. (z důvodu, že nebyl přes duševní poruchu zastoupen).

Č. 116
Odvolání proti usnesení exekučního soudu o námitkách a právo na přístup k soudu
(sp. zn. I. ÚS 785/23 ze dne 9. srpna 2023)

Výklad § 88 odst. 4 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, který zakládá přípustnost odvolání směřujícího proti usnesení exekučního soudu o námitkách tehdy, nedochází-li k věcnému přezkumu těchto námitek, ale k jejich odmítnutí z procesních důvodů, je jednou z relevantních možností interpretace § 88 odst. 4 exekučního řádu, nikoli výkladovým excesem.

Zvolil-li soud z několika výkladových možností ustanovení § 88 odst. 4 exekučního řádu výklad, který právo na přístup k soudu vylučuje, namísto existující možnosti jeho připuštění, porušil tím právo účastníka na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudce Jaromíra Jirsy a soudkyně zpravodajky Daniely Zemanové o ústavní stížnosti Martina Michala, zastoupeného Mgr. Janou Gavlasovou, advokátkou, sídlem Západní 449, Chýně, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 27. února 2023 č. j. 20 Co 45/2023-238 a usnesení Okresního soudu Praha-západ ze dne 17. ledna 2023 č. j. 13 Nc 6704/2007-225, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu Praha-západ jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 27. února 2023 č. j. 20 Co 45/2023-238 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 27. února 2023 č. j. 20 Co 45/2023-238 se proto ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá, aby byla zrušena v záhlaví označená rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena základní práva zaručená Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Ústavní soud z vyžádaného spisu zjistil, že ústavní stížností napadeným usnesením Okresního soudu Praha-západ (dále jen „okresní soud“) byly v rámci exekučního řízení vedeného proti stěžovateli odmítnuty pro opožděnost námitky stěžovatele jakožto povinného,

které podal proti příkazu soudní exekutorky k úhradě nákladů exekuce ze dne 14. 11. 2022 č. j. 180 EX 7121/07-338. Usnesení okresního soudu obsahovalo poučení o přípustnosti odvolání, které následně stěžovatel ve lhůtě podal.

3. Ústavní stížností napadeným usnesením Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“) bylo odvolací řízení zastaveno. Krajský soud zastavení řízení odůvodnil tak, že jeho funkční příslušnost není dána, neboť proti rozhodnutí okresního soudu o námitkách proti příkazu k úhradě nákladů exekuce není podle § 88 odst. 4 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, (dále jen „exekuční řád“) řádný opravný prostředek přípustný.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel tvrdí, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 Úmluvy. Dále došlo k porušení základních ústavních principů zakotvených v čl. 1 odst. 2, čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 1, čl. 2 odst. 2 a 3 a čl. 4 Listiny.

5. Stěžovatel nesouhlasí se závěrem okresního soudu o opožděném podání námitek, neboť je podal včas a soud je měl věcně projednat. Okresní soud vycházel z toho, že příkaz k úhradě nákladů exekuce byl stěžovateli doručen dne 21. 11. 2022, stěžovatel však tvrdí, že příkaz byl doručován vhozením do schránky, kde jej stěžovatel nalezl až dne 30. 11. 2022. Nejdříve od následujícího dne se měla počítat osmidenní lhůta k podání námitek. Stěžovatel předal námitky k poštovní přepravě dne 5. 12. 2022, podal je tedy ve lhůtě. Tvrdí, že na obálce, v níž byla písemnost doručována, nebylo uvedeno datum doručení (vhození do schránky), přičemž kopii obálky předložil stěžovatel odvolacímu soudu spolu s odvoláním. Stěžovatel odkazuje na § 50 odst. 1 o. s. ř., podle kterého doručující orgán vyznačí vhození do schránky na doručence i na doručované písemnosti. Postupem okresního soudu, který se námitkami vůbec věcně nezabýval pro tvrzenou opožděnost, došlo k porušení jeho práva na přístup k soudu.

6. Vůči napadenému usnesení krajského soudu stěžovatel namítá, že jeho závěr o absenci funkční příslušnosti je nesprávný. Pokud okresní soud věcně nepřezkoumával námitky proti příkazu o úhradě nákladů exekuce, ale pouze vyslovil (dle stěžovatele navíc nesprávně) procesní závěr o opožděnosti námitek, nejedná se o rozhodnutí o námitkách, ale o rozhodnutí o dodržení, resp. zmeškání procesní lhůty k jejich podání. Stěžovatel je přesvědčen o tom, že proti procesnímu rozhodnutí okresního soudu je přípustný opravný prostředek (odvolání), o čemž ostatně okresní soud v napadeném rozhodnutí stěžovatele poučil. V důsledku postupu krajského soudu, který jako odvolací soud řízení o opravném prostředku zastavil pro svou funkční nepříslušnost, stěžovateli nebyla umožněna obrana proti nesprávnému procesnímu postupu okresního soudu, čímž došlo k porušení práva na přístup k soudu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná v části směřující proti usnesení krajského soudu.

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud si vyžádal soudní spis a vyjádření účastníků řízení a obchodní společnosti UniCredit Bank Czech Republic and Slovakia, a. s., která se exekučního řízení účastnila jako oprávněná.

9. Okresní soud ve vyjádření uvedl, že při závěru o opožděnosti námitek stěžovatele (povinného) vycházel z obsahu spisu. Podle doručenky soudního exekutora byl příkaz k úhradě

nákladů exekuce doručen povinnému dne 21. 11. 2022. Ve svých námitkách povinný neuvedl, kdy se s námitkami seznámil, resp. to, že na obálce nebylo vyznačeno datum vhození písemnosti do schránky. Soud proto neměl důvod údaje uvedené na doručence zpochybňovat. Připomíná, že v souladu s § 88 odst. 3 exekučního řádu je soud o námitkách proti příkazu k úhradě nákladů exekuce povinen rozhodnout v poměrně krátké lhůtě 15 dnů.

10. Okresní soud dále ve vztahu k napadenému rozhodnutí krajského soudu považuje za vhodné, aby se Ústavní soud explicitně vyjádřil k ústavně konformnímu výkladu § 88 odst. 4 exekučního řádu, tedy zda je proti rozhodnutí exekučního soudu o odmítnutí námitek proti příkazu k úhradě nákladů exekuce v některých případech odvolání přípustné, aby tato otázka byla postavena najisto. Poukazuje na komentář k exekučnímu řádu, který odvolání v případě odmítnutí námitek pro opožděnost připouští.

11. Krajský soud ve svém vyjádření připomíná, že podle § 88 odst. 4 exekučního řádu „proti rozhodnutí soudu o námitkách není přípustný opravný prostředek“. Uvádí, že podle § 45 exekučního řádu je věcně příslušným exekučním soudem okresní soud. Řízení před soudem je dvojinstanční, přičemž zákonodárce v exekučním řádu svěřil funkční příslušnost k rozhodnutí o opravném prostředku proti příkazu k úhradě nákladů exekuce exekučnímu soudu, tedy okresnímu soudu. Vzhledem k tomu, že exekuční řád neobsahuje procesní úpravu, jak postupovat v případě podání opožděných námitek, měl by soudní exekutor i exekuční soud postupovat analogicky podle úpravy v o. s. ř. o odvolání. Opožděné námitky by měl odmítnout soudní exekutor (stejně jako rozhoduje v prvním stupni o odmítnutí odvolání), ve druhém stupni by v souladu s exekučním řádem rozhodl exekuční soud, tj. okresní soud. Vzhledem k tomu, že exekuční řád výslovně upravuje, že proti rozhodnutí exekučního soudu není odvolání přípustné, není dána funkční příslušnost krajského soudu, a to ani v případě, že exekuční soud námitky odmítl.

12. Stěžovatel v replice vyjadřuje souhlas s tím, že na přípustnost odvolání proti příkazu k úhradě nákladů exekuce neexistuje jednoznačné právní stanovisko a je třeba tuto otázku postavit najisto. Dále poukazuje na to, že podával námitky bez právního zastoupení. Pokud by věděl, že v exekučním spise je uvedeno datum doručení 21. 11. 2022, byl by exekučnímu soudu předložil obálku bez uvedených povinných náležitostí s tím, že příkaz k úhradě nákladů exekuce mu byl doručen 30. 11. 2022. Tuto skutečnost však nevěděl a vědět nemohl, stejně tak nemohl vědět, že exekutor námitkám nevyhověl a věc předložil exekučnímu soudu se závěrem, že námitky jsou opožděné. Jinak by se bránil a tyto skutečnosti soudu ihned doložil. Pokud by platilo, že proti rozhodnutí exekučního soudu o odmítnutí námitek není přípustný opravný prostředek, pak by také mělo platit, že exekutor je povinen před tím, než předloží spis exekučnímu soudu, seznámit povinného se svým stanoviskem o opožděnosti podaných námitek. Jinak je povinnému upřena možnost obrany proti takovému tvrzení, a tedy i právo na spravedlivý proces. Stěžovatel si uvědomuje, že již samotné námitky jsou opravným prostředkem proti příkazu k úhradě nákladů exekuce. Zároveň připomíná situace, kdy se nerozhoduje o podaných námitkách, ale o tom, zda se jimi vůbec bude exekutor zabývat, přičemž povinný nemá možnost vyvrátit tvrzení exekutora o tom, že námitky byly podány opožděně, jako se to stalo v případě stěžovatele. Stěžovatel trvá na tom, že odvolání by mělo být přípustné.

13. Společnost UniCredit Bank Czech Republic and Slovakia, a. s., se k ústavní stížnosti nevyjádřila, a v souladu s poučením poskytnutým Ústavním soudem se tak postavení vedlejší účastnice vzdala.

14. Ústavní soud nenařizoval ústní jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud úvodem připomíná, že je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, není tedy součástí soustavy obecných soudů a není ani povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně na přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebo v rozhodnutí jej završujícím nebyla porušena ústavní práva účastníka řízení a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy.

16. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se může každý domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu, což zahrnuje i domáhání se práv pomocí řádných či mimořádných opravných prostředků. Z ústavního pořádku neplyne automatický nárok na rozhodování ve dvou stupních v civilním řízení, ústavní nárok na odvolání je založen pouze u trestních věcí podle čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě. Pokud však právní řád opravný prostředek jednotlivci poskytuje, nemůže mu být rozhodnutí o něm ze strany soudů svévolně odepřeno. Jak opakovaně uvedl Ústavní soud, je-li komukoliv upřena možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, dochází k porušení práva na soudní ochranu [srov. např. nález ze dne 9. 9. 2010 sp. zn. I. ÚS 869/10 (N 192/58 SbNU 701)].

17. Ústavní soud se proto zaměřil primárně na otázku funkční příslušnosti krajského soudu k projednání odvolání směřujícího proti usnesení okresního soudu o odmítnutí námitek proti příkazu k úhradě nákladů exekuce. Zatímco okresní soud poučil stěžovatele o možnosti takové odvolání podat, krajský soud řízení zastavil pro tvrzenou funkční nepříslušnost.

18. Z rozhodovací praxe Ústavního soudu vyplývá, že právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny zaujímá v každé demokratické společnosti natolik významné místo, že nepřichází v úvahu ani jeho zužující výklad, ani formální interpretační přístupy [viz např. nálezy ze dne 24. 11. 2020 sp. zn. III. ÚS 134/20 (N 216/103 SbNU 227), ze dne 20. 6. 2000 sp. zn. IV. ÚS 103/2000 (N 92/18 SbNU 283) nebo ze dne 1. 6. 1998 sp. zn. II. ÚS 310/97 (N 61/11 SbNU 107)]. Ústavní soud též opakovaně uvádí, že „obecné soudy jsou při použití zákonem stanovených procesních pravidel povinny tato pravidla interpretovat a aplikovat tak, aby dodržely maximy práva na spravedlivý proces vymezené Listinou; musí tedy přihlížet k tomu, že účastník řízení svým podáním sleduje ochranu svých subjektivních práv […]. Uvedené platí tím spíše za situace, pokud postup obecných soudů implikuje takový zásah do procesního postavení účastníka řízení, jehož důsledkem je nezvratné odepření meritorního přezkumu podání tohoto účastníka“ [viz např. nálezy ze dne 19. 11. 2015 sp. zn. I. ÚS 354/15 (N 198/79 SbNU 251) nebo ze dne 24. 6. 2014 sp. zn. II. ÚS 475/13 (N 129/73 SbNU 941)].

19. V nálezu ze dne 6. 3. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3359/17 ve znění opravného usnesení ze dne 28. 3. 2018 (N 43/88 SbNU 591) Ústavní soud výslovně připomněl, že „v pochybnostech je ústavně souladný postup vedoucí k věcnému posouzení žaloby“. Jinými slovy, platí staré soudcovské pravidlo: „Nemáš-li jistotu, zda můžeš věc skončit procesně nebo po meritorním projednání, musí mít vždy přednost meritorní projednání.“

20. Podle § 88 odst. 1 exekučního řádu „náklady exekuce a náklady oprávněného určuje exekutor v příkazu k úhradě nákladů exekuce, který doručí oprávněnému a povinnému“. Podle § 88 odst. 3 exekučního řádu „účastník řízení může podat u exekutora proti příkazu námitky do 8 dnů od doručení. Pokud exekutor v plném rozsahu námitkám nevyhoví, postoupí je bez zbytečného odkladu soudu (§ 45), který o námitkách rozhodne do 15 dnů. Případné vyjádření k námitkám adresované soudu exekutor doručí také tomu, kdo námitky podal“. Klíčový pro nyní posuzovanou věc je výklad druhé věty § 88 odst. 4 exekučního řádu, která stanoví, že „proti rozhodnutí soudu o námitkách není přípustný opravný prostředek“.

21. Ústavnímu soudu je z úřední činnosti známo, že praxe obecných soudů není při posuzování přípustnosti odvolání proti rozhodnutí exekučního soudu o námitkách proti příkazu k úhradě nákladů exekuce jednotná. Rozhoduje-li okresní soud o námitkách věcně, uplatňuje se v praxi druhá věta § 88 odst. 4 exekučního řádu o nepřípustnosti opravného prostředku vždy.

Pokud však okresní soud námitky věcně nepřezkoumá, ale odmítne je např. z důvodu jejich opožděnosti jako v nyní posuzovaném případě, praxe obecných soudů se liší. Krajský soud v napadeném rozhodnutí cituje rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 1. 11. 2012 č. j. 26 Co 389/2012-87 (publikované v systému ASPI), které odvolání na základě § 88 odst. 4 exekučního řádu vylučuje za všech okolností, včetně odmítání z formálních důvodů. Naopak publikovaná právní věta v informačním systému ASPI z rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22. 11. 2006 sp. zn. 7 Co 2581/2006 uvádí, že „proti rozhodnutí soudu o námitkách proti příkazu soudního exekutora o úhradě nákladů exekuce, jímž došlo k jejich odmítnutí pro opožděnost, je odvolání přípustné“. I v jiných případech je Ústavnímu soudu známo, že se krajské soudy odvoláním proti příkazu k úhradě nákladů exekuce věcně zabývaly. Např. v usnesení ze dne 2. 7. 2019 sp. zn. II. ÚS 4249/18 odmítl Ústavní soud pro zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnost směřující proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 11. 2018 č. j. 69 Co 398/2018-767, kterým bylo jako věcně správné potvrzeno usnesení Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 26. 9. 2016 č. j. 48 EXE 1284/2011-571 odmítající námitky povinného stěžovatele pro opožděnost. Městský soud v Praze jako odvolací soud tedy v citované věci svou příslušnost shledal a odvolání věcně projednal. Podobně Nejvyšší soud v usnesení ze dne 19. 7. 2022 č. j. 20 Cdo 918/2022-464 posuzoval dovolání směřující proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 30. 10. 2020 č. j. 20 Co 259/2020-388, kterým bylo jako věcně správné potvrzeno usnesení Okresního soudu v Mělníku ze dne 9. 6. 2020 č. j. 16 EXE 4343/2012-372 odmítající námitky povinného proti příkazu k úhradě nákladů exekuce z důvodu neodstranění vad podání. I zde se krajský soud odvoláním věcně zabýval.

22. Praxe obecných soudů tedy není jednotná. Odborná literatura týkající se exekučního řízení se přiklání k závěru, že odvolání proti příkazu k úhradě nákladů exekuce má být přípustné tam, kde se exekuční soud (okresní soud) námitkami nezabývá věcně, nýbrž je odmítá z procesních důvodů, např. právě pro opožděnost jako v nyní posuzované věci. Monografie Svoboda, K., Hromada, M., Levý, J., Vláčil, D., Tlášková, Š., Pirk, T. Náklady řízení. 1. vydání. C. H. Beck, 2017, uvádí: „Prominutí zmeškání lhůty podle § 58 OSŘ je v exekuci vyloučeno (§ 254 odst. 2 OSŘ ve spojení s § 52 odst. 1 EŘ), proto případné opožděné námitky exekuční soud podle § 208 odst. 1 OSŘ a § 52 odst. 1 EŘ odmítne. Proti tomuto rozhodnutí soudu je odvolání přípustné, neboť pokud § 88 odst. 4 věta druhá EŘ stanoví, že proti rozhodnutí soudu o námitkách není přípustný opravný prostředek, zjevně tím zákonodárce mínil jen opravný prostředek proti usnesení exekučního soudu, kterým bylo věcně rozhodnuto o námitkách účastníka proti příkazu k úhradě nákladů exekuce.“ (s. 249, marg. č. 135). Podobně komentář Kasíková, M., Jirmanová, M., Hubáček, J., Plášil, V., Šimka, K., Kučera, Z., Nekola, V. Exekuční řád. Komentář. 5. vydání. C. H. Beck, 2022, zmiňuje, že „opožděné námitky exekutor postoupí soudu, který je analogicky podle § 208 odst. 1 OSŘ odmítne. Proti rozhodnutí soudu o odmítnutí námitek je odvolání přípustné. Obsahuje-li příkaz k úhradě nákladů exekuce nesprávné poučení o opravném prostředku, je namístě aplikovat analogicky postup podle § 204 odst. 2 OSŘ“ (s. 735, marg. č. 30). Ke stejnému závěru připouštějícímu odvolání ke krajskému soudu v případě odmítnutí námitek pro opožděnost docházejí též autoři komentáře Svoboda, K., Jícha, L., Krejsta, J., Hozman, D., Úšelová, V., Kocinec, J. a kol. Exekuční řád. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2022 (s. 869, marg. č. 26), či autoři komentáře Molák, S., Krejsta, J., Jaroš, V., Kocinec, J., Kühn, Z., Štika, M., Toman, A., Vaculík, L., Wolfová, J. Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů: komentář. Wolters Kluwer, 2023 (s. 845).

23. Ústavní soud není povolán k výkladu podústavního práva, musí však posoudit, zda výklad podústavního procesního práva (zde § 88 odst. 4 exekučního řádu) provedený obecnými soudy nevedl v důsledku k porušení některého z ústavně zaručených práv stěžovatele (zde práva na přístup k soudu). Shora uvedené příklady dokládají, že § 88 odst. 4 exekučního řádu je v praxi obecných soudů vykládán různě, přičemž jeden z možných výkladů právo na přístup

k odvolacímu soudu umožňuje, zatímco druhý, který zvolil krajský soud v nyní posuzované věci, nikoli. Pokud však existují v podústavním právu, ať již hmotném, či procesním, různé relevantní interpretační možnosti, musí obecné soudy volit výklad ústavně konformní, tedy výklad, který do dotčených základních práv zasahuje co nejméně, popř. nezasahuje vůbec.

24. Výkladová varianta § 88 odst. 4 exekučního řádu, která zakládá přípustnost odvolání směřujícího proti usnesení exekučního soudu (okresního soudu) o námitkách tehdy, nedochází-li k věcnému přezkumu těchto námitek, ale k jejich odmítnutí z procesních důvodů, je jednou z relevantních možností interpretace § 88 odst. 4 exekučního řádu, nikoli výkladovým excesem. O tom svědčí též shora citované závěry odborné literatury, které tuto výkladovou variantu preferují.

25. V případě, kdy vedle sebe stojí více interpretačních variant procesního předpisu, přičemž jeden výklad vede k zachování ústavně zaručeného práva na přístup k soudu, zatímco druhý výklad nikoli, je povinností obecných soudů přiklonit se k výkladu, který právo na přístup k soudu zajišťuje, nikoli vylučuje. V případě stěžovatele měl proto krajský soud postupovat podle pravidla zmíněného ve shora citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 3359/17 a v pochybnostech zvolit postup, který vede k věcnému posouzení podání soudem.

26. Stěžovatel se v nyní posuzované věci v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny domáhal stanoveným postupem svého práva u krajského soudu, pokud podal odvolání proti rozhodnutí okresního soudu, který odmítl jeho námitky proti příkazu k úhradě nákladů exekuce jako opožděné. Krajský soud tím, že řízení zastavil pro svou funkční nepříslušnost, ačkoli měl věc meritorně posoudit, porušil ústavní právo stěžovatele na přístup k soudu, resp. jeho právo na soudní ochranu.

27. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti zčásti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené usnesení krajského soudu zrušil.

28. V části směřující proti usnesení okresního soudu Ústavní soud odmítl ústavní stížnost pro nepřípustnost podle § 75 odst. 1 ve spojení s § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu, neboť námitkami stěžovatele směřujícími proti usnesení okresního soudu se bude muset nejprve zabývat krajský soud při věcném posouzení podaného odvolání.

Č. 117
Započítání omezení osobní svobody do trestu odnětí svobody
(sp. zn. IV. ÚS 1462/22 ze dne 15. srpna 2023)

Nezabýval-li se soud podle § 92 odst. 4 trestního zákoníku tím, jak „obdobně" započíst dobu, po niž byl odsouzený omezen na osobní svobodě podle § 73 odst. 3 trestního řádu, postupoval v rozporu s kogentní zákonnou úpravou a čl. 39 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Radovana Suchánka, soudce Josefa Fialy a soudkyně zpravodajky Daniely Zemanové o ústavní stížnosti stěžovatele M. M., t. č. ve Věznici Praha-Ruzyně, zastoupeného Mgr. Annou Větrovskou, advokátkou, sídlem Štěpánská 630/57, Praha 1 – Nové Město, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. března 2022 č. j. 4 To 16/2022-4718 a výroku I usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. ledna 2022 č. j. 43 T 2/2019-4694, ve znění opravného usnesení ze dne 17. března 2022 sp. zn. 43 T 2/2019, za účasti Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 2. března 2022 č. j. 4 To 16/2022-4718 byla porušena stěžovatelova ústavní práva podle čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. března 2022 č. j. 4 To 16/2022-4718 se zrušuje.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu") se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud") a tamtéž označeného výroku rozhodnutí Městského soudu v Praze (dále též jen „městský soud") s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 8 odst. 1 a 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina") a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu ústavní stížnosti, jejích příloh a spisu městského soudu sp. zn. 43 T 2/2019 Ústavní soud zjistil, že v záhlaví uvedeným usnesením městského soudu bylo vyšší soudní úřednicí rozhodnuto, že stěžovateli se do uloženého trestu odnětí svobody započítává vazba v době od 28. 5. 2018 v 00:25 hodin do 18. 4. 2019 v 14:30 hodin (výrok I). Dále byla stěžovateli uložena povinnost nahradit státu náklady spojené s výkonem vazby (výrok II).

Odůvodnění usnesení obsahuje pouze stručnou úvahu o nutnosti započítat dobu výkonu vazby a uložit stěžovateli povinnost nahradit náklady spojené s jejím výkonem.

3. Proti tomuto usnesení městského soudu podal stěžovatel stížnost, o které rozhodl vrchní soud napadeným usnesením tak, že zrušil usnesení městského soudu ve výroku I a sám znovu rozhodl tak, že stěžovateli se započítává do uloženého trestu vazba ve stejném rozsahu. Důvodem zrušení bylo, že městský soud do výroku zahrnul nesprávné ustanovení trestního zákoníku. Námitku, že usnesení městského soudu obsahuje v záhlaví nesprávné označení soudu, nepovažoval vrchní soud za relevantní, neboť jde o písařskou chybu, kterou musí sám městský soud opravit.

4. Následně městský soud vydal v záhlaví uvedené opravné usnesení, kterým do záhlaví napadeného usnesení doplnil slovo „Městského“.

5. Doplněním ústavní stížnosti, doručeným Ústavnímu soudu dne 10. 8. 2023, stěžovatel upozorňuje na v nedávné době vydaný nález Ústavního soudu ze dne 26. 6. 2023 sp. zn. II. ÚS 2879/22 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na: https://nalus.usoud.cz/), s jehož závěry jsou napadená rozhodnutí v rozporu. V uvedené věci byla odsouzenému dokonce započtena poměrná část doby, po kterou byl omezen na osobní svobodě, a přesto takové rozhodnutí Ústavní soud zrušil. V případě stěžovatele však nebylo započteno nic, napadená rozhodnutí je proto nutno zrušit.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel namítá, že ve skutečnosti byl omezen na svobodě mnohem delší dobu, než uvádí napadená rozhodnutí. Stěžovatel byl po delší dobu omezen různými instituty nahrazujícími vazbu, doba jejich užití by měla být započtena stejným způsobem. Soud by neměl vycházet z gramatického výkladu zákona. Stěžovatel odkazuje na obecné chápání pojmu „náhrada“ ve Slovníku spisovného jazyka českého. Opatření nahrazující vazbu zasahují do stěžovatelovy osobní svobody. Stěžovatel nosil monitorovací systém, zdržoval se v určitém prostoru, v nočních hodinách musel být doma, kde musel strpět návštěvy probační a mediační služby, a nesměl vycestovat z České republiky. Všechna tato omezení sledují stejný účel jako vazba. Povinnost zdržovat se doma je obdobou trestu domácího vězení. Pro jeho výkon stanoví trestní zákoník způsob přepočtu na trest odnětí svobody. Na podobný postup podle stěžovatele odkazuje rovněž § 73 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Podmínky pro postup podle § 92 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jsou podle stěžovatele v jeho věci splněny. Ve stanoveném obydlí se stěžovatel zdržoval 387 dní, tato doba by mu měla být započítána. Vrchní soud se těmito námitkami vůbec nezabýval.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), pouze v části, ve které směřuje proti již zrušenému výroku usnesení městského soudu, je návrhem, o kterém není Ústavní soud příslušný rozhodnout.

IV. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

8. Ústavním soudem byla podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslána ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

9. Vrchní soud ve svém vyjádření uvedl, že všechny podstatné okolnosti jsou obsaženy v napadených rozhodnutích. Vrchní soud nepřisvědčil stěžovatelovým námitkám o delším omezení osobní svobody, neboť dobou „vazby“ podle § 92 trestního zákoníku není doba, kdy je pachatel na svobodě za současného omezení podle § 73 a 73a trestního řádu.

10. Podle vyjádření městského soudu není nosný argument ústavní stížnosti v napadeném usnesení vůbec vypořádán, což označuje za nespornou vadu. Městský soud uvedl, že nemůže současně předjímat, zda a v jakém rozsahu by měla být omezení podle § 73 odst. 3 trestního řádu započítána do uloženého trestu. Nejeví se mu však přiměřené, aby došlo k započtení jedna ku jedné. Zároveň právní úprava umožňuje předsedovi senátu pouze zcela vyhovět stížnosti proti rozhodnutí vyššího soudního úředníka, nemohl tedy jeho pochybení napravit. Své vyjádření městský soud uzavřel tím, že mu nepřísluší hodnotit činnost instančně nadřízeného soudu.

11. Vrchní státní zastupitelství v Praze se svého postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

12. Městské státní zastupitelství v Praze (dále jen „městské státní zastupitelství“) se k výzvě nevyjádřilo. Ústavní soud s ním dále v souladu s § 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu již nejednal, neboť má za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

13. Všechna vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů. Jeho úkolem je „pouze“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad zákonů a podzákonných právních předpisů i jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z ustálené judikatury Ústavního soudu [viz např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

15. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí, jakož i řízení jim předcházející a po seznámení se s vyžádaným soudním spisem dospěl k následujícím závěrům.

16. Ústavní soud přisvědčil stěžovatelově námitce, že se vrchní soud řádně nevypořádal s námitkami uplatněnými ve stížnosti proti usnesení městského soudu a tím porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

17. Jak vyplývá ze spisu městského soudu sp. zn. 43 T 2/2019, podal stěžovatel nejprve stížnost prostřednictvím své obhájkyně na e-mailovou adresu městského soudu (viz č. l. 4701). V ní pouze stručně uvedl, že z napadeného usnesení není zřejmé, který soud jej vydal (v záhlaví bylo chybně uvedeno pouze „Vyšší soudní úřednice soudu v Praze“) a že podle jeho názoru byl na osobní svobodě omezen po mnohem delší dobu, než je uvedeno v usnesení. Přitom avizoval další odůvodnění stížnosti, které stěžovatelova obhájkyně zaslala městskému soudu dne 17. 2. 2022, městský soud je následujícího dne přeposlal městskému státnímu zastupitelství (viz č. l. 4707). Odůvodnění doplnění stížnosti obsahuje zevrubnou argumentaci k použití § 92 odst. 4 trestního zákoníku (viz č. l. 4711 až 4714). Obsahem i rozsahem je v podstatě totožné s odůvodněním ústavní stížnosti. Následně spolu s předkládací zprávou zaslal městský soud dne 22. 2. 2022 vrchnímu soudu napadené rozhodnutí, původní stížnost podanou prostřednictvím e-mailu a podrobné doplnění stížnosti (viz č. l. 4715). V tzv. naraci napadeného usnesení vrchní soud uvádí: „Proti tomuto usnesení podal odsouzený M. M. prostřednictvím své obhájkyně, a to výslovně pouze proti výroku I. usnesení, stížnost, v níž namítá, že byl na

osobní svobodě omezen po mnohem delší dobu a že tedy tato doba není započtena správně. Dále poukazuje na to, že v napadeném usnesení rozhodla vyšší soudní úřednice neexistujícího ‚soudu v Praze'." Samotná argumentace vrchního soudu nereaguje na žádnou z námitek uvedených v podrobném doplnění stížnosti. Protokol o neveřejném zasedání vrchního soudu uvádí, že „byly přečteny: stížnost ods. M., usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 1. 2022, č. j. 43 T 2/2019-4694, se zaměřením na řešení podstaty stížnosti".

18. Podle Ústavního soudu z výše uvedeného nevyplývá, že by vrchní soud vzal při svém rozhodování v potaz obsáhlé doplnění (původně v podstatě neodůvodněné) stížnosti proti usnesení městského soudu. To je třeba označit za první porušení stěžovatelova ústavního práva na soudní ochranu a práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Vrchní soud měl povinnost zohlednit podání a námitky účastníků, byly-li mu včas předestřeny.

19. Takové pochybení by nemuselo být samo o sobě důvodem kasace napadeného rozhodnutí, pokud by z kontextu jeho odůvodnění bylo možné zjistit, z jakých důvodů nelze stěžovatelovým námitkám přisvědčit. To však z napadeného usnesení nevyplývá, neboť vrchní soud se započtením dob omezení osobní svobody popsaných ve stížnosti vůbec nezabýval. Z ustálené judikatury Ústavního soudu plyne, že obecné soudy se musí v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádat s námitkami účastníků řízení, které mají vztah k projednávané věci, a to způsobem, který odpovídá závažnosti těchto námitek vzhledem k možnému výsledku řízení [viz např. nález ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17) nebo nález ze dne 9. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 1589/07 (N 69/49 SbNU 45)]. Jelikož v dané věci nejde o námitky na úrovni svévolného či zřejmě bezúspěšného uplatňování nebo bránění práva (viz níže) a týkají se předmětu řízení, porušil svým postupem vrchní soud stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Těžiště stěžovatelovy argumentace leží v námitce povinnosti započítat do trestu odnětí svobody rovněž omezení osobní svobody podle § 73 odst. 3 trestního řádu (zejména povinnost zdržovat se ve stanoveném časovém období v určeném obydlí). V tomto směru se stěžovatel dovolává znění § 92 odst. 4 trestního zákoníku, podle něhož se ustanovení o započtu vazby a vykonaného trestu odnětí svobody „obdobně užijí na započítání předběžné, vydávací a předávací vazby vykonané podle zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních a na započítání povinnosti zdržovat se ve stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části uložené obviněnému podle § 73 odst. 3 trestního řádu do trestu uloženého pro týž skutek".

21. Jak vyplývá z výše uvedeného, vrchní soud se započítáním těchto omezení osobní svobody nezabýval, ač je sám v napadeném rozhodnutí zmínil (viz bod 7 usnesení vrchního soudu). Postupoval tedy v rozporu s uvedenou kogentní úpravou. Ačkoliv je především úkolem obecných soudů, aby dovodily, jaký přesný rozsah započítání omezení podle § 73 odst. 3 trestního řádu je „obdobný" započtu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, z judikatury Ústavního soudu vyplývá závěr, že alespoň k částečnému započítání dojít musí, jinak by stanovený trest zásadně odporoval čl. 39 Listiny (viz nález sp. zn. II. ÚS 2879/22). V každém případě je nutné, aby se soudy uvedeným postupem zabývaly a své úvahy náležitě odůvodnily. Této povinnosti vrchní soud nedostál.

22. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené usnesení vrchního soudu zrušil. V části směřující proti již zrušenému výroku usnesení městského soudu Ústavní soud odmítl ústavní stížnost podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu jako návrh, k jehož projednání není Ústavní soud příslušný. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 118
Odůvodnění zabrání věcí obecně nebezpečných
(sp. zn. IV. ÚS 2328/22 ze dne 15. srpna 2023)

Při rozhodování o zabrání tzv. obecně nebezpečných věcí podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku se soudy musí zabývat možností pozměnit věc tak, aby mohla být bezpečně vrácena vlastníkovi. U určitých druhů věcí (např. výpočetní techniky se škodlivým obsahem) nejde jen o posouzení důvěryhodnosti vlastníka, neboť jejich nebezpečnost nespočívá pouze v možnosti úmyslného zneužití, nýbrž i v neodborném nakládání s nimi. Lze-li nebezpečná data oddělit či odstranit, je nutné vlastníkovi zbytek dat i zařízení vydat. V opačném případě ani osobní povaha informací či ochrana autorských práv nemůže vést k jejich vydání.

Ústavně konformní výklad § 101 odst. 4 trestního zákoníku vyžaduje, aby soud mohl uložit povinnost úpravy věci komukoliv, kdo ji v době rozhodování drží (například orgánu činnému v trestním řízení, který ji zajistil). Z ústavního pořádku však nevyplývá povinnost státu uhradit takovou úpravu věci. Nestanoví-li zákonodárce jinak, lze povinnost vlastníka věci uhradit náklady nezbytné k její bezpečné úpravě dovodit z čl. 11 odst. 3 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Radovana Suchánka, soudce Josefa Fialy a soudkyně zpravodajky Daniely Zemanové o ústavní stížnosti stěžovatele M. Š., zastoupeného Mgr. Markem Hejdukem, advokátem, sídlem Jugoslávská 620/29, Praha 2 – Vinohrady, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. června 2022 č. j. 15 To 31/2022--3194, v části, kterou byla zamítnuta stížnost proti bodům 2 až 5 a bodům 15 až 24 výroku usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171 a bodům 2 až 5 a bodům 15 až 24 výroku usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171, za účasti Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Výrokem II usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. června 2022 č. j. 15 To 31/2022-3194 v části, kterou byla zamítnuta stížnost proti bodům 2 až 5 a bodům 15 až 24 výroku usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171, a usnesením Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171 v části výroku pod body 2 až 5 a body 15 až 24 bylo porušeno stěžovatelovo ústavně zaručené právo podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. června 2022 č. j. 15 To 31/2022-3194 v části II. výroku, kterou byla zamítnuta stížnost proti bodům 2 až 5 a bodům 15 až 24 výroku usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171, a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. dubna 2022 č. j. 63 T 5/2021-3171 v části výroku pod body 2 až 5 a body 15 až 24 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů v částech týkajících se zabrání střelných zbraní a výpočetní techniky s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 2 odst. 2, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Zároveň navrhl, aby Ústavní soud odložil vykonatelnost napadených rozhodnutí v rozsahu rozhodnutí o zabrání střelných zbraní a výpočetní techniky.

2. Z obsahu ústavní stížnosti, jejích příloh a spisu Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) sp. zn. 63 T 5/2021 se podává, že napadeným usnesením městský soud rozhodl podle § 101 odst. 1 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, o zabrání 24 vyjmenovaných věcí (v rozsahu napadeném ústavní stížností se podle usnesení pod body 2 až 5 zabírají střelné zbraně a pod body 15 až 24 výpočetní technika). Trestní řízení bylo vedeno proti stěžovatelovu synovi, který však v jeho průběhu zemřel, trestní stíhání bylo proto zastaveno. Stěžovatel je správcem jeho pozůstalosti (a jediným zjištěným dědicem) a obrátil se na městský soud s žádostí o vydání zajištěných věcí. Městské státní zastupitelství v Praze navrhlo, aby soud rozhodl o zabrání věcí. Z provedených důkazů městský soud zjistil, že u jedné střelné zbraně byla odstraněna výrobní čísla a zkušební značky, další byla podomácku reaktivována výměnou hlavně. Obě byly v minulosti použity ke střelbě. U brokovnice bylo rovněž odstraněno výrobní číslo. Podle opatřených poznatků byly tyto zbraně nabízeny na internetu. Jde o typické příklady obecně nebezpečných věcí. Proto soud rozhodl o jejich zabrání. Totéž platí i pro střelivo a omamné látky. Jde-li o výpočetní techniku, bylo zjištěno, že obžalovaný se pohyboval na anonymních tržištích tzv. Darknetu. Zajištěná technika obsahuje např. šifrovací klíče pro minulé i budoucí transakce, komunikaci s kupujícími, návody na výrobu omamných látek či změnu a padělání dokladů. Dále je na ní více než 800 naskenovaných řidičských průkazů, více než 1 000 naskenovaných šeků, průkazů totožnosti, pasů a více než 200 naskenovaných kreditních karet, přičemž není pochyb, že jde o dokumenty odcizené. Jde tedy o věci primárně sloužící k páchání trestné činnosti. Proto je třeba i tyto věci považovat za obecně nebezpečné podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku. Své závěry městský soud podpořil odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 1990 sp. zn. 6 Tz 4/90, podle nějž může být předmětem zabrání věci pouze hmotný nosič záznamu, neboť jeho obsah není samostatnou věcí ani příslušenstvím věci.

3. Proti usnesení městského soudu podal stěžovatel stížnost, kterou vrchní soud zamítl II. výrokem napadeného usnesení. Výrokem I tohoto usnesení zamítl stížnost A. Š. (matky zemřelého obžalovaného) jako podanou osobou neoprávněnou. O nebezpečnosti střelných zbraní a omamných látek nelze podle vrchního soudu polemizovat. U výpočetní techniky vrchní soud připomněl, že šlo o nástroj páchání trestné činnosti patřící obžalovanému. Odkaz na judikát Nejvyššího soudu považuje vrchní soud za případný, neboť jeho závěry jsou nadčasové. Podle zjištění soudu výpočetní technika neobsahovala duševní vlastnictví zemřelého nebo jiných osob.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel namítá, že soudy postupovaly v rozporu se závěry nálezů ze dne 3. 4. 2019 sp. zn. IV. ÚS 492/18 (N 54/93 SbNU 229), ze dne 14. 11. 2019 sp. zn. II. ÚS 807/19 (N 190/97 SbNU 64) a ze dne 13. 9. 2019 sp. zn. II. ÚS 2046/19 (N 160/96 SbNU 69). Věci mají pro stěžovatele hodnotu osobní (jako památka na syna) i majetkovou. Nebezpečnost věcí je třeba podle stěžovatele hodnotit ve vztahu k novému vlastníkovi a například závadná data lze

odstranit. To však soudy nezohlednily. Nepřistupovaly k prostředkům trestního práva (navíc směřujícím nikoliv proti pachateli) jako k *ultima ratio* ochrany veřejného zájmu. Závěry o nebezpečnosti věcí jsou pouze paušální a nadto v rozporu s principem presumpce neviny, neboť stěžovatel žádný trestný čin nespáchal. Stěžovatel je bezúhonnou osobou a nevěděl o činnosti svého syna, který rovněž nebyl odsouzen. Střelné zbraně chce zpeněžit a výtěžek zahrnout do pozůstalosti. U výpočetní techniky jde jednak o data osobní povahy (památky), data, která mohou sloužit ke správě pozůstalosti (např. účetnictví společností ovládaných stěžovatelovým synem), a konečně i data, která lze rovněž zpeněžit. O chybném přístupu soudů svědčí rovněž to, že rozhodly o zabrání prázdných výpočetních zařízení. Navíc nebezpečné věci mohly být postupem podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku upraveny tak, aby vyhovovaly potřebám bezpečnosti (zejména odstraněním dat z výpočetní techniky). Zabavení počítače kvůli obsahu, který lze snadno odstranit (např. jediná fotografie), je podle stěžovatele absurdní. Stěžovatel považuje za nepřípadný odkaz na více než třicet let staré rozhodnutí Nejvyššího soudu, navíc z doby jiné soukromoprávní úpravy povahy věcí.

5. Návrh na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí odůvodnil stěžovatel tím, že zabavené věci, které se nyní nacházejí v držení Policie České republiky, mohou být zlikvidovány nebo nabídnuty k prodeji. Pozdržení takového postupu není podle stěžovatele v rozporu s žádným veřejným zájmem. Došlo-li by k němu, vznikne stěžovateli mnohem větší újma.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

7. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení.

8. Vrchní soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí, přičemž zdůraznil, že zemřelý byl mimo jiné obžalovaným ze spáchání trestných činů spočívajících v nelegálním nakládání se střelnými zbraněmi. Jde-li o výpočetní techniku, přisvědčil vrchní soud nutnosti jejího zabrání z důvodu vyloučení možnosti obnovy škodlivých dat.

9. Městský soud pouze odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

10. Vrchní státní zastupitelství v Praze se svého postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

11. Městské státní zastupitelství v Praze se k výzvě nevyjádřilo. Protože bylo ve výzvě poučeno, že nevyjádří-li se, bude to podle § 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu bráno jako vzdání se postavení vedlejšího účastníka řízení, nebylo s ním již dále jednáno.

12. Podaná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatel odkázal na argumentaci obsaženou v ústavní stížnosti. Doplnil, že momentálně řeší, zda několik společností, jejichž podíly zdědil, mají pohledávky, dluhy, majetky či bankovní účty, přičemž zabraná výpočetní technika může být zdrojem takových informací.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice,

oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „pouze“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad zákonů a podzákonných právních předpisů i jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

14. Proces interpretace a aplikace podústavního práva bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – nepřijatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz k tomu např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz/].

15. Ústavní soud proto přezkoumal napadená rozhodnutí, jakož i řízení jim předcházející a po seznámení se s vyžádaným soudním spisem dospěl k následujícím závěrům.

16. V první řadě je třeba poznamenat, že Ústavní soud je v projednávané věci omezen právní kvalifikací důvodu zabrání věci, k němuž dospěly obecné soudy, nepřísluší mu samostatně posuzovat možnost zabrání věci z jiného právního důvodu. Nepřezkoumává proto, zda kupříkladu věci zabrané jako tzv. obecně nebezpečné podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku nelze ve skutečnosti zabrat jako výnos z trestné činnosti podle § 101 odst. 2 trestního zákoníku a podle toho napravit pochybení obecných soudů. Aby mohl být postup soudů označen za ústavně souladný, musí zákonný důvod zabrání odpovídat odůvodnění soudního rozhodnutí a skutkovým okolnostem dané věci [viz např. nález ze dne 19. 2. 2015 sp. zn. III. ÚS 2301/14 (N 39/76 SbNU 527)].

17. Ústavní soud tedy přistoupil k posouzení toho, zda odůvodnění napadeného zabrání věcí z ústavněprávního hlediska obstojí podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku, podle kterého „nebyl-li uložen trest propadnutí věci uvedené v § 70 odst. 2 písm. a), může soud uložit, že se taková věc zabírá, ohrožuje-li bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinu“. Nezabýval se naopak tím, zda by bylo možné předmětné věci zabrat podle jiného zákonného důvodu.

18. Možnost soudu uložit zabrání věci podle citovaného § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku nelze pojímat jako ničím neohraničený prostor pro volnou úvahu soudu. Soud, který o zabrání věci rozhoduje, je ve svém uvážení vždy vázán (a tedy do určité míry omezen) ústavně zaručenými právy osoby, které se zabrání věci týká.

19. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůraznil podmínky ústavně konformní aplikace § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku v situaci, kdy je věc zabírána osobě odlišné od pachatele. Soudy především nemohou postupovat paušálně a zabrat veškeré věci se souhrnným odůvodněním, že hrozí nebezpečí, že budou eventuálně sloužit ke spáchání zločinu, musí se vždy zabývat otázkou existence tohoto nebezpečí ve vztahu k jednotlivým typovým skupinám těchto věcí. Přitom je nutno zohlednit, zda stanoveného cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, který by byl k ústavně zaručeným právům vlastníka věci šetrnější a nevyžadoval by zánik tohoto jeho práva, tedy dbát na požadavek přiměřenosti vyplývající z čl. 4 odst. 4 Listiny a také z § 96 trestního zákoníku. Z rozhodnutí soudu o zabrání věci musí být (kromě existence konkrétního ohrožení či nebezpečí) seznatelné, z jakého důvodu nebylo uložení šetrnější povinnosti možné [nález ze dne 13. 9. 2019 sp. zn. II. ÚS 2046/19 (N 160/96 SbNU 69)]. Rovněž Evropský soud pro lidská práva považuje proporcionalitu za klíčové kritérium pro posuzování toho, zda v trestním řízení dochází k odnětí vlastnického práva osoby odlišné od

pachatele v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. např. rozsudek velkého senátu ve věci *G.I.E.M. S.R.L. a ostatní proti Itálii* ze dne 28. 6. 2018 č. 1828/06).

20. Nebezpečí, že věc bude sloužit ke spáchání zločinu, nelze dovozovat pouze z hypotetické možnosti takového použití. Zabrání věci, respektive s ním spojený zásah do vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny musí být odůvodněn konkrétními okolnostmi, z nichž bude vyplývat alespoň taková míra pravděpodobnosti uvedeného následku, která bude potřebu tohoto zásahu s ohledem na obvyklý chod věcí rozumně odůvodňovat [nález ze dne 3. 4. 2019 sp. zn. IV. ÚS 492/18 (N 54/93 SbNU 229)]. Při rozhodování o zabrání věci soud nesmí bez rozumných podkladů vyplývajících ze zjištěného skutkového stavu předpokládat, že jednotlivec, kterému věc náleží, s ní bude nakládat nečestně, nebo dokonce trestněprávně zakázaně, případně nevyplývá-li obava, že věc bude sloužit k trestné činnosti, zjevně z povahy věci [nález ze dne 14. 11. 2019 sp. zn. II. ÚS 807/19 (N 190/97 SbNU 64)].

21. Zákonným projevem naplnění principu přiměřenosti zabrání věci je § 101 odst. 4 trestního zákoníku [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 492/18 a obdobně rovněž ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. I. § 1–139. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1205, a DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. I. díl, (§ 1 až 232). Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 715]. Podle tohoto ustanovení „soud může místo zabrání věci uložit povinnost a) pozměnit věc tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu, b) odstranit určité zařízení, c) odstranit její označení nebo provést její změnu, nebo d) omezit dispozice s věcí, a stanoví k tomu přiměřenou lhůtu“.

22. Má-li tato zákonná úprava odpovídat ústavnímu principu přiměřenosti zásahů do základních práv a svobod jednotlivců (čl. 4 odst. 4 Listiny), musí být její stručnost doplněna ústavně konformním výkladem. Byla-li by aplikace daného ustanovení omezena toliko na situace, kdy lze jednu z vyjmenovaných povinností uložit bezpečným způsobem osobě, které věc náleží, nebylo by podle Ústavního soudu možné dostatečně ochránit dotčené zájmy, například u věcí, které by v rukách soukromé osoby mohly být bez úprav považovány za nebezpečné. Příkladem mohou být střelné zbraně, jejichž úpravu označuje na jedné straně výše uvedená komentářová literatura za typický příklad aplikace § 101 odst. 4 trestního zákoníku, avšak nelze přehlížet, že již ponechání takové zbraně v rukou soukromé osoby (nadto pouze za účelem její úpravy) může podkopávat smysl daného ustanovení, jímž je ochrana bezpečnosti a práv ostatních osob. Princip přiměřenosti tak podle Ústavního soudu vyžaduje takový výklad § 101 odst. 4 trestního zákoníku, podle nějž může soud uložit jednu z uvedených povinností komukoliv, kdo danou věc v době rozhodování drží. Může jít často o orgány činné v trestním řízení, které věc zajistily. Znění § 101 odst. 4 trestního zákoníku takovému postupu podle Ústavního soudu nebrání a smysl tohoto ustanovení (jímž je co nejširší ochrana všech dotčených zájmů) je jím naopak naplňován.

23. K ochraně požadavku přiměřenosti je tak podle Ústavního soudu nezbytné, aby soud, který nemůže např. z důvodu ochrany bezpečnosti uložit povinnost pozměnění věci osobě, jíž náleží, měl možnost uložit povinnost podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku rovněž orgánu činnému v trestním řízení, který danou věc drží. Zákonem nevyřešenou otázkou však podle Ústavního soudu zůstává, kdo ponese zvláštní náklady na výkon takové povinnosti (např. kdo zaplatí osobě, která zbraň uvede do stavu neschopného střelby, nebudou-li to schopné učinit orgány činné v trestním řízení v rámci své běžné „provozní“ činnosti bez vynaložení mimořádných nákladů). Výše takových nákladů přitom nemusí být vůbec bagatelní. Princip proporcionality podle Ústavního soudu nevyžaduje, aby takovou činnost hradil stát, nestanoví-li zákonodárce opak. Povinnost vlastníka věci uhradit náklady nezbytné k její bezpečné úpravě lze dovodit z čl. 11 odst. 3 Listiny. Soud tedy musí mít zároveň možnost tento zákonný nedostatek překlenout zjištěním, zda vlastník věci stojí o její úpravu podle § 101

odst. 4 trestního zákoníku na své náklady a zda jeho finanční možnosti uložení takové povinnosti umožňují.

24. Uvedené závěry vztáhl Ústavní soud na danou věc, v níž stěžovatel namítá, že neústavním způsobem došlo k zabrání střelných zbraní a výpočetní techniky.

V/a. K zabrání střelných zbraní

25. Napadeným usnesením městského soudu došlo k zabrání čtyř vyjmenovaných střelných zbraní. Ty byly zajištěny při domovní prohlídce v bytě obžalovaného stěžovatelova syna. Po provedení dokazování městský soud zjistil, že z pistole ČZ 75 byla odstraněna výrobní čísla a zkušební značky a byla v minulosti užita ke střelbě. U samopalu vzor 58 bylo zjištěno, že jde o podomácku reaktivovaný samopal, který byl nejprve znehodnocen a následně znovu uveden do střelbyschopného stavu. Rovněž byl použit ke střelbě. Jedna ze zajištěných brokovnic není označena výrobcem ani výrobním číslem. U druhé byly nábojové komory dodatečně přizpůsobeny pro použití moderního střeliva. Tyto zbraně měl obžalovaný nabízet na internetu. Městský soud uvedl, že střelné zbraně jsou typickým příkladem věci obecně nebezpečné, což platí tím spíše u zbraní nelegálně držených s odstraněnými identifikačními znaky.

26. Toto konstatování však bylo podle Ústavního soudu pouze prvním krokem při ústavně konformním použití § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku. Jak vyplývá z výše uvedené judikatury, soudy jsou povinny při použití § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku výslovně zvážit a odůvodnit, nakolik podle jejich názoru přetrvává nebezpečí dané věci v rukou osoby, které by měla být vydána. Městský soud měl tedy vztáhnout své úvahy na osobu stěžovatele, který o jejich vydání žádal a je podle svých námitek „držitelem zbrojního průkazu“, a nikoliv popisovat trestnou činnost jeho zemřelého syna. Městský soud své odůvodnění ve vztahu k výše citovaným zákonným podmínkám zabrání věci omezil na obecné sdělení, že střelné zbraně jsou typickým příkladem věci, která je obecně nebezpečná. Tím nesplnil povinnost konkretizovat nebezpečí ve vztahu ke stěžovateli (viz bod 20), neboť například zcela ignoroval možnost legálního držení střelných zbraní.

27. Rozhodnutí městského soudu též postrádá úvahy ve směru možné aplikace § 101 odst. 4 trestního zákoníku, proto ani v této části nedostojí ústavním požadavkům na řádné odůvodnění (viz body 22 a 23). Povinností soudu v daném případě je zabývat se tím, zda je na základě zjištěných skutečností možné zadržené věci upravit tak, aby přestaly být tzv. obecně nebezpečnými věcmi.

28. Pochybení městského soudu nenapravil v napadeném usnesení ani vrchní soud. Ten odůvodnění městského soudu doplnil v tom, že zajištěné věci lze označit jako nástroje páchání trestné činnosti i bez rozhodnutí o vině zemřelého obžalovaného ve věci samé. Nebezpečnost zabraných zbraní je podle vrchního soudu očividná a nezpochybnitelná, neboť mohou sloužit k páchání trestné činnosti. I vrchní soud se tedy omezil na obecné a ve vztahu k podmínkám zabrání věci nedostatečné konstatování nebezpečnosti střelných zbraní, které nijak nespojil s osobou a jednáním stěžovatele. Vrchní soud se též nezabýval přiměřeností zabrání věcí podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku.

29. Z uvedených důvodů je podle Ústavního soudu nutné zrušit napadená rozhodnutí v části týkající se střelných zbraní, aby o jejich případném zabrání městský soud znovu rozhodl.

30. Ústavní soud pro úplnost uvádí, že nelze přisvědčit stěžovateli, že by jako osoba trestně bezúhonná měl zásadně právo na vydání všech střelných zbraní, byť i jen za účelem jejich legálního prodeje. Zejména upravené střelné zbraně mohou být věcí obecně nebezpečnou podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku a jejich bezpečné vydání do rukou soukromé osoby, která není důvěryhodným odborníkem na jejich bezpečnou úpravu, je zásadně vyloučeno. Z výše uvedených důvodů bude nutné zkoumat jejich bezpečnou úpravu (srov. body 22 a 23 nálezu).

31. V dalším řízení bude ze strany soudu dále nezbytné zkoumat možnost použití § 101 odst. 3 trestního zákoníku, podle nějž soud vždy uloží zabrání věci, „drží-li pachatel nebo jiná osoba v rozporu s jiným právním předpisem věc uvedenou v odstavci 1 nebo 2“. Ani tím se soudy doposud nezabývaly.

V/b. Zabrání výpočetní techniky

32. Napadeným usnesením městský soud rozhodl o zabrání deseti kusů výpočetní techniky (dvou stolních počítačů, čtyř datových úložišť, pevných disků z datových úložišť a jejich příslušenství, flash disku a dvou notebooků). Městský soud na základě provedených důkazů vyhodnotil, že tato výpočetní technika byla použita k obstarání padělaných dokladů, užívání šifrovacích klíčů pro nelegální obchody (např. se zbraněmi a omamnými látkami), jakož i k uložení nebezpečných návodů (např. na výrobu omamných látek nebo k pozměnění dokladů). Všechny předměty zajištěné výpočetní techniky podle městského soudu představují ohrožení bezpečnosti osob a majetku, byly určeny a v budoucnu mohou sloužit ke spáchání trestné činnosti. Toto konstatování doplnil o odkaz na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 1990 sp. zn. 6 Tz 4/90, podle kterého může být předmětem zabrání věci jen hmotný nosič, neboť obsah na něm zachycený není samostatnou věcí ani příslušenstvím věci.

33. Vrchní soud uvedl, že výpočetní technika byla nástrojem trestné činnosti zemřelého obžalovaného. Vzhledem k povaze údajů není podle vrchního soudu rozhodné ani sporné vlastnictví výpočetní techniky, neboť zemřelý obžalovaný s ní nakládal jako vlastník, ani případné vlastnictví jeho bratra nebrání zabrání věci, neboť toto opatření lze použít i vůči věcem ve vlastnictví osob od pachatele odlišných. Vrchní soud nepřisvědčil námitce stěžovatele o neaktuálnosti odkazu na rozsudek Nejvyššího soudu, neboť podstatu jeho právního závěru označil za nadčasovou.

34. Z uvedeného je zřejmé, že ani u zabrané výpočetní techniky se soudy nezabývaly možností aplikace § 101 odst. 4 trestního zákoníku, přestože u tohoto druhu věcí lze zásadně předpokládat možnost jejich pozměnění. Podle Ústavního soudu je u trestné činnosti spáchané prostřednictvím výpočetní techniky nutno rozlišovat, zda nástrojem takové kriminality byla data uložená v přístrojích výpočetní techniky (software) nebo hmotné technické zařízení (hardware), případně obojí. Tím se žádný ze soudů nezabýval. Ústavní soud nezpochybňuje obecně nebezpečnou povahu citlivých a protiprávních údajů uložených v zajištěných předmětech. Tato povaha může přetrvat i v situaci vydání výpočetní techniky třetí důvěryhodné osobě, neboť nebezpečnost údajů nemusí spočívat jen v možnosti jejich úmyslného zneužití, nýbrž i v neodborném nakládání s nimi. Podle Ústavního soudu platí, že nelze-li spolehlivě nebezpečný softwarový obsah od výpočetní techniky oddělit (resp. jej trvale odstranit), je při splnění zákonných podmínek namístě její zabrání jako obecně nebezpečné věci. Nicméně možností oddělení tohoto obsahu, a to postupem upraveným v § 101 odst. 4 trestního zákoníku, se soudy vůbec nezabývaly.

35. Z žádného místa spisu nebo napadených rozhodnutí není zřejmé, že by zabraná výpočetní technika měla jakékoliv mimořádné vlastnosti z hlediska svých hmotných součástí (hardwaru). Naopak ze všech úkonů trestního řízení vyplývá, že těžiště trestné činnosti stěžovatelova syna spočívalo ve využívání (nebo zneužívání) společensky škodlivých údajů (softwaru).

36. Odkaz obecných soudů na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 1990 sp. zn. 6 Tz 4/90 Ústavní soud nepovažuje za přiléhavý. Aniž by bylo nezbytné srovnávat technické parametry tzv. VHS kazet a moderní výpočetní techniky, jakož i řešit doktrinární spory o (ne)samostatné právní povaze softwaru či jiné na nosiči zachycené informace, závěry uvedeného rozhodnutí nelze bez dalšího použít pro významnou změnu právní úpravy. Do roku 2006 nebylo totiž podle § 73 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 30. 6. 2006, (dále jen „trestní zákon“), možné uplatnit postup obdobný postupu podle § 101

odst. 4 trestního zákoníku. Proto se Nejvyšší soud (sám chápající snahu krajského soudu vrátit oprávněným majitelům jejich vymazanou VHS kazetu) nemohl v daném rozsudku zabývat možností vymazat obsah kazety, který nepovažoval (podle tehdejšího právního názoru) za samostatnou věc, kterou by bylo možno zabrat. Počínaje dnem 1. 7. 2006 nicméně soudy mohly podle § 73 odst. 3 trestního zákona uložit povinnost úpravy obecně nebezpečné věci a tím předejít jejímu zabrání. Aniž by pro účely rozhodnutí v této věci bylo nutno zpochybňovat právní názor soudů, zda lze zabrat pouze hmotný nosič určité digitální informace, mají soudy od 1. 7. 2006 při zabrání výpočetní techniky vždy povinnost zabývat se možností pozměnění takových věcí podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku.

37. V projednávané věci bylo proto povinností městského i vrchního soudu zabývat se v řízení o zabrání věci možností změny předmětů, aby je nebylo možno použít ke společensky nebezpečnému účelu, přičemž z odkazu na výše uvedený rozsudek Nejvyššího soudu (a ani z jeho obsahu) taková nemožnost nevyplývá. Odůvodnění napadených rozhodnutí nelze v tomto směru považovat za dostatečná, proto Ústavní soud rozhodnutí v části týkající se zabrání výpočetní techniky zrušil.

38. Ústavní soud neshledává důvodnými námitky stěžovatele, že jako osoba trestně bezúhonná má zásadně právo na vydání výpočetní techniky včetně společensky škodlivých dat či údajů. Škodlivá data nelze žádné soukromé osobě vydat, neboť jejich škodlivost není pouze otázkou důvěryhodnosti této osoby, nýbrž zejména schopnosti s danými daty bezpečně nakládat. Případný rozsah dat, který by bylo možné stěžovateli vydat, bude předmětem zkoumání soudu.

39. Pro rozhodnutí o zabrání přístrojů výpočetní techniky bude podstatné, zda je možné bezpečně a trvale oddělit škodlivý obsah od zařízení. Ve vztahu k vydání dat bude záležet na tom, zda lze odlišit citlivé a nebezpečné údaje od ostatních. V případě kladných odpovědí na uvedené otázky je nutno stěžovateli vydat veškerá data, která nejsou nebezpečná, bez ohledu na to, zda jde o rodinné fotografie, účetnictví, uměleckou tvorbu nebo o údaje, které pro stěžovatele nejsou využitelné. V opačném případě ani osobní povaha informací či ochrana autorských práv nemůže vést k jejich vydání.

VI. Závěr

40. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že soudy porušily stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

41. Ve znovuotevřeném řízení bude muset městský soud nejprve znovu zkoumat, zda předmětné věci lze zabrat pouze podle § 101 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku [mimo tento důvod přichází v dané věci vzhledem k postavení stěžovatele do úvahy pouze zabrání podle § 101 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku], následně, zda jejich vydání nebrání zákonná překážka (podle § 101 odst. 3 trestního zákoníku) a v případě negativního závěru bude muset posoudit, zda je možné věci bezpečně upravit podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku tak, aby bylo v maximální možné míře zachováno vlastnické právo stěžovatele a přitom nebyl ohrožen veřejný zájem na ochranu bezpečnosti a práv ostatních. Dospěje-li k odůvodněnému závěru, že taková úprava možná je, avšak nelze ji bezpečně svěřit stěžovateli, lze zajištěním takové úpravy pověřit orgán činný v trestním řízení, který momentálně danou věc drží (kupř. složku Policie České republiky), resp. orgán, který zákonnost činnosti takového orgánu kontroluje (kupř. státní zastupitelství). Nebude-li podle zjištění soudu možné, aby takto pověřený orgán bezpečně zajistil splnění této povinnosti nepřímo (kupř. tím, že výpočetní techniku svěří zaměstnanci autorizovaného servisu, kterého „povolá“ přímo stěžovatel) anebo aby ji zajistil při své běžné činnosti bez vzniku nadměrných nákladů, lze uložení dané povinnosti a vydání věci stěžovateli podmínit závazkem uhrazení očekávaných nákladů stěžovatelem (srov. bod 23 nálezu).

42. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona části napadených rozhodnutí

týkající se stěžovatele ve vztahu k zabrání zbraní a výpočetní techniky zrušil. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

43. O návrhu stěžovatele na odložení vykonatelnosti napadených rozhodnutí Ústavní soud samostatně nerozhodoval, neboť o ústavní stížnosti rozhodl bez zbytečného odkladu po jejím obdržení (s přihlédnutím ke změně soudce zpravodaje).

Č. 119
Poměřování práva obce na samosprávu a práva na příznivé životní prostředí
(sp. zn. IV. ÚS 938/22 ze dne 18. srpna 2023)

I. Rozhodování o rozvoji spravovaného území je základním právem obce a výkonem práva na územní samosprávu zaručeného v čl. 8, čl. 100 odst. 1, čl. 101 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky. Obce musí mít reálnou možnost se prostřednictvím autonomního rozhodování svých zastupitelstev svobodně rozhodnout, jakým způsobem budou v mezích právního řádu spravovat záležitosti místního pořádku a rozhodovat o rozvoji území obce (nejen) prostřednictvím nástrojů územního plánování.

II. Ochrana funkce lesa, resp. neměnnost využití území plnícího funkci lesa, zvláště pak lesa hospodářského, není absolutní. V každém konkrétním případě je nutno poměřovat zájem na zachování lesa, resp. právo na příznivé životní prostřední podle čl. 35 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, na straně jedné a ústavně zaručené právo obce na samosprávu, hospodárné využití a rozvoj vlastního území, uspokojování bytových potřeb a ostatních zájmů občanů obce na straně druhé. Vždy je přitom nutno vycházet z jedinečných okolností konkrétní věci, včetně zohlednění toho, zda jde v daném případě o les ochranný, zvláštního určení nebo hospodářský [§ 6 až 9 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů], zda byla navržena zmírňující opatření, případně i to, zda se v místě nachází jiný les.

III. Vnitřní rozpornost nebo nejednoznačnost stanoviska k posouzení vlivů provádění územního plánu na životní prostředí a veřejné zdraví [podle zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ve znění pozdějších předpisů], vydaného krajským úřadem v přenesené působnosti, nemůže jít bez dalšího k tíži obce vydávající územní plán v samostatné působnosti. Zásah státní moci do samosprávy obce lze ve smyslu čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky připustit až v případě, kdy je jednání obce v příkrém rozporu se zájmy, které zákon chrání, přičemž činnost obce v samostatné působnosti musí být s těmito zájmy v nepochybném rozporu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Baxy a Josefa Fialy o ústavní stížnosti stěžovatelky obce Vracov, sídlem nám. Míru 202, Vracov, zastoupené Mgr. Janou Zwyrtek Hamplovou, advokátkou, sídlem Olomoucká 36, Mohelnice, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 9. února 2022 č. j. 7 As 347/2021-46, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 9. února 2022 č. j. 7 As 347/2021-46 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na samosprávu

podle čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky a její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. února 2022 č. j. 7 As 347/2021-46 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu s tvrzením, že jím bylo porušeno její právo na samosprávu podle čl. 8 Ústavy, právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a obsahu soudních spisů vedených Krajským soudem v Brně (dále jen „krajský soud“) pod sp. zn. 65 A 5/2021 a Nejvyšším správním soudem pod sp. zn. 7 As 347/2021, které si Ústavní soud vyžádal za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti, vyplývají následující skutečnosti. V územním plánu stěžovatelky byla na pozemcích, na kterých se nachází hospodářský les, vymezena mimo jiné plocha přestavby P2 se způsobem využití bydlení v rodinných domech a na ni navazující plocha P21 se způsobem využití zeleň. Spolek „LESOBOR, spolek“ (dále jen „spolek“) se návrhem na zrušení opatření obecné povahy, resp. jeho části, podaným podle § 101a a násl. zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „s. ř. s.“) domáhal zrušení územního plánu stěžovatelky ze dne 2. 6. 2020 v části týkající se plochy přestavby P2 a na ni navazující plochy soukromé zeleně ZS, zasahující části pozemků parcelních čísel 3307/1, 3307/11, 3307/2, 3307/13, 3307/14, 3307/15 a 3307/16 v katastrálním území Vracov, a to ke dni nabytí jeho účinnosti. V návrhu především namítal, že územní plán je v napadené části v rozporu s ochranou pozemků určených k plnění funkcí lesa, resp. s § 13 odst. 1 a § 14 odst. 1 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů. Podle spolku je zachování lesní plochy vyšším veřejným zájmem než vymezení plochy bydlení v dané lokalitě, když „dotčená plocha přestavby P2 bude znamenat významnou redukci ploch pro rekreaci a zánik genia loci s dosud charakteristickým borovým lesem“. Namítal dále nepřiměřenost opatření obecné povahy, když nové zastavitelné plochy označil jako „naddimenzované“ a předpokládanou potřebu nové bytové výstavby v tomto rozsahu jako nepodloženou.

3. Rozsudkem ze dne 6. 10. 2021 č. j. 65 A 5/2021-134 krajský soud rozhodl o zrušení napadené části územního plánu, a to dnem právní moci rozsudku (I. výrok). Domáhal-li se spolek jejího zrušení již ke dni účinnosti územního plánu, krajský soud uvedl, že takový postup mu soudní řád správní neumožňuje, a návrh v této části zamítl (II. výrok). Současně krajský soud uložil stěžovatelce povinnost zaplatit spolku náhradu nákladů řízení (III. výrok) a rozhodl, že osoby zúčastněné na řízení nemají právo na náhradu nákladů řízení (IV. výrok).

4. Krajský soud v prvé řadě nepřisvědčil námitce stěžovatelky o nedostatku aktivní legitimace spolku, když uvedl: „Skutečnost, že spolky do značné míry vystupují na ochranu práv svých členů, je běžná a legitimní. V případě, že oním soukromým zájmem je snaha o zachování příznivého životního prostředí v blízkosti vlastního bydliště, je také běžné a takřka samozřejmé, že dochází k prolínání tohoto soukromého zájmu s veřejným zájmem na ochraně příznivého životního prostředí v širším měřítku. Není proto vůbec relevantní, nakolik jsou pohnutky členů navrhovatele ‚sobecké‘ … Naopak skutečnost, že členové spolku bydlí v bezprostřední blízkosti dotčených pozemků, svědčí ve prospěch aktivní procesní legitimace navrhovatele“ (bod 7 odůvodnění). Argumentace stěžovatelky dále „popírá smysl správního

soudnictví, když uvádí, že by k soudnímu přezkumu nemělo dojít proto, že již byly námitky navrhovatele jednou přezkoumány odpůrcem. Smyslem správního soudnictví je právě naopak poskytnout možnost přezkoumat postup orgánů veřejné moci, tj. mimo jiné i to, jakým způsobem ony dříve přezkoumaly námitky navrhovatele. O překážce věci rozhodnuté (*res iudicata*) nelze pojmově hovořit jednak proto, že věc nebyla předmětem posouzení ze strany soudu, jednak proto, že tato překážka se principiálně neuplatní v řízení o opravných prostředcích (kam svou povahou spadá i přezkum aktů veřejné správy správními soudy).“

5. Zrušení napadené části územního plánu krajský soud odůvodnil především jeho rozporem s lesním zákonem. Za zásadní krajský soud považoval již vymezení účelu lesního zákona, resp. to, že les představuje národní bohatství a tvoří nenahraditelnou složku životního prostředí. Již z § 1 lesního zákona je tak „zřejmý veřejný zájem na zachování a obnově lesních porostů, respektive na tom, aby byly pozemky s lesním porostem pokud možno trvale využívány k plnění funkcí lesa … Již ze samotné existence veřejného zájmu na zachování, udržování a obnovování lesa je patrné, že změna využití ploch na pozemcích dosud určených k plnění funkcí lesa na plochy zastavitelné je možná pouze v případě, že na tomto způsobu uspořádání území převáží jiný veřejný zájem … Tento závěr je analogický k závěrům judikatury, která se zabývala přípustností vymezení nově zastavitelné plochy pro bydlení na pozemcích zemědělského půdního fondu. Ačkoliv úprava ochrany zemědělského půdního fondu zahrnuje pochopitelně speciální pravidla, považuje soud za nanejvýš vhodné, aby ochrana lesa jakožto národního bohatství a nenahraditelné složky životního prostředí podléhala přinejmenším stejné úrovni ochrany v rámci územního plánování jako ochrana zemědělského půdního fondu“ (body 12 a 13 odůvodnění). K námitce stěžovatelky krajský soud uvedl, že „požadavek na to, aby bylo území obce uspořádáno hospodárně a aby bylo pro zástavbu primárně využíváno současné zastavěné území, je obecným požadavkem na územní plánování … Požadavek na to, aby byl les zachováván, je naproti tomu požadavkem speciálním, který zjevně nemůže bez dalšího ustoupit obecnému požadavku na hospodárnost, která spočívá v pouhém využití možností doplnění zástavby“ (bod 16 odůvodnění).

6. Krajský soud dospěl k závěru, že stěžovatelkou označený veřejný zájem na hospodárném využívání území a zajištění bytových potřeb „není pojmově způsobilý převážit nad zájmem na zachování lesa“ (bod 17 odůvodnění). Podle názoru krajského soudu lze ostatně bytovou potřebu uspokojit jiným způsobem, který nebude kolidovat se zájmem na zachování lesa (bod 20 odůvodnění). Uvedl, že „obec by měla primárně hledat řešení, která budou využívat pro uspokojení bytových potřeb stávající plochy, tj. včetně ploch, na nichž se nachází ‚odpad bytového fondu‘, tj. de facto neobývané zchátralé budovy“ (bod 19 odůvodnění).

7. Vzhledem k tomu, že vlastnictví zavazuje, je podle krajského soudu legitimní po vlastnících pozemků žádat, aby byly nadále využívány k plnění funkce lesa. Z pohledu zákona není rozhodné ani to, že jde „pouze“ o hospodářský les. Případné vymýcení lesa pak zakládá povinnost jej obnovit. Vlastník lesa je zároveň z titulu svého vlastnického práva povinen předcházet vzniku škod, pročež neobstojí ani argumentace stěžovatelky ochranou obyvatel. Tyto „cíle totiž mohou být naplněny již tím, že bude po vlastníkovi požadováno dodržování jeho zákonných povinností“ (bod 21 odůvodnění).

8. Krajský soud dále zdůraznil, že stěžovatel přistoupil ke změně využití území, resp. k vymezení plochy přestavby P2 přesto, že Krajský úřad Jihomoravského kraje, odbor životního prostředí (dále jen „krajský úřad“) ve stanovisku ze dne 29. 11. 2018 č. j. JMK 155331/2018 (dále jen „stanovisko SEA“) sice s návrhem územního plánu vyslovil souhlas, ale „stanovil požadavek na vyloučení plochy P2 z důvodu, že se jedná o plochu neakceptovatelnou … Odpůrce sice nebyl tímto požadavkem striktně vázán a mohl se od něj odchýlit, nicméně musel by předložit pádné argumenty pro to, že naopak k významnému negativnímu vlivu na les a krajinný ráz nedojde, nebo že tento negativní vliv bude vyvážen naplněním jiného veřejného zájmu“ (bod 22 odůvodnění). Stěžovatelka však předložila pouze

důvody, které „nemohou převážit nad veřejným zájmem na zachování lesa, tudíž ani nemohou vyvážit negativní vlivy zásahu do lesa“ (tamtéž). Podle krajského soudu je sice pravda, že posléze krajský úřad přistoupil k možnosti přijetí „zmírňujících opatření pro případ, že by na ploše P2 nebyl zachován stávající porost“ (str. 55 stanoviska SEA), tím však „došlo bez jakéhokoliv odůvodnění ke změně z požadavku na vyloučení plochy P2 na požadavek na dodržení zmírňujících opatření, zůstane-li plocha P2 součástí návrhu. Jinými slovy, zásadním způsobem se změnil výsledek posouzení vlivů na životní prostředí, aniž by se jakkoliv změnilo samotné hodnocení dopadů na životní prostředí. Za této situace musí dát soud za pravdu navrhovateli v tom, že odůvodnění SEA je v rozporu s jeho závěry (výrokem), a je tak nepřezkoumatelné“ (bod 23 odůvodnění). Rovněž to podle krajského soudu představuje „rozpor napadené části opatření obecné povahy se zákonem, rozpor s požadavkem proporcionality a zásadní procesní pochybení. Procesní pochybení spočívá v tom, že se napadené opatření obecné povahy opírá o nepřezkoumatelné stanovisko SEA“ (bod 25).

9. Hlediskem pro rozhodování soudu nemohlo být ani stěžovatelkou tvrzené „riziko vysokých škod, které by zrušením napadeného opatření obecné povahy údajně vznikly. Takové škody, dochází-li ke zrušení opatření obecné povahy či jeho části, jsou totiž způsobeny nezákonným postupem odpůrce, nikoliv postupem soudu, který svým rozhodnutím pouze zjištěnou nezákonnost napravuje. Ani odpůrcem tvrzený veřejný zájem na existenci právní jistoty platného územního plánu nemůže mít na výsledek soudního přezkumu vliv. Právní jistota může ohledně regulace obsažené v územním plánu panovat pouze do té míry, do jaké právní předpisy garantují nezměnitelnost územního plánu“ (body 28 a 29 odůvodnění). Jde-li pak o plochu zeleně navazující na plochu P2, její „regulace je přímo navázána na využití plochy P2“, pročež soud přistoupil také ke zrušení územního plánu u navazující plochy zeleně zasahující části shora uvedených pozemků (bod 2 výše).

10. Proti rozsudku krajského soudu podala stěžovatelka kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Předně zopakovala svou námitku o nedostatku aktivní legitimace spolku. Zdůraznila, že spolek byl již činný v procesu přijímání územního plánu a o jeho námitce proti návrhu územního plánu bylo řádně rozhodnuto. V takovém případě měl „podat žalobní návrh do dvou měsíců od schválení opatření obecné povahy“, což neučinil. Spolek nesleduje ochranu veřejného zájmu, ale je veden pouze snahou zabránit zhodnocení majetku ostatních vlastníků (sousedů). Stěžovatelka dále rekapitulovala obsah odůvodnění rozhodnutí o námitce spolku proti části územního plánu. V podrobné kasační stížnosti (č. l. 1 až 14 spisu Nejvyššího správního soudu) především poukázala na to, že na předmětné ploše se nachází „zbytek izolovaného lesního porostu“, který představuje „enklávu uvnitř zastavěného území“, resp. „uprostřed města“. Jde o hospodářský les na hranici mýtního věku, a to v lokalitě, ve které je vybudována technická a dopravní infrastruktura. Podle stěžovatelky v daném případě významněji převládá veřejný zájem na doplnění odpovídající zástavby nad ochranou zbytků lesního porostu. Podstatná je podle stěžovatelky rovněž skutečnost, že zhruba 100 metrů jižně od předmětné lokality se nachází lesní komplex o rozloze přibližně 50 km^2 (č. l. 10 spisu Nejvyššího správního soudu). Argumentace krajského soudu o výrazně negativním vlivu napadené části územního plánu a nepřiměřenosti přijatého řešení je proto lichá. Změna lesních porostů byla navíc učiněna jen v nezbytné míře a nejšetrnějším způsobem, a zcela v souladu se stanoviskem SEA, když k bydlení byla využita jen část lesních pozemků a intenzita zastavění byla stanovena na nejvýše 35 %. Požadavek soudů na prioritní zastavění jiných ploch a „vnucování“ představy o podobě územního plánu, pro nějž hlasovali všichni zastupitelé, podle stěžovatelky hrubě přesahuje meze soudního přezkumu a porušuje její právo na samosprávu.

11. Ústavní stížností napadeným rozsudkem Nejvyšší správní soud kasační stížnost stěžovatelky zamítl jako nedůvodnou. V bodu 15 odůvodnění rozsudku uvedl, že „i v nynější věci stěžovatel nezřídka kdy brojí proti vlastnímu územnímu plánu, a nikoliv proti rozsudku

krajského soudu (podstatná část kasační stížnosti je ostatně tvořena opakováním argumentů vznesených stěžovatelem v jeho vyjádření k návrhu podanému před krajským soudem). Nejvyšší správní soud se přitom s rozsudkem krajského soudu plně ztotožnil. Řadu námitek stěžovatele je proto návazně možné vypořádat pouhým zopakováním argumentace krajského soudu.“

12. Nejvyšší správní soud se ve všech ohledech ztotožnil se závěry krajského soudu, na které v převážné části odkázal. Aktivní legitimace spolku byla podle něj posouzena v souladu s judikaturou Ústavního soudu i Nejvyššího správního soudu (body 18 až 22). Krajský soud dle něj správně vyšel ze znění lesního zákona a „přesvědčivě zdůvodnil, že zájem na hospodárném využití území je obecným požadavkem územního plánování. Zájem na zachování lesa je však zájmem speciálním, který bez dalšího nemůže ustoupit obecnému zájmu na hospodárném řešení stavu v území. Krajský soud se vypořádal i s tvrzením stěžovatele, že jde o hospodářský les na hranici mýtního věku a že v případě zachování lesa hrozí škody na majetku, zdraví a životech“ (bod 24). Tvrzení stěžovatelky, že „požadavek na hospodárnost využití území je uveden v Politice územního rozvoje a v Zásadách územního rozvoje Jihomoravského kraje, neznamená, že by se mělo automaticky jednat o zájem převažující vždy nad zájmem na zachování lesních porostů. Naopak, skutečnost, že daný zájem je obsažen v nadřazené územně plánovací dokumentaci, svědčí o tom, že se jedná o obecnější požadavek územního plánování“ (bod 25). Nejvyšší správní soud stručně poznamenal, že „existence lesa (ač nacházejícího se ve stejné lokalitě) nemůže sama o sobě představovat zákonný podklad pro změnu funkčního využití umožňující odstranění jiného lesního porostu. Oprávněnost změny funkčního využití pak sama o sobě nemůže založit ani skutečnost, že v nové ploše P2 byla určena maximální zastavěnost na 35 %. Zásadní je, že územní plán změnil funkční využití dané plochy, čímž návazně umožnil odstranění lesního porostu a zasažení veřejného zájmu na zachování tohoto porostu“ (bod 25).

13. Nejvyšší správní soud rovněž stručně uvedl, že nesdílí názor stěžovatelky, že by „krajský soud nepřípustně zasáhl do práva stěžovatele na samosprávu či že by svým rozhodnutím poskytl nedůvodnou ochranu právům členů navrhovatele, a to na úkor vlastnických práv osob vlastnících pozemky v ploše P2, a založil tak návazně nerovnost mezi vlastníky pozemků nacházejících se v dané lokalitě“ (bod 26 odůvodnění). K námitkám stěžovatelky ohledně posouzení územního plánu ve vazbě na stanovisko SEA uvedl, že „krajský soud naprosto přiléhavě poukázal na skutečnost, že odbor životního prostředí krajského úřadu ve svém stanovisku … sice vyslovil s návrhem územního plánu souhlas, ale požadoval vyloučení plochy P2, neboť se jedná o plochu neakceptovatelnou … Krajský soud pak dodal i to, že stěžovatel sice nebyl tímto požadavkem striktně vázán, měl však náležitě argumentačně podepřít, proč tak učinil a proč dle jeho názoru vymezením plochy P2 nedojde k negativnímu vlivu na les a na krajinný ráz. Tomuto závěru nelze nic vytknout“ (bod 28). Ve zbytku Nejvyšší správní soud zopakoval argumentaci krajského soudu, případně odkázal na jednotlivé body jeho odůvodnění.

II. Argumentace stěžovatelky

14. Stěžovatelka rekapituluje proces přijímání územního plánu, zejména způsob vypořádání námitky spolku, jakož i postup v řízení před správními soudy. Namítá, že napadené rozhodnutí porušuje její právo na samosprávu podle čl. 8 Ústavy, právo obce i jiných osob vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny a konečně i její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Napadené rozhodnutí je také v rozporu se zásadou zákonnosti (čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny).

15. Stěžovatelka předesílá, že postupovala „vždy uvážlivě, je příznivcem širokých práv účastníků všech řízení, ovšem za jednoho předpokladu – že tato práva významně nenarušují práva mnoha dalších osob a jejich uplatnění není ke škodě samé věci a že soudního řízení není

následně zneužito v řízení aktivním účastníkem“. Stěžovatelka v návaznosti na své vyjádření před krajským soudem a na kasační stížnost opětovně zpochybňuje aktivní legitimaci spolku v řízení o návrhu na zrušení (části) opatření obecné povahy. Zdůrazňuje, že aktivní legitimace spolků nemůže být bez hranic a že spolek musí vždy tvrdit dotčení na svých subjektivních právech. Judikatura, která přiznala spolkům aktivní legitimaci k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části se vztahuje pouze na případy, kdy byl spolek v procesu přijímání územního plánu procesně neaktivní. Přiznáním aktivní legitimace spolku byla podle ní nedůvodně porušena zásada předvídatelnosti opatření obecné povahy, která je u územního plánu mimořádně významná.

16. Námitka spolku byla řádným způsobem vypořádána již v procesu přijímání územního plánu, rozhodnutí o ní bylo náležitě odůvodněno. Rovněž byl důkladně zvažován střet obou veřejných zájmů. Ve výsledku „posouzení střetu dvou oprávněných veřejných zájmů (zbytkový lesní porost a bydlení) významněji převládá v tomto konkrétním případě veřejný zájem na doplnění odpovídající zástavby v zastavěném území nad plochou zbytkového lesního porostu (borový hospodářský les na hranici mýtního věku 102 let) se značně neurčitou perspektivou v rámci urbanizovaného prostoru. Takový závěr bylo možné učinit též na základě stanoviska příslušných orgánů ochrany přírody a lesa, které danou situaci hodnotily.“ Stěžovatelka uvádí, že územní plán naplňuje požadavek hospodárnosti a odkazuje mimo jiné na povinnosti uložené jí především v § 2, 35 a 38 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o obcích“). Nelze pominout, že pozemky členů spolku jsou stejné kvality a stejného umístění jako pozemky pro rodinné domy schválené v napadeném územním plánu. Opakovaně poukazuje na soulad územního plánu se stanoviskem SEA, a to zejména ve vazbě na omezení zastavitelnosti pozemků na 35 % u dotčené plochy přestavby. Současně zdůrazňuje, že přibližně 100 metrů jižně od předmětné lokality se nachází les o rozloze zhruba 50 km^2. Tyto skutečnosti soudy nevzaly v dostatečné míře v potaz. Uvádí, že „zalesnění v oblasti s rozsahem 50 km^2 lesa je kontraproduktivní. Na místo toho se koncepce územního plánu soustředila na posílení zeleně v krajině severně od Vracova.“ Stejně tak soudy nezohlednily, že používání lesní techniky „bylo zcela logicky v rámci zpracování územního plánu vyhodnoceno jako nevhodné pro intravilán obce“. Ve zbytku stěžovatelka vesměs opakuje argumenty uplatněné již v kasační stížnosti (bod 10 výše).

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Ústavní soud před tím, než přistoupí k věcnému posouzení ústavní stížnosti, zkoumá, zda splňuje zákonem požadované náležitosti a zda jsou dány podmínky jejího projednání stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy rozhoduje Ústavní soud o ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu. Podle § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost oprávněno podat zastupitelstvo obce podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy, jestliže tvrdí, že nezákonným zásahem státu bylo porušeno zaručené právo územního samosprávného celku na samosprávu. Ústavní stížnost byla podána obcí, přičemž spolu s plnou mocí doložila právní zástupkyně stěžovatelky výpis z usnesení č. 9 zastupitelstva města Vracov ze dne 15. 3. 2022, kterým zastupitelstvo udělilo souhlas s podáním ústavní stížnosti.

18. Samotná obec není podle toliko gramatického výkladu § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu výslovně oprávněna k podání ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy. Vzhledem k tomu však, že nositelem práva na samosprávu jsou územní samosprávné celky – obce a kraje – jako veřejnoprávní korporace (čl. 99, čl. 100 odst. 1 a čl. 101 odst. 3 Ústavy), jakož i s ohledem na skutečnost, že obec může být nositelem i dalších ústavně zaručených práv, která mohou být rozhodnutím nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci zasažena, je podle ustálené judikatury Ústavního soudu rovněž obec oprávněna podat ústavní

stížnost [viz např. nálezy ze dne 22. 11. 2016 sp. zn. II. ÚS 2200/15 (N 217/83 SbNU 421) nebo ze dne 12. 5. 2020 sp. zn. III. ÚS 709/19 (N 90/100 SbNU 87)]. V té souvislosti Ústavní soud opakovaně podotýká, že tvrzeným nezákonným zásahem státu do práva na samosprávu může být každé jednání orgánu státní moci porušující výkon samostatné působnosti obce [viz nález ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 6/17 (N 26/88 SbNU 329; 99/2018 Sb.]. Tímto zásahem může být také rozhodnutí správního soudu, včetně případů, kdy došlo ke zrušení územního plánu nebo jeho části, resp. k zamítnutí kasační stížnosti obce (viz nález sp. zn. III. ÚS 709/19). Aktivní legitimace stěžovatelky k podání tzv. komunální ústavní stížnosti je tak dána.

19. Ústavní soud dále dospěl k závěru, že ústavní stížnost je podána včas a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu zastoupena advokátkou. Její ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), když vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

IV. Vyjádření Nejvyššího správního soudu a replika stěžovatelky

20. Nejvyšší správní soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a do vyjádření převzal klíčové pasáže odůvodnění, které jsou citovány již v bodech 11 až 13 výše. Především poukázal na to, že otázku aktivní procesní legitimace spolku vyřešil v souladu s ustálenou judikaturou. Zdůraznil, že zkoumal rovněž stanovy, resp. účel spolku, který odpovídá předmětu podaného návrhu na zrušení části opatření obecné povahy. Nejvyšší správní soud se plně ztotožnil s hodnocením krajského soudu, podle něhož stěžovatelkou tvrzené zájmy nemohou převýšit veřejný zájem na ochraně lesa. Stěžovatelka při vymezení plochy přestavby P2 postupovala v rozporu s lesním zákonem.

21. Vyjádření Nejvyššího správního soudu zaslal Ústavní soud stěžovatelce na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatelka především opětovně zpochybnila aktivní legitimaci spolku a zopakovala argumenty uplatněné již v ústavní stížnosti. Na místě je podle ní rovněž „úvaha, zda rozhodnutí soudu naopak narušuje princip proporcionality mezí soudního přezkumu ve vztahu k následkům, které toto rozhodnutí má“. Soudy nesprávně uvažují o předmětném lese jako „o něčem krásném, trvalém, hodnotném. Není to tak, jedná se o lokalitu, která bude ve velmi blízké době spíše na obtíž a bude pro lokalitu zátěží, kterou nebudou moci lidé ani navštěvovat. Les sloužil k těžbě – tedy jednalo se a jedná o les hospodářský, což je činnost uprostřed města rovněž vysoce sporná – proto též město přistoupilo v územním plánu ke změně území a tuto změnu si přes odborné orgány prosadilo. Opět se tedy ze strany soudů pracovalo pouze s obecnými pojmy a obecnými definicemi, nikoli s odbornými zjištěními, resp. nebral se zřetel na konkrétní situaci.“

22. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost spolu s výzvou k vyjádření se také spolku, kterému by náleželo postavení vedlejšího účastníka řízení. Ten se k výzvě Ústavního soudu ve stanovené lhůtě ani posléze nevyjádřil, pročež se má v souladu s jemu poskytnutým poučením za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdal.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V./1 Obecná východiska posuzované věci

23. Ústavní soud zdůrazňuje, že podaný návrh obsahově představuje zvláštní typ ústavní stížnosti upravený v čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy a v § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu, který bývá v odborné literatuře označován jako tzv. komunální ústavní stížnost (SLÁDEČEK, V. In SLÁDEČEK, V., MIKULE, V., SUCHÁNEK, R., SYLLOVÁ, J. Ústava České republiky. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 954 a násl.; FILIP, J. In BAHÝĽOVÁ, L., FILIP, J., MOLEK, P., PODHRÁZKÝ, M., SUCHÁNEK, R., ŠIMÍČEK, V., VYHNÁNEK, L. Ústava České republiky. Komentář. Praha: Linde, 2010, s. 1105 a násl.; KOPECKÝ, M. Právní postavení obcí a krajů – základy komunálního práva.

2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 349–350). Komunální ústavní stížnost se podstatně odlišuje od ústavní stížnosti podané podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy v rozsahu přezkumu vykonávaného Ústavním soudem, neboť se Ústavní soud nezaměřuje pouze na posouzení porušení ústavně zaručených práv, ale zkoumá rovněž zákonnost zásahu do ústavně zaručeného práva na samosprávu. Na rozdíl od „obecné“ ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy tedy Ústavní soud hodnotí nejen (ne)ústavnost zásahu státní moci, ale rovněž prostou (ne)zákonnost tohoto zásahu [viz nález ze dne 4. 10. 2000 sp. zn. I. ÚS 471/2000 (N 140/20 SbNU 9)], přičemž již sama nezákonnost zásahu do práva na samosprávu (čl. 101 odst. 4 Ústavy) je důvodem pro vyhovění tzv. komunální ústavní stížnosti nebo její části (nález sp. zn. III. ÚS 709/19).

24. Právo obcí na samosprávu je ústavně zaručeno a vyplývá především z čl. 8, čl. 100 odst. 1, čl. 101 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 Ústavy. Ústavní soud dal v mnoha svých rozhodnutích najevo, že považuje místní samosprávu za nezastupitelnou složku rozvoje demokracie, a opakovaně konstatoval, že místní samospráva je „výrazem práva a schopnosti místních orgánů, v mezích daných zákonem, v rámci své odpovědnosti a v zájmu místního obyvatelstva regulovat a řídit část veřejných záležitostí“ [nálezy ze dne 19. 11. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 1/96 (N 120/6 SbNU 369), ze dne 19. 1. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 17/98 (N 6/13 SbNU 39) a ze dne 9. 5. 2023 sp. zn. Pl. ÚS 22/22]. Již prvorepubliková právní nauka pak správně upozorňovala na to, že „samospráva má … své kořeny v idei správy nezávislé na bezprostřední správě státní … Právní pojem samosprávy značí, že spravuje někdo jiný než stát …“ (HOETZEL, J. Československé správní právo. Část všeobecná. Praha: Melantrich, 1934, s. 159, s. 161). Samospráva přitom „musí mít reálnou možnost záležitosti a otázky místního významu, a to i ty, jež pro svou povahu přesahují místní nebo regionální rámec a o nichž rozhoduje ve své samostatné působnosti, řešit na základě svého svobodného uvážení. Formou zastupitelské demokracie je tak realizována vůle občanů zastoupených na lokální a regionální úrovni a toliko odpovědností k voliči a na základě zákonného a ústavního rámce je samospráva ve svém konkrétním projevu posléze omezena (čl. 101 odst. 4 Ústavy)“ (nález sp. zn. Pl. ÚS 22/22, bod 60 odůvodnění). Z toho vyplývá, že obce musí mít prostřednictvím autonomního rozhodování svých zastupitelstev možnost svobodně se rozhodnout, jakým způsobem budou v mezích právního řádu spravovat záležitosti místního pořádku a rozhodovat o rozvoji území obce (nejen) prostřednictvím nástrojů územního plánování.

25. Podle čl. 7 Ústavy „stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství“, přičemž daný článek je nutno vykládat zejména ve vazbě na právo na příznivé životní prostředí podle čl. 35 odst. 1 Listiny, jehož je možno se domáhat v pouze mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny). Přímým adresátem čl. 7 Ústavy je stát, nikoliv osoby od státu odlišné. Podle § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, platí, že „životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“ Za jednu ze složek životního prostředí lze tudíž považovat také les jako ekosystém (jak plyne i z demonstrativnosti jejich uvedeného výčtu). Podle lesního zákona se lesy člení podle převažujících funkcí do tří kategorií, a to na lesy ochranné, lesy zvláštního určení a lesy hospodářské (§ 6 až 9 lesního zákona).

26. Ochrana funkce lesa, resp. neměnnost využití území plnícího funkci lesa, obzvláště pak lesa hospodářského, není absolutní. Podle § 14 odst. 1 lesního zákona, jehož se dovolávaly rovněž správní soudy, platí, že „projektanti nebo pořizovatelé územně plánovací dokumentace, návrhů na stanovení dobývacích prostorů a zpracovatelé dokumentací staveb jsou povinni dbát zachování lesa a řídit se přitom ustanoveními tohoto zákona. Jsou povinni navrhnout a zdůvodnit taková řešení, která jsou z hlediska zachování lesa, ochrany životního prostředí a ostatních celospolečenských zájmů nejvhodnější“. V daném případě je nutno poměřovat

zájem na zachování lesa, resp. právo na příznivé životní prostřední, na straně jedné a ústavně zaručené právo obce na samosprávu, hospodárné využití a rozvoj vlastního území, uspokojování bytových potřeb a ostatních zájmů občanů obce na straně druhé. Zásah státu do práva na samosprávu je pak možný pouze při splnění níže uvedených podmínek (bod 27 a násl.). Vždy je přitom nutno vycházet z jedinečných okolností konkrétní věci, včetně zohlednění toho, o jakou kategorii lesa v daném případě jde (viz předchozí bod), zda byla navržena zmírňující opatření, případně i to, zda se v místě nachází jiný les a zda nedojde k zásahu do podstaty práva na příznivé životní prostředí (čl. 4 odst. 4 Listiny). Právě případný zásah do podstaty práva na příznivé životní prostředí by představoval jednoznačné omezení práva na samosprávu. Podstatný obsah práva na příznivé životní prostředí je vymezen zejména právní naukou, která za něj v jeho hmotněprávní složce (existující vedle práva získat informace o životním prostředí) spatřuje „povinnost státu zajistit, aby do žádné složky životního prostředí nebylo zasahováno v takové míře, která by znamenala nemožnost realizace základních životních potřeb člověka“ (TOMOSZKOVÁ, V., TOMOSZEK, M. In MÜLLEROVÁ, H. a kol. Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd České republiky, 2016, s. 140). Shodně k jeho vymezení přistoupil rovněž Ústavní soud v nálezu ze dne 26. 1. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 22/17 (N 16/104 SbNU 135).

27. Ústavní soud již v právní větě k nálezu ze dne 30. 9. 2002 sp. zn. IV. ÚS 331/02 (N 113/27 SbNU 245) zdůraznil, že „zásah státu podle čl. 101 odst. 4 Ústavy nesmí být v rozporu s ústavně zakotvenými znaky samosprávy a je přípustný toliko tehdy, pokud to ochrana zákona nepochybně vyžaduje“. Tuto nezbytnost (nepochybnost) ochrany zákona je pak třeba posuzovat optikou kritéria potřebnosti v testu přiměřenosti, přičemž „zásah do samosprávy obce musí být činěn pouze a jen v těch případech, kdy jednání obce je v příkrém rozporu se zájmy, které zákon … chrání, přičemž počínání obce v samostatné působnosti musí být s těmito zájmy v nepochybném rozporu“ (nález ze dne 14. 5. 2017 sp. zn. III. ÚS 3817/17, bod 57 odůvodnění).

28. Jinými slovy, správní soudy musí vždy náležitě vážit význam základního práva územního samosprávného celku na samosprávu na jedné straně a význam důvodů svědčících pro zásah do práva na samosprávu na straně druhé; zásah přitom musí být přiměřený závažnosti takových důvodů. Výsledek poměřování těchto dvou skupin hodnot musí soud ve svém rozhodnutí přesvědčivě vyjádřit. Respektování územní samosprávy je nutnou součástí právního státu a nezastupitelnou složkou demokracie [srov. nález ze dne 19. 11. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 1/96 (N 120/6 SbNU 369; 294/1996 Sb.) nebo nález sp. zn. III. ÚS 1669/11]. Ústavní definice tohoto pojmu proto nemůže být závislá jen na zákonné úpravě, protože by to mohlo vést k libovůli zákonodárce a k narušení samé podstaty ústavní záruky územní samosprávy (čl. 8 Ústavy).

29. Na zákonné úrovni je materie obecní samosprávy provedena především zákonem o obcích, podle jehož § 35 odst. 1 „do samostatné působnosti obce patří záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce, pokud nejsou zákonem svěřeny krajům nebo pokud nejde o přenesenou působnost orgánů obce nebo o působnost, která je zvláštním zákonem svěřena správním úřadům jako výkon státní správy, a dále záležitosti, které do samostatné působnosti obce svěří zákon“. Podle § 6 odst. 5 písm. b) a c) zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), je schválení zadání, případně pokynů pro zpracování návrhu územního plánu, jakož i samotné vydání územního plánu v samostatné působnosti zastupitelstva obce, přičemž územní plán se podle § 43 odst. 4 poslední věty téhož zákona vydává formou opatření obecné povahy podle správního řádu.

30. Rozhodování o rozvoji spravovaného území patří mezi základní práva územní samosprávy, kterou Ústava v čl. 100 odst. 1 definuje jako „územní společenství občanů“ [viz rovněž nálezy ze dne 17. 5. 2013 sp. zn. III. ÚS 1669/11 (N 76/69 SbNU 291) a sp. zn. III. ÚS 709/19]. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 709/19 ve věci nezákonného zásahu správních soudů do územního plánu obce Lednice zdůraznil, že „stanovit funkční využití území

a jeho rozvoj při splnění všech cílů a zásad územního plánování je součástí legitimního rozhodnutí zastupitelstva obce, které plně spadá do samostatné působnosti obce, do níž správní soudy mohou zasahovat pouze minimálně“ (viz také usnesení ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. III. ÚS 2833/19, bod 12 odůvodnění).

V./2 Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

31. Ústavní soud považuje za vhodné se v prvé řadě stručně vypořádat s námitkou stěžovatelky o nedostatku aktivní procesní legitimace (ekologického) spolku k podání návrhu na zrušení části územního plánu. Nedostatek procesní legitimace (na rozdíl od legitimace věcné) by měl totiž za následek nedostatek podmínek řízení před správním soudem, přičemž podání návrhu osobou zjevně neoprávněnou je důvodem pro odmítnutí návrhu [§ 46 odst. 1 písm. c) s. ř. s.]. Podle § 101a odst. 1 věty první s. ř. s. platí, že „návrh na zrušení opatření obecné povahy nebo jeho částí je oprávněn podat ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech opatřením obecné povahy, vydaným správním orgánem, zkrácen“. Ústavní soud vyložil toto ustanovení především v nálezech ze dne 30. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 59/14 (N 111/73 SbNU 757) a ze dne 13. 10. 2015 sp. zn. IV. ÚS 3572/14 (N 185/79 SbNU 97) tak, že rovněž tzv. ekologické spolky mají v některých případech procesní legitimaci k podání návrhu na zrušení územního plánu. Smyslem tohoto judikaturního přístupu bylo zajistit, aby osoby, které se sdružily do spolku (právnické osoby), typicky za účelem ochrany práva na příznivé životní prostředí a ochrany svých vlastnických práv, nebyly na základě této skutečnosti znevýhodněny oproti situacím, v nichž by návrh na zrušení opatření obecné povahy podávaly jako fyzické osoby. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 3572/14 ostatně Ústavní soud zdůraznil, že „fyzické osoby, pokud se sdruží do spolku, jehož účelem podle stanov je ochrana přírody a krajiny, mohou své právo na příznivé životní prostředí, zakotvené v čl. 35 Listiny, realizovat i prostřednictvím tohoto spolku“.

32. Stěžovatelce lze přisvědčit v tom, že aktivní legitimace tzv. ekologických spolků v řízení o zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části, nemůže být bezbřehá. Proto také Ústavní soud ve své judikatuře stanovil meze této legitimace, a to tak, že spolek musí myslitelně tvrdit porušení svých veřejných subjektivních práv, resp. práv svých členů, dále musí mít úzký vztah k dotčenému území a zpravidla také úzkou vazbu k předmětu regulace. V nálezu sp. zn. I. ÚS 59/14 Ústavní soud zdůraznil, že „podstatným kritériem zde musí nepochybně být místní vztah navrhovatele k lokalitě regulované územním plánem. Má-li spolek sídlo na tomto území nebo jsou-li jeho členové vlastníky nemovitostí potenciálně dotčených opatřením plynoucím z územního plánu, pak by mu v zásadě měla svědčit aktivní legitimace k podání návrhu. Věcné (materiální) legitimační důvody, vycházející z předmětu činnosti spolku, se pak odvozují právě od místního vztahu k napadenému opatření obecné povahy. V některých případech mohou působit místní a věcné důvody v synergii, a nemusí jít ani o ekologický spolek. Tak kupříkladu založí-li občané žijící v určitém městě nebo jeho městské části spolek k ochraně svých zájmů a územní plán by měl zasáhnout do rekreační zóny, v níž jsou zvyklí trávit svůj volný čas, pak připadá v úvahu přiznat spolku aktivní legitimaci bez ohledu na detaily vymezení jeho předmětu činnosti“ (bod 25 odůvodnění).

33. Krajský soud i Nejvyšší správní soud posoudily procesní legitimaci spolku k podání návrhu na zrušení části územního plánu v souladu se shora uvedenými východisky, když zhodnotily vztah spolku k místu, předmět jeho činnosti a vazbu na konkrétní regulaci. Skutečnost, zda spolek byl, či nebyl aktivním v procesu přijímání opatření obecné povahy, nemá žádný vliv na jeho procesní legitimaci ani na posouzení nepřípustnosti návrhu ve vazbě na subsidiaritu správního soudnictví – nepodání námitek či připomínek v procesu přijímání územního plánu může mít vliv toliko na legitimaci věcnou (tj. na důvodnost návrhu), a to v rámci pátého kroku přezkumu opatření obecné povahy, tj. při přezkumu přiměřenosti napadeného regulativu (viz FRUMAROVÁ, Kateřina, GRYGAR, Tomáš, KOUDELKA,

Zdeněk, POTĚŠIL, Lukáš, POUPEROVÁ, Olga, SUCHÁNEK, Radovan, ŠKUREK, Martin. Správní soudnictví. Praha: Leges, 2022, s. 580, s. 589 a judikaturu správních soudů tam uvedenou). Stejně tak nelze z platné právní úpravy řízení o návrhu na zrušení opatření obecné povahy žádným způsobem dovodit, že by v předmětné věci spolek nemohl podat návrh na zrušení části územního plánu v „obecné“ roční lhůtě ode dne, kdy nabylo účinnosti (§ 101b odst. 1 s. ř. s.). Námitce stěžovatelky o nedostatku aktivní (procesní) legitimace spolku tedy Ústavní soud nepřisvědčil.

34. Ústavní soud však shledal ústavní stížnost důvodnou pro nesprávné posouzení návrhu na zrušení části opatření obecné povahy ve věci samé, resp. zamítnutí kasační stížnosti stěžovatelky, což v konečném důsledku nepřiměřeně zasáhlo do jejího ústavně zaručeného práva na samosprávu. Ústavní soud jinými slovy nemohl přisvědčit závěru Nejvyššího správního soudu, který shledal zrušení části územního plánu důvodným a přitom dostatečně nevzal v potaz individuální okolnosti věci a východiska uvedená shora v bodech 23 až 30.

35. V prvé řadě lze poukázat na rozpornost odůvodnění Nejvyššího správního soudu, který v bodu 15 odůvodnění uvedl, že „i v nynější věci stěžovatel nezřídka kdy brojí proti vlastnímu územnímu plánu, a nikoliv proti rozsudku krajského soudu“ (viz výše bod 11). Z kasační stížnosti je však zjevné, že stěžovatelka, jejíž zastupitelstvo územní plán jednomyslně přijalo, vlastní územní plán v kasační stížnosti logicky obsáhle obhajuje, zejména pak, jde-li o plochu přestavby P2. V kasační stížnosti rekapitulované shora v bodu 10 nelze nalézt žádné tvrzení ani argumentaci, kterou by stěžovatelka (jež byla kasační stěžovatelkou také v řízení před Nejvyšším správním soudem) „brojila proti vlastnímu územnímu plánu“. Proti územnímu plánu logicky brojil (ekologický) spolek, stěžovatelka se naproti tomu pokoušela argumentaci spolku a krajského soudu v kasační stížnosti (poměrně obsáhle) vyvracet.

36. Stěžovatelka v podrobné kasační stížnosti reagovala na všechny podstatné závěry krajského soudu (byť v různém rozsahu a s různou hloubkou argumentace), svou argumentaci podpořila rovněž výňatky mapových podkladů (satelitních snímků) dotčeného území a podrobným odůvodněním vypořádání námitek spolku v procesu přijímání územního plánu. Za stručnou lze naproti tomu považovat zejména argumentaci Nejvyššího správního soudu, který podstatnou část stížnostních bodů uvedených v kasační stížnosti „vypořádal“ tak, že odkázal na odůvodnění rozsudku krajského soudu (viz výše bod 11 a citaci tam uvedenou). S otázkou (ne)přiměřenosti zásahu do ústavně zaručeného práva obce na samosprávu se Nejvyšší správní soud nevypořádal a nepřípadně rovněž zhodnotil obsah stanoviska SEA (nedostatečně zohlednil jeho změnu, resp. doplnění), jehož údajnou nepřezkoumatelnost označil již krajský soud za důvod zrušení části územního plánu, byť toto stanovisko bylo vyhotoveno krajským úřadem v přenesené působnosti, tj. při výkonu státní moci (nikoliv samosprávy).

37. Přestože stěžovatelka v petitu tzv. komunální ústavní stížnosti nenapadla rozsudek krajského soudu, pročež Ústavní soud vázán tímto petitem jej nemůže zrušit, považuje za nutné se stručně vyjádřit rovněž k některým závěrům uvedeným v rozsudku krajského soudu, neboť právě na ně Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku (často bez dalšího) odkazuje.

38. V řízení o návrhu na zrušení části opatření obecné povahy (územního plánu) nebylo podle názoru Ústavního soudu v souladu s výše uvedenými obecnými východisky prokázáno a v následných soudních rozhodnutích rovněž náležitě vyloženo, že by jednání obce bylo v „příkrém rozporu se zájmy“ chráněnými lesním zákonem, resp. že by činnost obce v samostatné působnosti byla se zájmem na zachování lesa „v nepochybném rozporu“ (nález sp. zn. III. ÚS 3817/17). Byť je pravda, že se § 14 odst. 1 lesního zákona (požadavek dbát na zachování lesa v procesu územního plánování) vztahuje na lesy *en bloc*, nelze při poměřování zájmu na zachování lesa na straně jedné a práva obce na samosprávu (resp. její rozvoj) na straně druhé v konkrétním případě přehlížet, že veřejný zájem na zachování (oproti nedalekému lesnímu komplexu rozlohou minoritního) čistě hospodářského lesa na hranici mýtního věku,

tvořícího izolovaný porost uprostřed plochy zástavby, je z podstaty věci nižší než veřejný zájem na zachování lesů ochranných, případně lesů zvláštního určení. Jinými slovy řečeno, nelze považovat za zákonný přístup správních soudů, které při poměřování dvou zájmů odmítly jakkoliv zohlednit kategorizaci lesů podle § 6 lesního zákona. Tímto Ústavní soud netvrdí, že hospodářský les musí vždy ustoupit jiným zájmům v procesu územního plánování, nebo že snad nepožívá žádné právní ochrany. Zdůrazňuje pouze nutnost zákonem stanovenou kategorizaci jednotlivých lesů, a z ní fakticky vyplývající různou míru potřebnosti jejich zachování, zohlednit při poměřování dvou práv, resp. ústavních „statků".

39. Zrušil-li přitom krajský soud napadenou část územního plánu s odkazem na údajné porušení § 14 odst. 1 lesního zákona, je třeba podotknout, že i odborná literatura k tomuto ustanovení lesního zákona zdůrazňuje, že „povinnosti projektantů nebo pořizovatelů územně plánovací dokumentace … nemají samy o sobě prakticky žádný přímý dopad na ochranu a zachování lesa … Důsledné plnění těchto povinností je v praxi spíš jen ojedinělé" (DROBNÍK, J., DVOŘÁK, P. Lesní zákon. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 34–35). Důvodem je mimo jiné to, že k zásahům majícím vliv na zachování funkce lesa je třeba stanovisko orgánu ochrany přírody. Ten však v posuzované věci v konečném důsledku s existencí plochy přestavby P2 vyslovil souhlas za podmínky stanovení limitu zástavby, kterou také stěžovatelka splnila (bod 41 níže). Došlo-li ke zrušení části územního plánu pro údajné porušení § 14 odst. 1 lesního zákona, je třeba připomenout, že „s ohledem na ústavní garance práva na samosprávu není možné vycházet pouze ze znění zákona, neboť právo na samosprávu má – bez ohledu na výhradu zákona – i materiální aspekt, resp. vlastní ústavní obsah. Prováděcí zákon proto nemůže obsah ústavně zaručeného práva na územní samosprávu vyprázdnit nebo fakticky eliminovat" [nálezy ze dne 2. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 6/13 (N 49/69 SbNU 31) a sp. zn. III. ÚS 709/19]. V tomto kontextu je proto nezbytné pojímat i zákonnou úpravu procesu tvorby územního plánu [nález ze dne 7. 9. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 56/10 (N 151/62 SbNU 315) a nález sp. zn. III. ÚS 709/19].

40. V návaznosti na výše uvedený bod 38 lze obdobně uvést, že přestože sama skutečnost, že se ve vzdálenosti zhruba 100 metrů od dotčené lokality nachází jiný (podstatně rozsáhlejší) lesní komplex, není sama o sobě důvodem pro vymezení plochy přestavby, resp. pro vyloučení ochrany lesního porostu, nelze ji ignorovat při poměřování dvou kolidujících práv, resp. zájmů (viz body 27 a 28 výše). Tato skutečnost, kterou Nejvyšší správní soud odmítl jakkoliv zohlednit a s jejíž existencí se vypořádal v jediné větě v bodu 25 odůvodnění, má nadto zásadní vliv také pro posouzení míry dotčení práva na příznivé životní prostředí podle čl. 35 odst. 1 Listiny, a tudíž na výsledek poměřování dvou kolidujících ústavně zaručených práv.

41. Z pohledu Ústavního soudu je dále zásadní, že stěžovatelka v souladu se stanoviskem SEA (str. 55) ve znění jeho doplnění (viz bod 8 výše) minimalizovala dotčení přírody a krajiny, a to tak, že pro danou plochu stanovila maximální limit zastavěnosti na 35 %. Tuto skutečnost a obsah stanoviska SEA ve znění jeho doplnění (změny), které vymezení plochy přestavby P2 při stanovení omezení zastavitelnosti umožnilo, Nejvyšší správní soud v bodu 28 odůvodnění svého rozsudku zcela opomněl. Se zásadní námitkou stěžovatelky ohledně výše uvedeného se Nejvyšší správní soud vypořádal jedinou větou v bodu 25 odůvodnění, podle níž „oprávněnost změny funkčního využití pak sama o sobě nemůže založit ani skutečnost, že v nové ploše P2 byla určena maximální zastavěnost na 35 %". Tento argument však stěžovatelka v kasační stížnosti nevznesla, podstatou její argumentace i celého sporu bylo to, že k vymezení plochy přestavby se stanovením limitu zastavěnosti došlo na základě kladného stanoviska SEA. Právě s tím se Nejvyšší správní soud v odůvodnění svého rozsudku žádným způsobem nevypořádal. Krajský soud přitom v bodu 23 odůvodnění svého rozsudku fakticky připustil, že vymezení plochy přestavby Z2 je v souladu se stanoviskem SEA (nebo přinejmenším jeho částí), když mimo jiné uvedl, že „stanovisko zároveň navrhlo na straně 55 zmírňující opatření pro případ,

že by na ploše P2 nebyl zachován stávající porost“. Podotkl však následně, že „způsob, jakým měla být tato nejasnost odstraněna, je však podle názoru soudu zcela nedostačující. Doplňkem č. 2 totiž došlo bez jakéhokoliv odůvodnění ke změně z požadavku na vyloučení plochy P2 na požadavek na dodržení zmírňujících opatření, zůstane-li plocha P2 součástí návrhu“ (tamtéž). Z toho krajský soud dovodil rozpor jednotlivých bodů stanoviska, případně rozpor odůvodnění s výrokovou částí. V bodu 25 odůvodnění rozsudku pak krajský soud jako důvod zrušení části územního plánu stěžovatelky označil „procesní pochybení“ spočívající v tom, že „se napadené opatření obecné povahy opírá o nepřezkoumatelné stanovisko SEA“. Aniž by byl Ústavní soud oprávněn přezkoumávat správnost stanoviska SEA, je nutno zdůraznit, že případná vnitřní rozpornost či nejednoznačnost tohoto stanoviska vydaného krajským úřadem v přenesené působnosti nemůže jít bez dalšího k tíži obce vydávající územní plán v samostatné působnosti, tj. realizující své ústavně zaručené právo na samosprávu (bod 30 výše). Obec logicky vycházela z předpokladu platnosti a správnosti tohoto stanoviska vydaného krajským úřadem při výkonu státní moci a postupovala v souladu s jeho částí, která vymezení plochy přestavby P2 při využití zmírňujícího opatření v podobě stanovení limitu zastavitelnosti plochy umožnila. Nejvyšší správní soud tím, že toto pochybení krajského soudu vzdor námitce stěžovatelky o porušení práva na samosprávu ignoroval, resp. pouze odkázal na odůvodnění rozsudku krajského soudu (viz výše bod 11 *in fine*), sám porušil její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

42. Kromě výše uvedeného Ústavní soud podotýká, že v návaznosti na bod 25 odůvodnění rozsudku krajského soudu působí nepatřičně jeho konstatování (taktéž fakticky aprobované Nejvyšším správním soudem), že „hlediskem pro rozhodování soudu nemohlo být ani odpůrcem tvrzené riziko vysokých škod, které by zrušením napadeného opatření obecné povahy údajně vznikly. Takové škody, dochází-li ke zrušení opatření obecné povahy či jeho části, jsou totiž způsobeny nezákonným postupem odpůrce, nikoliv postupem soudu, který svým rozhodnutím pouze zjištěnou nezákonnost napravuje“ (bod 28 odůvodnění). Krajským soudem tvrzené pochybení ohledně stanoviska SEA však zjevně nebylo způsobeno stěžovatelkou (v řízení před krajským soudem odpůrkyní), nýbrž samotnou státní mocí, resp. příslušným odborem krajského úřadu vykonávajícího přenesenou státní správu.

43. Je vhodné rovněž poznamenat, že samotnou změnou územního plánu ještě nedochází k odnětí pozemků pro plnění funkcí lesa (ani k jejich omezení). K němu může dojít až ve správním řízení podle § 16 lesního zákona, jehož výsledkem je správní rozhodnutí (tj. individuální právní akt) vydané orgánem státní správy lesů. V případě odnětí pozemku dochází navíc k tomu, že žadatel, jemuž bylo toto odnětí povoleno, hradí za ně poplatek podle § 17 lesního zákona, který je zčásti příjmem Státního fondu životního prostředí a z menší části pak obce, která výnos z něj může použít pouze pro zlepšení životního prostředí v obci nebo pro zachování lesa (§ 17 odst. 5 lesního zákona). Skrze ekonomické nástroje tak dochází ke kompenzaci zásahu do této složky životního prostředí.

44. Nejvyššímu správnímu soudu konečně nelze přisvědčit ani v tvrzení, že se krajský soud „nezabýval tím, zda by na dané ploše bylo dle jeho názoru vhodnější vymezit tu či jinou plochu, ale tím, zda stěžovatel při vymezení dané plochy postupoval v souladu se zákonem …“ (bod 27 odůvodnění), pročež nezasáhl do práva obce na samosprávu. V kontrastu s tím je však argumentace krajského soudu například v bodu 19 odůvodnění jeho rozsudku, podle něhož by stěžovatelka „měla primárně hledat řešení, která budou využívat pro uspokojení bytových potřeb stávající plochy, tj. včetně ploch, na nichž se nachází odpad bytového fondu, tj. *de facto* neobývané zchátralé budovy“. Tím však správní soudy bez znalostí místních podmínek a konkrétních ekonomických rozvah aktivně vstupují do politického rozhodování zastupitelstva obce, které jednomyslně přijalo předmětné řešení (územní plán). Pokud správní soudy v té souvislosti rovněž poukázaly na to, že podle bodu 3.2 Politiky územního rozvoje má být při rozvoji bydlení upřednostňován „rozvoj uvnitř zastavěného území“, pominuly, že předmětné zbytky lesního porostu na ploše přestavby P2 představují „enklávu“ uvnitř zastavěného území

s vybudovanou technickou infrastrukturou, přičemž vymezení plochy přestavby právě na tomto místě může představovat ekonomicky rozumné řešení. Příhodná je v té souvislosti ostatně argumentace stěžovatelky v replice k vyjádření Nejvyššího správního soudu (bod 21 výše), že nebyly brány v potaz konkrétní okolnosti věci, včetně toho, že existence hospodářského lesa, který sloužil k těžbě dřeva, není uvnitř obce (na ploše obklopené rodinnými domy) z mnoha důvodů žádoucí.

45. Napadený rozsudek Nejvyššího správního soudu, kterým došlo k zamítnutí kasační stížnosti stěžovatelky, je výsledkem formalistického přístupu bez dostatečného zhodnocení jedinečných okolností věci, jakož i ústavněprávního posouzení obsahu práva obce na samosprávu a mezí pro zásah státu do samosprávy obce v oblasti územního plánování, v čemž Ústavní soud shledal porušení práva stěžovatelky na samosprávu podle čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy a jejího práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

46. Jelikož Ústavní soud shledal ústavní stížnost důvodnou, podle § 82 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu jí vyhověl a podle § 82 odst. 4 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zrušil. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 120
Ochrana důvěry v právo a legitimní očekávání v konkursním řízení
(sp. zn. II. ÚS 2323/22 ze dne 23. srpna 2023)

Teleologická interpretace je metodou, která zjišťuje smysl konkrétního právního předpisu pomocí účelu, pro který byl přijat, aby jeho aplikací bylo možno dosáhnout účelu, který zákonodárce zjevně sledoval. *Ratio legis* insolvenčního řízení nespočívá v povinnosti minuciózně zkoumat právní čistotu veškerých úkonů, proběhlých třeba před mnoha lety, ale v co nejrychlejším a spravedlivém uspokojení věřitelů. Ke znakům právního státu neodmyslitelně patří hodnota právní jistoty a z ní vyplývající princip ochrany důvěry občanů v právo, které jsou v nejobecnější podobě obsaženy v čl. 1 odst. 1 Ústavy. Povaha materiálního právního státu přitom obsahuje rovněž s ním spjatou maximu, podle níž, jestliže někdo jedná v oprávněné důvěře v nějaký zákon a v právo vůbec, nemá být v této své důvěře zklamán.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Jana Svatoně ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky společnosti KOMPO ZLÍN, s. r. o., se sídlem Hlavničkovo nábřeží 5655, Zlín, zastoupené JUDr. Václavem Hochmannem, advokátem, se sídlem Rašínova 68/3, Zlín, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2022 č. j. 29 Cdo 1419/2020-448, proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. prosince 2019 č. j. 10 Cmo 3/2017-374 a proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 15. prosince 2016 č. j. 4 Cm 21/2013-142, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a Mgr. Miroslava Sládka, správce konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2022 č. j. 29 Cdo 1419/2020-448, rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 12. 2019 č. j. 10 Cmo 3/2017-374 a rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 15. 12. 2016 č. j. 4 Cm 21/2013-142 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tyto rozsudky se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vývoj případu a řízení před obecnými soudy

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhala s odkazem na tvrzené porušení svých základních práv zrušení shora citovaných rozhodnutí obecných soudů. Podle jejího názoru bylo rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2022 č. j. 29 Cdo 1419/2020-448, rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. prosince 2019 č. j. 10 Cmo 3/2017-374 a dále rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 15. prosince 2016 č. j. 4 Cm 21/2013-142 porušeno

v článku 90 Ústavy zakotvené právo na řádný proces, v článku 36 odst. 1 a 2 a v článku 38 Listiny základních práv a svobod, v článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v článku 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech právo na spravedlivý proces a na soudní ochranu a dále v článku 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod, v článku 17 Všeobecné deklarace lidských práv, v článku 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a v článku 17 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie ústavně zaručené právo na ochranu vlastnictví.

2. Dne 20. března 2013 podala stěžovatelka proti správci konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín (vedlejšímu účastníkovi řízení před Ústavním soudem) u Krajského soudu v Brně žalobu o vyloučení nemovitosti z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín. Krajský soud v Brně podanou žalobu zamítl rozsudkem ze dne 15. prosince 2016 č. j. 4 Cm 21/2013--142, a to s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2004 sp. zn. 29 Odo 31/2004, podle kterého k přímému prodeji majetku z konkursní podstaty úpadce je potřeba předchozího souhlasu konkursního soudu, kterýžto souhlas je podmínkou platnosti uzavřené smlouvy, což v případě prodeje majetku stěžovatelce v roce 2002 splněno nebylo; podle nalézacího soudu měla stěžovatelka v roce 2002 vědět, že k prodeji majetku z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín je potřeba souhlasu konkursního soudu, který musí být souhlasem předchozím. Proti rozsudku nalézacího soudu podala stěžovatelka odvolání.

3. Rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. března 2018 č. j. 10 Cmo 3/2017-238 byl pro stěžovatelku nepříznivý rozsudek nalézacího soudu změněn tak, že žalobě na vyloučení nemovitostí z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín bylo vyhověno; odvolací soud nesouhlasil se závěrem soudu nalézacího v tom, že by k přímému prodeji majetku z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín byl v roce 2002 potřeba předchozí souhlas konkursního soudu, neboť o potřebě předchozího souhlasu konkursního soudu § 27 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění platném a účinném v rozhodném období roku 2002, ničeho výslovně nestanoví. Proti měnícímu rozsudku odvolacího soudu, pro stěžovatelku příznivému a dle jejího názoru věcně správnému, podal vedlejší účastník dne 3. července 2018 dovolání, ke kterému se stěžovatelka vyjádřila podáním ze dne 3. srpna 2018.

4. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2019 č. j. 29 Cdo 3071/2018-287 byl zrušen rozsudek odvolacího soudu a věc byla vrácena k dalšímu řízení. Dovolací soud totiž setrval na svých závěrech vyjádřených v jeho rozsudku ze dne 14. prosince 2004 sp. zn. 29 Odo 31/2004 s tím, že tyto jsou použitelné i na případ stěžovatelky. Ve znovu otevřeném odvolacím řízení pak Vrchní soud v Olomouci vydal dne 17. prosince 2019 pod č. j. 10 Cmo 3/2017-374 rozsudek, kterým tentokrát potvrdil pro stěžovatelku nepříznivý zamítavý rozsudek nalézacího soudu ze dne 15. prosince 2016 č. j. 4 Cm 21/2013-142; odvolací soud oproti svému předchozímu rozhodnutí nyní dospěl k závěru o použitelnosti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2004 sp. zn. 29 Odo 31/2004 i na tento případ a uzavřel, že stěžovatelka měla již v roce 2002 vědět, že souhlas konkursního soudu s prodejem majetku z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín musí být souhlasem předchozím, že jde o podmínku platnosti právního úkonu (dnes právního jednání) a že stěžovatelka nejednala v omluvitelném právním omylu a v dobré víře. Proti tomuto rozsudku podala stěžovatelka dovolání. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2022 č. j. 29 Cdo 1419/2020-448 bylo dovolání zamítnuto.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v odůvodnění obsáhlé ústavní stížnosti, doplněné několika dalšími podáními, uvedla, že dne 2. dubna 2002 uzavřeli Ing. Roman Rais, správce konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, a Ing. Radek Mikula, likvidátor společnosti KONTY, a. s. v likvidaci, dohodu o společném postupu při zpeněžování aktiv společnosti Komponenty, a. s., Zlín, která byla dceřinou společností úpadce Svit, a. s., Zlín. Následně vyhlásili veřejnou obchodní soutěž

dle § 281 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v tehdy platném a účinném znění, jejímž předmětem byl soubor věcí a majetkových hodnot týkajících se podnikání společnosti Komponenty, a. s., Zlín.

6. V daném případě byl k prodeji nabízen soubor věcí a majetkových hodnot tvořící funkční dceřinou společnost úpadce (Komponenty, a. s., Zlín), tedy šlo o jeden celek, takže nebylo možné si koupit pouze něco, ale bylo možné koupit všechno nebo nic. Stěžovatelka se do vyhlášené veřejné obchodní soutěže přihlásila a dopisem ze dne 2. května 2002 jí bylo sděleno, že její nabídka byla dne 30. dubna 2002 ze strany vyhlašovatelů veřejné obchodní soutěže vyhodnocena jako nejvýhodnější a že celý průběh soutěže byl potvrzen věřitelským výborem Svit, a. s., Zlín. Protože šlo o veřejnou obchodní soutěž dle § 281 a násl. obchodního zákoníku v tehdy platném a účinném znění, musí se podle stěžovatelky zajisté uplatnit také jeho § 286 a 287, což znamená, že doručením dopisu ze dne 2. května 2002 stěžovatelce došlo k uzavření smlouvy ohledně majetku, který byl jako jeden celek nabízen v rámci veřejné obchodní soutěže, a stěžovatelka se tak stala jeho vlastnicí. Následně uzavírané smlouvy na jednotlivé položky onoho nabízeného jednoho celku tak již nemohly být ničím jiným než pouhými „technikáliemi“, zajišťujícími předání majetku od vyhlašovatelů ke stěžovatelce. Pokud jde o následný vklad vlastnického práva k nemovitostem ve prospěch stěžovatelky do katastru nemovitostí, pak tento měl dle jejího názoru s ohledem na titul nabytí (veřejnou obchodní soutěží dle § 281 obchodního zákoníku v tehdy platném a účinném znění) již toliko deklaratorní účinky.

7. Stěžovatelka je toho názoru, že v roce 2002 nepotřeboval Ing. Rais souhlas konkursního soudu dle § 27 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v tehdy platném a účinném znění, k tomu, aby mohl majetek úpadce Svit, a. s., Zlín zpeněžit veřejnou obchodní soutěží, realizovanou dle § 281 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v tehdy platném a účinném znění, neboť veřejná obchodní soutěž realizovaná v rozhodném znění tehdejších právních předpisů se blíží spíše veřejné dražbě, neboť se jí mohl zúčastnit kdokoliv; nešlo tedy o omezenou účast pouze předem vybraných osob. Dle přesvědčení stěžovatelky tak v roce 2002 Ing. Rais ke zpeněžení majetku úpadce Svit, a. s., Zlín ani nepotřeboval souhlas konkursního soudu, natožpak souhlas předchozí.

8. Stěžovatelka se dále domnívá, že pokud se vedlejší účastník rozhodl zpochybnit tuto veřejnou obchodní soutěž, měl tak učinil ohledně celku, a ne pouze její části, o kterou má zájem. V roce 2002 byl totiž v rámci společné veřejné obchodní soutěže nabídnut k prodeji nejenom majetek konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, ale i majetek mimo konkursní podstatu, který však s majetkem konkursní podstaty tvořil jeden funkční celek. Ostatně na straně třetí vyhlášené veřejné obchodní soutěže je v poslední větě uvedeno: „Předmět prodeje, tedy uvedené výše jako a), b) c) d) jsou vyhlašovateli nabízeny a prodávány jako celek.“ Stěžovatelka se totiž v roce 2002 veřejné obchodní soutěže zúčastnila s důvěrou a očekáváním toho, že buďto si odkoupí všechno, co bylo k prodeji nabídnuto, anebo si nekoupí nic. Po více než deseti letech, a dnes již po více než dvaceti letech přece nemůže být výsledek pro stěžovatelku takový, že jí v rámci onoho nabízeného celku zůstane jenom „něco“, a to za situace, kdy nemohla nijak ovlivnit to, co bylo v rámci onoho celku v roce 2002 společně nabídnuto k odkoupení. Vedlejší účastník veřejnou obchodní soutěž realizovanou v roce 2002 společně Ing. Raisem a Ing. Mikulou nikdy jako celek nezpochybnil, ale pouze si vybral část tehdy nabízeného a prodaného majetku nemovitosti, což dle názoru stěžovatelky není možné akceptovat. Stěžovatelka přece nemůže být nyní po více než dvaceti letech ve své důvěře a ve svém legitimním očekávání zklamána; takovýto výsledek se příčí obecné představě spravedlnosti a dostává se do zřetelného rozporu s § 1 až 3 a § 6 občanského soudního řádu.

9. Stěžovatelka je rovněž přesvědčena o tom, že vedlejší účastník jako nový správce konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, by měl respektovat výsledek veřejné obchodní soutěže realizované dle § 281 obchodního zákoníku v tehdy platném a účinném znění s ohledem

také na tu skutečnost, že realizovaná veřejná obchodní soutěž nebyla nikdy a nikým jako celek zpochybněna. Navíc Ing. Rais nebyl odvolán z funkce správce konkursní podstaty pro neplnění povinností, ale v důsledku zrušení konkursu odvolacím soudem. Vedlejší účastník nejen že by měl respektovat výsledek provedené veřejné obchodní soutěže, ale měl by také udělat vše pro to, aby případná pochybení, kterých se však nedopustila stěžovatelka, byla napravena. Ostatně § 45 odst. 1 část věty za středníkem zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v rozhodném znění, zcela jasně uvádí, že zrušením konkursu není dotčena platnost a účinnost úkonů provedených v průběhu konkursu.

10. Dále stěžovatelka poukázala také na širší souvislosti dané věci, včetně aspektu sociálního. Zdůraznila, že jako výherce vyhlášené veřejné obchodní soutěže získala nejenom majetek (movitý a nemovitý), ale převzala také zaměstnance. Pokud by stěžovatelka byla zbavena jedné části toho původního „balíčku majetku“, konkrétně nemovitostí, tak více než dvě stě zaměstnanců přijde o práci. Bez předmětných nemovitostí totiž stěžovatelka nemůže uvedený podnik provozovat, což ve svém důsledku povede k zániku více než dvou set pracovních míst, ačkoliv stěžovatelka tato pracovní místa a vůbec celou výrobu obuvnických komponentů více než dvacet let udržela v provozu.

11. Stěžovatelka konečně upozornila i na to, že zcela stranou pozornosti obecných soudů zůstala otázka vydržení. Přitom již doručením dopisu ze dne 2. května 2002 stěžovatelce došlo k uzavření smlouvy ohledně majetku, který byl jako jeden celek nabízen v rámci veřejné obchodní soutěže, a stěžovatelka se tak stala vlastníkem veškerého majetku, jenž byl jako celek předmětem veřejné obchodní soutěže, tedy také předmětných nemovitostí, ohledně kterých byla kupní smlouva uzavřena dne 14. května 2002. Teprve dopisem ze dne 18. května 2012, doručeným stěžovatelce dne 22. května 2012, vedlejší účastník jako nový konkursní správce úpadce Svit, a. s., Zlín stěžovatelce sdělil, že pojal nemovitosti ve vlastnictví stěžovatelky do konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, a to s lakonickým odůvodněním o „neplatnosti nabývacího titulu“. Vedlejší účastník svém sdělení doručil stěžovatelce zřetelně po uplynutí desetileté vydržecí doby od nabytí nemovitostí stěžovatelkou, jejíž vlastnictví, až do obdržení dopisu od vedlejšího účastníka, nebylo nikdy a nikým zpochybněno.

12. Stěžovatelka zdůrazňuje, že v roce 2002 nebyla účastníkem konkursního řízení vedeného na majetek úpadce Svit, a. s., Zlín, takže jí nemohla a nebyla doručována žádná soudní rozhodnutí vydaná konkursním soudem; stěžovatelka byla pouze subjektem, který měl zájem o nabytí majetku, a to i majetku z konkursní podstaty úpadce Svit, a. s., Zlín, přičemž pro jeho nabytí splnila všechny podmínky, které byly po ní tehdy požadovány. Stěžovatelka zajisté nemůže ke své tíži nést případná pochybení Ing. Raise, tehdejšího věřitelského výboru úpadce Svit, a. s., Zlín, konkursního soudu či katastrálního úřadu, neboť ve vztahu ke všem těmto subjektům neměla jakoukoliv dozorovou či kontrolní pravomoc; naopak všechny tyto subjekty, které by měly znát právo, svým postupem v roce 2002 utvrdily stěžovatelku v tom, že všechno je v souladu se zákonem, a tedy v pořádku. Podle stěžovatelky je proto tristní, že nyní obecné soudy svými rozhodnutími, vydanými po více než dvaceti letech od uskutečnění veřejné obchodní soutěže, hodlají stěžovatelku připravit o vlastnictví nemovitostí, což stěžovatelka vnímá jako „sofistikované zdůvodnění zjevné nespravedlnosti“. V právním státě přece není možné, aby vyhrála veřejnou obchodní soutěž, splnila všechny její podmínky, řádně zaplatila kupní cenu a poté po více než 20 letech o část majetku přišla jen proto, že si to určitá skupina lidí přeje, a to taková, která chce na místě dnešních budov, na místě stále fungující obuvnické výroby, postavit parkovací dům pro plánované obchodní centrum. Stěžovatelka se přitom o majetek nabytý v roce 2002 řádně starala a stará, z nemovitostí platí daň z nemovitostí, hradí jejich pojištění, opravy a údržbu, a především v nemovitostech stále provozuje výrobu obuvnických komponentů, která dává práci více než dvěma stům zaměstnanců.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

13. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení, jimž poskytl předmětnou ústavní stížnost včetně několika doplnění, jakož i zaslání příslušného spisového materiálu. Jen pro úplnost doplňuje, že další doplnění ústavní stížnosti stěžovatelky ze dne 27. 12. 2022 již účastníkům nezasílal, jelikož neobsahovalo nic pro věc zásadního a Ústavní soud z něj při argumentaci nevycházel.

14. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odmítl tvrzení stěžovatelky, že svévolně nevypořádal jí položené dovolací otázky. Z jeho rozsudku z 31. května 2022 je prý naopak patrno, že řádně odpověděl na všechny dovoláním otevřené (předestřené) právní otázky, přičemž tak (při zohlednění celkové délky řízení před obecnými soudy) naopak učinil (jak se výslovně podává z odstavce 43 rozsudku Nejvyššího soudu z 31. května 2022) v nadstandardním rozsahu a znovu se vyjádřil i k těm otázkám, které zodpověděl ve svém prvním (zrušujícím) rozsudku v této věci ze dne 30. dubna 2019 č. j. 29 Cdo 3071/2018-287. Z textu, jímž stěžovatelka tuto pasáž ústavní stížnosti uzavírá (z prohlášení, že jejímu řádně podanému a podrobně odůvodněnému dovolání mělo být vyhověno, protože je důvodné) je naopak patrno, že stěžovatelka zaměňuje vypořádání dovolací argumentace s požadavkem, aby ve sporu uspěla, což dozajista není totéž.

15. K otázce zpochybnění obchodní veřejné soutěže s časovým odstupem, k souhlasu konkursního soudu se zpeněžením a k okamžiku nabytí vlastnictví v obchodní veřejné soutěži Nejvyšší soud zejména uvedl, že ústavní stížnost je potud opět jen opakováním jiného názoru stěžovatelky v rovině podústavního práva a ani se nepokouší polemizovat se závěry ustálené judikatury představované rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. února 2016 sp. zn. 31 Cdo 4001/2013, uveřejněným pod číslem 22/2017 Sb. rozh. obč., na nějž Nejvyšší soud odkázal. Taková argumentace stěžovatelky prý nemá žádný ústavní rozměr.

16. K výhradě, že stěžovatelka nemůže být po 20 letech zklamána ve své důvěře v legitimní očekávání, poukazuje Nejvyšší soud na to, že nemovitosti jsou (znovu) sepsány v konkursní podstatě od 1. května 2012 a řízení o vylučovací žalobě probíhá od roku 2013. Závěry přijaté v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2022 k otázce, zda stěžovatelka mohla legitimně očekávat, že vlastnické právo k převáděným nemovitostem získá bez souhlasu konkursního soudu dle § 27 odst. 2 věty první části věty před středníkem zákona o konkursu a vyrovnání (bez zřetele k tomu, zda v domnění, že jde jen o podmínku účinnosti kupní smlouvy) a zda v situaci, kdy bylo prokázáno uzavření kupní smlouvy již 14. května 2002, mohla vnímat souhlas konkursního soudu se zpeněžením předmětných nemovitostí ze dne 5. června 2002 alespoň jako souhlas následný, odpovídají skutkovým závěrům a neodporují judikatuře Nejvyššího soudu ani judikatuře Ústavního soudu k legitimnímu očekávání a omluvitelnosti omylu. Argumentace stěžovatelky podle Nejvyššího soudu představuje především pokračující polemiku se skutkovými a právními závěry obecných soudů v rovině podústavního práva, jejichž přehodnocení Ústavnímu soudu nepřísluší. Nejvyšší soud tudíž uvedl, že ústavní pořádek České republiky nebyl jeho postupy ani rozhodnutím porušen; totéž podle přesvědčení Nejvyššího soudu platí i ve vztahu k rozhodnutím konkursního soudu a odvolacího soudu.

17. Vrchní soud v Olomouci ve svém vyjádření uvedl, že konkursní soud neudělil souhlas s prodejem mimo dražbu jako souhlas následný s již uzavřenou (konkrétní) kupní smlouvou (ze dne 14. 5. 2002) a že stěžovatelka tento souhlas konkursního soudu ani jako souhlas následný nemohla vnímat. Nelze proto učinit závěr, že v daném případě mohla jednat v omluvitelném právním omylu, který by zakládal její dobrou víru, a tedy i oprávněnou držbu. Výkladem ustanovení § 281 a následujících zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, se odvolací soud (stejně jako soud prvního stupně) skutečně nezabýval, jak je mu stěžovatelkou rovněž vytýkáno, neboť argumentaci, že správce konkursní

podstaty vůbec nepotřeboval souhlas konkursního soudu s tím, aby zpeněžil majetek podstaty prodejem mimo dražbu proto, že zpeněžení majetku úpadkyně bylo realizováno podle § 281 a násl. obchodního zákoníku, uplatňuje stěžovatelka až v podané ústavní stížnosti.

18. Krajský soud v Brně zcela odkázal na odůvodnění svého rozsudku.

19. Vedlejší účastník řízení před Ústavním soudem prostřednictvím zmocněného advokáta ve vyjádření zejména uvedl, že stěžovatelka v rámci nové ústavní stížnosti jen opakuje své námitky, které uvedla již v prvotní ústavní stížnosti a s nimiž se Ústavní soud vypořádal usnesením, kterým takovou ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost. Proto musí tato její nová stížnost být znovu odmítnuta, neboť prý představuje pouhé opakování argumentace, která byla uvedena v první ústavní stížnosti. Po věcné stránce prý nepřináší aktuální ústavní stížnost nic nového. Dále vedlejší účastník namítl, že považuje za nepřípustné doplňování ústavní stížnosti po lhůtě k jejímu podání. Stěžovatelka však i po této lhůtě, která jí skončila dne 24. 8. 2022, ústavní stížnost doplnila, a to konkrétně podáními ze dne 29. 8. 2022, ze dne 9. 9. 2022 a ze dne 27. 10. 2022. K těmto doplněním, učiněným opožděně, tudíž nelze přihlížet. Avšak ani v případě doplnění ze dne 23. 8. 2022 nelze vyloučit, že bylo Ústavnímu soudu doručeno rovněž po lhůtě k podání ústavní stížnosti, což by měl Ústavní soud příslušným způsobem vyhodnotit.

20. Potud procesní důvody, které by měly podle vedlejšího účastníka Ústavní soud vést k odmítnutí podané ústavní stížnosti, včetně jejích doplnění. K věcné stránce ústavní stížnosti je ve vyjádření uvedeno, že stěžovatelka opakovaně brojí proti skutkovým a právním závěrům, ke kterým dospěly soudy v předcházejících řízeních. Jakkoliv se sice Nejvyšší soud problematikou, zda souhlas konkursního soudu dle § 27 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání měl být udělen jako předchozí, či zda postačovalo udělení souhlasu následného, v napadeném rozsudku na okraj zabýval, nebyl takový závěr stěžejní pro jeho rozhodnutí. Nejvyšší soud totiž napadený rozsudek založil na závěru, že konkursní soud souhlas s prodejem nemovitostí neudělil vůbec, takže posuzování, zda by se mělo jednat o souhlas předchozí, či zda by postačoval souhlas následný, v dané věci pozbylo na významu. Nejvyšší soud v daném směru podotkl, že stěžovatelka nemohla (v souladu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt*) v rozhodné době legitimně očekávat, že vlastnické právo k převáděným nemovitostem získá bez souhlasu konkursního soudu dle § 27 odst. 2 věty první části věty před středníkem zákona o konkursu a vyrovnání. Současně bylo zjištěno, že souhlas konkursního soudu, který byl vydán dne 5. 6. 2002 (tedy až poté, co dne 14. 5. 2002 mělo dojít k uzavření kupní smlouvy) a který stěžovatelka označovala za rozhodný ve vztahu k naplnění podmínek dle § 27 odst. 2 citovaného zákona, nemohl být stěžovatelkou vnímán ani jako souhlas následný, neboť je z jeho obsahu zjevné, že konkursní soud v jeho rámci teprve vymezoval podmínky budoucího prodeje, tedy aniž by věděl, že nějaká kupní smlouva již byla uzavřena. Vzhledem ke všem argumentům uvedeným shora pokládá vedlejší účastník podanou ústavní stížnost stěžovatelky za „zcela neopodstatněnou“.

IV. Odložení vykonatelnosti napadených rozhodnutí a některé další procesní otázky

21. Usnesením Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. II. ÚS 2323/22 byla na návrh stěžovatelky odložena vykonatelnost napadených rozhodnutí. Nejvyšší soud ve výše uvedeném vyjádření položil otázku, zda odklad vykonatelnosti nevyvolal u účastníků řízení a vedlejšího účastníka (zejména však u stěžovatelky) nesprávnou představu o jeho účincích, neboť vylučovací žaloba podle ustanovení § 19 zákona o konkursu a vyrovnání je svou povahou žalobou určovací a rozsudek, jímž soud takové žalobě vyhoví, se nevykonává. Jestliže Ústavní soud zamýšlel (ve shodě se záměrem stěžovatelky) zajistit, aby po dobu trvání řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastník nemovitosti nezpeněžoval, pak toho podle Nejvyššího soudu vydaným usnesením nedosáhl a měl by zvolit jiné řešení.

22. K tomu Ústavní soud souhlasně podotýká, že samozřejmě zamýšlel ve shodě se záměrem stěžovatelky zajistit, aby po dobu trvání řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastník nemovitosti nezpeněžoval. Nemohl zvolit jiné řešení, protože vykonatelnost může odložit jen u ústavní stížností napadených rozhodnutí a pouze na návrh stěžovatele. Z usnesení o odložení vykonatelnosti je však dostatečně zřejmé, co je jeho účelem (zpeněžení předmětného majetku by znamenalo v dané fázi řízení závažný zásah do základních práv stěžovatelky) a každé jednání vedené s takovým úmyslem by zjevně nebylo *bona fide*.

23. Dále je nutno reagovat na názor vedlejšího účastníka řízení, který z judikatury Ústavního soudu vyvozuje, že Ústavní soud nemůže přihlédnout k námitkám stěžovatelky v rámci této ústavní stížnosti (podané po odmítnutí předchozí ústavní stížnosti v zachované lhůtě), kterými se prý fakticky domáhá přehodnocení právních závěrů Ústavního soudu v usnesení ze dne 16. 8. 2022 sp. zn. I. ÚS 1937/22, jímž byla ústavní stížnost téže stěžovatelky odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Jinými slovy řečeno, v případě, že stěžovatelka v rámci nové ústavní stížnosti opakuje své námitky, které uvedla v prvotní ústavní stížnosti a s nimiž se Ústavní soud již vypořádal usnesením, kterým takovou ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost, musí být tato její nová stížnost znovu odmítnuta. Dále vedlejší účastník namítl údajně nepřípustné a opakované doplňování ústavní stížnosti po lhůtě k jejímu podání.

24. Ústavní soud konstatuje, že vedlejší účastník ve svém posouzení věci „překonává" stávající judikatorní východiska a praxi Ústavního soudu. Na jednu stranu stěžovatelka podle něj vůbec nesmí opakovat žádné své ústavněprávní argumenty, na druhou stranu nesmí ani doplnit stížnost po lhůtě. A kdyby uvedla něco zcela nového, jistě by to vytkl jako nepřípustné novum. Takové striktní pojetí je absurdní a zbavovalo by stěžovatele vůbec možnosti v ústavní stížnosti argumentovat, ačkoliv byla podána řádně a včas. Ke druhé námitce lze jen stručně uvést, že v praxi Ústavního soudu se obecně připouští možnost doplňování ústavněprávní argumentace i po uplynutí lhůty pro její podání.

25. Námitka první se opírá o nález sp. zn. II. ÚS 625/11, kde bylo zejména vysloveno, že „překážka věci rozhodnuté (…) se totiž omezuje toliko na věci, o kterých bylo rozhodnuto nálezem, nikoliv usnesením. Z toho však nelze vyvozovat závěr, že se takovýmto podáním vytváří pro stěžovatele procesní prostor, aby se za předpokladu, že mezitím nedošlo k uplynutí lhůty podle § 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, mohl domoci přehodnocení podle jeho názoru nesprávných právních závěrů Ústavního soudu obsažených v jeho původním usnesení v téže věci. Nemožnost takovéhoto přehodnocení totiž vyplývá z nepřípustnosti opravného prostředku jak proti nálezům, tak proti usnesením. Opodstatněnost ústavní stížnosti tak může Ústavní soud posuzovat jen ve vztahu k námitkám novým, jež v předchozím řízení nebyly předmětem jeho věcného posouzení".

26. Citované nepochybně platí, ale ne bez dalšího. Ostatně Ústavní soud konstantně judikuje, že je vázán petitem, nikoliv odůvodněním; to sice standardně chápe jako nevázanost pouze ústavněprávní kvalifikací námitek stěžovatelů, ale v praxi Ústavního soudu se vyskytly i případy, kdy vyhověl na základě jiných námitek, než stěžovatel uplatnil, srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 259/05. Každý případ je však, jak známo, jiný a ve zkoumané věci došlo ke specifické situaci, kdy po mnoha (přípustných, jak uvedeno výše) doplněních by bylo velmi obtížné perfekcionisticky vyhledávat, co je zcela nový argument, co jen jinými slovy rozvedený nebo zpřesněný; taková sofistikovaná textová analýza není na místě a ve svém důsledku by byla kontraproduktivní a v nesouladu se zásadou hospodárnosti a efektivity řízení. Obecně lze konstatovat, že pokud jsou všechna podání stěžovatelky posuzována jako celek, návrh jako nový ve smyslu výše uvedených požadavků obstojí.

27. Ústavní soud musí mít na zřeteli především svůj úkol ochránce ústavnosti; zjištění samotného Ústavního soudu z obsahu ústavní stížnosti stejně jako argumentace konkrétního stěžovatele může upozorňovat na závažné porušení ústavně zaručených práv a svobod a jejich

ochrana musí mít přednost před veškerými procesními formalismy. V dané věci prostě Ústavní soud zaujal nový pohled na daný případ se znalostí celé šíře věci.

V. Ústavněprávní posouzení věci

28. Ústavní stížnost je důvodná.

29. V materiálně chápaném právním státě je předpokladem výklad právních předpisů odpovídající myšlence spravedlnosti a převažujícím hodnotám ve svobodné společnosti. Základní povinností soudů je vzít v úvahu a odpovědně zvážit veškeré okolnosti a zvláštnosti individuálního případu, aby jejich rozhodnutí nebylo pouze formálně správné, ale zejména spravedlivé.

30. Ve zkoumaném případě se stěžovatelka přihlásila do vyhlášené veřejné obchodní soutěže, bylo jí sděleno, že její nabídka byla ze strany vyhlašovatelů vyhodnocena jako nejvýhodnější, a celý průběh soutěže byl potvrzen příslušným věřitelským výborem. Došlo k uzavření smlouvy ohledně majetku, který byl nabízen, a stěžovatelka se tak v souladu s tehdy účinnými právními předpisy stala jeho vlastnicí. Zaplatila kupní cenu a o nabytý majetek řádně v dobré víře pečovala a rozvíjela jej.

31. Po deseti letech, ve kterých nikdo její vlastnictví nezpochybňoval, nový konkursní správce úpadce Svit, a. s., Zlín sdělil, že pojal nemovitosti ve vlastnictví stěžovatelky znovu do konkursní podstaty úpadce, a to s odvoláním na prý neplatný nabývací titul. Důvodem byla neexistence předchozího (či alespoň následného) souhlasu konkursního soudu, jak je ze shora podrobně uvedené narativní části tohoto nálezu patrné. Nyní, po více než dvaceti letech od nabytí majetku a rocích komplikovaného soudního sporu má tedy stěžovatelka o jeho klíčovou část přijít.

32. Jak Ústavní soud již vyslovil (např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 535/2000), ústavní zásada právního státu předpokládá, že se stát vůči občanům chová v souladu s povinnostmi, které sám sobě stanovil, přičemž občan na základě principu právní jistoty má právo se spolehnout na věrohodnost státu při plnění jeho závazků. Vychází-li Ústavní soud často z maximy, že neznalost zákona neomlouvá, která v plné své tíži dopadá na veškeré subjekty, tedy i na fyzické osoby, musí tím více dopadat na takové subjekty, které s ohledem na své poslání mají povinnost znát právo, a to především v oblasti, které se jejich činnost bezprostředně dotýká.

33. V roce 2002 všechny zainteresované subjekty, tj. tehdejší správce konkursní podstaty úpadce, tehdejší věřitelský výbor, konkursní soud (Krajský soud v Brně), jakož i katastrální úřad, svými úkony a rozhodnutími utvrdily stěžovatelku v tom, že nabyla předmětný majetek řádně, v souladu s tehdy platnou a účinnou právní úpravou. Všechny tyto orgány tedy dobře znaly a aprobovaly způsob, jakým byl majetek úpadce Svit, a. s., Zlín zpeněžován a jak s ním poté bylo po dlouhá léta nakládáno.

34. Ústavní soud zde souhlasí se stěžovatelkou, že v demokratickém právním státě není možné, aby postupy a úkony z roku 2002 tehdejšího konkursního správce, tehdejšího věřitelského výboru, konkursního soudu a katastrálního úřadu byly při rozhodování obecných soudů v letech 2016 až 2022 v této věci vyloženy k tíži stěžovatelky, která počínání těchto subjektů nemohla v roce 2002 ostatně nijak ovlivnit a která v souvislosti s nabytím majetku a jeho užíváním plnila všechny své povinnosti.

35. Za této situace nepovažuje Ústavní soud z ústavněprávního hlediska za potřebné zkoumat, zda a kdy byl souhlas konkursního soudu udělen a v jaké podobě byl nezbytný, jelikož stěžovatelka nemůže být po více než dvaceti letech ve své důvěře a ve svém legitimním očekávání zklamána. Ve zkoumaném případě se navíc jednalo o zřejmě nepříliš přehlednou a systematickou právní úpravu, k níž ještě v dobách, kdy byl předmětný právní úkon učiněn, přistupoval nedostatek konstantní judikatury. Jen pro úplnost lze dodat, že v tomto směru nejsou od věci úvahy, vyjádřené v původním (Nejvyšším soudem zrušeném) rozhodnutí Vrchního

soudu v Olomouci ze dne 1. března 2018 č. j. 10 Cmo 3/2017-238, jenž stěžovatelce vyhověl, a rovněž ji tak podpořil v jejím přesvědčení, že s daným majetkem nakládá oprávněně.

36. Ústavní soud zde odkazuje na nález sp. zn. I. ÚS 458/06, v němž se mimo jiné judikuje: „Legitimní očekávání ve smyslu ustanovení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě je nejen podle judikatury Ústavního soudu (např. nálezy ve věcech sp. zn. Pl. ÚS 2/02, publikovaný pod č. 278/2004 Sb., IV. ÚS 525/02, in: Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, sv. 31, str. 173, I. ÚS 185/04, in: Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, sv. 34, str. 19), ale i podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věcech *Beyeler proti Itálii* ze dne 5. 1. 2000, *Zwierzynski proti Polsku* ze dne 16. 6. 2001), integrální součástí ochrany majetkových práv.“

37. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věci *Broniowski proti Polsku* ze dne 22. 6. 2004) pojem „majetek“ ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na konstituovaná vlastnictví hmotného jmění a není závislý na formální kvalifikaci vnitrostátním právem. Pro účely tohoto ustanovení jsou za „majetková práva“, resp. „majetek“ považována také další práva a zájmy tvořící aktiva (např. pohledávky), na základě jejichž existence může stěžovatel tvrdit, že na jejich splnění má přinejmenším legitimní očekávání (ésperance legitime / legitimate expectation).

38. Dalším stěžejním důvodem pro vyhovění ústavní stížnosti je preference ústavní koncepce, stanovící pro případ, kdy existuje více možností výkladu určitého právního předpisu či některého jeho ustanovení, povinnost přihlížet v prvé řadě zejména k účelu právní úpravy. Teleologická interpretace je tedy metodou, která zjišťuje smysl konkrétního právního předpisu pomocí účelu, pro který byl přijat, aby jeho aplikací bylo možno dosáhnout účelu, který zákonodárce zjevně sledoval.

39. *Ratio legis* insolvenčního řízení nespočívá v povinnosti minuciózně zkoumat právní čistotu veškerých úkonů, proběhlých jako v dané věci třeba před mnoha lety, ale v co nejrychlejším a spravedlivém uspokojení věřitelů. V daném případě byl majetek úpadce již prodán a tím, že bude podruhé prodáván jiným správcem, se nijak rychlost a spravedlnost uspokojení věřitelů nezlepší. Postupem soudů tak došlo k dotčení právní jistoty a legitimního očekávání stěžovatelky, která se nyní nachází ve svízelné situaci kvůli (údajnému) pochybení ve věci před lety rozhodujících orgánům veřejné moci.

40. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 520/06 především zdůraznil, že ke znakům právního státu neodmyslitelně patří hodnota právní jistoty a z ní vyplývající princip ochrany důvěry občanů v právo, které jsou v nejobecnější podobě obsaženy v čl. 1 odst. 1 Ústavy. Povaha materiálního právního státu přitom obsahuje rovněž s ním spjatou maximu, podle níž, jestliže někdo jedná v oprávněné důvěře v nějaký zákon a v právo vůbec, nemá být v této své důvěře zklamán.

41. Ústavní soud tedy dospěl k závěru, že obecné soudy rozhodující ve věci porušily právo stěžovatelky na soudní ochranu a na spravedlivý proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. V dalším průběhu řízení budou obecné soudy vázány nosnými důvody nálezu Ústavního soudu.

Č. 121
Nepostavení otázky pravomoci soudů v řízení o úpravě poměrů k nezletilé najisto
(sp. zn. II. ÚS 859/23 ze dne 23. srpna 2023)

Obecné soudy nemohou bez dalšího zastavit řízení pro nedostatek podmínek řízení za situace, kdy není mezinárodní příslušnost cizího státu postavena najisto, a naopak existuje plausibilní tvrzení o nicotnosti soudního rozhodnutí smluvního státu dvoustranné úmluvy o mezinárodní příslušnosti, jejíž je Česká republika smluvní stranou.

I kdyby existovalo podezření, že se účastníci řízení dopouštěli obecně nežádoucího „forum shoppingu“, tedy účelové volby příslušného soudu dle vlastních preferencí a účelové procesní taktiky, nezbavuje to obecný soud povinnosti postavit otázku pravomoci českých soudů najisto. K naplnění požadavků čl. 36 odst. 1 Listiny, který zaručuje právo na přístup k soudu, obecné soudy musejí vyvinout patřičnou procesní aktivitu, která může vyžadovat i dokazování.

Uvedené platí tím spíše v situaci, kdy se řízení ve věci samé týká nezletilého dítěte a jeho nezvratným důsledkem může být zcela zásadní změna v jeho soukromém a rodinném životě.

Za situace, kdy bylo v řízení argumentováno možností mezinárodního únosu či „jen“ vytržení dítěte z jeho rodinného prostředí, měla být dále dle Ústavního soudu spolehlivě zajištěna participační práva nezletilé, a to pokud možno ustanovením opatrovníka schopného a způsobilého se k pravomoci (příslušnosti) českých soudů spolehlivě a především kvalifikovaně vyjádřit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Jana Svatoně o ústavní stížnosti stěžovatele A. Š. (A. S.), zastoupeného Mgr. Jozefem Barátem, advokátem, Bachmačské náměstí 310/2, Praha 6, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 23. ledna 2023 č. j. 18 Co 11, 22/2023-88, usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 2. listopadu 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-45, usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 15. listopadu 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-48, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 9 jako účastníků řízení a V. D. (V. D.), zastoupené Mgr. Jiřím Chlaněm, advokátem, se sídlem Točitá 1964/34, Praha 4, a nezletilé A. Š., zastoupené opatrovníkem Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, se sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 23. 1. 2023 č. j. 18 Co 11, 22/2023-88, usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 2. 11. 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-45, usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 15. 11. 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-48 byla porušena práva stěžovatele na přístup k soudu a na spravedlivý proces zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato usnesení se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel je otcem nezletilé vedlejší účastnice. V ústavní stížnosti namítá, že rozhodnutím Městského soudu v Praze ze dne 23. 1. 2023 č. j. 18 Co 11, 22/2023-88 (dále jen „usnesení městského soudu“), usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 2. 11. 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-45 (dále jen „usnesení o předběžném opatření“) a usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 15. 11. 2022 č. j. 62 Nc 2570/2022-48 (dále jen „usnesení o zastavení“) bylo zasaženo do jeho základních práv, a to konkrétně do jeho práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny základních práv a svobod, čl. 95 Ústavy České republiky a práva na ochranu soukromého a rodinného života (zejména čl. 16 Úmluvy o právech dítěte a čl. 10 Listiny).

2. Stěžovatel i obě vedlejší účastnice (matka a jejich nezletilá dcera) jsou občané Ruské federace. V průběhu soudního řízení nabyl stěžovatel české občanství. Oba rozvedení manželé jsou povoláním umělci. Nezletilá vedlejší účastnice bydlí v České republice u otce již od rozvodu manželství v roce 2017 (od 5 let). Navštěvuje zde třetí třídu české základní školy i veškeré kroužky. Do Ruska nezletilá cestuje za širší rodinou zhruba čtyřikrát v roce. Po rozvodu manželství se stěžovatel a vedlejší účastnice (matka) dohodli na bydlišti nezletilé u otce. Výživné na nezletilou však nebylo soudně stanoveno ani neformálně dohodnuto.

3. Stěžovatel podal u Obvodního soudu pro Prahu 9 dne 20. 10. 2022 návrh na úpravu péče a výživného nezletilé dcery. Posléze podal návrh na vydání předběžného opatření zákazu (matce) k vycestování do zahraničí s dcerou bez písemného souhlasu stěžovatele, veden obavou o její únos do zahraničí ze strany vedlejší účastnice, která s ohledem na své povolání může po Evropě neomezeně cestovat. Vedlejší účastnice navíc nově usiluje o svěření dcery do vlastní péče a o faktické vytržení nezletilé z jejího dosavadního rodinného prostředí.

4. Co se týče pravomoci českých soudů, odůvodnil stěžovatel svůj návrh tak, že podle článku 30 odst. 1 mezinárodní smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních, publikovanou jako vyhláška č. 95/1983 Sb., (dále „Smlouva“) se právní vztahy mezi rodiči a dětmi řídí právním řádem smluvní strany, na jejímž území dítě trvale bydlí. Nezletilá dcera má na území České republiky obvyklý pobyt a v České republice trvale bydlí, a proto je dána pravomoc rozhodovat českým soudům. S ohledem na Smlouvu se tak podle něj mělo rozhodovat podle českého práva.

5. V podáních stěžovatel obvodní soud upozornil, že již v minulosti usiloval o určení výživného na nezletilou nejprve před ruskými soudy. Doložil překlad rozhodnutí tamního prvostupňového soudu (Kujbyševského obvodního soudu, Sankt-Petěrburg, ze dne 11. 3. 2022 čj. UID78RS0011-01-2020-005737-13, sp. zn. 2-8/22), z něhož plynulo, že vedlejší účastnice (matka) uplatnila protinávrh spočívající v určení bydliště nezletilé vedlejší účastnice u matky, tedy odlišně od předchozí dohody mezi rodiči uzavřené v souvislosti s rozvodem manželství. Ruský prvostupňový soud ale stanovil matce výživné a návrh vedlejší účastnice na určení bydliště u matky zamítl. V průběhu řízení před Obvodním soudem pro Prahu 9 následně stěžovatel (nově) namítal, že ruským odvolacím soudem bylo citované prvostupňové rozhodnutí „změněno“ dne 4. 10. 2022 tak, že se nezletilá svěřuje do péče matky, přičemž rozhodnutí dosud otec nemá k dispozici.

6. Usnesením o předběžném opatření rozhodl obvodní soud tak, že zamítl návrh stěžovatele na vydání předběžného opatření, kterým by zakázal matce (vedlejší účastnici) vycestovat s nezletilou z České republiky do zahraničí bez písemného souhlasu otce opatřeného jeho úředně ověřeným podpisem, a dále aby uložil matce zdržet se jakýchkoli úkonů směřujících k tomu, aby nezletilá sama (eventuálně v doprovodu třetí osoby) vycestovala

z České republiky bez písemného souhlasu otce s vycestováním nezletilé do zahraničí, nejpozději do doby právní moci rozhodnutí ve věci samé. Podle obvodního soudu totiž nebyla splněna zákonná podmínka naléhavé potřeby zatímní úpravy poměrů účastníků či obava z možného ohrožení výkonu rozhodnutí a stěžovatel dle soudu svá tvrzení neosvědčil.

7. Následným usnesením o zastavení obvodní soud zastavil řízení o návrhu na úpravu poměrů k nezletilé vedlejší účastnici pro nedostatek pravomoci českých soudů. Z tvrzení otce i doložených listin bylo postaveno najisto, že v Ruské federaci probíhá řízení o svěření do péče a určení výše výživného k nezletilé. Z tvrzení v návrhu je dle něj patrné, že toto řízení doposud nebylo pravomocně skončeno. Řízení týkající se totožného nároku, tj. úpravy péče a výživného pro nezletilou, bylo v Ruské federaci zahájeno dříve než řízení před obvodním soudem, zahájené před českými soudy dne 20. 10. 2022. Prvostupňový soud v Ruské federaci totiž již dne 11. 3. 2022 rozhodl. S ohledem na to dospěl obvodní soud k závěru, že na věc dopadá úprava Smlouvy, konkrétně čl. 18 zakládající překážku litispendence pro řízení později zahájené. Pro neodstranitelnou překážku řízení proto obvodní soud řízení zastavil dle čl. 18 Smlouvy ve spojení s § 83 odst. 1, § 103 a § 104 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, („o. s. ř.“).

8. Proti oběma usnesením obvodního soudu podal stěžovatel odvolání k Městskému soudu v Praze s tím, že rozhodnutí ruského odvolacího soudu nemůže předložit, neb je dosud nemá k dispozici. Namítal, že je dána pravomoc českých soudů s ohledem na bydliště nezletilé vedlejší účastnice i důvodnost zatímní úpravy poměrů předběžným opatřením. Vedlejší účastnice v rámci vyjádření k odvolání předložila odvolací rozhodnutí Městského soudu v Sankt-Petěrburgu ze dne 12. 10. 2022 sp. zn. 33/20030/2022, dle kterého otec porušil dohodu o stanovení bydliště nezletilé tím, že jí bránil styku s matkou, čímž zapříčinil i zhoršení jejich vztahů. Proto ruský odvolací soud určil bydliště nezletilé u matky.

9. Městský soud v Praze odvolání stěžovatele nevyhověl, přičemž napadeným usnesením zrušil usnesení o předběžném opatření a řízení o něm zastavil (výrok I), usnesení o zastavení pak jako věcně správné potvrdil (výrok II). Smlouva dle městského soudu upravuje problematiku pravomoci českých anebo ruských justičních orgánů nikoli jako výlučnou. Vymezuje podmínky, při jejichž splnění soudy toho kterého státu posuzují svoji pravomoc v závislosti na konkrétních okolnostech. Z rozhodnutí prvostupňového ruského justičního orgánu vyplývá, že tento vycházel ze zjištění, že účastníci včetně nezletilé mají bydliště jak v Ruské federaci, tak i v České republice, přičemž v České republice nezletilá v posledních letech žije převážně, chodí zde též do školy. Ruské soudní orgány, i ohledem na svoje šetření v bydlišti nezletilé v Rusku, které bylo shledáno jako adekvátní (odpovídající zájmům nezletilé), svoji pravomoc dovodily. Podle městského soudu též nelze přehlédnout, že otec se pravomoci ruských justičních orgánů výslovně dovolával, stejně tak i matka. Je tak zjevné, že ruské justiční orgány nepostupovaly svévolně, posoudily-li svoji pravomoc ve věci jednat a rozhodnout kladně. Řízení vedené před justičními orgány Ruska bylo nepochybně zahájeno dříve než řízení v České republice. V době podání návrhu u českého soudu totiž již orgány Ruské federace o návrhu otce a matky, byť nepravomocně, rozhodly. Obvodní soud proto řádně posoudil problematiku litispendence dříve zahájeného řízení u ruských soudů, která ve smyslu čl. 18 Smlouvy představuje překážku věci zahájené a znemožňuje, aby u českých soudů probíhalo řízení o téže věci.

II. Ústavní stížnost

10. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že mu obecné soudy odepřely právo na přístup k soudu a zamezily uplatnění participačních práv nezletilé dcery v řízení. Těžištěm ústavní stížnosti je posouzení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) soudů České republiky v řízení o úpravě poměrů k nezletilé, a to za situace, kdy již probíhá řízení o úpravě poměrů rovněž na území Ruské federace. V daném případě je dána pouze pravomoc českých soudů,

protože nezletilá A. trvale žije v České republice. Soudy podle něj rezignovaly na zjišťování skutkového stavu věci, konkrétně trvalého pobytu nezletilé, a spokojily se se závěry soudů v Ruské federaci, které ale nebyly ani aktuální, ani pravdivé. Neprovedly v podstatě žádné dokazování. Vycházely pouze z tvrzení účastníků, že v Rusku bylo dříve zahájeno řízení o úpravě péče nezletilé A., a vůbec nezkoumaly, kde v době zahájení soudního řízení v Rusku nezletilá trvale žila. Zcela paradoxně sice oba soudy odkazovaly na rozsudky soudů Ruské federace, avšak aniž by citovaly závěry ruských soudů, že nezletilá od roku 2019 trvale žije se svým otcem v P., kde má dostatečné zázemí k životu.

11. Nezletilá nebyla v řízení zastoupena, a nemohla tedy účinně bránit svá práva. Soudy jí měly ustanovit opatrovníka. Odůvodnění obvodního soudu byla v obou jeho usneseních zcela nedostatečná. Městský soud se nedostatky snažil zhojit podrobnějším odůvodněním, nicméně ani ten neprovedl dokazování a své závěry opřel pouze o rozhodnutí cizího státu, u kterého v současné době lze pochybovat o jeho demokratickém zřízení. Nemůže jít k tíži nezletilé, že ruské soudy rozhodují v rozporu se Smlouvou. Ani nemůže být k tíži, že stěžovatel v rozporu se Smlouvou, slepě veden právníky v Rusku, zahájil řízení o úpravě péče nejprve v Rusku. České soudy měly ctít nejlepší zájmy nezletilé vedlejší účastnice. Otec naléhá, že se jedná primárně o zájem nezletilého dítěte, které má v České republice od narození zázemí pro spokojený život, byť jistý čas pobývalo v Rusku, ale už od roku 2019 trvale žije v České republice.

12. Podle stěžovatele je matka nezletilé součástí propagandy Ruské federace, žádný bližší vztah k České republice proto nemá, pouze využívá výhod západního světa s ohledem na své vlastnictví bytové jednotky. Naproti tomu stěžovatel reprezentuje Českou republiku, pročež mu i v této politicky komplikované době pro ruské občany bylo české státní občanství uděleno. Vedlejší účastnice nikdy neprojevovala o svou dceru opravdový zájem. Stěžovatel má zájem, aby nezletilá vedlejší účastnice byla svěřena do jeho výchovy. Nezletilá žije ve společné domácnosti s ním a jeho družkou, a to v pronajatém bytě v P. Dceři se maximálně věnují, ta proto dosahuje výborných studijních výsledků, těší se dobrému zdraví a má bohatý sociální život v kolektivu dětí. Matka – vedlejší účastnice, když je v České republice, si sice občas nezletilou A. bere k sobě domů, nicméně o dceru jinak neprojevuje zájem, a profese umělkyně jí to ani neumožňuje.

13. Stěžovatel shrnul, že zastavením řízení pro litispendenci a potvrzením tohoto procesního vyústění městským soudem došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces (čl. 36 Listiny), na ochranu soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny) a čl. 95 odst. 1 Ústavy a rovněž nejlepšího zájmu dítěte podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

14. Ústavní soud zaslal stížnost k vyjádření oběma účastníkům, matce (vedlejší účastnici) a poté, co nezletilé ustanovil opatrovníkem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí („ÚMPOD“), také nezletilé prostřednictvím ÚMPOD.

15. Obvodní soud ve svém vyjádření shrnul procesní vyústění řízení před obecnými soudy a odkázal na své odůvodnění.

16. Městský soud se vyjádřil tak, že pojem bydliště se vykládá podle národního práva, tj. jako obec či městský obvod, v němž osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat. Bydlištěm je zejména místo, kde má osoba svůj byt, rodinu, kde pracuje a má nějaké obydlí. Místo, kde se osoba pouze zdržuje, je na rozdíl od místa bydliště místem, kde se tato osoba zdržuje bez úmyslu se tam zdržovat trvale. Přitom fyzická osoba může mít bydliště (či zdržovat se) na více místech (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005 sp. zn. 30 Cdo 444/2004). Ruské i české soudy dovodily, že nezletilá má vícero bydlišť, což vyplývá mimo jiné ze šetření tamního opatrovníka o bytovém zázemí nezletilé, jakož i z toho, že tam byla nezletilá podrobena

znaleckému zkoumání. Námitka nedostatku příslušnosti tak byla otcem zjevně vznesena účelově. Své rozhodnutí nepovažuje za svévolné, proto navrhl stížnosti nevyhovět.

17. Vedlejší účastnice (matka) ve svém vyjádření konstatovala, že to byl stěžovatel, kdo v Rusku zahájil řízení o úpravě poměrů k nezletilé dceři. Jeho argumentace, že k tomu byl chybně (slepě) vedený právníky v Rusku, je zjevně účelová. Námitka, že pravomoc ruských soudů nebyla dána vůbec, byla vznesena až před Ústavním soudem. Matka sama žije a zdržuje se v České republice, pokud je navíc nezletilá vedlejší účastnice ve faktické péči stěžovatele, je jeho obava o „únos“ nezletilé fakticky bez opodstatnění. Navíc vedlejší účastnice sama v minulosti usilovala o smírné řešení novou dohodou o péči, na niž stěžovatel nijak nereagoval, následně inicioval soudní spory. Zájmem dcery je jednání o dohodě rodičů mimo Ústavní (a kterýkoliv jiný) soud.

18. Nezletilá vedlejší účastnice se vyjádřila prostřednictvím kolizního opatrovníka ÚMPOD, který vyjádření sepsal na základě předchozí schůzky s nezletilou. Podle něj obecné soudy správně posoudily, že je třeba vycházet ze Smlouvy. Pravidlo o litispendenci uvedené v čl. 18 Smlouvy však lze použít jen tehdy, pokud si v čase konkurují řízení zahájená v obou smluvních státech a pokud jsou oba tyto soudy mezinárodně pravomocné. Vzhledem k tomu, že předmětem řízení u českého obvodního soudu je úprava poměrů k nezletilé, řídí se mezinárodní pravomoc soudu pravidlem obsaženým v čl. 30 Smlouvy. Dle tohoto ustanovení se právní vztahy mezi rodiči a dětmi řídí právním řádem smluvní strany, na jejímž území dítě trvale žije, přičemž pravomoc soudu smluvní strany je rovněž dána místem bydliště dítěte. V případě výživného je pak rozhodné bydliště osoby, která nárok na výživné uplatňuje, tedy bydliště nezletilé. Proto v řízení o úpravě poměrů k nezletilé je bez dalšího dána pravomoc soudů státu, kde nezletilá trvale žije, přičemž toto pravidlo jasně ukazuje pouze na jeden ze smluvních států. Mezinárodní pravomoc dle čl. 30 Smlouvy tak v nyní projednávané věci náleží výlučně českým soudům. K posouzení bydliště nezletilé předložil stěžovatel již v řízení před obvodním soudem i městským soudem písemné důkazy, které věrohodně prokazují, že nezletilá žije dlouhodobě s otcem v P., plní zde i školní docházku, chodí na zájmové kroužky apod. Z rozhodnutí ruských soudů plyne, že se nezabývaly svou pravomocí z pohledu Smlouvy a opřely ji pouze o tamní vnitrostátní předpisy. Opakovaně však konstatovaly, že nezletilá žije s otcem v České republice, do Sankt-Petěrburgu jezdí jenom na prázdniny. Ačkoliv otec nezletilé může využívat byt rodinné přítelkyně, a zajistit tak nezletilé pobyt, bydliště nezletilé zůstává v České republice. Tuto skutečnost potvrdilo i místní šetření provedené ruským orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Bez ohledu na to, zda a jaké účinky rozhodnutí ruských soudů vyvolávají na území Ruska, z pohledu České republiky jsou právně irelevantní a Rusko jeho vedením porušilo mezinárodně-smluvní závazek podle Smlouvy a lze je považovat za non-factum (nicotný právní akt). Za této situace tedy nemůže stav litispendence nastat, a pravidlo čl. 18 Smlouvy je tak nepoužitelné. Lze tedy přisvědčit stěžovateli, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno právo na spravedlivý proces a právo na soudní ochranu. Rovněž došlo k porušení práv nezletilé také tím, že neustanovily nezletilé kolizního opatrovníka, který by měl možnost a povinnost hájit v řízení její zájmy.

IV. Posouzení Ústavním soudem

19. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

20. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání; dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se

s ní Ústavní soud seznámil z vyžádaných spisů a podání účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování. Ústavní soud se ve svém rozhodování striktně omezil na okolnosti rozhodné pro posouzení právních závěrů vyslovených v nyní napadeném rozhodnutí. Vycházel přitom ze spisového materiálu a vyjádření účastníka a vedlejších účastníků.

21. Ústavní stížnost je důvodná.

22. Ústavní soud v souladu se svou ustálenou rozhodovací praxí připomíná, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť dle čl. 83 Ústavy je soudním orgánem ústavnosti, nikoliv součástí soustavy obecných soudů. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebyly dotčeny ústavně chráněné práva a svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé. V nyní projednávaném případě přitom uvedené ústavněprávní principy v řízení před obecnými soudy dodrženy nebyly a došlo k porušení nejlepšího zájmu dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Stěžovateli bylo odepřeno právo na přístup k soudu, aniž byla otázka příslušnosti jako podmínky řízení postavena najisto. Nezletilé vedlejší účastnici byla rovněž odepřena její participační práva.

23. Nejprve Ústavní soud předestře obecná východiska rozhodování ve věci péče o nezletilé i předběžných opatření. Posléze budou tato obecná východiska aplikována na případ stěžovatele a nezletilé vedlejší účastnice.

a) Obecná východiska a aplikovaná úprava

24. Podle čl. 95 odst. 1 Ústavy je soudce při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. Také je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.

25. Podle čl. 18 Smlouvy „bylo-li zahájeno řízení o téže věci mezi týmiž účastníky u soudů obou smluvních stran, jejichž pravomoc je dána podle této smlouvy, nebo, v případech touto smlouvou neupravených, u soudů obou smluvních stran, jejichž pravomoc je dána podle právního řádu příslušné smluvní strany, soud, který řízení zahájil později, řízení zastaví“. Podle čl. 30 odst. 1 Smlouvy platí, že „právní vztahy mezi rodiči a dětmi se řídí právním řádem smluvní strany, na jejímž území dítě trvale žije“. Odstavec 2 téhož ustanovení konstatuje, že „nárok na výživné od zletilých dětí se řídí právním řádem smluvní strany, na jejímž území má bydliště osoba, která nárok na výživné uplatňuje“. Podle odstavce 3 pak „k rozhodování o právních vztazích mezi rodiči a dětmi je dána pravomoc soudů smluvní strany, jejíž právní řád se použil podle odstavců 1 a 2“.

26. V obecné rovině otázka stanovení výše výživného, svěření nezletilého dítěte do péče jednoho z rodičů či do jejich střídavé péče nebo úprava styku toho z rodičů, kterému nezletilé dítě do péče nebylo svěřeno, je výsledkem hodnocení důkazů provedených obecnými soudy, a spadá tak do jejich nezávislé pravomoci [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683)]. Při rozhodování ve věcech práva rodinného je proto především na obecných soudech, aby vyšly z individuálních okolností každého případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte (srov. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), který musí být vždy prioritním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, kterou jsou české soudy vázány, musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány [k tomu více Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte z 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration), CRC/C/GC/14 (dále jen „Obecný komentář č. 14“), bod 6 písm. a)]. Tato interpretace čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte byla opakovaně potvrzena v judikatuře

Ústavního soudu, podle níž má právo vyplývající z odkazovaného ustanovení povahu základního práva, a lze se ho tedy dovolat i před Ústavním soudem. Koncept nejlepšího zájmu dítěte je komplexní a jeho obsah musí být stanoven vždy s přihlédnutím k okolnostem každého případu [podrobně ke konceptu nejlepšího zájmu dítěte srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2017 sp. zn. I. ÚS 1737/16 (N 124/86 SbNU 109)]. Z uvedeného ustanovení dále vyplývá základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci v případech, kdy se jejich činnost dotýká dětí: je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, je třeba zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte [Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. b); shodně nález sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017, bod 28; ve vztahu k rozhodování o svěření dítěte do péče viz např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), bod 17 a násl.]. Z tohoto ustanovení konečně plynou i procesní požadavky [Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. c)], mezi něž patří i požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí. Dle Obecného komentáře č. 14 musí být z odůvodnění rozhodnutí zřejmé, že nejlepší zájem dítěte byl skutečně předním hlediskem při rozhodování, musí v něm být vyloženo, co příslušný orgán považoval za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl, a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy či právy [viz Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. c), bod 14 písm. b), podrobněji bod 97]. Tento požadavek již Ústavní soud vyslovil ve své judikatuře týkající se rozhodování o péči o dítě [nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), body 18–30; nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016, bod 16; nález sp. zn. I. ÚS 823/16 ze dne 6. 12. 2016, bod 39; k významu odůvodnění soudních rozhodnutí obecně viz již nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257)].

27. Podle čl. 32 Listiny je péče o děti a jejich výchova právem obou rodičů, stejně tak děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči od obou rodičů. Přitom však nesmí být opomenuto, že i nezletilý musí být chráněn před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny. Ve své rozhodovací praxi klade Ústavní soud opakovaně důraz na zajištění práva dítěte vyjádřit svůj názor v řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech (čl. 12 odst. 2 ve spojení s čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, čl. 3 Úmluvy o výkonu práv dětí), neboť názor dítěte, zejména na uspořádání vztahů při péči o ně či styku s ním, je třeba vnímat jako zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1708/14 ze dne 18. 12. 2014 (N 235/75 SbNU 617) nebo nález sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017 (N 235/87 SbNU 811) týkající se přímo řízení o vydání předběžného opatření].

28. Názor nezletilého, pokud tomu nebrání vážný důvod či nejlepší zájem dítěte, je třeba zjišťovat i v řízení o vydání předběžného opatření. Pokud tak obecné soudy nepostupují, porušují právo nezletilého zúčastnit se řízení a sdělit své stanovisko dle čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a jeho právo být vyslyšen v soudním řízení dle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, jakož i právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Hodnocení zájmů nezletilého vždy přísluší opatrovnickému soudu, který však při posuzování případných představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné, a co nikoli, musí přihlížet k jeho věku, rozumové a citové vyspělosti a i k povaze věci, o niž se jedná, jakož i dalším okolnostem, např. rodinnému zázemí a prostředí (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 1818/07 ze dne 1. 11. 2007 či usnesení sp. zn. III. ÚS 2150/07 ze dne 28. 5. 2008).

29. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně vyjádřil k rozhodování obecných soudů o předběžných opatřeních. Přitom zdůraznil, že obecně nelze vyloučit způsobilost předběžného opatření, jako opatření prozatímní povahy, zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení. Na druhou stranu však předběžné opatření zpravidla nedosahuje takové intenzity, aby mohlo zasáhnout do ústavně zaručených práv účastníků řízení, neboť při rozhodování o jeho nařízení se nerozhoduje o právech a povinnostech účastníků s konečnou platností, nýbrž jde

o opatření dočasného charakteru, jímž není prejudikován konečný výsledek sporu. Jeho účelem je zatímní úprava práv a povinností, která nevylučuje, že ochrana práv dotčenému účastníku bude posléze poskytnuta konečným rozhodnutím ve věci. Ústavní soud současně opakovaně připomíná, že posouzení podmínek pro vydání předběžného opatření je věcí obecného soudu, neboť závisí na konkrétních okolnostech případu. Ústavnímu soudu, z hlediska ústavněprávního, zásadně nepřísluší přehodnocovat názor obecného soudu stran důvodnosti návrhu na vydání předběžného opatření; nýbrž je povolán toliko ověřit, zda rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření mělo zákonný podklad, bylo vydáno příslušným orgánem za dodržení zásad spravedlivého procesu a současně nebylo projevem svévole (viz například nález sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019, body 13 a 14; a další judikaturu tam citovanou; obdobně nález sp. zn. III. ÚS 743/19 ze dne 25. 6. 2019, body 22 a 23; či nález sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. 12. 2019, bod 13).

b) Aplikace na případ stěžovatele

30. Ústavní soud sám byl ve svém rozhodování veden závazkem plynoucím z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Toto ustanovení, které – jak bylo výše uvedeno – má i svůj procesní aspekt [viz obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 k právu dítěte, aby jeho nejlepší zájem byl předním hlediskem (čl. 3 odst. 1), ze dne 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14, body 6 (c) a 85], dopadá samozřejmě i na řízení před Ústavním soudem a jeho činnost, stejně jako na činnost všech ostatních orgánů veřejné moci České republiky. Zjistí-li tak Ústavní soud, že v přezkoumávaném řízení před obecnými soudy došlo k porušení ústavně zaručených práv dítěte, jehož se řízení týkalo, je v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte povinen zasáhnout. Tak tomu bylo i v projednávaném případě.

31. Obecné soudy nemohou bez dalšího zastavit řízení pro nedostatek podmínek řízení za situace, kdy není mezinárodní příslušnost cizího státu postavena najisto, a naopak existuje plausibilní tvrzení o nicotnosti soudního rozhodnutí smluvního státu dvoustranné úmluvy o mezinárodní příslušnosti, jejíž je Česká republika smluvní stranou.

32. I kdyby existovalo podezření, že se účastníci řízení dopouštěli obecně nežádoucího „forum shoppingu“, tedy účelové volby příslušného soudu dle vlastních preferencí a účelové procesní taktiky, nezbavuje to obecný soud povinnosti postavit otázku pravomoci českých soudů najisto. K naplnění požadavků čl. 36 odst. 1 Listiny, který zaručuje právo na přístup k soudu, musí obecné soudy samy vyvinout patřičnou procesní aktivitu, která může vyžadovat i dokazování.

33. Uvedené platí dle Ústavního soudu tím spíše v situaci, kdy se řízení ve věci samé týká nezletilého dítěte a jeho nezvratným důsledkem může být zcela zásadní změna v jeho soukromém a rodinném životě.

34. Za situace, kdy bylo v řízení argumentováno možností mezinárodního únosu či „jen“ vytržení dítěte z jeho rodinného prostředí, měla být dále dle Ústavního soudu spolehlivě zajištěna participační práva nezletilé, a to pokud možno ustanovením opatrovníka schopného a způsobilého se k pravomoci (příslušnosti) českých soudů kvalifikovaně vyjádřit. To se však v projednávaném případě nestalo a již na tomto místě Ústavní soud shledal porušení ústavních (participačních) práv dítěte. Nezletilá tak byla připravena o možnost jakkoli zasahovat do řízení, ve kterém se měly projednávat otázky, které se jí bytostně týkají. Na tom nic nemění skutečnost, že řízení bylo zastaveno pro (domnělou) absenci pravomoci českých soudů.

35. Podle Ústavního soudu obecné soudy právě v nyní projednávané věci odepřely stěžovateli právo na přístup k soudu. V předmětných řízeních nebylo postaveno najisto, že jsou splněny předpoklady pro závěr o nedostatku podmínek řízení.

36. V této souvislosti obecné soudy nesprávně aplikovaly klíčová ustanovení mezinárodní smlouvy, kterou byly vázány dle čl. 95 odst. 1 Ústavy, čímž odepřely stěžovateli právo na přístup k soudu a porušily jeho právo na spravedlivý proces.

37. Obecné soudy správně posoudily, že je třeba vycházet ze Smlouvy. Pravidlo o litispendenci uvedené v čl. 18 Smlouvy však lze použít jen tehdy, pokud si v čase konkurují řízení zahájená v obou smluvních státech a pokud jsou oba tyto soudy mezinárodně pravomocné. O takovou situaci se však v nyní projednávané věci nejedná. Sousloví v obecných východiscích citovaného čl. 18 Smlouvy „jejichž pravomoc je dána podle této smlouvy" je třeba interpretovat s ohledem na čl. 30 Smlouvy, který pravomoc upravuje konkrétně a s ohledem na účastníky deklarované bydliště nezletilé z něj vyplývá pravomoc českých soudů.

38. Jinými slovy, vzhledem k tomu, že předmětem řízení u Obvodního soudu pro Prahu 9 byla úprava poměrů k nezletilé, řídí se s ohledem na její bydliště mezinárodní pravomoc soudu pravidlem obsaženým v čl. 30 Smlouvy, tedy místem bydliště nezletilé. Toto pravidlo však v projednávané věci ukazuje pouze na jeden ze smluvních států. Mezinárodní pravomoc dle čl. 30 Smlouvy tak s ohledem na obsah soudního spisu v nyní projednávané věci dle Ústavního soudu náleží výlučně českým soudům.

39. Z dosavadních výsledků řízení proto Ústavnímu soudu (ve shodě s kolizním opatrovníkem nezletilé vedlejší účastnice) vyplývá, že ruské soudy rozhodly bez splnění podmínek řízení. Navíc – v rozporu s vágními tvrzeními v odůvodnění napadených rozhodnutí – ruské soudy Smlouvu vůbec neaplikovaly, o čemž svědčí doložený překlad rozhodnutí. Obecné soudy v nyní projednávané věci přitom jiné podklady (než tvrzení účastníků a tyto překlady) k dispozici neměly.

40. Ústavnímu soudu s ohledem na výše uvedené není zřejmé, jakým způsobem dospěl městský soud k závěru o dvou bydlištích nezletilé vedlejší účastnice. Paralelní bydliště v Česku i Rusku jakožto smluvních stranách Smlouvy by vskutku založilo konkurenční „dvojí" příslušnosti českých i ruských soudů ve smyslu čl. 18 Smlouvy v souladu s tím, jak obecné soudy v napadených rozhodnutích rozhodly. Městský soud své meritorní rozhodnutí postavil na „tvrzení stěžovatele" o změně rozhodnutí odvolacím soudem a na překladu (pouze) prvostupňového rozhodnutí ruských justičních orgánů s vědomím, že existuje i další, pro stěžovatele nepříznivé rozhodnutí soudu odvolacího (zda ovšem ten rozhodnutí změnil, nebo zrušil, a tedy zda nepřicházelo v úvahu vyřešit spíše otázku uznání a výkonu pravomocného rozhodnutí cizího orgánu ve smyslu čl. 53 Smlouvy, namísto litispendence ve smyslu čl. 18 Smlouvy, v řízení nebylo řešeno).

41. Podle Ústavního soudu bylo ve skutečnosti jediným spolehlivě doloženým tvrzením účastníků to, že se nezletilá trvale zdržuje v České republice, navštěvuje zde základní školu a do Ruska jezdí několikrát ročně navštěvovat širší rodinu. K tomu stěžovatel doložil vyjádření ze základní školy, vyjádření od učitelů mimoškolních kroužků a aktivit i vyjádření praktického lékaře. Argument městského soudu o dvojím bydlišti nezletilé v Česku i Rusku tak nemá v ničem oporu, i kdyby nezletilá v Rusku trávila celé letní prázdniny a další svátky. Již v samotném návrhu stěžovatel v souvislosti s vyčíslením požadovaného výživného poukazoval na to, že do Ruska několikrát ročně s nezletilou létají, avšak se zde trvale nezdržují. Rozvedení manželé sice v Rusku jako zemi svého původu mají zajištěny byty, které obývají během tamních návštěv, trvale se ale zdržují v České republice.

42. Napadené rozhodnutí i vyjádření účastníků dále pracuje s tím, že ruské orgány sociálně-právní ochrany dětí provedly místní šetření a nezletilá byla znalecky zkoumána, pročež zde má bydliště. Ani s tímto argumentem se Ústavní soud nemůže ztotožnit a přinejmenším by k tomu mělo být provedeno další dokazování. Zkoumání psychologa totiž může proběhnout během jediného dne návštěvy v zahraničí, současně šetření bytových podmínek obou rodičů v Rusku mohlo proběhnout zcela bez přítomnosti nezletilé (a podle všeho i bez přítomnosti účastníků). V rozhodnutí ruských justičních orgánů (dle odůvodnění odvolávajícího se na tamní ustálenou judikaturu) totiž ani nemusel být zjišťován postoj nezletilé pro její nízký věk.

43. Ústavní soud nerozporuje, že tvrzení stěžovatele v návrhu legitimně vzbuzovala otázku, zda jsou podmínky řízení splněny. Obecné soudy však z tvrzení rozvedených manželů

bez dalšího vycházely ve svém závěru o nedostatku pravomoci, aniž by k tomu měly skutečně spolehlivý spisový podklad ruských justičních orgánů. Rozhodnutí ruského odvolacího soudu bylo pro odvolací řízení před městským soudem předloženo osobně k soudu obvodnímu. Ze spisu přitom není patrné, zda se k účastníkům překlad dostal (tedy zda otec nezletilé vůbec měl rozhodnutí ruského odvolacího soudu k dispozici). Napadené rozhodnutí městského soudu je pak především nijak necituje, jen vychází z tvrzení účastníků.

44. Navíc, jak bylo naznačeno, Ústavní soud nepominul, že před ruskými justičními orgány nebyl názor nezletilé s ohledem na její věk (tehdy ještě nedosáhla 10 let) a tamní judikaturní závěry vůbec zjišťován. Schopnosti nezletilé dcery formulovat své vlastní názory a vnímat konsekvence rozhodnutí Ústavní soud zvážil na základě stanoviska jejího opatrovníka – ÚMPOD. Názor dítěte nelze v intencích čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte v žádném řízení před obecnými soudy, které se týká rozhodování o jeho životě, pominout. Ústavní soud opakovaně připomíná, že to se přiměřeně týká i řízení o nařízení předběžného opatření [nález sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017 (N 235/87 SbNU 811)].

45. Ústavní soud se záměrně nijak nevyjádřil k procesní obraně stěžovatele, který poukazuje na zájmy vedlejší účastnice údajně poškozující jejich dceru. Nijak se nevyjadřuje ani k údajnému politickému podtextu kauzy na straně ruských justičních orgánů, který do řízení po celou dobu soudního řízení vnáší stěžovatel. Zásadním úkolem Ústavního soudu bylo toliko ověřit, zda byly šetřeny zájmy nezletilé ze strany obecných soudů. Ty podle Ústavního soudu bez dalšího odepřely stěžovateli (jejímu otci) právo na přístup k českým soudům, aniž byla otázka nedostatku pravomoci postavena najisto, což je procesně závažným negativním důsledkem pro nezletilou s možným dopadem do jejích základních práv.

46. Ústavní soud sdílí názor vyslovený ve vyjádření městského soudu, že zájmem nezletilé je jednání o dohodě rodičů mimo Ústavní (a kterýkoliv jiný) soud. Taktéž nezpochybňuje, že k nynější eskalaci konfliktu nepochybně přispěli oba rodiče, nikoliv pouze jeden z nich. Bez ohledu na to, kterým z rodičů byl problém eskalován, však v dalším řízení musí být otázka příslušnosti postavena najisto, byť by tak bylo učiněno na základě mezinárodního dožádání, přičemž nezletilé musí být umožněna její participační práva, a to i v řízení o předběžném opatření či při řešení otázky splnění podmínek řízení.

V. Závěr

47. Ústavní soud shrnuje, že v řízení před obecnými soudy byla porušena práva stěžovatele na přístup k soudu a na spravedlivý proces zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

48. V dalším řízení postaví soud otázku mezinárodní příslušnosti najisto. Z dosavadního obsahu spisového materiálu je totiž patrné pouze to, že nezletilá má bydliště v České republice, a proto pouze české soudy měly ve smyslu čl. 30 Smlouvy pravomoc péči o nezletilou posuzovat. Za těchto okolností by bylo rozhodnutí ruských soudů vydáno *ultra vires*. V dalším řízení obecný soud zajistí participační práva nezletilé a nepomine judikaturu vztahující se k participačním právům nezletilých rovněž v případě předběžných opatření.

49. Ústavní soud proto stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadená rozhodnutí soudu zrušil. S ohledem na akcesoritu rozhodnutí o předběžném opatření (a skutečnost, že řízení o něm bylo zásahem městského soudu zastaveno), Ústavní soud přistoupil rovněž ke zrušení napadeného rozhodnutí o předběžném opatření.

50. Případ se tak dostává na samotný počátek, přičemž k naplnění požadavků stanovených Ústavním soudem obecné soudy vyvinou v další řízení patřičnou procesní aktivitu vyžadující dokazování.

51. O návrhu na přednostní projednání ve smyslu § 39 zákona o Ústavním soudu tento soud samostatně nerozhodoval, neboť ve věci meritorně rozhodl bez zbytečného odkladu poté,

co si obstaral spis a vyjádření účastníků, jakož i vedlejších účastníků k věci, a žádosti stěžovatele tím fakticky vyhověl.

Č. 122
Nejlepší zájem nezletilé v řízení o svěření dítěte do péče jiné osoby (sp. zn. IV. ÚS 2884/22 ze dne 29. srpna 2023)

K porušení základních práv stěžovatele, eventuálně jeho dítěte, chráněných čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte nedojde postupem obecného soudu, který po provedeném dokazování zaměřeném na zjištění tzv. nejlepšího zájmu dítěte řádně odůvodní výjimečnou odchylku od pravidla zakotveného v § 953 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Radovana Suchánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Jana Wintra o ústavní stížnosti M. T., zastoupeného Mgr. Jiřím Neshybou, advokátem, sídlem Křížová 111/2, Jihlava, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 21. září 2022 č. j. 16 Co 142/2022-169, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a Z. K., zastoupené JUDr. Margit Beranovou, advokátkou, sídlem Rooseveltova 564/8, Brno, a nezletilé K. T., zastoupené Městským úřadem města T., jako vedlejších účastnic řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatel (dále též „otec“) se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení výše uvedeného soudního rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená v čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného soudního spisu Okresního soudu v Třebíči (dále jen „okresní soud“) vedeného pod sp. zn. 10 P 202/2019 se podává, že stěžovatel je otcem nezletilé vedlejší účastnice (dále jen „nezletilá“), které v březnu 2023 bylo 14 let. Manželství stěžovatele a matky nezletilé bylo rozsudkem okresního soudu ze dne 3. 6. 2020 č. j. 7 C 84/2020-17 rozvedeno a nezletilá byla na základě rodičovské dohody schválené rozsudkem okresního soudu ze dne 29. 1. 2020 č. j. 10 P 202/2019-46 svěřena do péče matky a otci byla stanovena povinnost platit k rukám matky na nezletilou výživné. Otec po odchodu ze společné domácnosti odešel za prací do J., kde pracoval jako tlumočník. Styk otce s nezletilou upraven nebyl, avšak probíhal pravidelně o víkendech jednou za 14 dní podle domluvy s její matkou tak, aby jím nebyl narušován program nezletilé. S nezletilou se otec stýkal pravidelně, projevoval o ni zájem, trávil s ní čas, plánoval s ní výlety a dovolené, pravidelně platil na nezletilou měsíční výživné a hradil i další náklady. Matka dne 1. 9. 2021 zemřela.

3. Bezprostředně po úmrtí matky nezletilé se do domu, kde nezletilá žila s matkou, nastěhovala první vedlejší účastnice, tj. mateřská babička (dále též „babička“), spolu s jejím bývalým manželem, dědečkem nezletilé a se sestrou zesnulé matky, která tehdy žila v Italské republice, a ti převzali faktickou péči o nezletilou, přičemž podle tvrzení stěžovatele ho z ní vyloučili a následně mu odepřeli možnost se za dcerou nastěhovat. Otec chtěl převzít nezletilou do své péče a řádně o ni pečovat, projevil ochotu přizpůsobit se jejím potřebám, přestěhovat se za ní do T., upravit si pracovní dobu apod., avšak na veškeré jeho žádosti o umožnění převzetí faktické péče o nezletilou reagovala podle jeho tvrzení zejména babička nekompromisně a jakoukoli diskusi s ním odmítala. Otec nechtěl v zájmu dcery nastalou situaci řešit jakýmikoli prostředky, které by byly vůči ní, v již tak velmi emočně vypjaté situaci, necitlivé, a jeho vyloučení z péče o nezletilou se snažil řešit za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“).

4. Babička podala návrh na vydání předběžného opatření, kterým by jí byla nezletilá zatímně svěřena do péče. Tento návrh okresní soud usnesením dne 25. 10. 2021 č. j. 10 P 202/2019-61 zamítl.

5. Navzdory proběhnuvší případové konferenci uspořádané OSPODem a následným setkáním u mediátorky nedošlo k dosažení shody ohledně péče o nezletilou a babička podala u okresního soudu návrh na svěření nezletilé do její péče a určení povinnosti otci přispívat na výživu. Návrh okresní soud rozsudkem ze dne 31. 3. 2022 č. j. 10 P 202/2019-131 zamítl (I. výrok) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (II. výrok). V odůvodnění okresní soud konstatoval, že na výchově nezletilé se prakticky od narození, a dále pak vyšší měrou po rozvodu manželství rodičů v roce 2020, podíleli i prarodiče nezletilé ze strany matky, zejména babička. Na ni je nezletilá zvyklá a po smrti matky v ní našla psychickou oporu a má s ní navázány odpovídající vztahy a citové pouto. Současně je také pravdou, že i otec, přestože se rodiče rozvedli, se nadále o nezletilou zajímal, aktivně se podílel na její výchově i výživě, věnoval se nezletilé mimo její školní aktivity i ve volném čase, který jí odpovídajícím způsobem vyplňoval. Okresní soud uvedl, že si je plně vědom názoru nezletilé, která měla v době rozhodování 13 let a přála si být v péči babičky, nicméně více než přání nezletilé je úkolem soudu hájit její zájem, který představuje zachování, prohlubování a utužování vztahu mezi ní a otcem, jenž je po smrti matky jejím jediným zákonným zástupcem a má zájem péči o nezletilou plně převzít. Otec navíc vždy avizoval, že nehodlá bránit kontaktu babičky s nezletilou, a naopak i nadále vítá jakoukoliv případnou pomoc babičky nezletilé, na rozdíl od babičky, která po celou dobu setrvává na požadavku její výhradní péče o nezletilou za jí stanovených podmínek, kdy tímto svým postojem narušuje citové vazby mezi otcem a dcerou.

6. Stěžovatel následně podal návrh na vydání předběžného opatření, jímž se domáhal, aby babička byla povinna předat nezletilou stěžovateli do jeho faktické péče. Tomuto návrhu okresní soud vyhověl usnesením ze dne 3. 2. 2022 č. j. 10 P 202/2019-99. Po vydání tohoto předběžného opatření se otec nastěhoval do domu za dcerou, aby převzal faktickou péči o ni, avšak nezletilá se s babičkou přestěhovala do domu babičky. Nezletilá navzdory vydanému vykonatelnému předběžnému opatření nebyla do stěžovatelovy faktické péče babičkou předána.

7. Proti rozsudku okresního soudu (sub 5) podala babička odvolání, které Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) shledal důvodným a napadeným rozsudkem změnil rozsudek okresního soudu tak, že nezletilá se svěřuje do péče babičky, která je povinna a oprávněna o nezletilou osobně pečovat, zastupovat a spravovat její jmění v běžných záležitostech, je oprávněna žádat za nezletilou o poskytnutí sociálních dávek a v těchto řízeních ji zastupovat, přijímat sirotčí důchod, dále výživné pro ni poskytované otcem a s těmito částkami hospodařit, případně nezletilou při vymáhání výživného zastupovat (I. výrok), otci uložil povinnost přispívat na výživu nezletilé s účinností od 1. 9. 2021 do budoucna částkou 10 000 Kč měsíčně

a povinnost uhradit dlužné výživné (II. výrok), konstatoval, že takto se mění rozsudek okresního soudu ze dne 29. 1. 2020 č. j. 10 P 202/2019-46, kterým byla schválena dohoda rodičů o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti pro dobu před a po rozvodu manželství rodičů (III. výrok), a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů (IV. výrok).

8. Krajský soud, po rekapitulaci relevantní právní úpravy (s opakovaně vadným označením § 956 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v bodech 11 a 12 odůvodnění), shrnul skutková zjištění doplněná o aktuální stav (např. výchovnou zprávou kolizního opatrovníka, sdělením Psychocentra – manželské a rodinné poradny Kraje Vysočina, záznamem pohovoru kolizního opatrovníka s nezletilou, znaleckým posudkem a pohovorem soudu s nezletilou) a uzavřel, byť s vědomím skutečnosti, že svěřenectví by mělo být chápáno jako dočasný a krátkodobý institut, odpovídající individuálním potřebám nezletilého dítěte a jeho biologické rodiny, jakož i zákonného znění v § 953 odst. 1 občanského zákoníku, že v nejlepším zájmu nezletilé je, aby i nadále po smrti matky zůstala v existujícím, známém a bezpečném prostředí u své babičky. Dále konstatoval, že otci fakticky nebrání žádné subjektivní ani objektivní důvody v tom, aby o nezletilou po smrti její matky do budoucna pečoval, avšak nezletilá po celou dobu trvání tohoto řízení uváděla a nadále uvádí, že jejím přáním je setrvat v péči babičky. V souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu dospěl krajský soud k závěru, že názor nezletilého dítěte staršího dvanácti let věku je jedním z podstatných hledisek při rozhodování v opatrovnických věcech, který je třeba nejen vnímat, ale i relevantně zohlednit. V závěru odůvodnění shrnul, že návrh babičky na svěření nezletilé do její péče je důvodný a v nejlepším zájmu nezletilé. Připomenul, že otec zásadně zůstává nositelem a vykonavatelem rodičovské odpovědnosti, dodal, že vymezil povinnosti a práva pečující osoby tak, aby jejich výkonem mohla co nejlépe prakticky zajistit péči a zájem dítěte, a vyjádřil předpoklad, že otec prokáže svou osobní velkorysost, rodičovskou vyzrálost, respekt a toleranci k potřebám a zájmům své dcery a nebude třeba případný souhlas zákonného zástupce nahrazovat soudním rozhodnutím.

II. Argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel po podrobném popisu skutkového stavu namítá, že napadený rozsudek „odporuje významu právní úpravy upravující svěření dítěte do péče jiné osoby“, čímž se krajský soud dopustil excesu, který rozhodně nemohl být pro otce předvídatelný. Krajský soud přijal napadený rozsudek bez podrobného zkoumání skutečné situace v rodině, bez odborného náhledu, pouze se soustředil na přání nezletilé ovlivněné babičkou a celou její rodinou, které nekriticky převzal za nejpodstatnější kritérium pro rozhodnutí ve věci, přitom OSPOD konstantně upozorňoval na ovlivňování postoje nezletilé babičkou. Podle stěžovatele se krajský soud nezabýval dalšími kritérii, která je třeba při rozhodování o péči o nezletilé děti mít vždy na zřeteli a zkoumat jejich naplnění, případně provést test proporcionality, zda skutečně může přání nezletilého dítěte (které má být vyslechnuto a k jehož názoru má být přihlédnuto) převážit nad ústavně chráněným a zaručeným právem nejen rodiče na péči o dítě a na jeho výchovu, ale i nad právem dítěte na péči a výchovu jeho biologickým rodičem. Dále stěžovatel připomíná, že podstatným znakem institutu svěření dítěte do péče jiné osoby je dočasnost a krátkodobost, přičemž případ nezletilé podstatě tohoto institutu neodpovídá, tudíž v žádném případě nebyly dány podmínky pro rozhodnutí o svěření nezletilé do péče jiné osoby. Rozhodnutí není ani v jejím nejlepším zájmu.

10. Podle stěžovatele se z judikatury Ústavního soudu podává, že rodinný život a vztahy mezi biologickými rodiči a dětmi jsou hodnoty, kterým má stát poskytovat zvláštní ochranu, neboť jsou základem zdravého vývoje dětí, tedy určují jejich budoucnost a jsou predikcí budoucnosti celé společnosti. Zároveň se předpokládá, že je to právě biologický rodič, který nejlépe dokáže odhadnout nejlepší zájem dítěte, jeho potřeby a ty je právě biologický rodič také

jako osoba nejkompetentnější schopen uspokojit. Zároveň vůči dítěti působí svou přirozenou autoritou, která je pro vývoj každého dítěte rovněž nenahraditelná. Rodič totiž má nejen právo o dítě pečovat, ale rovněž má vůči němu povinnosti, které uplatňuje a plní v rámci své rodičovské odpovědnosti. Součástí toho je hájení zájmů dítěte, snaha z dítěte vychovat do budoucna osobnost, která bude schopna soběstačnosti a průbojnosti ve společnosti, což jsou základní předpoklady pro budoucí uplatnění dítěte. Při takové výchově rodič působí na dítě svojí autoritou a dává také dítěti příklad svým způsobem života, který je produktivní, dítě u rodiče vidí, že rodič pracuje, pro dítě si udělá volný čas, zvládá se o ně starat, má starosti spojené s běžným životem. Na druhé straně prarodiče dítěte častěji ve vztahu ke svým vnoučatům bývají benevolentnější, vnoučata v jejich péči mohou mít zkreslený náhled na realitu a vnoučatům také poskytují nadstandardní „služby“ v podobě neustálé, někdy možná až obtěžující péče (vyvařování, neustálý dohled, přecitlivělost v nemoci). Taková péče prarodičů ale ke zdravému vývoji dítěte přispět sama o sobě nemůže. Role prarodičů v životě dětí je samozřejmě důležitá a rovněž nezastupitelná, nikoliv však v rozsahu kompletní péče o dítě, která je na úkor takových, pro dítě a jeho budoucí vývoj až nezdravých, vztahů rodiči vlastně upírána a odnímána.

11. V závěru ústavní stížnosti stěžovatel shrnuje, že bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo rodiče na péči o jeho dítě a na jeho výchovu, které může být omezeno jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Krajský soud svým postupem porušil rovněž čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (dále jen „Úmluva“), když pouhým nekritickým převzetím přání nezletilé neměl na paměti přední kritérium při rozhodování o její péči, a to její nejlepší zájem, který není tvořen jen přáním nezletilé. Nejlepším zájmem dítěte je fungující a harmonický vztah s jeho biologickými rodiči, nebo rodičem, o to více právě v situaci, kdy o druhého rodiče dítě přišlo.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem a jeho průběh

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byl vydán rozsudek napadený ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

13. Ústavní soud usnesením ze dne 15. 11. 2022 č. j. IV. ÚS 2884/22-22 jmenoval opatrovníkem nezletilé pro řízení o ústavní stížnosti Městský úřad města T.

14. Po zániku funkce soudce Jana Filipa byla věc v souladu s rozhodnutím předsedy Ústavního soudu o změně rozvrhu práce č. Org. 40/23 přidělena soudci Janu Wintrovi jako novému soudci zpravodaji.

15. Návrh soudce zpravodaje Jana Wintra při jeho projednání dne 7. 8. 2023 senát nepřijal. Proto byl rozhodnutím předsedy senátu ze dne 8. 8. 2023 určen podle § 55 zákona o Ústavním soudu Josef Fiala jako nový soudce zpravodaj k vypracování návrhu rozhodnutí ve věci.

IV. Vyjádření účastníka řízení, vedlejších účastnic řízení a replika stěžovatele

16. Původní soudce zpravodaj Jan Filip podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejším účastnicím řízení. Spolu se žádostí o spis požádal o vyjádření i okresní soud.

17. Krajský soud vyslovil názor, že jde o nestandardní opatrovnickou věc a takto by k ní mělo být přistupováno. Zdůraznil, že z provedeného dokazování bylo zjištěno, že babička o nezletilou z důvodů pracovního vytížení obou rodičů aktivně pečovala od jejího narození i posléze, dále po rozvodu jejich manželství. Nezletilá po celou dobu řízení uváděla, že jejím přáním je setrvat v péči babičky. Při rozhodování dbal „participačního práva“ nezletilé

a s přihlédnutím k jí vyřčenému přání zůstat v péči babičky zaujal názor, že je svěření nezletilé do péče babičky v jejím nejlepším zájmu. Krajský soud navrhl, aby ústavní stížnost byla odmítnuta.

18. Okresní soud rekapituloval důvody, pro které zamítl návrh babičky na svěření nezletilé do její péče, a uzavřel, že se neztotožňuje s názorem krajského soudu. Návrh na rozhodnutí o ústavní stížnosti neformuloval.

19. Kolizní opatrovník ve vyjádření konstatoval, že od rozhodnutí krajského soudu se babička ani otec na něj neobraceli. Dne 5. 12. 2022 bylo na OSPOD jednáno s otcem, který uvedl, že situace v rodině se zklidnila, nezletilá s ním trávila více času a nabyl dojmu, že jejich kontakt probíhá nenuceně, bez jakýchkoliv problémů až do doby než bylo babičce doručeno usnesení Ústavního soudu (*sc.* usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka). Poté došlo k incidentu mezi ním a mateřskými prarodiči nezletilé. Následně kolizní opatrovník popsal průběh sociálního šetření v domácnosti babičky dne 7. 12. 2022 a sdělil, že zůstává ve svém postoji neměnný. Tak jak bylo v opatrovnických zprávách během soudního řízení sdělováno, otec má plnou rodičovskou odpovědnost, ve které není nikterak omezen. Své povinnosti vůči nezletilé si řádně plnil a plní. Napadeným rozhodnutím došlo podle kolizního opatrovníka k vážnému porušení práva otce i nezletilé na rodinný život, což je jedním z nejvýznamnějších práv každého jedince a zásah do tohoto ústavně zaručeného práva představuje velký zásah do zdravého budoucího vývoje nezletilé. Kolizní opatrovník informoval, že babička dále podala stížnost na jeho postup při výkonu sociálně-právní ochrany dětí a kolizního opatrovnictví k veřejnému ochránci práv a jeho zprávu přiložil k vyjádření. Z ní se podává, že veřejný ochránce práv provedl šetření a dospěl k závěru, že OSPOD při výkonu sociálně-právní ochrany nezletilé ani při výkonu kolizního opatrovnictví nepochybil.

20. Babička ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že má za to, že napadeným rozhodnutím bylo napraveno pochybení okresního soudu, jehož rozhodnutím došlo k zásahu do soukromého a rodinného života dítěte podle čl. 10 odst. 2 Listiny a byl porušen princip nejlepšího zájmu dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy. Namítla, že popis skutkového stavu stěžovatelem v ústavní stížnosti neodpovídá skutečnosti, protože o nezletilou pečovala od útlého věku, po rozvodu rodičů i po smrti její matky. Dále odkázala na znalecký posudek, jehož zpracování nechala zadat pro posouzení psychického stavu nezletilé a autentičnosti jejího přání, v němž soudní znalkyně jednoznačně uvedla, že je v zájmu nezletilé, aby byla ponechána v péči babičky. Přání nezletilé shledala znalkyně jako autentické a též konstatovala, že názory nezletilé jsou velmi vyspělé a odpovídají spíše zralosti dospělého člověka. Nebude-li nezletilá v její péči, trauma ze smrti matky se prohloubí a následky ponese i v dospělosti. Babička uvádí, že se nezletilá svým věkem blíží k hranici částečné zletilosti, což je specifická okolnost, kdy soud má přání a názor mladého člověka vzít v potaz jako rozhodující, nevylučují-li to žádné zvláštní či specifické okolnosti; měla by být respektována autonomie jejího rozhodování o vlastním osudu. Babička navrhla, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost, eventuálně ji zamítl jako nedůvodnou.

21. Ústavní soud zaslal vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. Ten v ní nadále trvá na tom, co bylo uvedeno v ústavní stížnosti, a to i s ohledem na chování babičky a jejího bývalého manžela po rozhodnutí krajského soudu a nyní poté, co se dozvěděli o podané ústavní stížnosti. Stěžovatel uvádí, že i ze zprávy kolizního opatrovníka je patrné, že rodinná situace není ideální, nijak se neuklidňuje a otec opět cítí, že pod vlivem babičky se od něj nezletilá vzdaluje, že opět oslabuje jejich pěkný a bezprostřední vztah, který měli přes celé prázdniny a na počátku školního roku v září 2022. Podle otce je i zdánlivě neutrální a obecné vyjádření babičky, že rozhodnutí krajského soudu bylo nápravou pochybení okresního soudu, jen další ukázkou jejího negativního postoje vůči němu a jeho vztahu s nezletilou a také její nadřazenosti. Okresní soud své rozhodnutí srozumitelně a jasně odůvodnil, především ctil existenci zákonných podmínek pro svěření dítěte do péče jiné osoby. Rozhodnutí krajského

soudu představovalo ve věci exces, který ani nebyl řádně zdůvodněn, a toto rozhodnutí dodalo babičce sebevědomí a podpořilo její názor, že je její postoj vůči otci správný, rozhodně ji toto rozhodnutí nijak nemotivovalo k tomu, aby se snažila nezletilou ve vztahu k jejímu otci podporovat. Pravda je, že se babička o nezletilou v případě potřeby postarala, vždy však tak, jak babička pečuje o své vnouče. Rodiče vykonávali péči komplexní, kterou dítě potřebuje. Babička bohužel ztotožňuje péči o dítě s tím, jak pečuje o své vnouče, a nyní se snaží situaci účelově postavit tak, jako by nezletilou vychovávala místo rodičů právě ona, což nemůže být dál od pravdy. Osobní péče o dítě ve smyslu péče rodičovské a rodičovské odpovědnosti je však mnohem komplexnější a zahrnuje mnohem více aspektů než jen poskytnutí domácího servisu. Z uvedených důvodů setrval na svém návrhu.

22. Po zániku funkce soudce Jana Filipa vyžádal nový soudce zpravodaj Jan Wintr od kolizního opatrovníka aktualizované vyjádření.

23. Ve vyjádření ze dne 26. 7. 2023 kolizní opatrovník informoval, že od podání poslední zprávy pro Ústavní soud bylo „s rodinou jednáno v květnu roku 2023 v rámci návrhu otce na schválení právního úkonu“. Z dohody otce a babičky kolizní opatrovník dovodil, že komunikace mezi nimi již probíhá na dobré úrovni. Poté otec telefonicky kontaktoval kolizního opatrovníka a potvrdil, že nyní s babičkou vychází dobře a ohledně nezletilé vše zabezpečuje, babičce pomáhá a s nezletilou se vídá pravidelně. Otec potvrdil, že se vztahy mezi nimi uklidnily, ale nemění se nic na tom, že nevidí důvod, proč by nezletilou neměl mít v péči, a kvitoval prodlevu rozhodnutí Ústavního soudu, protože v tomto mezidobí došlo právě k narovnání vztahů. V další části kolizní opatrovník informoval o šetření v domě babičky dne 29. 6. 2023. V jeho průběhu nezletilá uvedla, že je ráda, že se situace mezi otcem a babičkou zklidnila, vše podle ní nyní funguje, jak má. O podání ústavní stížnosti otce ví, kdyby případně přešla do péče otce, by jí asi nevadilo a situaci by přijala. Kolizní opatrovník uzavřel, že otec si i nadále řádně plní svoji rodičovskou odpovědnost, aktivně participuje na výchově nezletilé a prostřednictvím svého opravdového zájmu ještě více prohlubuje své vztahy s nezletilou. Babička s otcem nezletilé komunikuje, umožňuje jejich styk a tím přispívá k narovnání vztahů v rodině, které jsou pro zdravý psychický vývoj nezletilé velmi důležité.

24. Aktualizované vyjádření kolizního opatrovníka zaslal soudce zpravodaj účastníkům a vedlejší účastnici na vědomí. Samostatnými podáními na ně reagovaly vedlejší účastnice a nezletilá, přičemž v nich setrvaly na svých stanoviscích.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

25. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Nutno proto vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

26. Proces výkladu a použití podústavního práva bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – nepřijatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně

přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz].

27. Ústavní soud zastává zdrženlivý postoj k přezkumu rozhodování ve věcech péče o dítě. Posuzování těchto otázek je především v kognici obecných soudů, které ve vedeném řízení mají odpovídající podmínky pro dokazování a pro následné rozhodnutí věci. V řízení o ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím obecných soudů o úpravě výchovných poměrů k nezletilým dětem nenáleží Ústavnímu soudu, aby hodnotil důkazy provedené obecnými soudy v příslušných řízeních, a na základě tohoto „vlastního" hodnocení důkazů předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, jakým způsobem (co do rozsahu i konkrétního vymezení časového harmonogramu) má být rozhodnuto o styku s nezletilým atp. Do jejich rozhodování Ústavní soud zasahuje toliko při extrémním vykročení z pravidel řádně vedeného soudního řízení. Takové vady v posuzované věci Ústavní soud neshledal.

28. Ústavní soud konstatuje, že stěžovatel jej staví právě do postavení další instance v systému obecného soudnictví, neboť jeho námitky mají povahu nesouhlasu s důvody, na nichž krajský soud založil své rozhodnutí, a že tak ústavní stížnost považuje za další procesní prostředek, jehož prostřednictvím se domáhá změny konkrétního rozhodnutí ve svůj prospěch. Ze spisu okresního soudu Ústavní soud zjistil, že po podání odvolání proti rozsudku okresního soudu probíhalo zjišťování poměrů nezletilé orgánem péče o dítě, byla provedena případová konference, byly vyžádány další podklady a proveden účastnický výslech nezletilé (srov. body 19 až 26 odůvodnění napadeného rozsudku). Krajský soud s odvoláním na ustálenou judikaturu Ústavního soudu dospěl k závěru, že názor nezletilého dítěte staršího 12 let věku je jedním z podstatných hledisek při rozhodování v opatrovnických věcech, který je třeba nejen vnímat, ale i relevantně zohlednit, a připomenul, že podle Ústavního soudu nelze na dítě pohlížet jen jako na pouhý objekt, o němž rozhodují jiní, ani ho nelze stavět do role pasivního pozorovatele událostí, nýbrž je třeba ho stavět do pozice aktivního subjektu, který má v probíhajícím řízení možnost plně vyjádřit svůj názor [viz např. nález ze dne 28. 2. 2018 sp. zn. II. ÚS 2866/17 (N 39/88 SbNU 535)]. Krajský soud na základě těchto východisek a skutkových zjištění uzavřel, že je zjevné, že návrh babičky na svěření nezletilé do její péče je důvodný a v nejlepším zájmu nezletilé (bod 36 odůvodnění napadeného rozsudku).

29. Podle Ústavního soudu odůvodnil krajský soud zohledněním nejlepšího zájmu nezletilé výjimečnou odchylku od pravidla zakotveného v § 953 občanského zákoníku a nedošlo k takovému zásahu do základních práv stěžovatele, eventuálně nezletilé, chráněných čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 Úmluvy, který by odůvodňoval kasaci napadeného rozsudku [též s přihlédnutím k současnému stavu vztahů mezi účastníky (viz aktualizované vyjádření kolizního opatrovníka)]. Krajský soud své rozhodnutí řádně a přehledně odůvodnil a na jeho závěrech (sub 8) neshledal Ústavní soud žádné extrémní vybočení z výkladových pravidel s ústavním významem. Závěry krajského soudu jsou jasné, rozumné a logické [srov. k tomuto požadavku nález ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3441/11 (N 61/64 SbNU 723)].

30. Ústavní soud zastává názor, že pokračování soudního řízení (po případném zrušení napadeného rozsudku) by negativně působilo především na nezletilou, a proto vyzývá otce i babičku, aby se – třeba i za pomoci odborníků – snažili nastalou situaci řešit i nadále vzájemnou dohodou. Žádný soud nemůže jejich vztahy upravit ideálním způsobem, ani napravit vztahy již narušené, a je především jejich záležitostí, aby upřednostnili zájmy nezletilé před osobními antipatiemi, netraumatizovali ji svými osobními konfliktními postoji a vytvořili jí nestresující prostředí umožňující její zdravý vztah k oběma z nich, když nelze vyloučit, že nezletilá přijme stěžovatelovu péči, aniž by byla nutná úprava soudním rozhodnutím.

31. Stěžovatel napadl celý rozsudek krajského soudu, tj. včetně výroků o vyživovací povinnosti, o změně původního rozsudku okresního soudu a o náhradě nákladů řízení. V ústavní stížnosti však žádnou argumentaci vůči těmto výrokům neformuluje.

32. Vedle *rationes decidendi* uvádí Ústavní soud, že si je vědom deklarovaného účelu nepřípustnosti dovolání podle § 30 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, proti rozhodnutím ve většině rodinněprávních věcí rozhodovaných podle tohoto zákona, kterým je právní jistota účastníků v těchto řízeních. Ústavní soud však upozorňuje zákonodárce [a to podobně jako v minulosti, srov. nález ze dne 23. 2. 2010 sp. zn. III. ÚS 1206/09 (N 32/56 SbNU 363)], že platná právní úprava dovolání v těchto otázkách spíše neplní účel zachování právní jistoty, neboť judikaturu musí sjednocovat orgán stojící mimo soustavu soudů, jehož úkolem je ochrana ústavnosti, a nikoliv běžné zákonnosti. Podle Ústavního soudu by sjednocování judikatury i ochranu základních práv jednotlivců byl schopen zajistit Nejvyšší soud, který je k tomu jako dovolací soud v občanskoprávních věcech povolanější nežli Ústavní soud.

VI. Závěr

33. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Ústavní soud neshledal porušení základních práv stěžovatele, a proto jeho ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jana Wintra

Podle § 22 zákona o Ústavním soudu uplatňuji odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu; jsem přesvědčen, že ústavní stížnosti mělo být vyhověno a napadené rozhodnutí zrušeno. Vedou mne k tomu tyto důvody:

1. Uvědomuji si (a souhlasím se svými váženými kolegy), že Ústavní soud není další instance obecných soudů a že by do rozhodování obecných soudů měl vstupovat jen velmi zdrženlivě. Tím spíš to platí v rodinněprávních věcech. V tomto případě však podle mého názoru krajský soud flagrantně porušil jasné ustanovení § 953 občanského zákoníku, které zní: „Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka (dále jen ‚pečující osoba‘). Rozhodnutí o svěření dítěte do péče musí být v souladu se zájmy dítěte.“ Krajský soud na základě tohoto ustanovení svěřil dítě do osobní péče babičky, ačkoli v řízení nevyšla najevo jediná překážka, pro kterou by nemohl o dítě osobně pečovat otec. Porušení § 953 občanského zákoníku přitom v posuzovaném případě dosahuje úrovně protiústavnosti, protože toto ustanovení je zákonným provedením ústavního pravidla, podle něhož péče o děti a jejich výchova je právem rodičů (čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod).

2. Tento výklad § 953 občanského zákoníku podporuje důvodová zpráva k návrhu zákona, odborná literatura i judikatura. Z důvodové zprávy plyne, že svěření dítěte do péče jiné osoby musí být pojímáno jako subsidiární k péči vlastních rodičů. To znamená, že je-li péče alespoň jednoho z rodičů možná, ustanovení § 953 občanského zákoníku se nemůže použít (Bruncko, S. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. § 655–975. Praha: Leges, 2016, s. 1893). Subsidiarita užití institutu svěřenectví vůči péči souvisí i s jeho dočasností. Předpokládá se, že se svěření do péče jiné osoby využívá tam, kde rodiče dítěte z nějakého objektivně daného důvodu dočasně nemohou o dítě pečovat, zpravidla nastane-li nějaká skutečnost, kterou sami nemohli ovlivnit ani svou vůlí odvrátit [Zuklínová, M. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník: Komentář. Svazek II. § 655–975 (Systém ASPI). Wolters Kluwer]. U svěřenectví se obvykle počítá s tím, že bude pouze dočasné. Využíváno by svěřenectví mělo být především v těch případech, kdy je

pravděpodobný návrat do jeho přirozené rodiny (Bruncko, S. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. § 655–975. Praha: Leges, 2016, s. 1893–1894).

3. To potvrzuje i judikatura Ústavního soudu, např. v usnesení sp. zn. IV. ÚS 2674/17 ze dne 17. 10. 2017, v němž Ústavní soud uvedl: „[…] ustanovení § 953 odst. 1 občanského zákoníku […], které zcela jasně specifikuje podmínku, za níž lze svěřit dítě do osobní péče jiného člověka než rodiče. Touto podmínkou je prokázání, že ani jeden z rodičů (resp. v dané věci otec), ať již ze subjektivních, či objektivních důvodů nemůže pečovat o obě nezletilé děti. Platí totiž, že jsou to především rodiče, kdo zajišťují péči a výchovu svého dítěte a mají také k němu i rodičovská práva. Teprve tehdy, kdyby bylo v řízení úplně a spolehlivě zjištěno, že otec není schopen náležitým způsobem zajistit výchovu a péči o obě nezletilé děti, bylo by třeba uvažovat o jejich svěření do péče jiných osob, v dané věci stěžovatelů, jako mateřských prarodičů.“

4. I kdyby se nemožnost rodiče osobně pečovat o dítě vykládala široce, žádný argument proti osobní péči otce v žádné fázi řízení nebyl předložen ani prokázán. Naopak, i OSPOD upozorňoval na to, že otec je zcela způsobilý a ochotný péči o dceru vykonávat. Otec sám opakovaně namítal, že má zájem o svou dceru pečovat, je toho schopen, je ochoten si přizpůsobit život jejím potřebám atp. Krajský soud však tyto argumenty ignoroval.

5. Tímto postupem tedy krajský soud především zcela pominul účel § 953 občanského zákoníku, kterým je překlenutí dočasně nastalé situace, jak bylo popsáno výše. Krajský soud tak fakticky rozhodl o dlouhodobé péči nezletilé za použití ustanovení, které k tomu neslouží. V tomto ohledu lze přisvědčit i výstižné argumentaci stěžovatele v ústavní stížnosti, kde poukazuje na vytvoření nejistého stavu do budoucna. Krajský soud totiž použil ustanovení o svěřenectví, tedy dočasné péči, přestože vůbec nenaznačil, jaké dočasné důvody by na straně otce do budoucna měly pominout, aby mu jeho dcera mohla být do péče vrácena.

6. Jediným argumentem použitým krajským soudem je opakovaně vyjádřené přání nezletilé zůstat bydlet s babičkou, které krajský soud ztotožnil se zájmy dítěte podle druhé věty § 953 občanského zákoníku a s nejlepším zájmem dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte („Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“). Je ovšem sporné, a) zda nejlepší zájem dítěte lze jednoduše ztotožnit s přáním dítěte a b) zda přání dítěte může bez dalších závažných důvodů „přebít“ jasné ustanovení zákona a ústavně garantované právo rodiče vychovávat své dítě.

7. Připouštím, že přání nezletilé zůstat bydlet s babičkou bylo srozumitelně formulováno a toto přání nemám v úmyslu nijak bagatelizovat. Nemohu však zároveň přehlédnout, že v řízení nebyly prokázány, ba ani nikým tvrzeny žádné skutečnosti, které by svědčily o rozvráceném vztahu mezi otcem a dcerou. Naopak, dcera sama uváděla, že otcovu přítomnost více či méně pravidelně vyhledává atp. Otec opakovaně uváděl, že bydlí blízko babičky, nemá v úmyslu své dceři nijak bránit v kontaktu s babičkou. Situace je tedy velmi stručně řečeno taková, že nezletilá vychází s otcem i babičkou dobře, avšak o něco lépe vychází s babičkou, a přeje si být více s ní, protože je tak zvyklá. Za takové situace ale nevidím důvod pro výjimečné odchýlení se od zákonné dikce, které navíc krajský soud dostatečně neodůvodnil. Vycházím přitom z ústavně garantované priority rodičovské péče před péčí jiné osoby.

8. Zájmy dítěte, popřípadě nejlepší zájem dítěte, nelze automaticky ztotožnit s jeho přáním vysloveným v řízení. Není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání, a nikoli na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů (srov. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014). V rozhodnutí krajského soudu se píše: „V řízení bylo prokázáno, že otci fakticky nebrání žádné subjektivní ani objektivní důvody v tom, aby o nezletilou po smrti její matky do budoucna pečoval […] nezletilá K. po celou dobu trvání tohoto řízení uváděla a nadále uvádí, že jejím přáním je setrvat v péči navrhovatelky, tj. babičky ze strany zemřelé matky. S přihlédnutím

k výše uvedené argumentaci je zjevné, že návrh babičky na svěření nezletilé K. do její péče je důvodný a v nejlepším zájmu nezletilé.“ Z toho je patrné, že krajský soud ve skutečnosti nejlepší zájem nezletilé nezkoumal a pouze dovodil, že to, co si nezletilá přeje, je v jejím nejlepším zájmu. Vyslovené přání dítěte a nejlepší zájem dítěte ale nemusejí být shodné. Rodič je například v mnohých ohledech lépe vybaven své dítě podporovat než prarodič, jelikož je mu věkově blíže.

9. V judikatuře Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) je opakovaně zdůrazňován význam práva na rodinný život zaručeného obecně v čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jehož základním prvkem je soužití rodičů a dětí. Právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče o děti a jejich výchova ze strany rodičů, na což mají jak děti, tak právě i rodiče právo podle čl. 32 odst. 4 Listiny (např. nález sp. zn. I. ÚS 1764/16 ze dne 3. 11. 2016 nebo nález sp. zn. II. ÚS 838/07 ze dne 10. 10. 2007). Oddělení rodičů a dětí je chápáno jako krajní možnost, k níž by mělo být přistoupeno až po náležitém zvážení, že jiná mírnější opatření na podporu rodiny by nebyla dostatečná (nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010). Podle judikatury ESLP má přitom obecně stát jednat tak, aby se mohlo rodinné pouto mezi rodiči a dětmi rozvíjet (např. rozsudek ESLP ve věci *Gnahoré proti Francii* ze dne 19. 9. 2000 č. 40031/98, § 51, rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku* ze dne 6. 7. 2010 č. 41615/07, § 140).

10. Dále se obávám, že nezrušení rozhodnutí krajského soudu nemusí vést ke kýženému stabilnějšímu uspořádání vztahů. Zrušením rozhodnutí krajského soudu by totiž dcera byla vrácena zpět do péče otce, což je stav, který institut svěřenectví z povahy své dočasnosti beztak v dohledné době předpokládá jako budoucí trvalý stav.

11. Jsem přesvědčen, že je třeba brát vážně základní právo rodiče pečovat o své děti a vychovávat je. V souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny mohou být práva rodičů na rodičovskou výchovu a péči omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž zároveň dle čl. 4 odst. 4 Listiny musí být šetřena podstata a smysl takových omezení a tato nesmí být zneužita k jiným účelům, než pro které byla stanovena (srov. nález sp. zn. III. ÚS 484/23 ze dne 25. 4. 2023). Právě k takovému zneužití institutu svěřenectví k jinému účelu, než pro který byl stanoven, došlo podle mého názoru v tomto případě.

12. Shrnuji tedy svůj závěr, že krajský soud napadeným rozhodnutím porušil základní právo stěžovatele vychovávat své dítě podle čl. 32 odst. 4 Listiny. Krajský soud rozhodl o svěření dcery stěžovatele do péče babičky, aniž by k tomu byly splněny zákonné podmínky. Učinil tak s pouhým odkazem na nejlepší zájem dítěte, který však dostatečně nezkoumal a pouze ho ztotožnil s přáním, které nezletilá v řízení vyslovila. Mám za to, že ač princip nejlepšího zájmu dítěte je důležitým právním principem, nelze ho stavět automaticky nad kogentní právní úpravu péče o dítě, opomíjet přitom základní práva otce a nerespektovat účel zákona, resp. konkrétního aplikovaného ustanovení.

Č. 123
Odmítnutí dovolání pro vady z důvodu nevymezení dovolacího důvodu (sp. zn. I. ÚS 451/23 ze dne 29. srpna 2023)

Obsahuje-li dovolání řádně vymezený dovolací důvod (§ 241a odst. 1 a 3 občanského soudního řádu), je odmítnutí takového dovolání pro vadu nevymezení dovolacího důvodu učiněné předsedou senátu nebo pověřeným členem senátu dovolacího soudu porušením čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudce Jana Wintra a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy v řízení o ústavní stížnosti stěžovatelky Veroniky Dvořáčkové, zastoupené JUDr. Nikolou Jílkovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem v Brně, Drobného 324/72, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 26 Cdo 2144/2022-878 ze dne 7. 12. 2022, usnesení Nejvyššího soudu č. j. 26 Nd 109/2022-843 ze dne 8. 3. 2022, rozsudku Krajského soudu v Brně č. j. 19 Co 51/2021-780 ze dne 10. 11. 2021, rozsudku Městského soudu v Brně č. j. 30 C 134/2016-644 ze dne 25. 6. 2020 a usnesení Městského soudu v Brně č. j. 30 C 134/2016-600 ze dne 6. 2. 2020, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení a) X, bytové družstvo v likvidaci, b) PhDr. Šárky Solařové, c) Olgy Kučerové jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 26 Cdo 2144/2022-878 ze dne 7. 12. 2022 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s jejím právem na zákonného soudce zaručeným v článku 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 26 Cdo 2144/2022-878 ze dne 7. 12. 2022 se zrušuje.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí, neboť je přesvědčena, že jimi bylo porušeno její základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod („Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“) ve spojení se základním právem na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Klíčovou otázkou v projednávané věci je, zda Nejvyšší soud stěžovatelce neoprávněně zamezil přístup k soudu, odmítl-li její dovolání pro vady proto, že v něm nevymezila dovolací důvod ve smyslu § 241a odst. 1 o. s. ř.

II. Skutkové okolnosti věci a rekapitulace procesního vývoje

3. Stěžovatelka od roku 1993 bydlela se svým manželem v městském (obecním) bytě v B. Původní nájemkyní bytu měla být tchýně stěžovatelky, která se po krátkém společném soužití se svým synem a jeho manželkou z bytu odstěhovala. Stěžovatelka a její manžel se rozvedli v roce 2005; stěžovatelka dále podle svého tvrzení v bytě bydlela jako samoživitelka se svojí dcerou.

4. Během privatizace bytového fondu město B. převedlo v roce 2006 vlastnické právo k předmětné bytové jednotce na nově vytvořené bytové družstvo – vedlejšího účastníka a) („družstvo“), který v roce 2009 převedl vlastnické právo k bytu na vedlejší účastnici b). Stěžovatelka proti uvedenému jednání od roku 2010 soudně brojí, protože je přesvědčena, že družstvo mělo nabídnout byt k převodu do vlastnictví nejprve jí – jako stávající nájemkyni podle § 22 odst. 1 zákona č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů). Obecné soudy žalobu stěžovatelky na určení, že vlastníkem bytu je družstvo, zamítly z toho důvodu, že neměla na požadovaném určení naléhavý právní zájem ve smyslu § 80 o. s. ř., neboť rozhodnutí by nebylo závazné pro novou nabyvatelku bytu – vedlejší účastnici b) – k této větvi sporu viz usnesení sp. zn. II. ÚS 3252/15 ze dne 17. 5. 2016.

5. Stěžovatelka následně dne 16. 5. 2016 podala u Městského soudu v Brně („nalézací soud“) další žalobu a domáhala se určení neplatnosti smlouvy z roku 2009, kterou bylo převedeno vlastnické právo z družstva na vedlejší účastnici b). Vedlejší účastnice b) následně dne 21. 4. 2016 uzavřela novou kupní smlouvu, kterou převedla vlastnické právo k nemovitosti na vedlejší účastnici c).

6. Stěžovatelka v návaznosti na vývoj sporu změnila žalobní petit a žádala, aby nalézací soud určil, že: 1) byla ke dni 14. 9. 2006 výlučnou nájemkyní bytové jednotky a je nájemkyní ke dni vydání rozhodnutí nadále; 2) smlouva o převodu vlastnictví uzavřená dne 9. 12. 2009 mezi družstvem a vedlejší účastnicí b) je neplatná; 3) smlouva ze dne 21. 4. 2016 uzavřená mezi vedlejšími účastnicemi b) a c) je neplatná; 4) a vlastníkem bytové jednotky je družstvo (viz č. l. 121 procesního spisu).

7. Dne 9. 12. 2019 (č. l. 572) advokát stěžovatelky podal návrh, který nalézací soud vyhodnotil jako dva samostatné návrhy, a to na částečné zpětvzetí žaloby a na rozšíření žaloby. Nalézací soud usnesením č. j. 30 C 134/2016-604 ze dne 6. 2. 2020 (usnesení bylo vydáno při jednání – viz č. l. 600) částečně zastavil řízení ohledně druhého nároku na určení, že smlouva o převodu vlastnictví uzavřená dne 9. 12. 2009 mezi družstvem a vedlejší účastnicí b) je neplatná a ohledně čtvrtého nároku na určení, že vlastníkem bytové jednotky je družstvo. Dalším usnesením vyhlášeným při jednání (č. l. 601) nalézací soud nepřipustil změnu žaloby (§ 95 odst. 2 o. s. ř.) spočívající v jejím rozšíření o nárok, že byt nabývá stěžovatelka do svého výlučného vlastnictví, a dále, že stěžovatelka je povinna zaplatit vedlejší účastnici b) 220 383 Kč [*in eventum* vedlejší účastnici c) 1 450 000 Kč]; výsledky dosavadního dokazování podle nalézacího soudu nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu.

III. Obsah napadených rozhodnutí

8. Ústavní stížností napadeným rozsudkem nalézací soud po více než čtyřech letech řízení zamítl žalobu stěžovatelky na určení, že stěžovatelka byla ke dni 14. 9. 2006 výlučnou nájemkyní bytové jednotky a že je jí ke dni vydání rozhodnutí nadále (výroky I a II), neboť dospěl k závěru, že stěžovatelka neměla na požadovaném určení naléhavý právní zájem (§ 80 o. s. ř.), tedy výlučně z procesního důvodu, aniž by se zabýval hmotněprávní stránkou věci. Nalézací soud dále zamítl žalobu stěžovatelky i v části, v níž se domáhala určení neplatnosti kupní smlouvy ze dne 21. 4. 2016 uzavřené mezi vedlejšími účastnicemi b) a c) (výrok III). Na uvedeném určení stěžovatelka podle nalézacího soudu rovněž nemá naléhavý

právní zájem, protože navržený petit pro stěžovatelku žádným řešením nastalé situace není. Výroky IV až VII nalézací soud rozhodl o povinnosti stěžovatelky nahradit náklady řízení v celkové výši více než 1,5 milionu korun.

9. Krajský soud v Brně („odvolací soud“) ústavní stížností napadeným rozsudkem k odvolání stěžovatelky věcně potvrdil napadený rozsudek nalézacího soudu; v části, v níž nalézací soud rozhodl o náhradě nákladů řízení, odvolací soud prvostupňový rozsudek zrušil a vrátil věc nalézacímu soudu k dalšímu řízení. Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatelky jako vadné podle § 243c odst. 1 o. s. ř.

IV. Shrnutí argumentace stěžovatelky

10. Stěžovatelka namítá, že Nejvyšší soud porušil její právo na zákonného soudce, neboť o dovolání stěžovatelky rozhodoval v nesprávném složení, rozhodla-li o něm předsedkyně 26. senátu jako samosoudkyně, byť pro to nebyly splněny taxativně vymezené podmínky (§ 243f odst. 2 o. s. ř.). Stěžovatelka dále uvádí, že praxe předsedkyně 26. senátu Nejvyššího soudu je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu (nález sp. zn. III. ÚS 2285/22 ze dne 3. 1. 2023) i s praxí ostatních senátů dovolacího soudu. Chybně obsazený senát Nejvyššího soudu podle stěžovatelky rozhodoval i v případě napadeného usnesení č. j. 26 Nd 109/2022-843, kterým byl zamítnut její návrh na odklad vykonatelnosti. Zadruhé, stěžovatelka tvrdí, že jí Nejvyšší soud odepřel přístup k soudu, neboť formalisticky odmítl její dovolání jako vadné, přestože v něm srozumitelně vymezila dovolací důvod i předpoklady přípustnosti. Zatřetí, stěžovatelka namítá, že nalézací soud v rozporu s dispoziční zásadou, jejím legitimním očekáváním a právem na účinný opravný prostředek vyhodnotil její podání ze dne 9. 12. 2019 jako částečné zpětvzetí žaloby, nikoliv jako její změnu. Odmítl-li následně nalézací soud „nahradit“ původní petity novými, odpadly z předmětu sporu nároky, bez kterých již zbývající petity nedávaly smysl – proto u nich chyběl naléhavý právní zájem stěžovatelky a žaloba stěžovatelky byla zamítnuta. Obecné soudy v důsledku chybného vyhodnocení fakticky nerozhodly o celém žalobním návrhu stěžovatelky, a to po více než čtyřech letech soudního řízení. Podle stěžovatelky platí, že projev vůle žalobce ke zpětvzetí žaloby musí být nepochybný a definitivní; soud má hodnotit jeho vůli na základě vnějších okolností a zpětvzetí žaloby současně nelze podmínit. Podmínila-li stěžovatelka jedním úkonem zrušení petitů jejich výměnou za jiné dva, nešlo objektivně s ohledem na obsah úkonu o prosté zpětvzetí žaloby. Nalézací soud stěžovatelku o hodnocení jejího návrhu na změnu žaloby zároveň nepoučil.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti

11. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyzval účastníky řízení a vedlejší účastnice řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

12. Podle Nejvyššího soudu je napadené usnesení o odmítnutí dovolání v souladu s bodem 40 stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.). Odvolací soud a nalézací soud odkázaly na odůvodnění svých rozhodnutí a na jednotlivé části soudního spisu. Vedlejší účastnice c) Ústavnímu soudu sdělila, že v řízení o ústavní stížnosti nebude uplatňovat svá práva; družstvo a vedlejší účastnice b) na výzvu k vyjádření nereagovaly.

13. Ústavní soud stěžovatelce neposílal předmětná vyjádření k replice, neboť by to bylo s ohledem na jejich obsah nehospodárné.

VI. Upuštění od ústního jednání

14. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání; dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se s ní Ústavní soud seznámil z vyžádaného soudního spisu a podání účastníků řízení. Nekonání

ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VII. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní stížnost byla podána oprávněnou osobou [srov. § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Stěžovatelka je řádně zastoupena advokátkou (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

16. Ústavní stížnost je včasná ve vztahu k napadenému usnesení Nejvyššího soudu č. j. 26 Cdo 2144/2022-878 o odmítnutí dovolání, neboť byla podána ve lhůtě dvou měsíců od jeho doručení (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). Ústavní stížnost je ve smyslu stejného ustanovení opožděná v části týkající se usnesení č. j. 26 Nd 109/2022-843 ze dne 8. 3. 2022 a usnesení nalézacího soudu č. j. 30 C 134/2016-600 ze dne 6. 2. 2020, kterým bylo částečně zastaveno řízení. Ústavní stížnost proti předmětným rozhodnutím byla podána zjevně po dvouměsíční lhůtě.

17. Dále je třeba posoudit, zda je ústavní stížnost stěžovatelky přípustná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Otázkou přípustnosti dovolání se Ústavní soud podrobně zabýval v již citovaném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, v němž přijal závěr, že neobsahuje-li dovolání řádné vymezení předpokladů přípustnosti či dovolacího důvodu, není jeho odmítnutí pro vady porušením čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud dále dospěl k závěru, že podání vadného dovolání nelze postavit na roveň situaci popsané v § 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu, tj. že mimořádný opravný prostředek byl odmítnut jako nepřípustný z důvodů závisejících na uvážení orgánu, který o něm rozhoduje, neboť stěžovatel svým postupem neumožnil dovolacímu soudu ani zvažovat přípustnost svého dovolání. Neobsahovalo-li dovolání předepsané náležitosti dovolání, nevyčerpal stěžovatel efektivně procesní prostředek k ochraně svého práva (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a s ohledem na § 75 odst. 1 téhož zákona je v těchto případech třeba považovat ústavní stížnost v části mířící proti rozhodnutím soudů prvního a druhého stupně za nepřípustnou.

18. Právě uvedený závěr o nepřípustnosti ústavní stížnosti proti rozhodnutím nalézacího a odvolacího soudu platí i pro případy, kdy Ústavní soud rozhodnutí Nejvyššího soudu zruší proto, že se s jeho závěrem ohledně nesplnění obsahových náležitostí dovolání neztotožní. Nesprávné odmítnutí dovolání v těchto případech znamená, že se Nejvyšší soud podáním věcně nezabýval; v případě, že toto odmítnutí bylo chybné, může být za určitých okolností porušeno základní právo stěžovatele tím, že mu Nejvyšší soud zamezil v přístupu k soudu. Nápravou tohoto porušení pak logicky je vrácení věci Nejvyššímu soudu s tím, aby se jí řádně zabýval (viz body 61–62 stanoviska).

19. V nyní projednávané věci Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením dovolání stěžovatelky odmítl jako vadné. V souladu s výše uvedenými východisky Ústavní soud nemůže věcně přezkoumat ústavnost napadených rozsudků nalézacího soudu a odvolacího soudu; ústavní stížnost je v této části nepřípustná ve smyslu § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

20. Přezkum Ústavního soudu je omezen pouze na otázku, zda Nejvyšší soud posoudil vadnost dovolání stěžovatelky ústavně konformním způsobem. Byť stěžovatelka v ústavní stížnosti žádala, aby Ústavní soud s ohledem na nepřiměřenou délku sporu stěžovatelce poskytl efektivní ochranu jejích práv a věcně přezkoumal i rozhodnutí nalézacího soudu, Ústavní soud dospěl k závěru, že takový postup by byl v rozporu se zásadou subsidiarity ústavního přezkumu. Nepřiměřená délka řízení automaticky neznamená, že stěžovatelce efektivní ochrana jejích práv ze strany obecných soudů nebude poskytnuta; stěžovatelka v ústavní stížnosti neuvedla žádné konkrétní skutečnosti, proč by její věc měla představovat „zcela výjimečný případ“ ospravedlňující výjimku z podstatného pravidla subsidiarity (srov. bod 64 stanoviska).

VIII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je ve vztahu k usnesení Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro vady důvodná.

22. Esenciální součástí práva jednotlivce na soudní ochranu je právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny i v čl. 6 Úmluvy. Právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému, že se může domáhat u soudu svého práva „stanoveným postupem“, přičemž „[p]odmínky a podrobnosti upravuje zákon“ (viz čl. 36 odst. 4 Listiny). Právo na přístup k soudu tedy není absolutní a podléhá některým zákonným omezením, jež jsou vtělena zejména do procesních předpisů; žádné z těchto (legitimních) omezení však nesmí být nepřiměřené a nesmí narušovat podstatu chráněného základního práva (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 6. 2016 ve věci *Baka proti Maďarsku*, č. stížnosti 20261/12, § 120). Z hlediska ochrany základních práv a svobod je nezbytné, aby jednotlivé podmínky, za nichž se lze soudní ochrany domáhat, sledovaly legitimní cíl a byly vůči němu přiměřené (bod 27 stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16).

23. Procesní předpisy provádějící předmětná ustanovení Listiny musí obecné soudy a Ústavní soud interpretovat a aplikovat tak, aby na účastníky řízení nebyly kladeny nepřiměřené, tj. nad rámec smyslu a účelu právní úpravy jdoucí požadavky, a nebylo tím fakticky bráněno realizaci práva na soudní ochranu (viz bod 27 nálezu sp. zn. IV. ÚS 410/20 ze dne 16. 6. 2020). Přepjatý formalismus či „procesní cynismus“ v postupu soudů je v rozporu s požadavkem zajištění efektivního a faktického přístupu k soudu (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 11. 2002 ve věci *Běleš a ostatní proti České republice*, č. stížnosti 47273/99, § 50–51).

24. V nyní projednávaném případě Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatelky jako vadné podle § 243c odst. 1 o. s. ř., protože podle něj stěžovatelka uplatnila jiný dovolací důvod, než který je uveden v § 241a odst. 1 o. s. ř. Stěžovatelka obecným soudům podle Nejvyššího soudu pouze vytýkala, že její procesní úkon ze dne 9. 12. 2019 posoudily jako částečné „zpětvzetí a rozšíření žaloby“, ačkoliv „změnila žalobu“ ve smyslu § 95 o. s. ř. Stěžovatelka dále namítala, že nalézací soud překvapivě nepostupoval podle § 43 odst. 1 o. s. ř. a řádně ji nepoučil, jak její úkon posoudí; zároveň se podle ní nevypořádal s jejím návrhem na přerušení řízení. Stěžovatelka svojí argumentací podle Nejvyššího soudu nevymezila „žádnou otázku procesního práva, na níž by napadené rozhodnutí z hlediska právního posouzení věci záviselo a při jejímž řešení by se odvolací soud odchýlil od judikatury dovolacího soudu“, ale ve skutečnosti jen namítala, že odvolací soud „zatížil [řízení] vadami, které mohly mít za následek nesprávné posouzení věci“ (viz str. 2 napadeného usnesení).

25. S uvedeným závěrem Nejvyššího soudu o vadnosti dovolání se Ústavní soud neztotožňuje. Podle § 241a odst. 3 o. s. ř. platí, že „[d]ůvod dovolání se vymezí tak, že dovolatel uvede právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, a že vyloží, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení“. Stěžovatelka uvedené požadavky podle Ústavního soudu splnila.

26. Stěžovatelka v dovolání v části nazvané „Vymezení předpokladu přípustnosti dovolání a dovolací důvody“ výslovně uvedla, že „ve smyslu § 241a OSŘ namítá nesprávnost, které se dopustil odvolací soud (potažmo již soud prvního stupně) při právním posouzení otázky procesního práva“, která mimo jiné měla spočívat v tom, že „při posouzení procesního (dispozitivního) úkonu žalobkyně učiněného dne 10. 12. 2019, kterým zástupce žalobkyně navrhl soudu změnu žaloby […], soud […] tento úkon posoudil jako samotný návrh na částečné zpětvzetí žaloby a samostatný návrh na rozšíření žaloby […] (č. l. 802). Podle stěžovatelky „[odvolací] soud v rozporu s dispozitivní zásadou občanského soudního řízení a zásadou *dominus litis* nerozhodl správně o celém žalobním návrhu uplatněném dovolatelkou v původním řízení, resp. ani o předchozím žalobním návrhu (obsahujícím 5 petitů), ani o nově navrhovaném žalobním návrhu (obsahujícím rovněž 5 petitů) [viz tamtéž].

27. Podle Ústavního soudu je dovolací důvod z právě uvedeného zřejmý. Stěžovatelka jednoznačně a srozumitelně namítala, že odvolací soud nesprávně vyhodnotil její procesní podání jako návrh na částečné zpětvzetí a částečné rozšíření žaloby, namísto toho, aby jej správně posoudil jako návrh na změnu žaloby podle § 95 o. s. ř.

28. Stěžovatelka v dovolání dále dostatečným způsobem vymezila i předpoklad přípustnosti dovolání, ze kterého dovolací důvod – nesprávně posouzená otázka procesního práva – vyplývá. Stěžovatelka totiž uvedla, že „[o]dvolací soud se při řešení této právní otázky odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR, a to zejména usnesení […] ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1646/96 […], dle kterého […] každý procesní úkon je nutno posuzovat z objektivního hlediska […] a […] „[o] zpětvzetí návrhu půjde jen tehdy, jestliže nezanechává pochybnosti o svém obsahu a smyslu“. Podle Ústavního soudu je při materiálním vnímání stěžovatelčina dovolání zřejmé, že dovolací důvod a předpoklad přípustnosti dovolání spatřovala v tom, že odvolací soud neposoudil její podání ze dne 9. 12. 2019 z objektivního hlediska a podle jeho smyslu a obsahu, což je podle ní v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu. Jinými slovy, podle stěžovatelky odvolací soud v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu vycházel z právního názoru, že procesní úkon účastníka je třeba posuzovat formálně „podle názvu“.

29. Podle Ústavního soudu je zároveň zřejmé, že na právním posouzení procesního úkonu stěžovatelky ze dne 9. 12. 2019 rozhodnutí nalézacího soudu (resp. odvolacího soudu) záviselo, neboť úkon zpětvzetí žaloby ve spojení s jejím nepřipuštěným rozšířením nepochybně ovlivnil celkový předmět řízení. Jak stěžovatelka přiléhavě uvádí, nalézací soud neshledal v její věci naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy uzavřené mezi vedlejšími účastnicemi b) a c) mimo jiné proto, že dříve uplatněné petity již neuplatňuje. Navíc nelze považovat za vadu dovolání, zastává-li Nejvyšší soud oproti dovolateli názor, že jím předložená právní otázka, ohledně které vymezuje přípustnost dovolání, nebyla ve skutečnosti odvolacím soudem řešena, případně, že na jejím řešení rozhodnutí odvolacího soudu nezávisí (bod 45 stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16).

30. Ústavní soud dospěl k závěru, že Nejvyšší soud postupoval formalisticky, vyhodnotil-li dovolání stěžovatelky jako vadné. Z dovolání bylo seznatelné, s jakým právním posouzením odvolacího soudu stěžovatelka nesouhlasí a že je přesvědčena, že postup odvolacího soudu byl v rozporu s judikaturou dovolacího soudu. Nejvyšší soud tedy měl přípustnost dovolání (kvazi)meritorně posoudit a stěžovatelce věcně vysvětlit, zda odvolací soud (resp. nalézací soud) s procesním úkonem stěžovatelky naložil v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu.

31. Při posuzování řádnosti dovolání stěžovatelky podle Ústavního soudu konečně nelze – nad rámec uvedeného – nepřihlédnout k tomu, že stěžovatelka se v letitém sporu ocitla ve značně nepřehledné procesní situaci, kterou svými průtahy i rozhodováním způsobily obecné soudy. Nastalý „procesní zmatek“ nemůže jít k tíži účastníka – jsou to soudy, které jsou povinny přistupovat k věci o to citlivěji, plnit svoji poučovací povinnost a zajistit realizaci práva na přístup k soudu. V tomto případě se soudy po více než deseti letech sporů nedostaly k meritu věci, ale jen k dalšímu formálnímu ukončení věci z procesních důvodů. Nejvyšší soud by se tedy měl při rozhodování o dovolání zaměřit, zda nebylo porušeno základní právo stěžovatelky – zejména na přístup k soudu a spravedlivý proces i bezprůtahový průběh řízení.

32. Jelikož se Nejvyšší soud řádně podaným dovoláním stěžovatelky věcně nezabýval, byť stěžovatelka splnila formální požadavky, které na ni zákon klade, zamezil stěžovatelce neoprávněně přístup k soudu a soudní ochraně (*denegatio iustitiae*).

33. Právě uvedené zároveň znamená, že Nejvyšší soud rovněž rozhodl o dovolání stěžovatelky v nesprávném složení, neboť přípustnost dovolání může posoudit pouze senát Nejvyššího soudu, což vyplývá z § 243f odst. 2 o. s. ř., podle něhož předseda senátu může

odmítnout pouze dovolání, které „bylo podáno opožděně, které bylo podáno někým, kdo k dovolání není oprávněn, nebo které nebylo řádně doplněno nebo opraveno.“

34. Ústavní soud dospěl k závěru, že dovolání stěžovatelky nelze považovat za vadné ve smyslu § 243f odst. 2 o. s. ř., a proto Nejvyšší soud právo stěžovatelky na zákonného soudce porušil. Ústavní soud se proto na tomto místě nemusí zabývat otázkou, je-li hodnocení, zda podané dovolání obsahuje zákonem vyžadované náležitosti (včetně vymezení dovolacího důvodu), posouzením čistě formálním, které podle § 243f odst. 2 o. s. ř. může (ale nemusí) učinit předseda senátu nebo pověřený člen senátu, či nikoliv. Jinými slovy, Ústavní soud v nyní projednávané věci neřeší nastíněný rozpor v judikatuře Ústavního soudu, která se rozchází v tom, kdo může dovolání odmítnout jako vadné z důvodu nevymezení dovolacího důvodu či předpokladu přípustnosti (viz bod 40 stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, podle něhož tak může učinit předseda senátu sám, a závěry učiněné ve věci sp. zn. III. ÚS 2285/22, podle nichž odmítnutí dovolání z důvodu nevymezení předpokladů přípustnosti předsedou senátu představuje porušení práva na zákonného soudce).

IX. Závěr

35. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud napadené usnesení Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání zrušil podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Úkolem Nejvyššího soudu nyní bude posoudit dovolání stěžovatelky znovu v senátu a rozhodnout, zda je přípustné podle § 237 o. s. ř.

36. V části směřující proti rozsudku odvolacího soudu a rozsudku nalézacího soudu Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako nepřípustný návrh podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

37. V části směřující proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 26 Nd 109/2022-843 ze dne 8. 3. 2022 a usnesení nalézacího soudu č. j. 30 C 134/2016-600 ze dne 6. 2. 2020 Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako návrh opožděný podle § 43 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu.

Č. 124
Předpoklady přípustnosti dovolání plynoucí z právní argumentace obsažené v dovolání
(sp. zn. I. ÚS 1564/23 ze dne 29. srpna 2023)

Dovolání je nutné posuzovat podle jeho obsahu. Plynou-li předpoklady přípustnosti dovolání dostatečně z právní argumentace obsažené v dovolání, nelze takové dovolání odmítnout jako vadné jen proto, že předpoklady přípustnosti nejsou v dovolání označeny přímo a explicitně. Vykládá-li dovolací soud požadavky kladené na náležitosti dovolání přísněji, než to plyne z ústavně konformního výkladu § 241a odst. 2 ve spojení s § 237 občanského soudního řádu, porušuje právo dovolatelů na přístup k soudu, které tvoří součást práva domáhat se stanoveným postupem soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudců Jaromíra Jirsy a Jana Wintra (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti Sociální demokracie (dříve České strany sociálně demokratické), se sídlem Hybernská 1033/7, Praha 1, zastoupené JUDr. Ing. Petrem Petržílkem, Ph.D., advokátem, se sídlem Dvořákova 1624, Úvaly, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 2177/2022-137 ze dne 5. 4. 2023, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 2177/2022-137 ze dne 5. 4. 2023 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 2177/2022-137 ze dne 5. 4. 2023 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. V této věci jde o to, jestli Nejvyšší soud neodepřel stěžovatelce právo na přístup k soudu, když odmítl její dovolání pro vady, protože dle ní neobsahovalo vymezení, v čem stěžovatelka spatřuje naplnění předpokladů přípustnosti. Ústavním soudem posuzovaná otázka je tak čistě procesní, týká se pouze dovolání a následující rekapitulace předchozího průběhu řízení proto obsahuje jen významné okolnosti vztahující se k této otázce. Podrobnější shrnutí předchozího řízení poskytuje napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu, které je dostupné na https://nsoud.cz/.

2. Postačí zmínit, že věcně obecné soudy vyhověly návrhu vedlejšího účastníka na vyslovení neplatnosti členské schůze místní organizace Sociální demokracie o jeho nezaregistrování jako člena strany. Stěžovatelka (která během řízení změnila název z České strany sociálně demokratické na Sociální demokracii) podala proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání.

3. V dovolání stěžovatelka uvedla, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném posouzení věci. Odvolací soud se podle ní – mimo jiné – odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu i Ústavního soudu, přičemž stěžovatelka uvedla výčet konkrétních rozhodnutí včetně spisových značek. Následně z uvedených rozhodnutí citovala a tvrdila, že odvolací soud se těmito závěry Nejvyššího soudu a Ústavního soudu neřídil, neboť v odůvodnění svého rozhodnutí nezprostředkoval své právně kvalifikační úvahy a nedostál povinnosti na odůvodnění svého rozhodnutí. Vedle toho také uvedla, že obecné soudy nepřípustně zasahují do vnitřních poměrů politické strany, což znovu podložila parafrází rozhodnutí Ústavního soudu citovaného i v úvodním výčtu.

4. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelky odmítl podle § 243c odst. 1 a § 243f odst. 2 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), protože neobsahovalo vymezení toho, v čem stěžovatelka spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, a v dovolacím řízení pro tuto vadu nelze pokračovat. Nejvyšší soud shledal, že stěžovatelka k předpokladům přípustnosti pouze odcitovala několik rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, na která pak odkázala. K tomu, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti, se dle Nejvyššího soudu nikterak nevyjadřuje. Naopak z obsahu dovolání ve skutečnosti plyne, že stěžovatelčiny námitky zpochybňují skutková zjištění odvolacího soudu, avšak dovolací přezkum je vyhrazen pouze právním otázkám. Stěžovatelka měla podle Nejvyššího soudu vzít v úvahu jeho judikaturu k dané věci, seznámit se s ní, vymezit se vůči ní a promítnout tuto aktivitu do textu dovolání s tím, že uvede, která z podmínek zakládajících přípustnost dovolání je podle ní splněna.

II. Argumentace stěžovatelky, vyjádření Nejvyššího soudu

5. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá porušení svého práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a principu důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci zaručeného čl. 1 odst. 1 Ústavy. Závěry Nejvyššího soudu považuje za zcela absurdní, protože Nejvyšší soud odmítl dovolání pro vady, kterými netrpělo. Stěžovatelka má za to, že v dovolání výslovně uvedla, která z podmínek zakládajících přípustnost dovolání je splněna – zejména rozpor s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Stěžovatelka poukazuje na to, že v dovolání specifikovala konkrétní rozhodnutí, od nichž se odvolací soud odchýlil, a tyto odchylky od ustálené judikatury v následujících bodech dovolání blíže specifikovala. Nejvyšší soud jí proto svým odmítavým rozhodnutím pro vady nesprávně zamezil v přístupu k soudu, který jí zákon poskytuje.

6. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že nepostupoval formalisticky, a naopak jednotlivé části dovolání hodnotil ve vzájemné souvislosti. Stěžovatelka podle něj v dovolání pouze odcitovala § 237 o. s. ř. a odkázala na dvě rozhodnutí Nejvyššího soudu a čtyři rozhodnutí Ústavního soudu, aniž by blíže specifikovala, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Ve skutečnosti namítala pouze to, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu vycházelo ze skutkového zjištění, které nemělo oporu v provedeném dokazování. Ani nepřímo však stěžovatelka neformulovala otázku hmotného či procesního práva, při jejímž řešení se měl odvolací soud odchýlit od ustálené rozhodovací praxe. Závěrem Nejvyšší soud upozorňuje, že jakékoli „změkčení“ podmínek přípustnosti dovolání by znamenalo nepřípustný zásah do procesních práv druhé strany.

7. Vedlejší účastník se svého postavení vzdal.

III. Hodnocení Ústavního soudu

8. Ústavní soud po prostudování obsahu spisu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. V následujících řádcích Ústavní soud nejprve vymezí obecné principy týkající se přípustnosti dovolání v civilních věcech, tak jak plynou z ústavně konformního výkladu

občanského soudního řádu a z dosavadní judikatury Ústavního soudu. Následně ukáže, proč napadené rozhodnutí tyto principy porušilo.

A. Znění relevantních ustanovení občanského soudního řádu

9. Podle § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád: „Není-li dále stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.“

10. Podle § 241a odst. 1 o. s. ř.: „Dovolání lze podat pouze z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.“

11. Podle § 241a odst. 2: „V dovolání musí být vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se rozhodnutí napadá, vymezení důvodu dovolání, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 237 až 238a) a čeho se dovolatel domáhá (dovolací návrh).“

12. Podle § 241a odst. 3: „Důvod dovolání se vymezí tak, že dovolatel uvede právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, a že vyloží, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení.“

B. Principy posuzování přípustnosti dovolání v civilních věcech

13. Ústavní soud se ústavně konformnímu výkladu citovaných ustanovení podrobně věnoval ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz). Ústavní soud tak níže pouze shrnuje a dovysvětluje principy z tohoto stanoviska ve vztahu k projednávané věci.

14. Z ústavního pořádku neplyne právo na dovolání v civilních věcech. Je-li už ale takový opravný prostředek v právním řádu zaveden, není vyjmut z rámce ústavněprávních požadavků. Právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny totiž garantuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem. Onen „stanovený postup“ je pak upraven v procesních předpisech podústavního práva, v nichž zákonodárce určuje, kdy a jakým způsobem lze právo na soudní ochranu realizovat. Dodrží-li pak jednotlivec takto stanovený postup a soud přesto odmítne o jeho právu rozhodnout, dochází k porušení práva na soudní ochranu, respektive jeho součásti – práva na přístup k soudu [srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), body 25–36 a 42–46; nález sp. zn. II. ÚS 1686/16 ze dne 24. 11. 2016 (N 222/83 SbNU 471), body 16–18; nález sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 132/82 SbNU 163), body 18–21; nález sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47), bod 19].

15. Z citovaných ustanovení občanského soudního řádu plyne, že Nejvyšší soud při podaném dovolání nejprve posuzuje, zda dovolání obsahuje zákonem vyžadované náležitosti (včetně vymezení, v čem je spatřováno splnění předpokladů přípustnosti dovolání), a až pak hodnotí, zda je jeden z předpokladů přípustnosti dovolání v konkrétním případě skutečně splněn. V prvním případě Nejvyšší soud posuzuje podání z čistě formálního hlediska a dle § 243f odst. 2 o. s. ř. pak může dovolání odmítnout pro vady předsedou senátu nebo pověřeným členem senátu (podobně jako když o nepřípustnosti ústavní stížnosti rozhoduje soudce zpravodaj) – první fáze. Teprve následně, obsahuje-li dovolání veškeré náležitosti, přistupuje Nejvyšší soud k posouzení samotné přípustnosti – druhá fáze. Pakliže je přípustnost dovolání dovolatelem shledávána v některém z předpokladů uvedených v § 237 o. s. ř., ale Nejvyšší soud splnění těchto předpokladů neshledá (a neshledá ani jiný předpoklad přípustnosti), dovolání

odmítne jako nepřípustné (dle § 243c odst. 2 o. s. ř. tak učiní v senátu, a to za souhlasu všech jeho členů). Zatímco posouzení splnění náležitostí dovolání (1. fáze) je čistě procesního charakteru, otázka, zda je splněn jeden z předpokladů přípustnosti (2. fáze), je již (kvazi)meritorním posouzením návrhu (podobně jako při odmítání ústavních stížností pro zjevnou neopodstatněnost). Až ve třetí fázi pak Nejvyšší soud eventuálně může posoudit, zda tu důvody pro jeho zásah opravdu jsou (srov. body 40–41 citovaného stanovisko pléna), a dovolání tedy posuzuje meritorně.

16. První fáze přezkumu náležitostí dovolání, pomineme-li obecné náležitosti, se skládá z pěti kroků (viz výše citovaná ustanovení o. s. ř.). Nejvyšší soud zkoumá:

1) Zda dovolatel označil rozhodnutí, proti kterým dovolání směřuje.

2) Zda vymezil rozsah, v kterém tato rozhodnutí napadá (tj. které výroky či jejich části).

3) Zda vymezil dovolací důvod, jímž může být pouze nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem. Dovolací důvod proto musí být vymezen tak, že dovolatel (krok 3a) uvede právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, a (3b) vyloží, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení. V tomto třetím kroku tedy půjde především o polemiku dovolatele s právními závěry odvolacího soudu.

4) Zda dovolatel uvedl, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Tyto předpoklady přípustnosti jsou uvedeny v § 237 a 238a o. s. ř. U předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. musí Nejvyšší soud vždy předně posoudit, zda z dovolání plyne (4a) otázka hmotného nebo procesního práva, kterou má Nejvyšší soud řešit. Je-li v dovolání přítomna, pak zbývá zhodnotit, zda dovolatel (4b) vysvětlil, který ze čtyř možných předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. je naplněn a jak konkrétně je naplněn. Pokud například dovolatel tvrdí, že se odvolací soud při řešení oné otázky hmotného či procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe, vymezí, která konkrétní rozhodnutí odvolací soud nerespektoval (ve vztahu k oné otázce hmotného či procesního práva).

5) Zda dovolání obsahuje dovolací návrh (petit).

17. Nutno poznamenat, že pro splnění těchto náležitostí nikdy nepostačí pouhé povšechné konstatování či odkaz na zákonné ustanovení. Vždy je třeba, aby dovolatel aplikoval obecnou právní normu na projednávanou věc. Na druhé straně ale Nejvyšší soud nesmí postupovat příliš formalisticky a vyžadovat např. doslovné citace zákona či spisové značky jednotlivých rozhodnutí, je-li jejich identifikace zřejmá z obsahu dovolání (srov. bod 42 stanoviska). Klade-li Nejvyšší soud na dovolatele co do vymezení předpokladů přípustnosti vyšší nároky, než stanoví zákon, nebo když, ať už záměrně, či z nedbalosti, nevezme v potaz, že dovolání vadami netrpí, může dojít k porušení základního práva dovolatelů na přístup k soudu. Neobsahuje-li však dovolání výše vymezené náležitosti plynoucí z § 237 a 241a o. s. ř., není odmítnutí takového dovolání pro vady porušením základních práv dovolatelů.

18. Odmítnutí dovolání pro vady není postupem přehnaně formalistickým třeba jen proto, že si možný vztah napadeného rozhodnutí odvolacího soudu a ustálené rozhodovací praxe mohl Nejvyšší soud posoudit či dovodit sám. Tím by totiž byl účel právní úpravy v občanském soudním řádu zcela popřen a požadavek na vymezení, v čem spatřuje dovolatel splnění předpokladů přípustnosti dovolání, by ztratil svůj význam. Pokud by stačilo, že si Nejvyšší soud dovodí předpoklady přípustnosti sám, odpadá tím předpoklad, že se advokát seznámí s judikaturou, zváží, zda v jejím světle má význam mimořádný opravný prostředek podat, a následně získané poznatky zakomponuje do svého podání, díky čemuž poskytne svému klientovi kvalitnější právní pomoc a zároveň přispěje k efektivitě a přesnosti rozhodování Nejvyššího soudu (srov. bod 61 stanoviska).

19. V citovaném stanovisku přitom Ústavní soud potvrdil, že „ústavně konformní výklad § 237 o. s. ř., s ohledem na ustanovení čl. 4 ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy, vyžaduje, aby bylo jako přípustné posouzeno dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým

se odvolací řízení končí, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, popř. i Ústavního soudu, nebo jde o otázku, která v rozhodování dovolacího soudu, popř. Ústavního soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo je rozhodována dovolacím soudem odchylně i po rozhodnutí Ústavního soudu, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak, není-li dosud o ní rozhodnuto vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu“ [bod 43 stanoviska; srov. také nález sp. zn. I. ÚS 2135/16 ze dne 3. 5. 2017 (N 70/85 SbNU 247), bod 24].

20. Vymezí-li tedy dovolatel předpoklad přípustnosti dovolání tak, že se odvolací soud při řešení otázky hmotného nebo procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe nikoliv dovolacího soudu, jak plyne z jazykového výkladu § 237 o. s. ř., ale od ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu, nelze takové dovolání jen z tohoto důvodu odmítnout. Opačný výklad by byl v rozporu s čl. 4 Ústavy, podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou (celé) soudní moci, nikoliv pouze Ústavního soudu, který v těchto otázkách judikaturu především sjednocuje.

21. Ve shodě s nálezem sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015 (N 198/79 SbNU 251) pak lze uzavřít, že v případě pochybností o splnění náležitostí dovolání má Nejvyšší soud volit vstřícnější přístup vzhledem k právu jednotlivce na přístup k soudu, a umožnit tak alespoň kvazimeritorní posouzení věci v rámci 2. fáze přezkumu (bod 21 citovaného nálezu). Zamezí-li Nejvyšší soud nedodržením výše uvedených principů jednotlivci přístup k soudu a poruší-li tím jeho právo na soudní ochranu, nápravou tohoto porušení je pak vrácení věci tomuto soudu s tím, aby se jí řádně zabýval. Zrušením rozhodnutí Nejvyššího soudu se stěžovateli vytváří procesní prostor pro ochranu jeho práv a zhodnocení uplatněných námitek uvnitř soustavy soudů. Neexistuje tedy obvykle žádný důvod, aby Ústavní soud v rozporu se zásadou subsidiarity činnost Nejvyššího soudu v takovém případě nahrazoval a bez řádného dovolacího řízení provedl ústavněprávní přezkum rozhodnutí soudů nižšího stupně (srov. bod 63 stanoviska).

C. Aplikace na projednávaný případ

22. Ústavní soud ve světle výše uvedených principů v projednávané věci posuzoval, zda napadené rozhodnutí odmítající stěžovatelčino dovolání pro vady opravdu neobsahovalo náležitosti ve smyslu ústavně konformního výkladu § 237 a 241a o. s. ř. Sporné je zde pouze posouzení v rámci 4. kroku, tedy zda z dovolání plyne vymezení otázky hmotného či procesního práva (4a), a uvedení toho, který ze čtyř možných předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. je naplněn a jak konkrétně je naplněn (4b).

23. Ústavní soud po posouzení obsahu dovolání dospěl k závěru, že stěžovatelka přinejmenším v bodech 18–19 svého dovolání vymezila právní otázku, na níž rozhodnutí odvolacího soudu závisí, a to otázku míry ingerence státu (soudů) do vnitřních záležitostí politických stran. Tato otázka se přitom také vztahuje k ochraně základních práv a svobod, neboť se týká práva na sdružování v politických stranách (čl. 20 odst. 2 a čl. 22 Listiny). Stěžovatelka tedy otázku hmotného či procesního práva vymezila, byť nepřímo. Dovolání je však třeba posuzovat podle jeho obsahu. Podmínku 4a tak podle Ústavního soudu stěžovatelka splnila.

24. Stěžovatelka přitom v dovolání opakovaně namítala, že se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu i Ústavního soudu. Ve věci není sporu o tom, že stěžovatelka specifikovala rozhodnutí, od nichž se odvolací soud odchýlil. Podle Nejvyššího soudu však nevymezila, v čem konkrétně spatřuje splnění přípustnosti dovolání. Ústavní soud však po prostudování dovolání nepovažuje závěr Nejvyššího soudu za správný.

25. Stěžovatelka hned v několika bodech dovolání, jež následují po zmiňovaném výčtu judikatury, z těchto rozhodnutí cituje či je parafrázuje a na závěr odstavce v závorce uvádí, o které rozhodnutí z výše uvedeného výčtu jde. Z dovolání je zřejmé, že stěžovatelka spatřuje rozpor s ustálenou judikaturou ve dvou otázkách – nedostatečné odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu (body 11–15 dovolání) a již zmíněný nepřípustný zásah soudu (státu) do vnitřních záležitostí politických stran (body 18–19 dovolání). Jak bylo uvedeno, přinejmenším otázka ingerence státu do vnitrostranických otázek představuje právní otázku, na níž rozhodnutí odvolacího soudu závisí.

26. Je pravda, že stěžovatelka v dovolání často směšuje nesprávné právní posouzení věci jakožto dovolací důvod a tzv. jiné vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Tyto jiné vady však lze podle § 242 odst. 3 o. s. ř. přezkoumat jen tehdy, jsou-li naplněny požadavky přípustnosti (tj. až po splnění 2. fáze přezkumu). Na druhé straně ale stěžovatelka výslovně v bodě 5 dovolání vymezuje předpoklad přípustnosti dovolání (resp. jednu z variant předpokladu přípustnosti) jako odchýlení se od ustálené rozhodovací praxe, specifikuje konkrétní rozhodnutí, jež odvolací soud podle ní nerespektoval a následně popisuje, jak přesně je nerespektoval.

27. Lze si jistě představit ještě srozumitelnější dovolání s precizněji vymezenou přípustností. Ovšem vyžaduje-li § 241a odst. 2, aby v dovolání stěžovatelka vymezila to, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř., jde závěr Nejvyššího soudu o nesplnění těchto náležitostí v případě stěžovatelky nad rámec požadavků plynoucích z citovaného ustanovení. Takové přísné hodnocení obsahu stěžovatelčina dovolání odporuje rovněž výše uvedené zásadě, že obsah dovolání je třeba v případě pochybností interpretovat ve prospěch splnění náležitostí dle § 241a odst. 2 o. s. ř.

28. Výklad, který naopak stěžovatelčino dovolání za vadné nepovažuje, přitom nikterak nezasahuje do procesních práv druhé strany, jak namítá Nejvyšší soud. Vymezuje-li zákonodárce náležitosti dovolání současným způsobem, má stěžovatelka při zpracování dovolání způsobem, jakým to zde učinila, právo na přístup k soudu. Druhá strana přitom nemá právo na to, aby Nejvyšší soud dovolání posuzoval přísněji, než to vyžaduje ústavně konformní výklad zákona. Neshledá-li Nejvyšší soud naplnění požadavků přípustnosti, nic mu nebrání dovolání odmítnout po kvazimeritorním posouzení ve druhé fázi přezkumu, případně zamítnout v dalších fázích přezkumu. Dokud ale § 237 a 241a o. s. ř. definují náležitosti dovolání takto, je odmítnutí takového dovolání, jaké podala stěžovatelka, příliš formalistické. Nejvyšší soud tedy při výkladu stěžovatelčina dovolání pochybil a toto pochybení má v projednávané věci ústavněprávní rozměr.

29. Ústavní soud proto shrnuje, že stěžovatelčino dovolání nelze považovat za vadné a nesplňující náležitosti, jež klade § 237 a 241a o. s. ř. Jestliže Nejvyšší soud takové odvolání pro vady odmítl již v první fázi posouzení, aniž by se zabýval tím, zda byly naplněny požadavky přípustnosti, odepřel tím stěžovatelce právo na přístup k soudu, které tvoří součást práva domáhat se stanoveným postupem soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud tím samozřejmě nikterak nepředjímá výsledek dalšího posouzení Nejvyšším soudem. Z výše popsaných obecných východisek ale každopádně plyne, že Nejvyšší soud má procesní možnosti, jak zacházet s dovoláním, které nesplňuje požadavky přípustnosti, případně je zjevně bezdůvodné, aniž by jej takové posouzení zatěžovalo podstatně více než v případě odmítnutí dovolání pro vady.

IV. Závěr

30. Napadeným rozhodnutím Nejvyšší soud porušil stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

31. Úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí opětovně posoudit stěžovatelčino dovolání a náležitě se vypořádat s její právní argumentací.

Č. 125
Předpoklady přípustnosti dovolání: formalistický výklad a odchýlení se od judikatury Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva či Soudního dvora Evropské unie
(sp. zn. I. ÚS 1585/23 ze dne 29. srpna 2023)

Plynou-li předpoklady přípustnosti dovolání dostatečně z právní argumentace obsažené v dovolání, nelze takové dovolání odmítnout jako vadné jen pro absenci výslovného odkazu na jeden z předpokladů přípustnosti. Dovolání je nutné posuzovat podle jeho obsahu. Předestře-li tedy dovolatel právní otázku a uvede konkrétní judikaturu, s níž je řešení odvolacího soudu v rozporu, splní tím požadavek na vymezení toho, v čem spatřuje předpoklady přípustnosti dovolání. Nemusí jít přitom pouze o judikaturu dovolacího soudu, ale také o judikaturu Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva či Soudního dvora Evropské unie. Opačný postup je v rozporu s právem na přístup k soudu, které tvoří součást práva domáhat se stanoveným postupem soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Založí-li dovolatel předpoklad přípustnosti dovolání na tom, že se odvolací soud při řešení otázky hmotného či procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva, nelze takové dovolání odmítnout jen proto, že dovolání explicitně nevymezuje odchýlení se od rozhodovací praxe také dovolacího soudu. Akceptování opačného výkladu by vedlo k tomu, že by v rozporu s principem subsidiarity a hospodárnosti řízení musel takové odchýlení se od judikatury napravovat až Ústavní soud.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudců Jaromíra Jirsy a Jana Wintra (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti G. B. a B. I. B., oba zastoupeni JUDr. Ing. Janem Vučkou, advokátem, se sídlem U Havlíčkových sadů 1526/7, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 639/2023-125 ze dne 4. 4. 2023, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 639/2023-125 ze dne 4. 4. 2023 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 639/2023-125 ze dne 4. 4. 2023 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. V této věci jde o to, jestli Nejvyšší soud neodepřel stěžovatelům právo na přístup k soudu, když odmítl jejich dovolání pro vady, protože dle něj neobsahovalo vymezení jednoho z předpokladů přípustnosti dovolání. Ústavním soudem posuzovaná otázka je tak čistě procesní, týká se pouze dovolání a následující rekapitulace předchozího průběhu řízení proto obsahuje

jen významné okolnosti vztahující se k této otázce. Podrobnější shrnutí předchozího řízení poskytuje napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu, které je dostupné na https://nsoud.cz.

2. Postačí zmínit, že stěžovatelé se v řízení domáhají na České republice – Ministerstvu spravedlnosti náhrady škody ve výši 161 000 Kč podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Škoda měla stěžovatelům vzniknout v důsledku nepřiměřeně dlouhého zajištění automobilu v trestním řízení. Soud prvního stupně i odvolací soud žalobu zamítly.

3. Stěžovatelé podali dovolání, v němž uvedli, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Odvolací soud totiž podle stěžovatelů chybně interpretoval podmínky, za nichž stát odpovídá za škodu vzniklou jeho postupem, a právní úvaha odvolacího soudu je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu. Stěžovatelé tvrdili, že odvolací soud nesprávně posoudil naplnění podmínek odpovědnosti státu, konkrétně podmínku vzniku škody a příčinné souvislosti mezi nezákonným postupem státu a vznikem škody. Názor odvolacího soudu, že nemohlo dojít ke vzniku škody, neboť ke snížení hodnoty automobilu by došlo i bez ohledu na rozhodnutí policejního orgánu o zajištění vozu, je podle stěžovatelů již překonaný. V této souvislosti odkazovali na nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2/21 ze dne 19. 7. 2022 a rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *FUQUAN, s. r. o., proti České republice*, stížnost č. 24827/14 (bez specifikace, zda mají na mysli rozsudek Velkého senátu).

4. Nejvyšší soud dovolání podle § 243c občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) odmítl jako vadné, neboť v něm zcela absentuje řádné vymezení některého z předpokladů přípustnosti dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř. Nejvyšší soud konstatoval, že dovolání nejenže nikterak neodkazuje na § 237 o. s. ř., ale ani obsahově nevymezuje některý z předpokladů přípustnosti dovolání podle citovaného ustanovení. Schází rovněž specifikace právní otázky, která by měla být dovolacím soudem vyřešena. Stěžovatelé sice označili v souvislosti se závěry odvolacího soudu ohledně naplnění předpokladů pro vznik odpovědnosti státu za škodu dvě rozhodnutí Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“), avšak nevysvětlili vztah těchto rozhodnutí k projednávané věci a ani to, v čem by mělo tvrzené odchýlení se od těchto rozhodnutí spočívat. Dovolání podle Nejvyššího soudu ve skutečnosti, posuzováno podle obsahu, nezpochybňuje nesprávné právní posouzení věci, ale skutkové závěry, z nichž odvolací soud vycházel, což však nepředstavuje přípustný dovolací důvod.

II. Argumentace stěžovatelů, vyjádření Nejvyššího soudu

5. Stěžovatelé namítají, že Nejvyšší soud napadeným usnesením porušil jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Stěžovatelé míní, že ve svém dovolání výslovně definovali právní otázku, na níž dovoláním napadené rozhodnutí záviselo, a výslovně uvedli, že měla být vyřešena jinak, včetně uvedení konkrétní judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, od níž se odvolací soud odchýlil. Stěžovatelé mají za to, že dovolání vymezení přípustnosti jasně obsahovalo a nesměřovalo proti skutkovým, nýbrž právním závěrům odvolacího soudu (naplnění podmínek odpovědnosti státu).

6. Nejvyšší soud ve svém vyjádření nijak nerozporuje, že stěžovatelé uplatnili dovolací důvod nesprávného právního posouzení věci (§ 241a odst. 1 o. s. ř.), jejž také způsobem upraveným v § 241a odst. 3 o. s. ř. dostatečně ozřejmili. Tím ovšem nenahradili svou povinnost řádně vymezit některý z předpokladů přípustnosti dovolání dle ustanovení § 237 o. s. ř. Samotná obecná konstatování o překonání právního názoru judikaturou podle Nejvyššího soudu řádné vymezení předpokladů přípustnosti nepředstavují. Nejvyšší soud pak podotýká, že problematika odpovědnosti státu za škodu způsobenou nepřiměřeně dlouhou dobou zajištění věci pro účely trestního řízení nenáleží do tzv. *ratia decidendi* stěžovateli označených

rozhodnutí a i skutkové okolnosti těchto případů jsou odlišné. Na závěr navrhuje, aby byla ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná, případně zamítnuta.

7. Vedlejší účastník se svého postavení vzdal.

III. Hodnocení Ústavního soudu

8. Ústavní soud po prostudování obsahu spisu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. V následujících řádcích Ústavní soud nejprve vymezí obecné principy týkající se přípustnosti dovolání v civilních věcech, tak jak plynou z ústavně konformního výkladu občanského soudního řádu a z dosavadní judikatury Ústavního soudu. Následně ukáže, proč napadené rozhodnutí tyto principy porušilo.

A. Znění relevantních ustanovení občanského soudního řádu

9. Podle § 237 o. s. ř.: „Není-li dále stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.“

10. Podle § 241a odst. 1 o. s. ř.: „Dovolání lze podat pouze z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.“

11. Podle § 241a odst. 2: „V dovolání musí být vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se rozhodnutí napadá, vymezení důvodu dovolání, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 237 až 238a) a čeho se dovolatel domáhá (dovolací návrh).“

12. Podle § 241a odst. 3: „Důvod dovolání se vymezí tak, že dovolatel uvede právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, a že vyloží, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení.“

B. Principy posuzování náležitostí dovolání v civilních věcech

13. Ústavní soud se ústavně konformnímu výkladu citovaných ustanovení podrobně věnoval ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz). Ústavní soud tak níže pouze shrnuje a dovysvětluje principy z tohoto stanoviska ve vztahu k projednávané věci.

14. Z ústavního pořádku neplyne právo na dovolání v civilních věcech. Je-li už ale takový opravný prostředek v právním řádu zaveden, není vyjmut z rámce ústavněprávních požadavků. Právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny totiž garantuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem. Onen „stanovený postup“ je pak upraven v procesních předpisech podústavního práva, v nichž zákonodárce určuje, kdy a jakým způsobem lze právo na soudní ochranu realizovat. Dodrží-li pak jednotlivec takto stanovený postup a soud přesto odmítne o jeho právu rozhodnout, dochází k porušení práva na soudní ochranu, respektive jeho součásti – práva na přístup k soudu [srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), body 25–36 a 42–46; nález sp. zn. II. ÚS 1686/16 ze dne 24. 11. 2016 (N 222/83 SbNU 471), body 16–18; nález sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 132/82 SbNU 163), body 18–21; nález sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47), bod 19].

15. Z citovaných ustanovení občanského soudního řádu plyne, že Nejvyšší soud při podaném dovolání nejprve posuzuje, zda dovolání obsahuje zákonem vyžadované náležitosti (včetně vymezení, v čem je spatřováno splnění předpokladů přípustnosti dovolání), a až pak hodnotí, zda je jeden z předpokladů přípustnosti dovolání v konkrétním případě skutečně

splněn. V prvním případě Nejvyšší soud posuzuje podání z čistě formálního hlediska a dle § 243f odst. 2 o. s. ř. pak může dovolání odmítnout pro vady předsedou senátu nebo pověřeným členem senátu (podobně jako když o nepřípustnosti ústavní stížnosti rozhoduje soudce zpravodaj) – první fáze. Teprve následně, obsahuje-li dovolání veškeré náležitosti, přistupuje Nejvyšší soud k posouzení samotné přípustnosti – druhá fáze. Pakliže je přípustnost dovolání dovolatelem shledávána v některém z předpokladů uvedených v § 237 o. s. ř., ale Nejvyšší soud splnění těchto předpokladů neshledá (a neshledá ani jiný předpoklad přípustnosti), dovolání odmítne jako nepřípustné (dle § 243c odst. 2 o. s. ř. tak učiní v senátu, a to za souhlasu všech jeho členů). Zatímco posouzení splnění náležitostí dovolání (1. fáze) je čistě procesního charakteru, otázka, zda je splněn jeden z předpokladů přípustnosti (2. fáze), je již (kvazi)meritorním posouzením návrhu (podobně jako při odmítání ústavních stížností pro zjevnou neopodstatněnost). Až ve třetí fázi pak Nejvyšší soud eventuálně může posoudit, zda tu důvody pro jeho zásah opravdu jsou (srov. body 40–41 citovaného stanovisko pléna), a dovolání tedy posuzuje meritorně.

16. První fáze přezkumu náležitostí dovolání, pomineme-li obecné náležitosti, se skládá z pěti kroků (viz výše citovaná ustanovení o. s. ř.). Nejvyšší soud zkoumá:

1) Zda dovolatel označil rozhodnutí, proti kterým dovolání směřuje.

2) Zda vymezil rozsah, v kterém tato rozhodnutí napadá (tj. které výroky či jejich části).

3) Zda vymezil dovolací důvod, jímž může být pouze nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem. Dovolací důvod proto musí být vymezen tak, že dovolatel (krok 3a) uvede právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, a (3b) vyloží, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení. V tomto třetím kroku tedy půjde především o polemiku dovolatele s právními závěry odvolacího soudu.

4) Zda dovolatel uvedl, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Tyto předpoklady přípustnosti jsou uvedeny v § 237 a § 238a o. s. ř. U předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. musí Nejvyšší soud vždy předně posoudit, zda z dovolání plyne (4a) otázka hmotného nebo procesního práva, kterou má Nejvyšší soud řešit. Je-li v dovolání přítomna, pak zbývá zhodnotit, zda dovolatel (4b) vysvětlil, který ze čtyř možných předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. je naplněn a jak konkrétně je naplněn. Pokud například dovolatel tvrdí, že se odvolací soud při řešení oné otázky hmotného či procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe, vymezí, která konkrétní rozhodnutí odvolací soud nerespektoval (ve vztahu k oné otázce hmotného či procesního práva).

5) Zda dovolání obsahuje dovolací návrh (petit).

17. Nutno poznamenat, že pro splnění těchto náležitostí nikdy nepostačí pouhé povšechné konstatování či odkaz na zákonné ustanovení. Vždy je třeba, aby dovolatel aplikoval obecnou právní normu na projednávanou věc. Na druhé straně ale Nejvyšší soud nesmí postupovat příliš formalisticky a vyžadovat např. doslovné citace zákona či spisové značky jednotlivých rozhodnutí, je-li jejich identifikace zřejmá z obsahu dovolání (srov. bod 42 stanoviska). Klade-li Nejvyšší soud na dovolatele co do vymezení předpokladů přípustnosti vyšší nároky, než stanoví zákon, nebo když, ať už záměrně, či z nedbalosti, nevezme v potaz, že dovolání vadami netrpí, může dojít k porušení základního práva dovolatelů na přístup k soudu. Neobsahuje-li však dovolání výše vymezené náležitosti plynoucí z § 237 a 241a o. s. ř., není odmítnutí takového dovolání pro vady porušením základních práv dovolatelů.

18. Odmítnutí dovolání pro vady není postupem přehnaně formalistickým třeba jen proto, že si možný vztah napadeného rozhodnutí odvolacího soudu a ustálené rozhodovací praxe mohl Nejvyšší soud posoudit či dovodit sám. Tím by totiž byl účel právní úpravy v občanském soudním řádu zcela popřen a požadavek na vymezení, v čem spatřuje dovolatel splnění předpokladů přípustnosti dovolání, by ztratil svůj význam. Pokud by stačilo, že si Nejvyšší soud dovodí předpoklady přípustnosti sám, odpadá tím předpoklad, že se advokát seznámí

s judikaturou, zváží, zda v jejím světle má význam mimořádný opravný prostředek podat, a následně získané poznatky zakomponuje do svého podání, díky čemuž poskytne svému klientovi kvalitnější právní pomoc a zároveň přispěje k efektivitě a přesnosti rozhodování Nejvyššího soudu (srov. bod 61 stanoviska).

19. V citovaném stanovisku přitom Ústavní soud potvrdil, že „ústavně konformní výklad § 237 o. s. ř., s ohledem na ustanovení čl. 4 ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy, vyžaduje, aby bylo jako přípustné posouzeno dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, popř. i Ústavního soudu, nebo jde o otázku, která v rozhodování dovolacího soudu, popř. Ústavního soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo je rozhodována dovolacím soudem odchylně i po rozhodnutí Ústavního soudu, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak, není-li dosud o ní rozhodnuto vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu“ [bod 43 stanoviska; srov. také nález sp. zn. I. ÚS 2135/16 ze dne 3. 5. 2017 (N 70/85 SbNU 247), bod 24].

20. Vymezí-li tedy dovolatel předpoklad přípustnosti dovolání tak, že se odvolací soud při řešení otázky hmotného nebo procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe nikoliv dovolacího soudu, jak plyne z jazykového výkladu § 237 o. s. ř., ale od ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu, nelze takové dovolání jen z tohoto důvodu odmítnout. Opačný výklad by byl v rozporu s čl. 4 Ústavy, podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou (celé) soudní moci, nikoliv pouze Ústavního soudu, který v těchto otázkách judikaturu především sjednocuje.

21. Vzhledem k mezinárodním závazkům České republiky, postavení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v českém právním řádu a roli ESLP při sjednocování lidskoprávní judikatury ve státech Rady Evropy pak platí, že uvedená východiska je třeba aplikovat i na v dovolání namítaný rozpor s ustálenou rozhodovací praxí ESLP. Založí-li dovolatel předpoklad přípustnosti dovolání na tom, že se odvolací soud při řešení otázky hmotného či procesního práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva, nelze takové dovolání odmítnout jen proto, že dovolání explicitně nevymezuje odchýlení se od rozhodovací praxe také dovolacího soudu. Akceptování opačného výkladu by vedlo k tomu, že by v rozporu s principem subsidiarity a hospodárnosti řízení musel takové odchýlení se od judikatury napravovat až Ústavní soud.

22. Podobně Ústavní soud již v minulosti uvedl, že ústavně konformní výklad § 237 o. s. ř. vyžaduje, aby za dovolání splňující zákonné náležitosti bylo považováno i dovolání směřující proti rozhodnutí, které závisí na vyřešení právní otázky, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Soudního dvora Evropské unie (viz nález sp. zn. I. ÚS 2839/21 ze dne 22. 11. 2022, body 48–49).

23. Ve shodě s nálezem sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015 (N 198/79 SbNU 251) pak lze uzavřít, že v případě pochybností o splnění náležitostí dovolání má Nejvyšší soud volit vstřícnější přístup vzhledem k právu jednotlivce na přístup k soudu, a umožnit tak alespoň kvazimeritorní posouzení věci v rámci 2. fáze přezkumu (bod 21 citovaného nálezu). Zamezí-li Nejvyšší soud nedodržením výše uvedených principů jednotlivci přístup k soudu a poruší-li tím jeho právo na soudní ochranu, nápravou tohoto porušení je pak vrácení věci tomuto soudu s tím, aby se jí řádně zabýval. Zrušením rozhodnutí Nejvyššího soudu se stěžovateli vytváří procesní prostor pro ochranu jeho práv a zhodnocení uplatněných námitek uvnitř soustavy soudů. Neexistuje tedy obvykle žádný důvod, aby Ústavní soud v rozporu se zásadou subsidiarity činnost Nejvyššího soudu v takovém případě nahrazoval a bez řádného dovolacího řízení provedl ústavněprávní přezkum rozhodnutí soudů nižšího stupně (srov. bod 63 stanoviska).

C. Aplikace na projednávaný případ

24. Ústavní soud ve světle výše uvedených principů v projednávané věci posuzoval, zda napadené rozhodnutí odmítající dovolání stěžovatelů pro vady skutečně neobsahovalo náležitosti podle ústavně konformního výkladu § 237 a 241a o. s. ř. Ve věci je přitom sporné pouze to, zda stěžovatelé splnili náležitosti popsané shora v rámci čtvrtého kroku přezkumu náležitostí dovolání (viz bod 16 tohoto nálezu), tedy zda uvedli, v čem spatřují splnění předpokladů přípustnosti.

25. Jak plyne již z rekapitulace předchozího průběhu řízení, stěžovatelé v dovolání uvedli, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném posouzení právní otázky, zda stát odpovídá za škodu (snížení hodnoty zajištěné věci) vzniklé v důsledku plynutí času během zajištění věci v trestním řízení, případně zdali je takové snížení hodnoty vůbec škodou (4a). Nelze než souhlasit se stěžovateli, že otázka naplnění podmínek odpovědnosti je otázkou hmotného práva, nikoliv otázkou skutkovou. Tato otázka se přitom vztahuje k ochraně základních práv a svobod, protože právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím či nesprávným úředním postupem orgánu veřejné moci zaručuje čl. 36 odst. 3 Listiny.

26. Ústavní soud po posouzení obsahu dovolání dospěl k závěru, že z něj také jasně plyne vymezení jednoho z předpokladů přípustnosti podle § 237 o. s. ř. (resp. jedné z variant předpokladu přípustnosti), a to odchýlení se od ustálené rozhodovací praxe (4b). Jak Ústavní soud vysvětlil výše, toto ustanovení je třeba vykládat v tom smyslu, že náležitosti dovolání splní i tvrzené odchýlení se od judikatury Ústavního soudu či Evropského soudu pro lidská práva. Stěžovatelé přitom v bodech 2, 18 a 19 dovolání uvedli, že právní úvaha rozsudku odvolacího soudu je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva, přičemž odkázali na dvě konkrétní rozhodnutí, která se vztahují k náhradě škody způsobené zajištěním věci. Stěžovatelé argumentovali, že v těchto rozhodnutích soudy rozhodly, že stát odpovídá za pokles hodnoty věci, který nastal po dobu od zajištění do vrácení věci v trestním řízení.

27. Je pravda, že stěžovatelé v dovolání ani jednou nezmiňují konkrétní ustanovení občanského soudního řádu, o které opírají přípustnost dovolání. Nic takového ale § 237 ani 241 o. s. ř. nevyžaduje. Vyžaduje pouze, aby dovolání vymezilo důvod dovolání a to, v čem je spatřováno splnění předpokladů přípustnosti dovolání, které jsou stanoveny v § 237 či 238a o. s. ř. Stěžovatelé tyto podmínky naplnili, neboť z obsahu dovolání je naprosto zřejmé, že předpokladem přípustnosti je otázka hmotného práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od rozhodovací praxe Ústavního soudu, resp. Evropského soudu pro lidská práva. Absence explicitního poukazu na konkrétní zákonné ustanovení jim nemůže být k tíži.

28. Vykládá-li Nejvyšší soud dovolání stěžovatelů tak, že náležitosti nesplnilo, jde o interpretaci míjející se s obsahem dovolání a s ústavně konformním výkladem citovaných zákonných ustanovení. To platí tím spíše ve světle Ústavním soudem aprobované zásady, že obsah dovolání je v případě pochybností nutno interpretovat ve prospěch splnění náležitostí dle § 241a odst. 2 o. s. ř. Nejvyšší soud tedy při výkladu dovolání pochybil a toto pochybení má ústavně právní rozměr. Jelikož dovolání pro vady odmítl již v první fázi posouzení, aniž by se zabýval tím, zda byly naplněny předpoklady přípustnosti, odepřel tím stěžovatelům právo na přístup k soudu, které tvoří součást práva domáhat se stanoveným postupem soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

29. Předkládá-li Nejvyšší soud ve svém vyjádření úvahy o tom, že rozhodnutí, na něž stěžovatelé odkazují, nastolenou právní otázku neřeší či že se skutkově týká něčeho jiného, tyto úvahy by měly být obsahem samotného rozhodnutí. Týkají se ovšem až druhé fáze přezkumu, kdy Nejvyšší soud zdůvodňuje, proč nejsou naplněny požadavky přípustnosti. K tomu se samozřejmě může dostat, až je vůbec co posuzovat (jsou splněny náležitosti). Pak je ovšem rolí Nejvyššího soudu, aby vysvětlil, proč citovaná rozhodnutí na danou věc nedopadají či že se od

ní odvolací soud neodchýlil. Na první pohled ale nelze říct, že by judikatura citovaná v dovolání byla irelevantní, neboť právně i skutkově řeší podobné otázky.

30. Ústavní soud svým závěrem samozřejmě nikterak nepředjímá výsledek dalšího posouzení Nejvyšším soudem. Z výše popsaných obecných východisek ale každopádně plyne, že Nejvyšší soud má procesní možnosti, jak zacházet s dovoláním, které nesplňuje požadavky přípustnosti, případně je zjevně bezdůvodné, aniž by jej takové posouzení zatěžovalo podstatně více než v případě odmítnutí dovolání pro vady.

IV. Závěr

31. Plynou-li předpoklady přípustnosti dovolání dostatečně z právní argumentace obsažené v dovolání, nelze takové dovolání odmítnout jako vadné jen pro absenci výslovného odkazu na jeden z předpokladů přípustnosti. Dovolání je nutné posuzovat podle jeho obsahu. Předestře-li tedy dovolatel právní otázku a uvede konkrétní judikaturu, s níž je řešení odvolacího soudu v rozporu, splní tím požadavek na vymezení toho, v čem spatřuje předpoklady přípustnosti dovolání. Nemusí jít přitom pouze o judikaturu dovolacího soudu, ale také o judikaturu Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva či Soudního dvora Evropské unie. Opačný postup je v rozporu s právem na přístup k soudu, které tvoří součást práva domáhat se stanoveným postupem soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

32. Napadeným rozhodnutím proto Nejvyšší soud právo stěžovatelů zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny porušil. Ústavní soud tak podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

33. Úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu. Bude muset opětovně posoudit dovolání stěžovatelů a náležitě se vypořádat zejména s jejich právní argumentací ohledně rozporů s judikaturou Ústavního soudu a ESLP.

Č. 126
Zjišťování názoru nezletilého při změně dosavadního uspořádání péče o dítě
(sp. zn. I. ÚS 1609/23 ze dne 29. srpna 2023)

Pokud se soud v rozporu s nejlepším zájmem dítěte (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte) sám nezabývá zjišťováním jeho názoru (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte) a náležitým způsobem neodůvodní, proč navzdory negativnímu postoji nezletilého vůči jednomu z rodičů přistoupil k zásadní změně dosavadního výchovného prostředí a přes dlouhodobou absenci jejich společného kontaktu svěřil dítě do péče tohoto rodiče, neoprávněně zasáhne do práv garantovaných čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Pavla Šámala, soudců Jaromíra Jirsy a Jana Wintra (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti R. S., zastoupené Mgr. Kristiánem Novákem, advokátem, se sídlem Nad Vodovodem 25/3109, Praha 10, proti rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 54 Co 207/2022-665 ze dne 11. 5. 2023, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a 1. P. S., zastoupeného JUDr. Lukášem Bohuslavem, Ph.D., advokátem, se sídlem Revoluční 1044/23, Praha 1, a 2. nezletilé N. S., zastoupené městskou částí Praha 14, opatrovníkem, se sídlem Bratří Venclíků 1073, Praha 9, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 54 Co 207/2022-665 ze dne 11. 5. 2023 bylo porušeno právo stěžovatelky a druhé vedlejší účastnice na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na soudní ochranu podle čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 54 Co 207/2022-665 ze dne 11. 5. 2023 se ve výrocích I, III, IV, V, VI, VII a XI ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví citovaného rozhodnutí Městského soudu v Praze, neboť je přesvědčena, že jím byla porušena ústavně zaručená práva, a to zejména práva garantovaná čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Spolu s ústavní stížností stěžovatelka podala i návrh na odklad vykonatelnosti (konkrétně výroků I, II, VI a VII rozhodnutí) podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Tomu Ústavní soud vyhověl a usnesením sp. zn. I. ÚS 1609/23 ze dne 28. 6. 2023 odložil vykonatelnost napadeného rozhodnutí ve výrocích I, V, VI a VII a ve

výroku III ve slovech „a otec je povinen jej platit do dne 14. 7. 2023“ do právní moci rozhodnutí Ústavního soudu o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. I. ÚS 1609/23.

II. Skutkové okolnosti a rekapitulace procesního vývoje

3. Z ústavní stížnosti, přiložených rozhodnutí a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 9 učinil Ústavní soud následující zjištění:

4. Předmětem řízení u obecných soudů je úprava poměrů druhé vedlejší účastnice (nezletilé), dcery stěžovatelky a prvního vedlejšího účastníka, s rodiči, jejichž spor o péči o nezletilou trvá již několik let. Poté, co rodiče ukončili společné soužití, podala stěžovatelka návrh na úpravu poměrů k nezletilé, kterou žádala svěřit do své péče a otci navrhla upravit s nezletilou styk. Otec s návrhem nesouhlasil a navrhoval svěřit nezletilou do střídavé péče. Opatrovník navrhl svěřit nezletilou do péče stěžovatelky a otci s ní upravit rozšířený styk.

5. Rozsudkem Okresního soudu v Příbrami č. j. 13 Nc 6029/2016-49 ze dne 5. 10. 2016 byla nezletilá za trvání manželství rodičů i pro dobu po rozvodu manželství svěřena do péče stěžovatelky a zároveň byl upraven styk otce s nezletilou v sudém týdnu od pátku 16:00 hod. do pondělí 7:30 hod. a v lichém týdnu od středy 16:00 hod. do pátku 7:30 hod. Především vzhledem k věku nezletilé, které byly v době rozhodování tři roky, stálosti výchovného prostředí a vztahům k dalším příbuzným rozhodl soud o svěření nezletilé do péče stěžovatelky, v jejíž dosavadní péči nebyly zjištěny žádné nedostatky. Jelikož otec měl k nezletilé rovněž hezký vztah a byl schopen se o ni postarat, upravil soud otci širší rozsah styku s nezletilou.

6. Stěžovatelka se následně v říjnu 2019 domáhala zúžení styku nezletilé s otcem, který ve stejnou dobu navrhoval svěření nezletilé do střídavé péče.

7. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 (dále jen „obvodní soud“) č. j. 6 P 495/2019-414 ze dne 30. 7. 2021 by zamítnut návrh stěžovatelky na vydání předběžného opatření, kterým se s odůvodněním, že nezletilá odmítá k otci chodit, domáhala uložení povinnosti otci strpět nepředávání nezletilé stěžovatelkou dle rozsudku Okresního soudu v Příbrami ze dne 5. 10. 2016 do pravomocného rozhodnutí ve věci. Jelikož v době rozhodování nebyly k dispozici výsledky znaleckého zkoumání, nebylo dle obvodního soudu možné natolik razantním způsobem omezit rodičovská práva otce i právo nezletilé na péči otce. Stěžovatelka proti tomuto rozhodnutí podala odvolání.

8. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) usnesením č. j. 54 Co 357/2021-453 ze dne 29. 9. 2021 změnil usnesení obvodního soudu ze dne 30. 7. 2021 tak, že nařídil předběžné opatření, na základě kterého bylo stanoveno oprávnění otce stýkat se s nezletilou po dobu šesti týdnů vždy ve čtvrtek v době od 16:30 hod. do 18:00 hod. za asistence organizace Area Fausta. Jelikož styky otce s nezletilou dlouhodobě neprobíhaly, shledal městský soud nutnost postupného opětovného obnovení společného kontaktu. Zohlednil také skutečnost, že nezletilá před znalcem vyslovila obavy z reakce otce, pokud by řekla, že chce být u stěžovatelky.

9. Obvodní soud rozsudkem č. j. 6 P 495/2019-519 ze dne 7. 2. 2022 rozhodl o návrhu otce na změnu péče o nezletilou tak, že jej zamítl (výrok I) a upravil styk otce s nezletilou asistovanou formou každý čtvrtek v době od 16:30 do 18:00 hod. na půdě organizace Area Fausta a o letních prázdninách 1. čtvrtek v červenci a 1. čtvrtek v srpnu od 16:00 do 18:00 hod. tamtéž (výrok II). Výrokem III zastavil řízení o neshodách rodičů ve významných věcech v rámci rodičovské odpovědnosti a výrokem IV zamítl návrh otce na výkon rozhodnutí za neuskutečněné styky s nezletilou a nepředání nezletilé 10. 3. 2021, 19. 3. 2021 a v době od 8. 3. 2021. Výživné otce na nezletilou zvýšil od 1. 9. 2021 na částku 8 000 Kč měsíčně (výrok V) a nedoplatek otce na výživném za období od 1. 9. 2021 do 28. 2. 2022 určil částkou 24 000 Kč (výrok VI). Výroky VII, VIII a IX pak bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení.

10. Vzhledem k návrhu otce na svěření nezletilé do střídavé péče rodičů se obvodní soud zabýval tím, zda změna výchovy odpovídá nejlepšímu zájmu nezletilé. Přihlédl k tomu, že nezletilá byla původně svěřena do péče stěžovatelky, v jejíž péči nebyly zjištěny závady.

Zohlednil také závěry znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví klinická psychologie, z něhož vyplývá, že nezletilá má v době narušených vztahů rodičů vytvořenou pevnější pozitivní vazbu se stěžovatelkou. Znalec proto doporučil zajištění jednotné výchovné linie stěžovatelky při zachování dostatečného styku s otcem, ke kterému se nezletilá vyjadřovala spíše kriticky, odmítavě a s obavami. Obvodní soud vzal dále v potaz konfliktní vztah rodičů neschopných komunikace i o základních otázkách týkajících se nezletilé. Zohlednil také prokázané nevhodné chování otce vůči nezletilé spočívající ve fyzických trestech či jejich výhrůžkách, podávání malých porcí jídla, nucení do jídla, které nezletilá nemá ráda, neustálém natáčení a focení nezletilé, a to i před jejími spolužáky, čímž se nezletilá cítila ponižována. Toto chování nezletilou nutilo se přetvařovat, způsobovalo jí neúměrnou psychickou zátěž a vedlo k jednoznačně odmítavému postoji vůči otci. Obvodní soud proto dospěl k závěru, že nejlepšímu zájmu nezletilé odpovídá zachování stabilního výchovného zázemí u stěžovatelky, kde má vytvořeny veškeré podmínky pro zdravý rozvoj, a návrh otce na změnu výchovy zamítl.

11. Domáhala-li se stěžovatelka současně změny úpravy styku s otcem, vycházel obvodní soud z toho, že jejich styk původně probíhal v sudém týdnu od pátku 16:00 hod. do pondělí 7:30 hod. a v lichém týdnu od středy 16:00 hod. do pátku 7:30 hod. Ze strany otce však docházelo k nevhodnému chování popsanému výše, což vyústilo v nechuť nezletilé stýkat se s ním bez přítomnosti třetí osoby. Dle zjištění obvodního soudu byl postoj nezletilé konstantní a nucení k běžnému styku by bylo pro vztah s otcem kontraproduktivní. V řízení dle obvodního soudu nebylo prokázáno, že by příčinou negativního postoje nezletilé bylo úmyslné ovlivňování ze strany stěžovatelky.

12. Obvodní soud přihlédl také k průběhu pozdějších asistovaných styků, které probíhaly k nevoli nezletilé. Před počátkem styku nezletilá několikrát opakovala, že otce vidět nechce. Odmítala s otcem navázat kontakt a hrát s ním hry, svolná ke hře byla pouze za účasti sociální pracovnice. Otec nezletilou přes její prosby nutil dívat se na fotky v mobilním telefonu, odmítal si od ní přes její opakované žádosti odsednout a poskytnout jí tak osobní prostor, přičemž k umírnění jeho chování docházelo až po zásahu sociální pracovnice. Při svém rozhodování obvodní soud zohlednil také názor nezletilé zjištěný při jednání dne 26. 1. 2022. Nezletilá uvedla, že se otce bojí, nechce s ním pobývat sama, neboť má strach z fyzických trestů, z nucení do jídla, které nemá ráda, a z neustálé fotodokumentace, v jejímž rámci je nucena k přetvařování. Celkově je jí s otcem nepříjemně, jednu hodinu týdně na půdě organizace Area Fausta je schopna vydržet, jakýkoliv jiný kontakt s otcem, zejména o samotě, si představit nedovede. Dlouhodobější spolupráci v rámci asistovaného styku na půdě organizace Area Fausta navrhl i opatrovník nezletilé a taktéž znalec doporučil asistované styky nezletilé s otcem s pozdějším přechodem na běžný styk. Obvodní soud proto uzavřel, že asistovaný styk je v danou chvíli jedinou možnou formou kontaktu, která nezletilé zajistí dostatek prostoru k rozvíjení vztahu s otcem v prostředí, v němž se cítí bezpečně.

13. Ústavní stížností napadeným rozsudkem č. j. 54 Co 207/2022-665 ze dne 11. 5. 2023 městský soud rozsudek obvodního soudu ve výroku o změně výchovy nezletilé za období do 14. 7. 2023 potvrdil a s účinností od 15. 7. 2023 jej změnil tak, že nezletilou svěřil do péče otce (výrok I). Ve výroku o úpravě styku otce s nezletilou rozsudek změnil tak, že do 14. 7. 2023 je otec oprávněn se s nezletilou stýkat v sobotu 20. 5. 2023, 27. 5. 2023, 3. 6. 2023 a 10. 6. 2023 od 9:00 do 18:00 hod. a dále od soboty 17. 6. 2023 od 9:00 hod. do neděle 18. 6. 2023 do 18:00 hod. a od soboty 24. 6. 2023 od 9:00 hod. do neděle 25. 6. 2023 do 18:00 hod. (výrok II). Výrok o vyživovací povinnosti otce k nezletilé změnil tak, že výživné se zvyšuje na částku 8 000 Kč měsíčně s účinností od 1. 9. 2020 a otec je povinen jej platit do 14. 7. 2023 (výrok III), výrok o nedoplatku na výživném změnil tak, že nedoplatek za období od 1. 9. 2020 do 30. 4. 2023 ve výši 70 500 Kč je otec povinen uhradit nejpozději do 31. 12. 2023 (výrok IV), a dále rozhodl, že s účinností od 15. 7. 2023 je stěžovatelka povinna přispívat na výživu nezletilé částkou 6 500 Kč měsíčně (výrok V). Výrokem VI stanovil oprávnění stěžovatelky

stýkat se s nezletilou v každém sudém kalendářním týdnu od středy od ukončení školního vyučování do následujícího pondělí do začátku školního vyučování a výrokem VII stanovil úpravu styku stěžovatelky s nezletilou v období prázdnin a svátků. Výrok o výkonu rozhodnutí městský soud zrušil a v tomto rozsahu řízení zastavil (výrok VIII) a výroky IX, X a XI rozhodl o náhradě nákladů řízení.

14. Městský soud shledal, že skutkové závěry obvodního soudu neodpovídají provedenému dokazování, a jeho právní závěry označil za nesprávné. V poměrech, které byly základem pro svěření nezletilé do péče stěžovatelky v roce 2016, došlo dle městského soudu k podstatné změně. Především poukázal na to, že stěžovatelka (v důsledku výkonu práce u dvou zaměstnavatelů) do značné míry přenechala péči o nezletilou na mateřské babičce a důvodem pro zamítnutí návrhu otce tak nemůže být odkaz na stabilitu výchovného prostředí. Městský soud stěžovatelce neuvěřil, že i přes dvě zaměstnání o dceru osobně pečuje, tráví s ní víkendy a veškerý volný čas. Naopak dovodil, že stěžovatelka osobně péči o nezletilou nezajišťovala a v zájmu nezletilé tak není, aby nadále zůstávala v její péči, resp. aby se o ni fakticky starala babička v P. Dle městského soudu stěžovatelka svou výchovnou roli nezvládla, zamezila-li bezdůvodně kontaktům nezletilé s otcem, kterého vyloučila z péče (nekonzultovala s ním podstatné záležitosti týkající se nezletilé ani ho o nezletilé neinformovala). Městský soud konstatoval, že nezletilá otce na počátku řízení přijímala, jejich vztah byl dobrý a až pod vlivem stěžovatelky a mateřské babičky se začalo chování nezletilé vůči otci měnit. Stěžovatelka v průběhu řízení dosáhla toho, že nezletilá byla nucena otce odmítat, neboť si to tak přála – u nezletilé lze dle městského soudu spíše spatřovat obavu z reakce stěžovatelky, pokud by projevovala náklonost k otci, a proto pro ni bylo snazší otce začít odmítat, ač k tomu nebyl žádný důvod (agresivní chování otce dle městského soudu prokázáno nebylo). Nezletilá sice při posledním pohovoru před soudem uvedla, že otce vidět nechce, s ohledem na její předchozí vyjádření a skutečnost, že stěžovatelkou byla vůči němu vedena k negativnímu postoji, nebral městský soud toto její přání za jediné vodítko ke svému rozhodnutí a uzavřel, že bez odnětí nezletilé z péče stěžovatelky nevidí jiný způsob, jak citovou vazbu nezletilé k otci obnovit.

15. Vzhledem k nepřátelskému postoji stěžovatelky k otci a jejímu pracovnímu vytížení, považoval městský soud za odpovídající formu péče o nezletilou péči otce. Tu upřednostnil před střídavou péčí, která by nebyla v zájmu nezletilé a kterou nedoporučoval ani znalec. Městský soud dospěl k závěru, že otec bude rozhodnutí soudu o styku stěžovatelky s nezletilou respektovat a až ta začne otce respektovat jako osobu zodpovědnou stejnou měrou za výchovu nezletilé, bude možno o střídavé péči uvažovat. Stěžovatelce byl s nezletilou dle městského soudu umožněn široký styk, v rámci kterého si může upravit své pracovní záležitosti a může s nezletilou bydlet v bytě v P. Jelikož kontakty otce s nezletilou delší dobu neprobíhaly, rozhodl městský soud o změně péče s odloženou účinností, aby nezletilá měla prostor si prostřednictvím postupně se rozšiřujících styků na otce opětovně navyknout.

16. S ohledem na podstatu ústavní stížnosti se Ústavní soud v rámci rekapitulace rozhodnutí podstatných pro posouzení ústavní stížnosti na tomto místě omezil pouze na části odůvodnění týkající se rozhodování obecných soudů o návrhu otce na svěření nezletilé do střídavé péče a o stěžovatelkou navrhované změně styku otce s nezletilou.

III. Argumentace stěžovatelky

17. Tvrzené porušení ústavních práv stěžovatelka spatřuje v nesprávných skutkových zjištěních a v nesprávném právním posouzení věci městským soudem, který měl popřít proběhlé dokazování a dovodit z něj jiné skutkové závěry než obvodní soud, aniž by však tyto závěry měly podklad ve spise.

18. Stěžovatelka především upozorňuje, že městský soud upozadil právo nezletilé být slyšena a vyjádřit se k záležitostem, které se jí týkají. Nezletilou odebral z péče stěžovatelky, ačkoli její výchovné schopnosti nebyly zpochybněny a nezletilá opakovaně projevila

a zdůvodnila své přání nebýt v péči otce a stýkat se s ním pouze v minimálním rozsahu. Toto její přání však městský soud přehlédl a v přímém rozporu s doporučením soudního znalce a stanoviskem opatrovníka rozhodl opačně než obvodní soud, čímž narušil dosavadní stabilní výchovné prostředí nezletilé. Ta je přitom v péči stěžovatelky spokojená, ráda tráví čas také u babičky a nepřeje si stýkat se sama s otcem, což opakovaně sdělila nejen stěžovatelce, ale také obvodnímu soudu, opatrovníkovi i pracovníkům organizace, ve které docházelo k jejich asistovaným stykům. Městský soud přitom zvolil nejradikálnější změnu, jakou si lze z hlediska dosavadní péče o nezletilou představit, aniž by svou preferenci blíže vysvětlil a aniž by hledal jiné, méně razantní a ústavně přiměřené řešení. Dle stěžovatelky současně rezignoval na zohlednění komplexní situace, když svěřením nezletilé do péče otce do budoucna fakticky vyloučil možnost ponechat nezletilou v její stávající škole v P., čímž narušil nejen její domácí prostředí, ale také další sociální zázemí.

19. Rozhodnutí městského soudu dle mínění stěžovatelky nedostojí ani požadavkům na řádné odůvodnění, neboť není logické a konzistentní, a v řadě případů je se skutečnostmi prokázanými v řízení v přímém rozporu. Jednoznačně nepodložené jsou dle stěžovatelky zejména výhrady městského soudu stran údajného negativního ovlivňování nezletilé vůči otci. Za nelogický pak stěžovatelka považuje postup městského soudu, který nezletilou odejmul z její péče s odůvodněním, že není schopna péči plnit řádně, aby jí s nezletilou současně stanovil relativně širší styk. Navíc, pokud by nebyla schopna o nezletilou pečovat, bylo by jistě v zájmu nezletilé, aby změna péče nastala co nejdříve a nikoli s dvouměsíčním odkladem a zodpovědností stěžovatelky za adaptaci nezletilé na tuto změnu. Městský soud nadto při ústním jednání sám vyjádřil názor, že otec nezletilé nesmyslně bojkotoval asistovaný styk a zbytečně zpřetrhal vazby s dcerou. Snažil se také vést rodiče k tomu, aby byl styk nezletilé s otcem postupně navázán, ideálně formou asistovaných styků spojených s terapií, čemuž však znění napadeného rozsudku neodpovídá.

IV. Vyjádření účastníků řízení

20. K posouzení důvodnosti ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníka řízení a vedlejších účastníků řízení.

21. Městský soud považuje ústavní stížnost za nedůvodnou a navrhl její zamítnutí. Uvedl, že se pečlivě zabýval tím, zda lze ponechat nezletilou v péči stěžovatelky, a důvody, proč dospěl k závěru, že nikoliv, podrobně rozvedl, stejně jako vysvětlil, proč nepřistoupil ke svěření nezletilé do střídavé péče. Zabýval se i názorem nezletilé a vysvětlil, proč je přání se s otcem vůbec nestýkat v rozporu s jejím nejlepším zájmem. Jelikož okamžité rozhodnutí o změně péče by bylo pro nezletilou zatěžující, rozhodl o jeho odkladu, aby k navázání kontaktu došlo postupně, a apeloval na stěžovatelku, aby nezletilou na změnu připravila. Stěžovatelce s dcerou pak stanovil poměrně široký styk.

22. Také otec nezletilé navrhl zamítnutí ústavní stížnosti. O porušení ústavně zaručených práv je podle něj možné uvažovat pouze ze strany stěžovatelky, která nezletilé brání ve styku s ním. Poukázal na povinnost rodiče vytvářet příznivé podmínky ke styku s druhým rodičem, a to hlavně vedením dítěte ke správnému vztahu k tomuto rodiči. Nezletilá k němu na počátku řízení projevovala pozitivní emoce a vůli trávit s ním čas. Její postoj se radikálně změnil pod vlivem stěžovatelky a babičky. Městský soud vycházel z objektivních faktů, které v odůvodnění rozsudku řádně popsal a zhodnotil. Narovnáním situace umožnil řádnou péči o nezletilou s přihlédnutím k jejímu nejlepšímu zájmu a zajistil jí u něj potřebné rodinné zázemí. Stěžovatelce byl poskytnut dostatek času na to, aby nezletilou na změnu připravila, a zároveň jim byl vymezen velký počet dní ke společnému styku.

23. Opatrovník nezletilé ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že v době rozhodování obvodního soudu a městského soudu v zájmu nezletilé navrhoval její svěření do péče stěžovatelky a asistovaný kontakt otce s nezletilou.

24. Dle repliky stěžovatelky městský soud nijak nereagoval na námitku, že jeho skutkové závěry nemají podklad ve spise. Tvrzení otce o tom, že nezletilá jej popisuje jako zlého s tím, že jí to říká stěžovatelka, městský soud zaměnil za zprávu opatrovníka, který pouze konstatoval tvrzení otce v tomto znění. Také závěry znaleckého posudku městský soud převzal jen ohledně rodičovské způsobilosti otce, zatímco informaci o vyloučení manipulace nezletilé stěžovatelkou v úvahu nevzal. Městský soud navíc zprvu zvažoval řešení věci prostřednictvím asistovaného styku spojeného s rodinnou terapií, na což však následně rezignoval. Stanovený styk stěžovatelka nepovažuje za nijak široký. Ačkoliv otec sám nevyužil možnosti napravit vztah s nezletilou při asistovaném styku, je stěžovatelka v tomto směru připravena poskytnout součinnost.

V. Upuštění od ústního jednání

25. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by ústní jednání nepřispělo k dalšímu objasnění věci. Nekonání ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VI. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

26. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný. Ústavní stížnost byla podána oprávněnou osobou, neboť stěžovatelka byla účastnicí řízení u obecných soudů [srov. § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], a je včasná, neboť byla podána ve lhůtě dvou měsíců od doručení napadeného rozsudku (§ 72 odst. 3 téhož zákona). Stěžovatelka je řádně zastoupena advokátem (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a vyčerpala všechny procesní prostředky k ochraně svých práv (srov. § 75 odst. 1 téhož zákona).

VII. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

27. Dle čl. 83 Ústavy je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Není součástí soustavy soudů (čl. 91 Ústavy) a není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. toho, zda nebyla dotčena ústavně zaručená práva účastníků, zda řízení bylo vedeno v souladu s těmito principy a zda lze řízení jako celek pokládat za spravedlivé. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout tehdy, došlo-li v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, a posléze rozhodnutím v něm vydaným k porušení základních práv a svobod stěžovatele chráněných ústavním pořádkem [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy].

28. Ústavní soud vzal v úvahu stěžovatelkou předložená tvrzení, zvážil obsah ústavní stížností napadeného rozhodnutí, zohlednil obsah vyžádaného spisového materiálu a obdržených vyjádření a poté, co rozhodnutí městského soudu přezkoumal prizmatem níže popsaných obecných kritérií, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť městský soud při svém rozhodování uvedené závěry dostatečně nezohlednil.

29. Dříve než Ústavní soud vysvětlí, v čem konkrétně rozhodnutí městského soudu z pohledu ústavněprávního přezkumu neobstálo, shrne nejprve obecná východiska relevantní pro rozhodnutí v posuzované věci.

A) Obecná východiska

30. Primárním úkolem Ústavního soudu při přezkumu rozhodnutí týkajících se úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je především posoudit, zda řízení před obecnými soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zda byly shromážděny veškeré potřebné důkazy a zda byla vydaná rozhodnutí náležitě odůvodněna [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), nález sp. zn. III. ÚS 409/23 ze dne 30. 5. 2023 nebo nález sp. zn. III. ÚS 1318/22 ze dne

12. 6. 2023; všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou v elektronické podobě dostupná na http://nalus.usoud.cz].

31. Posouzení naplnění měřítka nejlepšího zájmu dítěte coby prioritního hlediska při rozhodování ve věcech nezletilých přísluší obecným soudům, které jsou povinny posuzovat věc s přihlédnutím ke konkrétním zvláštnostem. Zároveň se musí snažit nalézt takové řešení, které nebude nepřiměřeně omezovat ani žádného z rodičů, jejichž právem v zásadě je pečovat o dítě stejnou měrou a podílet se na jeho výchově, čemuž koresponduje i právo dítěte na péči obou rodičů (viz čl. 32 odst. 4 Listiny). Je-li dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, mělo by mu být umožněno stýkat se s druhým rodičem v takové míře, aby byl postulát rovné rodičovské péče co nejvíce naplněn. Takové uspořádání bude zpravidla v nejlepším zájmu dítěte a jeho odchylky musí být odůvodněny ochranou jiného, dostatečně silného a prokázaného zájmu. Omezení styku mezi rodičem a dítětem musí vždy sledovat legitimní cíl nejlepšího zájmu dítěte a být mu přiměřené [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1079/17 ze dne 26. 7. 2017 (N 133/86 SbNU 261), nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 215/87 SbNU 477), nález sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022, nález sp. zn. III. ÚS 2391/21 ze dne 19. 7. 2022 nebo nález sp. zn. I. ÚS 3522/22 ze dne 30. 3. 2023].

32. V judikatuře Ústavního soudu byla taktéž vymezena kritéria, která musí obecné soudy při rozhodování o úpravě výchovných poměrů vzít v úvahu a zkoumat s ohledem na specifické okolnosti případu: 1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěření do péče, 2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče dané osoby, 3) schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho bezproblémový vývoj a jiné potřeby a 4) přání dítěte.

33. Naplňují-li oba rodiče všechna kritéria přibližně stejnou měrou, je třeba vycházet z předpokladu, že v nejlepším zájmu dítěte je svěření do péče obou rodičů. Tento předpoklad lze vyvrátit, nicméně jsou k tomu zapotřebí objektivní důvody. Zároveň nejde o vyčerpávající výčet kritérií. Obecné soudy jsou nejen oprávněny, ale i povinny zohlednit rovněž další relevantní skutečnosti. Své rozhodnutí musí také přesvědčivě odůvodnit, včetně uvedení argumentů, jak se s jednotlivými kritérii vypořádaly a proč v konkrétním případě rodič neuspěl, přičemž by měly uvést i kroky, které mohou vést k odstranění daných překážek (viz nález sp. zn. III. ÚS 928/22 ze dne 24. 5. 2022, nález sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022, nález sp. zn. III. ÚS 2391/21 ze dne 19. 7. 2022 či nález sp. zn. III. ÚS 1318/22 ze dne 12. 6. 2023).

34. Ve své rozhodovací praxi klade Ústavní soud důraz také na zajištění práva dítěte vyjádřit svůj názor na uspořádání rodinných vztahů, který je třeba vnímat jako zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1708/14 ze dne 18. 12. 2014 (N 235/75 SbNU 617), nález sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017 (N 235/87 SbNU 811) nebo nález sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. 8. 2022].

35. Podle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zabezpečují její smluvní strany dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

36. Dítěti zásadně musí být umožněno vyjádřit se k věci, byť se nejvhodnější způsoby zjišťování jeho názoru mohou v závislosti na individuálních podmínkách jednotlivých případů lišit. Zjišťování přání nezletilého v průběhu soudního řízení musí být komplexní, což předpokládá zvažování řady okolností vztahujících se ke způsobu jeho zjištění i k hodnocení samotného postoje nezletilého. V návaznosti na zjišťování názoru nezletilého musí obecné soudy provést samostatnou úvahu beroucí v potaz všechny relevantní okolnosti, kromě jiných

např. věk, rozumovou a emocionální vyspělost, míru objektivity (nezávislosti) jeho postoje či samotný způsob jeho zjišťování [k tomu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), nález sp. zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28. 2. 2018 (N 39/88 SbNU 535) a další].

37. Za nejzazší hranici, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat svůj názor před soudem, lze považovat věk dvanácti let, přičemž většina dětí bude schopna se vyjádřit k výchovnému uspořádání již po dosažení věku deseti let, nicméně současně nelze vyloučit, že i mladší dítě může být natolik vyspělé, aby bylo vyslechnuto přímo soudem [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 827/18 ze dne 10. 4. 2018 (N 73/89 SbNU 121) či nález sp. zn. III. ÚS 1318/22 ze dne 12. 6. 2023]. Přestože relevance názoru nezletilého se obecně zvyšuje s věkem, Ústavní soud v minulosti opakovaně poukázal na důležitost zjišťování názoru i u mladších dětí a jejich schopnost vyjádřit se k okolnostem nástupu školní docházky [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 3749/17 ze dne 9. 1. 2018 (N 3/88 SbNU 55) či nález sp. zn. III. ÚS 2391/21 ze dne 19. 7. 2022].

38. Současně není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a své rozhodnutí založily toliko na jeho přání, a nikoli na pečlivém posuzování všech jeho zájmů [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 2943/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 110/77 SbNU 607)]. Ani nejlepší zájem dítěte současně není jediným hlediskem, které soudy musí zvažovat, neboť jej může být nutné vyvažovat také s ostatními oprávněnými zájmy. Jde tedy o flexibilní koncept, který by měl být definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se konkrétní dítě nachází [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014, nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 (N 176/74 SbNU 529), nález sp. zn. II. ÚS 2919/14 ze dne 20. 1. 2015 (N 7/76 SbNU 115) nebo nález sp. zn. III. ÚS 2391/21 ze dne 19. 7. 2022].

39. Pokud soud hodlá zásadním způsobem změnit dosavadní uspořádání péče o dítě a svěřit jej do péče druhého rodiče, musí dát účastníkům řízení dostatečný procesní prostor k tomu se k takové možnosti vyjádřit [viz nález sp. zn. IV. ÚS 1328/20 ze dne 28. 7. 2020 (N 157/101 SbNU 98), nález sp. zn. IV. ÚS 2611/20 ze dne 22. 12. 2020 (N 235/103 SbNU 398) či obdobně také nález sp. zn. II. ÚS 2355/22 ze dne 24. 1. 2023]. Nezaloží-li své rozhodnutí na posouzení nejlepšího zájmu dítěte a nepřihlédne-li ani k vyjádřenému přání nezletilého, což se projeví i v nedostatku odůvodnění napadeného rozhodnutí, poruší právo účastníků na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny i právo dítěte zaručené čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (viz nález sp. zn. III. ÚS 409/23 ze dne 30. 5. 2023).

B) Aplikace obecných východisek na nynější případ

40. Ústavní stížností napadené rozhodnutí městského soudu nelze považovat za ústavně konformní, jelikož neobsahuje vysvětlení, jak se městský soud s přáním nezletilé konkrétně vypořádal. Jestliže se v rozporu s nejlepším zájmem nezletilé městský soud dostatečně nezabýval zjišťováním jejího názoru a náležitým způsobem neodůvodnil, proč navzdory nezletilou dříve vyslovenému a vysvětlenému negativnímu postoji vůči otci zásadně změnil její dosavadní výchovné prostředí a nezletilou svěřil do péče otce, porušil právo stěžovatelky a nezletilé na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na soudní ochranu podle čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny.

41. Zvažoval-li městský soud změnu rozhodnutí obvodního soudu, které bylo v souladu s přáním nezletilé (nezletilá byla svěřena do péče stěžovatelky za současné úpravy asistovaných styků s otcem), na rozhodnutí, které do poměrů nezletilé přineslo zásadní změnu a odporovalo její opakovaně projevené vůli (nezletilá byla svěřena do péče otce za současné úpravy styku se stěžovatelkou), měl na některém z proběhlých jednání dát nezletilé příležitost se k věci vyjádřit. Jedině tak si mohl udělat odpovídající obrázek o dosavadním fungování rodinných vztahů perspektivou nezletilé, zjistit, co nezletilou vede k odmítavému postoji k otci, ověřit si autentičnost těchto postojů a posoudit její aktuální stanovisko k možnostem budoucího uspořádání rodinných poměrů.

42. Tento postup měl zvolit nejen kvůli zamýšlené změně rozporné s konzistentně vyjadřovaným názorem nezletilé, ale také vzhledem k časovému odstupu od předchozího zjišťování názoru nezletilé. Městský soud rozhodoval 11. 5. 2023, zatímco obvodní soud zjišťoval názor nezletilé při jednání dne 26. 1. 2022 (tedy téměř o rok a půl dříve) a opatrovníkem byl názor nezletilé zjišťován naposledy dne 6. 10. 2022. V průběhu této doby se názor nezletilé mohl dále vyvíjet nebo být ovlivněn dalšími proběhlými událostmi. Ze spisového materiálu je navíc zřejmé, že nezletilá byla schopna srozumitelně formulovat a zdůvodnit svůj názor již v průběhu řízení před obvodním soudem a vzhledem k vyššímu věku by byl její názor pravděpodobně ještě přínosnější. O vhodnosti zjišťování názoru nezletilé přímo městským soudem svědčí také skutečnost, že se svým rozhodnutím odchýlil i od doporučení znalce, který se vyslovil pro zachování jednotné výchovné linie stěžovatelky a dostatečný styk s otcem s tím, že styk by po nějakou dobu mohl být asistovaný a poté by přešel na styk standardní. Potvrzení rozhodnutí obvodního soudu (a tedy uspořádání odpovídající přání nezletilé) přitom navrhl také opatrovník nezletilé.

43. Z rozhodnutí městského soudu dále vyplývá, že dostatečným způsobem nezohlednil ani názory nezletilé zjišťované kontinuálně v průběhu dosavadního řízení. Ve svém rozhodnutí blíže odkazuje v podstatě pouze na zprávu opatrovníka z 6. 10. 2022, dle které nezletilé otec nechybí, na poslední setkání v organizaci Area Fausta nepřišel, další kontakty zrušil a od té doby ho neviděla, popřál jí k narozeninám, dárek jí nedal, nekontaktuje ji. Městský soud zmiňuje také pohovor opatrovníka s nezletilou z 1. 6. 2020, dle kterého byla nezletilá u otce ráda, a z pohovoru před obvodním soudem z 26. 1. 2022 uvádí jen to, že nezletilá otce vidět nechce, což však dle městského soudu vzhledem k ostatním okolnostem nemůže být bráno jako jediné vodítko k rozhodnutí.

44. Pokud městský soud v odůvodnění rozhodnutí odkazuje na pohovor opatrovníka s nezletilou z 1. 6. 2020 s tím, že nezletilá byla u otce ráda, tak byť dle Ústavního soudu při rozhodování o téměř tři roky později není tato zpráva příliš relevantní, je třeba doplnit, že kromě toho, že ze zprávy vyplývá, že „teď byla u táty, bylo to prima“, nezletilá také uvedla, že „táta na ni občas křičí, mamka taky, když zlobí. Táta ale křičí víc.“, „ji táta dvakrát nepustil v noci čůrat, říkal, že si vymýšlí“, „u maminky se má nejlíp, nechce být u taťky celý týden. Táta jí to řekl, ale ona mu to nedokáže říct. Chtěla by být u táty jenom někdy.“, „táta taky lže. Maminka jí to vždycky řekne. Pak taky když jí táta něco slíbí, tak to někdy nesplní“.

45. Dále ze zprávy opatrovníka ze dne 10. 5. 2021 vyplývá, že dle sdělení zástupkyně ředitelky nezletilá o otci nemluví pozitivně, nechce k němu a pláče, nechce s ním odejít.

46. Ze znaleckého posudku z 27. 8. 2021 kromě doporučení jednotné výchovné linie stěžovatelky při zachování dostatečného styku s otcem vyplývá, že nezletilá uvedla, že se otce bojí, „když něco provede, zlobí se na ni, hrozně, naplácá jí na zadek a křičí při tom“. Dále uvedla, že by „chtěla být hlavně s mamkou, chce být s mamkou a u táty ne, chtěla by u táty nebýt a u mamky jo“, zároveň ale nechtěla, aby to znalec zapsal, že by se otec zlobil. Opakovaně uvedla obavy, aby se nedozvěděl, co u znalce říká, opakovaně se znalce ptala, zda to otci řekne. Dle znalce její sdělení nepůsobí dojmem naučenosti, při dotazu, zda jí někdo řekl, co má říkat, odpověděla, že ne, „že jí mamka řekla, aby sdělila, co má na srdci“. U jednání obvodního soudu dne 15. 12. 2021 pak znalec konstatoval, že postoj nezletilé ke stěžovatelce je pozitivní, k jejímu výchovnému prostředí inklinuje, zatímco otce se spíše obává. Obavy znalci přišly upřímné, nezdálo se mu, že by byly součástí prezentace či předstírání. Znalec nezjistil manipulaci nezletilou ze strany stěžovatelky, ani ze strany otce, ale připustil její negativní ovlivňování ve smyslu vzájemných negativních postojů rodičů. Střídavou péči nedoporučil. Za vhodnější považoval nechat nezletilou v péči stěžovatelky a styk s otcem ponechat prozatím asistovaný a později přejít na standardní rozsah.

47. Ze zpráv o asistovaném kontaktu otce s nezletilou v organizaci Area Fausta lze zjistit, že při kontaktu dne 21. 10. 2021 se nezletilá s otcem vidět nechtěla, po jeho příchodu s ním

nenavázala kontakt, na jeho otázky neodpovídala nebo byla v opozici, vyjádřila obavy z nahrávání na telefon, nechtěla se s ním dívat na fotky a vzpomínat, dopis od něj nepřijala a při bližším kontaktu otce nechtěla být v jeho blízkosti. Při kontaktu dne 11. 11. 2021 se otec nezletilé snažil ukazovat fotky a pouštět videa, nezletilá otci opakovala, že je vidět nechce, a dokola jej prosila, aby telefon odložil. Opakovaně prosila o osobní prostor, otec na to nereagoval, opakovaně ho prosila, aby si odsedl. Sdělila mu, že ho nemá ráda, protože je zlý na matku a na všechny okolo. Nechtěla otci odpovídat na otázky, nechtěla s ním nic podnikat ani hrát. Nakonec byla svolná ke hře s otcem za účasti asistující pracovnice. Otec několikrát během kontaktu zmínil, že matka lže. Dle zprávy organizace Area Fausta ze dne 13. 12. 2021 shrnující kontakty proběhlé ve dnech 18. 11. 2021, 25. 11. 2021, 2. 12. 2021 a 9. 12. 2021 se nezletilá k otci chová stále nedůvěřivě a odtažitě, zejména pokud se otec vrací k jejich minulému životu. Pokud si společně hrají nebo se věnují jiné činnosti, je nezletilá více uvolněná, ale přesto ve střehu. Asistující pracovnici nezletilá opakovaně sdělila, že s otcem zatím nechce být o samotě. Ze zprávy ze dne 28. 1. 2022 vyplývá, že v období od 16. 12. 2021 do 6. 1. 2022 kontakty neproběhly, neboť otec pečoval o nemocného člena rodiny. Z kontaktu proběhlého dne 13. 1. 2022 si otec nepřál vyhotovit zprávu. Od 20. 1. 2022 byly otcem kontakty zrušeny do odvolání, z důvodu úmrtí v rodině. Podle zprávy ze dne 17. 10. 2022 se asistovaný kontakt otce s nezletilou nerealizoval od 20. 1. 2022, otec pracoviště nijak nekontaktoval, matka pracoviště kontaktovala v lednu a v únoru 2022, aby se informovala, zda ještě nějaké asistované kontakty proběhnou.

48. Při jednání obvodního soudu dne 26. 1. 2022 byl zjišťován názor nezletilé. Ta uvedla, že v organizaci Area Fausta je nejraději s asistující pracovnicí, ví, že je tam v bezpečí, hrají deskové hry a „když je tam otec, tak to tam nějak jako tu hodinu vydržím“. Zmínila, že otec se ji snažil pořád natáčet a chtěl jí ukazovat fotky, což nechtěla a opakovaně mu říkala, ať dá mobil pryč, až ho musela napomenout asistující pracovnice. Nedovedla si představit, že by s otcem byla sama, protože by jí zase vynadal. Vrátila se k incidentu, kdy uklouzla a zničila zásuvku, za což od otce dostala na zadek, přestože se to stalo omylem. Sdělila, že otce nezajímají její názory, udělal jí k jídlu vajíčka, která musela sníst, i když je nesnáší a říkala mu to. Dával jí také mini porce jídla a natáčel si její břicho. Bylo jí nepříjemné, že si ji natáčel, a musela se přetvařovat, natáčel si ji, i když šla ze školy a dělal jí ostudu před školou a před kamarády. Vyjádřila obavy, že jí otec dá na zadek, bude na ni řvát nebo jí vynadá, jako to udělal už dřív. Sdělila, že sama s ním vůbec být nechce, to si nedovede představit, to by asi nevydržela, jenom kdyby tam byla některá z asistujících pracovnic organizace.

49. Z naznačené rekapitulace podstatných částí zapůjčeného spisového materiálu tak vyplývá, že městský soud se obsahem jednotlivých vyjádření nezletilé učiněných v mezidobí podrobněji nezabýval a četnost, intenzitu a konkrétnost negativních sdělení nezletilé o otci ve svém rozhodnutí upozadil.

50. Problém s nedostatečným zjišťováním názoru nezletilé je přitom umocněn také tím, že městský soud se v odůvodnění napadeného rozhodnutí opakovaně vyjádřil v tom směru, že negativní postoj nezletilé vůči otci je výsledkem ovlivňování ze strany stěžovatelky. Uvedené lze ilustrovat kupříkladu následujícími pasážemi odůvodnění rozsudku městského soudu: „Jednoznačně je prokázáno, že nezletilá otce na počátku řízení přijímala, jejich vztah byl vzájemně dobrý a až pod vlivem matky a mateřské babičky se začalo její chování vůči otci měnit.“ „U nezletilé lze spíše spatřovat obavu z reakce matky, pokud by projevovala náklonost k otci, a proto pro ni bylo snazší otce začít odmítat, ač k tomu nebyl žádný důvod.“ „Matka v průběhu řízení dosáhla toho, že nezletilá byla nucena otce odmítat, neboť tak si to přála matka.“ „(…) s ohledem na její předchozí vyjádření a ostatní okolnosti, z nichž vyplývá, že byla matkou vedena k negativnímu postoji k otci (…).“

51. Závěry městského soudu akcentující negativní ovlivnění nezletilé stěžovatelkou však zůstávají spíše v rovině pouhých domněnek. Nejde přitom o pouhý marginální nedostatek bez

potenciálu průmětu do výsledného rozhodnutí, neboť závěr o ovlivnění názoru nezletilé byl pro rozhodnutí městského soudu zjevně významný. Městský soud neprovedl ani blíže nehodnotil důkazy, z nichž by v daném ohledu mohl vycházet, ani neuvedl konkrétní okolnosti, ze kterých by bylo možné dovodit, že odmítavý přístup nezletilé k otci je výsledkem účelového a systematického formování ze strany stěžovatelky. Naopak, dle závěrů znalce žádná aktivní manipulace nezletilé ze strany stěžovatelky (ani ze strany otce) zjištěna nebyla. Městský soud však v odůvodnění svého rozhodnutí v podstatě nepřipustil, že by odmítavý postoj nezletilé mohl být autentickým projevem její vlastní vůle podložené osobními zkušenostmi a názory.

52. Byť je pravda, že nezletilá měla na začátku řízení s otcem pěkný vztah (otec byl schopen se o ni postarat v rámci širokého rozsahu styku), není možné nynější odmítavý postoj nezletilé bez dalšího přičíst toliko stěžovatelce (případně mateřské babičce) s tím, že jednání otce na postoj nezletilé žádný vliv nemá. Takový závěr je v situaci, kdy sama nezletilá jasně pojmenovává projevy chování, které jsou jí nepříjemné a které jí v přístupu otce vadí (nevyžádané focení a natáčení, nedostatek osobního prostoru, nedostatek respektu k jejím přáním aj.) přinejmenším zjednodušující.

53. O patrně nižší pozornosti věnované odůvodnění napadeného rozsudku svědčí také pasáž, dle které mělo být ze zpráv kolizního opatrovníka zjištěno, že „nezletilá na dotazy učitelky, proč uvádí, že otec je zlý, když o něm jinak mluví hezky, uvedla, že jí to tak říká maminka a babička“, či také, že „na jaře roku 2021 nezletilá ve škole uvádí, že jí maminka s babičkou říkají, že je otec zlý člověk.“ Po seznámení se se zprávou opatrovníka ze dne 10. 5. 2021 je přitom stěžovatelce třeba přisvědčit, že uvedené části zachycují toliko tvrzení otce sdělované opatrovníkovi, a nikoliv zjištění samotného opatrovníka. Obdobně, kritizuje-li městský soud stěžovatelku, že nevyužila doporučení opatrovníka a nenavštívila s nezletilou dětské krizové centrum, lze poukázat na to, že ze zprávy tohoto centra vyplývá, že stěžovatelce bylo opakovaně poskytnuto poradenství, přičemž péče o nezletilou nebyla zahájena z důvodu plné kapacity zařízení (byť lze samozřejmě připustit, že v této situaci se stěžovatelka měla pokusit zajistit nezletilé odbornou pomoc jinde). Není také pravda, že by stěžovatelka otce o nezletilé vůbec neinformovala, neboť ze zprávy opatrovníka ze dne 28. 4. 2023 a přiložené e-mailové komunikace vyplývá, že mu poskytla informace o zdravotním stavu, zájmových aktivitách a prospěchu nezletilé (byť ne zrovna přívětivou formou).

54. Svěření nezletilé do péče otce se vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení také jeví jako poněkud nečekané (svěření nezletilé do své péče nepožadoval ani otec) a je otázkou, zda tak zásadní změna může být s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu skutečně v nejlepším zájmu nezletilé. Přestože nezletilá v rámci zjišťování názoru obvodním soudem na začátku roku 2022 sdělila, že si nedovede představit, že by s otcem byla sama, což také přiměřeně zdůvodnila, městský soud ji o téměř rok a půl později svěřil do péče otce, tedy do pro ni v podstatě neznámého prostředí, které navíc subjektivně může vnímat jako potenciálně nepřátelské (otec nyní žije s partnerkou a žije s nimi i její třináctiletý syn), a to aniž by se na náhledu nezletilé nebo jejich vzájemném vztahu v průběhu uplynulé doby cokoliv zlepšilo. Navíc, jelikož otec ze své vlastní vůle od počátku roku 2022 přestal využívat asistovaných styků, nezletilá před rozhodnutím o změně výchovného prostředí s otcem dlouhodobě nebyla v kontaktu (což městský soud alespoň částečně kompenzoval stanovením navykacího styku).

55. Jestliže městský soud zmiňuje, že znalec péči otce nevyloučil, je třeba uvést, že znalec se eventualitou svěření nezletilé do péče otce vůbec nezabýval. Vyjma toho, že nedoporučil střídavou péči, vyslovil se pro jednotnou výchovnou linii matky a zpočátku asistovaný a posléze již standardní styk nezletilé s otcem.

56. Uvádí-li městský soud, že bez odnětí nezletilé z péče stěžovatelky nevidí jiný způsob, jak vazbu nezletilé k otci obnovit, považuje Ústavní soud za příhodné poukázat na protokol o jednání městského soudu z 18. 10. 2022. Z něj lze zjistit, že dle hodnocení městského soudu otec asistované styky nesmyslně bojkotoval a situaci zanedbal, čímž došlo k zpřetrhání vztahu

s nezletilou. Na stěžovatelku městský soud apeloval stran povinnosti nezletilou pozitivně motivovat ke vztahu s otcem. Následně (pro začátek) vyslovil preferenci pokračování asistovaného styku v zařízení, které současně poskytuje individuální i rodinné terapie. V odůvodnění napadeného rozhodnutí však již nevyložil, proč za nejvhodnější variantu respektující nejlepší zájem nezletilé nakonec nepovažoval právě asistovaný styk nezletilé s otcem spojený s rodinnou terapií, jak sám zamýšlel při prvním jednání, s tím, že by po opětovném obnovení jejich vzájemného vztahu bylo možné pokračovat v běžném styku, jak ostatně doporučil také znalec.

57. Současně pokládá Ústavní soud za důležité uvést, že ani rozhodnutí obvodního soudu nepovažuje z hlediska šetření ústavně zaručených práv účastníků za optimální. Stanovením velmi omezeného asistovaného styku nezletilé s otcem obvodní soud rezignoval na požadavek zásadně rovnoměrné péče obou rodičů. Vzhledem k rozsahu asistovaného styku mohl otec vztah s nezletilou rozvíjet jen obtížně (byť i tak měl nezletilou a tempo jejich opětovného sbližování více respektovat). Na počáteční úzký asistovaný styk nenavazovala ani další úprava, která by řešila jeho postupné časové rozšíření a v dlouhodobějším horizontu také jeho přeměnu na běžný styk. Obvodní soud při svém rozhodování zároveň nedostatečně zohlednil vysoké pracovní vytížení stěžovatelky a nijak nereflektoval skutečnost, že o nezletilou se v jeho důsledku v nikoliv zanedbatelné míře stará také mateřská babička.

58. Je také s podivem, že rodiče spolu s nezletilou nebyli soudem po celou dobu řízení vedeni k absolvování rodinné terapie, v rámci které by mohli získat lepší náhled na problematické body vzájemného vztahu a která by mohla přispět k uklidnění neutěšené rodinné situace spíše než dlouholeté soudní řízení, které nepříznivé vztahy vzhledem k protichůdným zájmům účastníků spíše eskaluje. Postoj k terapii by současně mohl být dalším podkladem pro rozhodnutí soudu.

59. Za situace, kdy se nezletilá musí vypořádat s rozpadem původní rodiny a adaptovat se na nová rodinná uspořádání, by oba rodiče měli mít na zřeteli její nejlepší zájem spočívající ve funkčních a alespoň na bazální úrovni korektních rodinných vztazích. Tomu by mělo odpovídat také jejich úsilí při snaze o změnu dosavadního přístupu, opuštění vzájemně útočné komunikace a nalezení rozumného a oboustranně akceptovatelného kompromisu společného fungování.

60. Je na stěžovatelce coby dosavadním rezidentním rodiči, aby nezletilou neutvrzovala v jejím negativním postoji k otci (opačný přístup by mohl být považován za hrubé porušení povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti), a naopak se snažila ji v opětovném navázání kontaktu v co největší míře podpořit. Odpovědnost za změnu náhledu nezletilé však nemůže být kladena toliko na stěžovatelku. Ta musí respektovat nezastupitelnou roli otce coby druhého rodiče v životě nezletilé, jakož i to, že je v zájmu nezletilé s ním trávit čas. Současně je však na otci, aby této možnosti využil (ne jako v případě z jeho vůle ukončeného asistovaného styku) a aby se pokusil s nezletilou za respektu k jejím potřebám, osobním hranicím a vlastnímu tempu postupně znovu navázat blízký vztah, byť přístup nezletilé vůči jeho osobě může být zpočátku rezervovanější, než by si sám přál, a celý proces může trvat déle, než by si představoval.

VIII. Závěr

61. Má-li být dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti, která se jej týká, tím spíše se toto hledisko uplatní v soudním řízení, ve kterém se rozhoduje o změně výchovného prostředí a o svěření nezletilých do péče jednoho z rodičů. V souladu s čl. 12 Úmluvy o právech dítěte Ústavní soud setrvale klade důraz na zajištění práva nezletilých vyjádřit svůj názor na uspořádání rodinných vztahů, který je třeba vnímat jako zásadní vodítko při hledání jejich nejlepšího zájmu. Soud, který hodlá podstatným způsobem změnit dosavadní uspořádání péče o dítě, musí dát účastníkům řízení dostatečný procesní prostor k tomu, aby se k takové možnosti vyjádřili. Jestliže na zjišťování názoru

dostatečně rozumově vyspělého nezletilého rezignuje či k vyjádřenému přání nepřihlédne a své rozhodnutí nezaloží na posouzení nejlepšího zájmu dítěte, což se projeví i v nedostatku odůvodnění, poruší právo účastníků na soudní a jinou právní ochranu.

62. V posuzovaném případě městský soud zásadně změnil dosavadní výchovné prostředí nezletilé a přes dlouhodobou absenci plnohodnotného kontaktu s otcem ji navzdory její dříve projevené vůli, závěrům znalce a návrhu opatrovníka svěřil do péče otce, aniž by se snažil nalézt kompromisnější a z hlediska nezletilé citlivější řešení. Pokud současně v rozporu s nejlepším zájmem nezletilé sám nezjišťoval její názor ani nezohlednil odmítavý přístup nezletilé k otci, který navíc bez náležitého zdůvodnění považoval za důsledek ovlivňování nezletilé stěžovatelkou, zatížil své rozhodnutí vadou ústavněprávního rozměru, neboť porušil právo stěžovatelky a nezletilé na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na soudní ochranu podle čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny.

63. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadený rozsudek městského soudu ve výrocích I, III, IV, V, VI, VII a XI zrušil.

64. Tímto rozhodnutím Ústavní soud nepředjímá, jakým způsobem má městský soud rozhodnout. Otevírá však možnost nového projednání věci za respektu k základním právům účastníků. Úkolem městského soudu bude postupovat v souladu s výše shrnutými obecnými východisky, zejména zjistit a pečlivě vyhodnotit názor nezletilé, dát jej do souvislosti s dalšími relevantními skutečnostmi, v případě přetrvávajících pochybností o autentičnosti jejího názoru popsat, z čeho konkrétně pramení, a následně s odpovídajícím zdůvodněním při zohlednění nejlepšího zájmu nezletilé (který se nemusí vždy bezvýhradně shodovat s jejím přáním) rozhodnout o úpravě výchovných poměrů, a to i s přihlédnutím ke všem novým skutečnostem, které v důsledku plynutí času mohou vyjít najevo.

65. Okolnosti, které Ústavní soud vedly ke zrušení výroků I, VI a VII, kterými městský soud rozhodl o změně péče o nezletilou a o úpravě styku nezletilé s matkou, jsou nosnými důvody tohoto rozhodnutí. Ústavní soud přistoupil také ke zrušení výroků III, IV a V, kterými městský soud rozhodl o výživném, jelikož bezprostředně navazují na výrok o změně péče, a městský soud tak o nich bude muset rozhodnout znovu. Ústavní soud přistoupil také ke zrušení akcesorického výroku XI o nákladech řízení před soudy obou stupňů.

66. Přestože argumentace stěžovatelky se týkala výhradně změny výchovného uspořádání nezletilé, formálně ústavní stížností brojila proti rozsudku městského soudu jako celku. Směřovala-li její ústavní stížnost také proti výroku II (kterým byly určeny termíny v mezidobí již proběhlého navykacího styku otce s nezletilou) a výroku IX (kterým bylo rozhodnuto o povinnosti stěžovatelky zaplatit v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku na náhradě nákladů řízení vzniklých státu částku 12 600 Kč), bylo třeba ústavní stížnost v této části odmítnout podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako zjevně neopodstatněnou.

67. V části, v níž ústavní stížnost směřovala proti výroku VIII (zrušení výroku o zamítnutí návrhu otce na výkon rozhodnutí a zastavení řízení v tomto rozsahu) a proti výroku X (otci uložená povinnost zaplatit v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku na náhradě nákladů řízení vzniklých státu částku 12 600 Kč), ji bylo třeba odmítnout jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

68. Nad rámec uvedeného Ústavní soud upozorňuje zákonodárce, že aktuální právní úprava dovolání v rodinněprávních otázkách (§ 30 zákona o zvláštních řízeních soudních) spíše neplní účel zachování právní jistoty, neboť sjednocování judikatury pak musí řešit orgán stojící mimo soustavu obecných soudů, jehož úkolem je ochrana ústavnosti, a nikoliv běžné zákonnosti. Podle Ústavního soudu by sjednocování judikatury i ochranu základních práv jednotlivců byl schopen zajistit Nejvyšší soud, který je k tomu jako dovolací soud v občanskoprávních věcech zcela jistě více povolán nežli Ústavní soud.